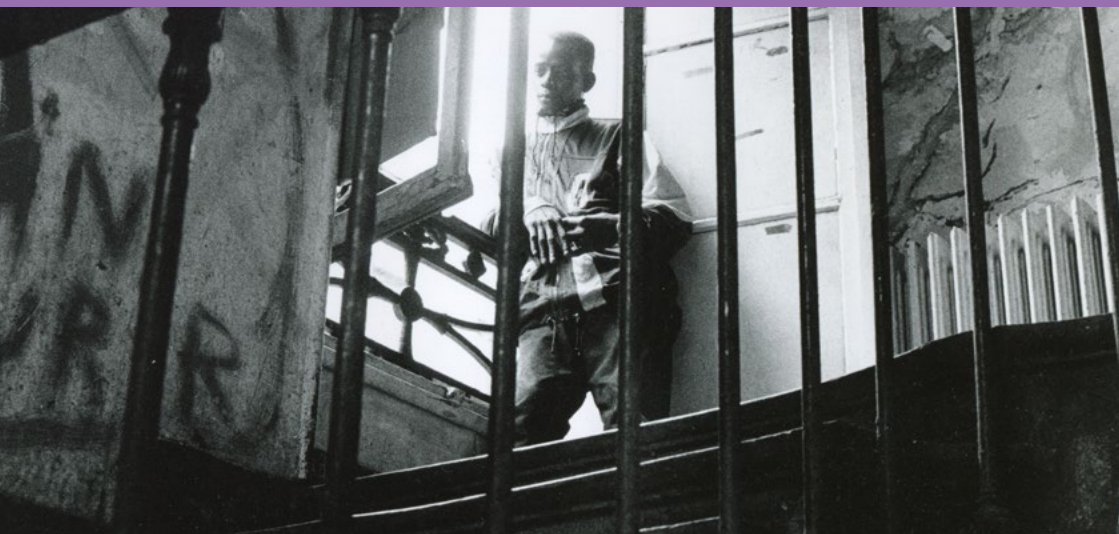

Η ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΩΝ ΜΕΤΑΝΑΣΤΩΝ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΣΥΜΒΑΣΗ ΤΩΝ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ ΚΑΙ ΤΟΝ ΕΥΡΩΠΑΙΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΧΑΡΤΗ

Εγχειρίδιο για νομικούς
(2η έκδοση)

Γιάννης Κτιστάκης

COUNCIL OF EUROPE

CONSEIL DE L'EUROPE

Η ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΩΝ ΜΕΤΑΝΑΣΤΩΝ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΣΥΜΒΑΣΗ ΤΩΝ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ ΚΑΙ ΤΟΝ ΕΥΡΩΠΑΙΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΧΑΡΤΗ

ΕΓΧΕΙΡΙΔΙΟ ΓΙΑ ΝΟΜΙΚΟΥΣ
(2Η ΕΚΔΟΣΗ)

Γιάννης Κτιστάκης

Εκδόσεις του Συμβουλίου της Ευρώπης

Αγγλική έκδοση

*Protecting Migrants under the European
Convention on Human Rights and
the European Social Charter
A handbook for legal practitioners
2nd edition*

Οι θέσεις που διατυπώνονται στο παρόν
πρόγραμμα δεσμεύουν τον συγγραφέα και
δεν απηχούν κατ' ανάγκη την επίσημη
πολιτική του Συμβουλίου της Ευρώπης.

Όλα τα αιτήματα αναπαραγωγής ή
μετάφρασης του συνόλου ή μέρους των
εγγράφων πρέπει να απευθύνονται στο
Directorate of Communication (F-67075
Strasbourg Cedex ή publishing@coe.
int). Κάθε άλλη αλληλογραφία που
αφορά την παρούσα έκδοση πρέπει να
απευθύνεται στο Human Rights National
Implementation Division, Human Rights
Policy and Co-operation Department,
Directorate of Human Rights, Directorate
General Human Rights and Rule of Law.

Σχεδιασμός εξωφύλλου: Documents and
Publications Production Department
(SPDP), Συμβούλιο της Ευρώπης

Φωτογραφία: Yamina Heinrich

© Συμβούλιο της Ευρώπης 2018,
Ελληνική έκδοση

Ο Γιάννης Κτιστάκης είναι Λέκτορας δημοσίου διεθνούς δικαίου στο Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης (Κομοτηνή, Ελλάδα) και επισκέπτης Καθηγητής στο Πανεπιστήμιο Bogaziçi (Κωνσταντινούπολη, Τουρκία) και στο Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών (Αθήνα, Ελλάδα). Προηγουμένως, είχε διατελέσει νομικός σύμβουλος της ελληνικής Εθνικής Επιτροπής για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου και του Ιδρύματος Μαραγκοπούλου για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου στην Αθήνα. Τα ερευνητικά του ενδιαφέροντα επικεντρώνονται στην εθνική και ευρωπαϊκή νομοθεσία για τα δικαιώματα του ανθρώπου. Έχει υπερασπιστεί περισσότερες από 50 υποθέσεις ενώπιον του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου.

Το παρόν εγχειρίδιο επικαιροποιήθηκε από την κ. Ευγενία Γιακουμοπούλου, Εκτελεστική Διευθύντρια του Κέντρου Υποστήριξης του Συμβουλίου για τα Ευρωπαϊκά Πρότυπα (ACCESS), η οποία συνέδραμε στην έρευνα και τη σύνταξη της πρώτης έκδοσης του εγχειριδίου. Προηγουμένως είχε εργαστεί στις Επιτροπές Προσφυγών για τους Πρόσφυγες της Υπηρεσίας Ασύλου στην Αθήνα (Ελλάδα), και στο γραφείο Ευρωπαϊκών Θεσμών της Διεθνούς Αμνηστίας. Διαθέτει μεταπτυχιακό δίπλωμα ειδίκευσης (LLM) στο διεθνές δίκαιο των δικαιωμάτων του ανθρώπου και της ποινικής δικαιοσύνης από το Πανεπιστήμιο της Ουτρέχτης (Κάτω Χώρες).

Ακρωνύμια

Νομικές πράξεις

CAT	Σύμβαση κατά των βασανιστηρίων και άλλων τρόπων σκληρής, απάνθρωπης ή ταπεινωτικής μεταχείρισης ή τιμωρίας
CEDAW	Σύμβαση για την εξάλειψη όλων των μορφών διακρίσεων κατά των γυναικών
CPED	Διεθνής Σύμβαση για την προστασία όλων των προσώπων από αναγκαστική εξαφάνιση
CRPD	Σύμβαση για τα δικαιώματα των ανθρώπων με αναπηρίες
ICERD	Διεθνής Σύμβαση για την κατάργηση πάσης μορφής φυλετικών διακρίσεων
ICESCR	Διεθνές Σύμφωνο για τα οικονομικά, κοινωνικά και μορφωτικά δικαιώματα
ICRMW	Διεθνής Σύμβαση για την προστασία των δικαιωμάτων των διακινούμενων εργαζόμενων και των μελών των οικογενειών τους
ΔΣΑΠΔ	Διεθνές Σύμφωνο για τα ατομικά και πολιτικά δικαιώματα
ΔΣΔΠ	Διεθνής Σύμβαση των Δικαιωμάτων του Παιδιού
ΕΣΔΑ	Σύμβαση για την προάσπιση των δικαιωμάτων του ανθρώπου και των θεμελιωδών ελευθεριών (Ευρωπαϊκή Σύμβαση Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων)
EΚΧ	Ευρωπαϊκός Κοινωνικός Χάρτης (αναθεωρημένος)
ΟΔΔΑ	Οικουμενική Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου
Χάρτης ΕΕ	Χάρτης των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Διεθνή όργανα

ΑΠΗΕ	Αναπτυξιακό Πρόγραμμα των Ηνωμένων Εθνών
ΓΣΗΕ	Γενική Συνέλευση των Ηνωμένων Εθνών
ΔΔ	Διεθνές Δικαστήριο
ΔΟΕ	Διεθνής Οργάνωση Εργασίας
ΕΔΔΑ	Ευρωπαϊκό Δικαστήριο των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου
ΕΕ	Ευρωπαϊκή Ένωση
ΕΕΑΔ	Ευρωπαϊκή Επιτροπή ανθρωπίνων δικαιωμάτων
ΕΕΚΔ	Ευρωπαϊκή Επιτροπή Κοινωνικών Δικαιωμάτων
ΕΠΒ	Ευρωπαϊκή Επιτροπή για την Πρόληψη των Βασανιστηρίων και της Απάνθρωπης ή Ταπεινωτικής Μεταχείρισης ή Τιμωρίας
ΜΠΗΕ	Μονάδα Πληθυσμού των Ηνωμένων Εθνών
ΚΣΣΕ	Κοινοβουλευτική Συνέλευση του Συμβουλίου της Ευρώπης
ΟΗΕ	Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών

Περιεχόμενα

Ακρωνύμια	5
Διεθνή όργανα	6
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	9
I. ΤΑ ΙΣΧΥΟΝΤΑ ΠΡΟΤΥΠΑ ΓΙΑ ΤΟΥΣ ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΣ	13
α. Διεθνή πρότυπα των δικαιωμάτων του ανθρώπου	13
β. Πρότυπα του Συμβουλίου της Ευρώπης	14
γ. Πρότυπα για την ισότητα και την απαγόρευση των διακρίσεων	15
II. ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΣΗ ΣΕ ΚΡΑΤΟΣ ΜΕΛΟΣ ΤΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΗΣ	17
α. Έλεγχοι μετανάστευσης σύμφωνα με τα πρότυπα των δικαιωμάτων του ανθρώπου	17
β. Κρατική δικαιοδοσία	20
γ. Δικαιώματα των μεταναστών κατά τη διαδικασία εισόδου και υποδοχής	22
δ. Εξέταση των ισχυρισμών των αιτούντων άσυλο	23
III. ΚΡΑΤΗΣΗ ΜΕΤΑΝΑΣΤΩΝ	25
α. Περιορισμοί στην ελεύθερη κυκλοφορία που ισοδυναμούν με στέρηση της ελευθερίας	26
β. Δικαιώματα μεταναστών κατά τη διοικητική κράτηση	27
γ. Διάρκεια και συνθήκες κράτησης	37
γ. Κράτηση παιδιών και ευάλωτων ομάδων	44
ε. Δικαστικός έλεγχος και αποζημίωση	53
IV. ΣΥΝΘΗΚΕΣ ΔΙΑΒΙΩΣΗΣ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ, ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ	59
Πεδίο εφαρμογής του Χάρτη σε σχέση με τα προστατευόμενα άτομα	59
α. Έσχατη ένδεια και σεβασμός της ανθρώπινης αξιοπρέπειας	61
β. Δικαίωμα στη στέγαση	62
γ. Δικαίωμα στην υγεία και την κοινωνική και ιατρική πρόνοια	72
δ. Δικαίωμα στην εκπαίδευση	80
V. ΤΟ ΔΙΚΑΙΩΜΑ ΣΤΗΝ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΗ ΕΠΑΝΕΝΩΣΗ	97
α. Ευρωπαϊκά πρότυπα για την οικογενειακή επανένωση	97
β. Έννοια της οικογένειας	103
VI. ΑΠΕΛΑΣΗ ΜΕΤΑΝΑΣΤΩΝ	107
α. Ουσιαστικά δικαιώματα μεταναστών	108
β. Δικονομικά δικαιώματα των μεταναστών	134
γ. Συλλογικές απελάσεις	144
δ. Οικειοθελείς επιστροφές	146

VII. ΠΡΟΣΦΥΓΗ ΕΝΩΠΙΟΝ ΤΟΥ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟΥ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟΥ ΤΩΝ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ	149
α. Πότε μπορούν να προσφύγουν οι μετανάστες;	150
β. Μπορούν να αιτηθούν προσωρινά μέτρα οι μετανάστες;	159
VIII. ΣΥΛΛΟΓΙΚΕΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ ΕΝΩΠΙΟΝ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ	163
α. Ποιος μπορεί να προσφύγει;	164
β. Προϋποθέσεις παραδεκτού	164
γ. Πλεονεκτήματα και μειονεκτήματα	165
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΠΑΡΑΠΟΜΠΕΣ	167
ΕΥΡΕΤΗΡΙΟ ΥΠΟΘΕΣΕΩΝ	171
ΠΙΝΑΚΑΣ ΣΥΜΒΑΣΕΩΝ ΚΑΙ ΛΟΙΠΩΝ ΝΟΜΙΚΩΝ ΠΡΑΞΕΩΝ	182

Εισαγωγή

Το φαινόμενο της μετανάστευσης στην Ευρώπη είναι πανάρχαιο και ευρύ, ενώ τα τελευταία χρόνια έχει επιταχυνθεί και διογκωθεί. Παρότι οι μετανάστες¹ δεν αναφέρονται ρητά στο κείμενο της Ευρωπαϊκής σύμβασης ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, όπως κάθε άνθρωπος, δικαιούνται την προστασία των δικαιωμάτων του ανθρώπου. Οι μετανάστες είναι πρόσωπα που μετακινούνται από τη χώρα της συνήθους διαμονής ή υπηκοότητάς τους σε άλλη χώρα. Οι μετανάστες ενδέχεται να μετακινούνται για οικονομικούς ή εκπαιδευτικούς λόγους, εξαιτίας φυσικών καταστροφών που έχει επιφέρει η κλιματική αλλαγή ή για να διαφύγουν από διώξεις, καταχρήσεις δικαιωμάτων του ανθρώπου, απειλές κατά της ζωής ή της σωματικής ακεραιότητας, πολέμους και κοινωνικές αναταραχές. Οι όροι «μετανάστες» και «αλλοδαποί» είθιστα να χρησιμοποιούνται ως συνώνυμοι, αν και διαφέρουν ελάχιστα: «αλλοδαπός» χαρακτηρίζεται «το άτομο που δεν είναι υπήκοος του κράτους όπου ευρίσκεται» (ΓΣΗΕ 1985, άρθρο 1).

Ο λόγος της εκτόπισης συνδέεται άμεσα με τη διεθνή νομική τους προστασία. Εάν εγκαταλείπουν τη χώρα τους για να ξεφύγουν από διώξεις, κατά την έννοια του άρθρου 1Α της Σύμβασης του 1951 περί του καθεστώτος των προσφύγων (Σύμβαση Γενεύης), τότε καλούνται «αιτούντες άσυλο» ή «πρόσφυγες» και δικαιούνται την ειδική – αυξημένη – προστασία που κατοχυρώνεται στην προαναφερθείσα διεθνή σύμβαση, η οποία έως σήμερα έχει επικυρωθεί από 145 κράτη (Απρίλιος 2015). Εάν όμως εγκαταλείπουν τη χώρα τους για οποιονδήποτε άλλον λόγο, τότε χαρακτηρίζονται «μετανάστες» και δεν χαιρούν της ειδικής αλλά μόνον μιας γενικής προστασίας, σύμφωνα με το διεθνές δίκαιο των δικαιωμάτων του ανθρώπου. Το 2015, ο συνολικός αριθμός των μεταναστών ανά τον κόσμο υπολογίστηκε σε 244 εκατομμύρια άτομα ή σε ποσοστό 3.3% του παγκόσμιου πληθυσμού (Έκθεση Διεθνούς Μετανάστευσης ΟΗΕ, σελ. 21). Ποσοστό περίπου 90% αντιστοιχεί σε ενεργούς οικονομικούς μετανάστες και μέλη των οικογενειών τους και μόνον ποσοστό περίπου 8% αντιστοιχεί σε πρόσφυγες ή αιτούντες άσυλο (Υπατος Αρμοστής των Ηνωμένων Εθνών για τους πρόσφυγες, 2015).

---

1. Ο όρος «αλλοδαποί» ρητά αναφέρεται στο άρθρο 16 της ΕΣΔΑ, και στα Πρωτόκολλα αριθ. 4 και 7 της ΕΣΔΑ.

Τρεις είναι οι βασικές κατηγορίες μεταναστών:

- ▶ νόμιμοι μετανάστες,
- ▶ μετανάστες χωρίς χαρτιά (παράτυποι) και
- ▶ άλλοι μετανάστες που χρήζουν προστασίας.

Νόμιμοι μετανάστες είναι όσοι εισέρχονται σε χώρα διαφορετική από αυτήν της συνήθους διαμονής ή υπηκοότητάς τους, αφού πρώτα έχουν εξασφαλίσει άδεια εισόδου από τη χώρα προορισμού.

Μετανάστες χωρίς χαρτιά (παράτυποι) είναι όσοι δεν διαθέτουν άδεια διαμονής που να τους επιτρέπει την παραμονή στη χώρα προορισμού και είτε έχουν εισέλθει παράνομα ή με άδεια εισόδου η οποία έκτοτε έχει λήξει. Πρέπει να επισημανθεί ότι η ΓΣΗΕ εδώ και καιρό εισηγείται τη χρήση του όρου «χωρίς χαρτιά ή παράτυπος» αντί του όρου «παράνομος» (ΓΣΗΕ 1975, παράγραφος 2) διότι μόνον μια πράξη μπορεί να είναι παράνομη, ενώ ένα πρόσωπο δεν μπορεί να είναι «παράνομο».

Τέλος, υπάρχουν διάφορες άλλες κατηγορίες μεταναστών που επίσης επιζητούν προστασία κατά το διεθνές δίκαιο, όπως οι απάτριδες, τα θύματα εμπορίας ανθρώπων, οι ασυνόδευτοι ανήλικοι και οι αιτούντες άσυλο των οποίων το αίτημα έχει απορριφθεί.

Ωστόσο, οι ανωτέρω διαχωρισμοί δεν είναι άκαμπτοι και αμετάβλητοι: ένας μετανάστης μπορεί να εμπίπτει ταυτόχρονα σε δύο κατηγορίες (για παράδειγμα, να είναι ταυτόχρονα αιτών άσυλο και θύμα εμπορίας ανθρώπων) ή να μεταπίπτει από μια κατηγορία σε άλλη (να είναι παράτυπος μετανάστης στη χώρα Α και αιτών άσυλο στη χώρα Β).

Τα τελευταία έτη, η ευρωπαϊκή ήπειρος έχει έρθει αντιμέτωπη με μια άνευ προηγουμένου αύξηση των μικτών μεταναστευτικών ροών στη Μεσόγειο, η οποία οδήγησε στην αποκαλούμενη «προσφυγική κρίση», με αποτέλεσμα μόνον το έτος 2015 να έχουν αφιχθεί στις ευρωπαϊκές ακτές περίπου ένα εκατομμύριο άτομα που αναζητούσαν άσυλο. Η συντριπτική πλειονότητα των προσφύγων εγκαταλείπουν τη Συρία. Η έξοδός τους ξεκίνησε με την έναρξη της σύρραξης το 2011, οι ροές ωστόσο αυξάνονταν έκτοτε ραγδαία, και έως τον Μάρτιο 2016, ο συνολικός αριθμός των καταγεγραμμένων Σύρων προσφύγων ανερχόταν σε 4,8 εκατομμύρια. Η αύξηση των παράτυπων διελεύσεων της Μεσογείου με προορισμό την Ιταλία και την Ελλάδα δυστυχώς συνδέεται με αύξηση των θανάτων στη θάλασσα. Σύμφωνα με τα στοιχεία της Ύπατης Αρμοστείας του ΟΗΕ για τους πρόσφυγες (UNHCR) το έτος 2016, 241.263 πρόσφυγες και μετανάστες υπολογίστηκε ότι είχαν φτάσει από τη θάλασσα στην Ευρώπη (έως

την 18η Ιουλίου), ενώ 2.951 άτομα υπολογίστηκε ότι πέθαναν ή αγνοούνταν στη θάλασσα κατά το ίδιο χρονικό διάστημα. Θα πρέπει επίσης να επισημανθεί ότι η UNCHR δήλωσε ότι από τους αφικνούμενους μετανάστες ποσοστό έως 70% μπορούν να θεωρηθούν πρόσφυγες και δικαιούνται διεθνή προστασία βάσει της Σύμβασης της Γενεύης του 1951 περί του καθεστώτος των προσφύγων.

Ωστόσο, όπως χαρακτηριστικά δήλωσε ο Επίτροπος για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα του Συμβουλίου της Ευρώπης, Nils Muižnieks, η εκτυλισσόμενη κρίση έχει «προκαλέσει μια χαώδη απόκριση»². Πράγματι, το 2016 πολλά ευρωπαϊκά κράτη ανέλαβαν μονομερείς δράσεις και θέσπισαν εθνικά μέτρα για τις πολιτικές συνόρων και ασύλου τους σε μια προσπάθεια να περιστείλουν την εισροή προσφύγων, μειώνοντας τους παράγοντες που νοούνται ως παράγοντες έλξης.

Στο πλαίσιο αυτό, μόνον μια κοινή ευρωπαϊκή απόκριση, βασιζόμενη στον σεβασμό των θεμελιωδών δικαιωμάτων και της ανθρώπινης αξιοπρέπειας, καθώς και στην αλληλεγγύη και την από κοινού ανάληψη ευθυνών μπορεί να οδηγήσει στην επιτακτικά απαιτούμενη λύση. Η πίεση αυτή ώθησε το Συμβούλιο της Ευρώπης, τον κορυφαίο οργανισμό της ηπείρου για τα δικαιώματα του ανθρώπου, να λάβει αποφασιστική δράση για την προστασία των μεταναστών. Έδωσε δε ιδίως το έναυσμα στον Γενικό Γραμματέα του Συμβουλίου της Ευρώπης να παράσχει κατευθυντήριες οδηγίες στα 47 κράτη μέλη του Συμβουλίου της Ευρώπης σχετικά με τη μεταχείριση των μεταναστών και των αιτούντων άσυλο, καθώς και τις συνθήκες υποδοχής και προσωρινής διαβίωσης, για τη διασφάλιση του σεβασμού των ανθρωπίνων δικαιωμάτων τους· τον Ιανουάριο 2016, διόρισε περαιτέρω έναν Ειδικό Εντεταλμένο του Γενικού Γραμματέα για τη Μετανάστευση και τους Πρόσφυγες.

Παρότι η ευρωπαϊκή έννομη τάξη παρέχει ένα υψηλό επίπεδο προστασίας των δικαιωμάτων του ανθρώπου - έχοντας υιοθετήσει, διαχρονικά, τις οικείες νομικές πράξεις και έχοντας αναπτύξει αποτελεσματικούς μηχανισμούς- οι δύο ευρωπαϊκοί οργανισμοί έχουν χρησιμοποιήσει και εξακολουθούν να χρησιμοποιούν όλα τα νομικά εργαλεία, όπως ψηφίσματα και συστάσεις, που προβλέπει η εσωτερική τους τάξη. Σε πολλές περιπτώσεις, δεν απαιτείται η επίκληση του διεθνούς, συμβατικού ή εθιμικού δικαίου ενώπιον των εθνικών δικαστηρίων των ευρωπαϊκών κρατών, διότι το παράγωγο δίκαιο των δύο διεθνών οργανισμών (συστάσεις, ψηφίσματα, οδηγίες και κανονισμοί) έχει ήδη ενσωματώσει στο εθνικό δίκαιο τα θεμελιώδη δικαιώματα όλων των ατόμων, ανεξαρτήτως του μεταναστευτικού του καθεστώτος, όπως:

---

2. Άρθρο γνώμης, *The New York Times*, 14 Μαρτίου 2016

- ▶ το δικαίωμα του ατόμου στη ζωή, την ελευθερία και την ασφάλεια, το δικαίωμα προστασίας από αυθαίρετη σύλληψη ή κράτηση και το δικαίωμα αίτησης και χορήγησης ασύλου έναντι διώξεων·
- ▶ το δικαίωμα προστασίας από διακρίσεις λόγω φυλής, φύλου, γλώσσας, θρησκείας, εθνικής ή κοινωνικής προέλευσης ή άλλης κατάστασης·
- ▶ το δικαίωμα προστασίας από την κακοποίηση και την εκμετάλλευση, το δικαίωμα προστασίας από τη δουλεία και την ακούσια ειλωτεία, το δικαίωμα προστασίας από τα βασανιστήρια και κάθε μορφή σκληρής, απάνθρωπης ή ταπεινωτικής μεταχείρισης ή τιμωρίας·
- ▶ το δικαίωμα δίκαιης δίκης και νομικής αποκατάστασης· και
- ▶ το δικαίωμα προστασίας των οικονομικών, κοινωνικών και πολιτισμικών δικαιωμάτων, περιλαμβανομένου του δικαιώματος στην υγεία, σε επαρκές επίπεδο διαβίωσης, την κοινωνική ασφάλεια, την επαρκή στέγαση, την εκπαίδευση και σε δίκαιους και ευνοϊκούς όρους εργασίας [για τον κατάλογο των δικαιωμάτων, βλ. Global Migration Group (Ομάδα Παγκόσμιας Μετανάστευσης) 2010].

Το παρόν εγχειρίδιο αποτελεί ένα εργαλείο για νομικούς (δικηγόρους, δικαστές, δημόσιους λειτουργούς και υπερασπιστές των δικαιωμάτων του ανθρώπου) προκειμένου να κατανοήσουν καλύτερα τα ανθρώπινα δικαιώματα των μεταναστών στο ευρωπαϊκό πλαίσιο και τα μέσα που διατίθενται για να αξιώσουν τον σεβασμό ή την εφαρμογή τους σε εθνικό και διεθνές επίπεδο.

Το εγχειρίδιο επικεντρώνεται στα πρότυπα του Συμβουλίου της Ευρώπης για τους μετανάστες, που αφορούν το σύνολο των 47 κρατών μελών του Οργανισμού.

I. Τα ισχύοντα πρότυπα για τους μετανάστες

Τα ισχύοντα διεθνή πρότυπα των δικαιωμάτων του ανθρώπου για τους μετανάστες μπορούν να εξευρεθούν σε διάφορες νομικές πράξεις, στις οποίες συγκαταλέγονται τόσο οι γενικές Συνθήκες που θεσπίζουν τα θεμελιώδη ανθρώπινα δικαιώματα όσο και πιο εξειδικευμένα κείμενα που αφορούν μεμονωμένα ζητήματα της μετανάστευσης, όπως την απαγόρευση των διακρίσεων, ή μια κατηγορία προσώπων, όπως τους εργαζόμενους μετανάστες. Τα δικαιώματα των μεταναστών έχουν αναγνωρισθεί και προαχθεί σε διεθνές και σε περιφερειακό επίπεδο.

α. Διεθνή πρότυπα των δικαιωμάτων του ανθρώπου

Σε παγκόσμιο επίπεδο, οι μετανάστες –όπως όλοι οι άνθρωποι- απολαμβάνουν τα δικαιώματα που κατοχυρώνονται από το ΔΣΑΠΔ³ και την ICESCR (Διεθνές Σύμφωνο για τα οικονομικά, κοινωνικά και μορφωτικά δικαιώματα)⁴, και προστατεύονται από τις διατάξεις της ΣΠΔΠ⁵ και τα πρωτόκολλα αυτής, τη CAT (Σύμβαση κατά των βασανιστηρίων και άλλων τρόπων σκληρής, απάνθρωπης ή ταπεινωτικής μεταχείρισης ή τιμωρίας)⁶, και τη CPED (Διεθνή Σύμβαση για την προστασία όλων των προσώπων από αναγκαστική εξαφάνιση)⁷.

Επιπλέον, διατίθενται διεθνείς νομικές πράξεις που ασχολούνται εξειδικευμένα με τα δικαιώματα των μεταναστών και ιδίως η ICRMW (Διεθνής Σύμβαση για την προστασία των δικαιωμάτων των διακινούμενων εργαζομένων και των μελών των οικογενειών τους)⁸ και το Πρωτόκολλο κατά της λαθραίας διακίνησης μεταναστών από τη γη, τη θάλασσα και τον αέρα, που συμπληρώνει τη Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών κατά του διεθνικού οργανωμένου εγκλήματος⁹.

3. ΓΣΗΕ, Διεθνές Σύμφωνο για τα ατομικά και πολιτικά δικαιώματα
4. ΓΣΗΕ, Διεθνές Σύμφωνο για τα οικονομικά, κοινωνικά και μορφωτικά δικαιώματα.
5. ΓΣΗΕ, Διεθνής Σύμβαση των δικαιωμάτων του παιδιού.
6. ΓΣΗΕ, Σύμβαση κατά των βασανιστηρίων και άλλων τρόπων σκληρής, απάνθρωπης ή ταπεινωτικής μεταχείρισης ή τιμωρίας.
7. ΓΣΗΕ, Διεθνής Σύμβαση για την προστασία όλων των προσώπων από αναγκαστική εξαφάνιση.
8. ΓΣΗΕ, Διεθνής Σύμβαση για την προστασία των δικαιωμάτων των διακινούμενων εργαζομένων και των μελών των οικογενειών τους.
9. ΓΣΗΕ, Πρωτόκολλο κατά της λαθραίας διακίνησης μεταναστών από τη γη, τη θάλασσα και τον αέρα, που συμπληρώνει τη Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών κατά του διεθνικού οργανωμένου εγκλήματος.

β. Πρότυπα του Συμβουλίου της Ευρώπης

Η αρχή της απαγόρευσης των διακρίσεων καθιερώνεται στο άρθρο 2.1 της ΟΔΔΑ· τα άρθρα 2.1 και 26 της ΔΣΑΠΔ· το άρθρο 2.2 της ICESCR· το άρθρο 1 της ICERD· το άρθρο 1 της CEDAW 2.1· το άρθρο 2.1 της ΣΠΑΠ· το άρθρο 1.1 της

ICRMW· άρθρο 4 της CRPD (Σύμβαση για τα δικαιώματα των ανθρώπων με αναπηρίες)· το άρθρο 14 ΕΣΔΑ και το άρθρο 1 του Πρωτοκόλλου αριθ. 12 της ΕΣΔΑ· το άρθρο Ε του (αναθεωρημένου) ΕΚΧ· και το άρθρο 21 του Χάρτη της ΕΕ.

Παρομοίως, οι πράξεις του Συμβουλίου της Ευρώπης απαρτίζονται τόσο από γενικά όσο και από πιο εξειδικευμένα έγγραφα. Οι υπήκοοι τρίτων χωρών που βρίσκονται στο έδαφος ή άλλως υπάγονται στη δικαιοδοσία ενός κράτους μέλους θα απολαμβάνουν την προστασία των δικαιωμάτων της ΕΣΔΑ¹⁰. Περαιτέρω, οι υπήκοοι άλλων συμβαλλόμενων μερών, και ενίοτε όλοι οι μετανάστες, ενδέχεται να εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής των διατάξεων του (αναθεωρημένου) ΕΚΧ¹¹.

Οι συναφείς διατάξεις θα συζητηθούν κατωτέρω, στα αντίστοιχα κεφάλαια και ενότητες. Επιπρόσθετα, το Συμβούλιο της Ευρώπης έχει υιοθετήσει την Ευρωπαϊκή Σύμβαση σχετικά με τη νομική κατάσταση του διακινούμενου εργαζομένου¹², ωστόσο διατίθενται και άλλες συμβάσεις που αφορούν τους μετανάστες, όπως η Σύμβαση για τη δράση κατά της εμπορίας ανθρώπων¹³, η Ευρωπαϊκή Σύμβαση για την πρόληψη των βασανιστηρίων και της απάνθρωπης

10. Συμβούλιο της Ευρώπης, Σύμβαση για την προάσπιση των δικαιωμάτων του ανθρώπου και των θεμελιωδών ελευθεριών.

11. Συμβούλιο της Ευρώπης, (αναθεωρημένος) Ευρωπαϊκός Κοινωνικός Χάρτης.

12. Η εν λόγω Σύμβαση αφορά τις κύριες όψεις της νομικής κατάστασης των διακινούμενων εργαζομένων, ιδίως την πρόσληψη, τις ιατρικές εξετάσεις, τις δοκιμασίες απασχόλησης, τα ταξίδια, τις άδειες διαμονής, τις άδειες εργασίας, την οικογενειακή επανένωση, τις συνθήκες εργασίας, τη μεταφορά αποταμιεύσεων και την κοινωνική ασφάλιση, την κοινωνική και ιατρική πρόνοια, τη λήξη των συμβάσεων εργασίας, την απόλυση και την επαναπασχόληση. Έχει συσταθεί μια Συμβουλευτική Επιτροπή για την εξέταση των εκθέσεων των συμβαλλόμενων μερών επί της εφαρμογής της σύμβασης. Βάσει των εν λόγω εγγράφων, η Συμβουλευτική Επιτροπή συντάσσει εκθέσεις τις οποίες θέτει υπόψη της Επιτροπής των Υπουργών.

13. Συμβούλιο της Ευρώπης, Σύμβαση του Συμβουλίου της Ευρώπης για τη δράση κατά της εμπορίας ανθρώπων.

ή ταπεινωτικής μεταχείρισης ή τιμωρίας¹⁴, η Ευρωπαϊκή Σύμβαση εκδόσεως¹⁵, η Ευρωπαϊκή Σύμβαση για την καταστολή της τρομοκρατίας¹⁶, ο Ευρωπαϊκός Κώδικας κοινωνικής ασφάλειας¹⁷, και η Σύμβαση του Συμβουλίου της Ευρώπης σχετικά με την πρόληψη και την καταπολέμηση της βίας κατά των γυναικών και της ενδοοικογενειακής βίας (Σύμβαση της Κωνσταντινούπολης)¹⁸.

Επιπλέον, θα πρέπει να επισημανθεί ότι η Επιτροπή Υπουργών και η ΚΣΣΕ έχουν επίσης καταρτίσει έναν σημαντικό αριθμό συστάσεων και ψηφισμάτων για τους πρόσφυγες, μέρος των οποίων θα μνημονευθεί στη συνέχεια, στις αντίστοιχες ενότητες¹⁹.

Υ. Πρότυπα για την ισότητα και την απαγόρευση των διακρίσεων

Τα πρότυπα για την ισότητα και την απαγόρευση των διακρίσεων έχουν ιδιαίτερη σπουδαιότητα για ορισμένους ή όλους τους μετανάστες, ανάλογα με την ομάδα ή την κατηγορία των προσώπων που εμπίπτει στον προστατευτικό σκοπό των διατάξεων. Για τον λόγο αυτό, οι εν λόγω διατάξεις παρουσιάζονται χωριστά.

Το νόμιμο δικαίωμα απόλαυσης των δικαιωμάτων του ανθρώπου σε ισότιμη βάση και χωρίς διακρίσεις έχει αναγνωριστεί σε όλους τους ανθρώπους παγκοσμίως, και σε ευρωπαϊκό επίπεδο. Είναι ευρέως αποδεκτό ότι κανείς δεν πρέπει να υφίσταται διακρίσεις λόγω φυλής, χρώματος, φύλου, γενετήσιου προσανατολισμού, γλώσσας, θρησκείας, πολιτικής ή άλλης πεποίθησης, εθνικής ή κοινωνικής προέλευσης, περιουσίας, γέννησης ή άλλης κατάστασης.

Η αρχή αυτή καθιερώνεται ιδίως στα άρθρα 2.1 και 26 του ΔΣΑΠΔ, το άρθρο 14 της ΕΣΔΑ, το άρθρο 1 του Πρωτοκόλλου αριθ.12 της ΕΣΔΑ, το άρθρο Ε του (αναθεωρημένου) ΕΚΧ, το άρθρο 7 της ICRMW, το άρθρο 4.3 της Σύμβασης της Κωνσταντινούπολης. Πρέπει να επισημανθεί ότι στο δίκαιο της ΕΕ και συγκεκριμένα στο άρθρο 21 του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της ΕΕ γίνεται ρητή μνεία πρόσθετων λόγων, όπως η «εθνοτική καταγωγή»,

---

14. Συμβούλιο της Ευρώπης, Ευρωπαϊκή Σύμβαση για την πρόληψη των βασανιστηρίων και της απάνθρωπης ή ταπεινωτικής μεταχείρισης ή τιμωρίας.

15. Συμβούλιο της Ευρώπης, Ευρωπαϊκή Σύμβαση εκδόσεως.

16. Συμβούλιο της Ευρώπης, Ευρωπαϊκή Σύμβαση για την καταστολή της τρομοκρατίας.

17. Συμβούλιο της Ευρώπης, Ευρωπαϊκός Κώδικας κοινωνικής ασφάλειας.

18. Συμβούλιο της Ευρώπης, Σύμβαση σχετικά με την πρόληψη και την καταπολέμηση της βίας κατά των γυναικών και της ενδοοικογενειακής βίας.

19. Οι συστάσεις και τα ψηφίσματα της Επιτροπής των Υπουργών και της ΚΣΣΕ μπορούν να βρεθούν στον δικτυακό τόπο του Συμβουλίου της Ευρώπης, στη διεύθυνση www.coe.int/en/web/cm/documents και http://website-pace.net/en_GB/web/apce/documents, αντίστοιχα.

τα «γενετικά χαρακτηριστικά», η «αναπηρία», η «ηλικία» και ο «γενετήσιος προσανατολισμός»²⁰. Ως προς τους λόγους διάκρισης, το ΕΔΔΑ έχει ερμηνεύσει τον όρο «άλλη κατάσταση» του άρθρου 14 της ΕΣΔΑ, με τρόπο που να εκτείνει την προστασία σε ορισμένους άλλους σιωπηρά συναγόμενους λόγους όπως η ηλικία, η αναπηρία, η οικονομική και κοινωνική κατάσταση, η κατάσταση της υγείας, η οικογενειακή κατάσταση, η ιθαγένεια, ο γενετήσιος προσανατολισμός και η ταυτότητα φύλου.

Παραδείγματα:

- ▶ ΕΔΔΑ, *Salgueiro da Silva Mouta κατά Πορτογαλίας*, 21 Δεκεμβρίου 1999 (διάκριση σε σχέση με την επιμέλεια παιδιού λόγω γενετήσιου προσανατολισμού).
- ▶ ΕΔΔΑ, *Θλιμμένος κατά Ελλάδα*, 6 Απριλίου 2000 [διάκριση στην απασχόληση λόγω προηγούμενης ποινικής καταδίκης για απειθεία σε διαταγή να φορέσει [ο προσφεύγων] τη στρατιωτική στολή, λόγω των θρησκευτικών του πεποιθήσεων ως Μάρτυρα του Ιεχωβά].
- ▶ ΕΔΔΑ, *Sidabras και Dziautas κατά Λιθουανίας*, 27 Ιουλίου 2004 (διάκριση στην απασχόληση λόγω προηγούμενης εργασίας των προσφευγόντων για την ΚGB).
- ▶ ΕΔΔΑ, *E.B. κατά Γαλλίας* (Τμήμα Ευρείας Σύνθεσης), 22 Ιανουαρίου 2008 (διάκριση σε υιοθεσία παιδιού λόγω γενετήσιου προσανατολισμού).
- ▶ ΕΔΔΑ, *Fawsie κατά Ελλάδα* και *Saoudin κατά Ελλάδα*, 28 Οκτωβρίου 2010 (διάκριση σε σχέση με επίδομα πολύτεκνης μητέρας, η οποία ήταν επίσημα αναγνωρισμένη ως πολιτική πρόσφυγας, λόγω ιθαγένειας).
- ▶ ΕΔΔΑ, *Βρουντού κατά Κύπρου*, 13 Οκτωβρίου 2015 (διάκριση λόγω φύλου στη χορήγηση προσφυγικής κάρτας, που είχε ως επακόλουθο την άρνηση μιας σειράς προνομίων, μεταξύ των οποίων η συνδρομή στη στεγαστική βοήθεια λόγω του ότι ήταν παιδί εκτοπισθείσας γυναίκας και όχι εκτοπισθέντος άντρα).

Όταν δε ανήκουν σε μια από τις σχετικές ομάδες, οι μετανάστες απολαμβάνουν τα δικαιώματα που τελούν υπό την εγγύηση της Σύμβασης της Κωνσταντινούπολης, της CEDAW²¹ της ICERD²² και της CRPD²³.

20. ΕΕ, Χάρτης των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Επίσημη Εφημερίδα (ΕΕ) C 364, 18 Δεκεμβρίου 2000, σελ. 1-22.

21. ΓΣΗΕ, Σύμβαση για την εξάλειψη όλων των μορφών διακρίσεων κατά των γυναικών.

22. ΓΣΗΕ, Διεθνής Σύμβαση για την κατάργηση πάσης μορφής φυλετικών διακρίσεων.

23. ΓΣΗΕ, Σύμβαση για τα δικαιώματα των ανθρώπων με αναπηρίες.

II. Μετανάστευση σε κράτος μέλος του Συμβουλίου της Ευρώπης

α. Έλεγχοι μετανάστευσης σύμφωνα με τα πρότυπα των δικαιωμάτων του ανθρώπου

Το δικαίωμα στην ελεύθερη κυκλοφορία κατοχυρώνεται στο άρθρο 2 του Πρωτοκόλλου αριθ. 4 της ΕΣΔΑ το οποίο ορίζει στη δεύτερη παράγραφο ότι «κάθε πρόσωπο είναι ελεύθερο να εγκαταλείψει οποιαδήποτε χώρα, συμπεριλαμβανομένης της δικής του». Επιπρόσθετα, το άρθρο 18.4 του (αναθεωρημένου) ΕΚΧ κατοχυρώνει το δικαίωμα των υπηκόων να φεύγουν από τη χώρα τους για να «ασκήσουν μία επαγγελματική δραστηριότητα στα εδάφη άλλων Μερών». Παρά ταύτα, κατά γενική αρχή, η ΕΣΔΑ [ή ο (αναθεωρημένος) ΕΚΧ] δεν κατοχυρώνει το δικαίωμα εισόδου και παραμονής αλλοδαπού στο έδαφος κράτους μέλους· ομοίως δεν κατοχυρώνει το δικαίωμα ασύλου.

Παραδείγματα:

- ▶ ΕΔΔΑ, *Vilvarajah και λοιποί κατά Ηνωμένου Βασιλείου*, 30 Οκτωβρίου 1991, παράγραφος 102: «Επιπλέον, πρέπει να επισημανθεί ότι το δικαίωμα πολιτικού ασύλου δεν περιλαμβάνεται ούτε στη Σύμβαση ούτε στα Πρωτόκολλα αυτής. Τούτο προκύπτει από πολυάριθμες συστάσεις της Συνέλευσης του Συμβουλίου της Ευρώπης για το δικαίωμα ασύλου (βλ. Σύσταση 293 (1961), Ψηφισθέντα Κείμενα, 30η Τακτική Σύνοδος, 21-28 Σεπτεμβρίου 1961, και τη Σύσταση 434 (1965), Επετηρίδα της Σύμβασης, τ. 8, σελ. 56-57 [1965]) καθώς και ένα μεταγενέστερο ψήφισμα και μια διακήρυξη της Επιτροπής Υπουργών (βλ. Ψήφισμα 67 (14), Επετηρίδα της Σύμβασης, τ. 10, σελ. 104-105 [1967], και τη Διακήρυξη για το εδαφικό άσυλο, που υιοθετήθηκε στις 18 Νοεμβρίου 1977, Συλλογή Κειμένων, έκδοση 1987, σελ. 202)».
- ▶ ΕΔΔΑ, *Chahal κατά Ηνωμένου Βασιλείου* (Τμήμα Ευρείας Σύνθεσης), 15 Νοεμβρίου 1996, παράγραφος 73.

Εν τούτοις, τα κράτη οφείλουν να ασκούν τον έλεγχο στα σύνορά τους σύμφωνα με τα πρότυπα της ΕΣΔΑ. Στην υπόθεση *East African Asians κατά Ηνωμένου*

*Βασιλείου*²⁴, η ΕΕΑΔ έκρινε ότι η φυλετική διάκριση κατά τον έλεγχο της μετανάστευσης ήταν ασύμβατη με την ΕΣΔΑ. Έκρινε ότι το ΗΒ είχε υπερβεί το δικαίωμά του και παραβίασε την ΕΣΔΑ υποβάλλοντας τους κατοίκους των αποικιών της Ανατολικής Αφρικής, ασιατικής καταγωγής, σε έλεγχο μετανάστευσης, παρότι ήταν ήδη πολίτες του ΗΒ. Η ΕΕΑΔ διαπίστωσε ότι η εν λόγω διαφοροποιημένη μεταχείριση μιας ομάδας προσώπων λόγω «φυλής» υπολειπόταν της αρχής της ανθρώπινης αξιοπρέπειας και συνιστούσε ταπεινωτική μεταχείριση που αντίκειται στο άρθρο 3 της ΕΣΔΑ. Η εν λόγω προσέγγιση επιβεβαιώθηκε από το ΕΔΔΑ στη διακρατική υπόθεση Κύπρος κατά Τουρκίας²⁵.

Επιπλέον, σε ορισμένες ειδικές κατηγορίες περιπτώσεων, η ΕΣΔΑ ενδέχεται να δεσμεύει τα κράτη μέλη να επιτρέπουν την είσοδο ή την παραμονή ενός μετανάστη: όταν ο/η μετανάστης/-τρια πληροί τα κριτήρια για την προστασία της ζωής του/της (άρθρο 2 της ΕΣΔΑ) ή της σωματικής του/της ακεραιότητας (Άρθρο 3 της ΕΣΔΑ)· ή όταν η απέλαση ή η έκδοση ενός/μιας αλλοδαπού/-ής με ισχυρούς οικογενειακούς δεσμούς στην υπό κρίση χώρα θα μπορούσε να παραβιάζει το δικαίωμα σεβασμού της οικογενειακής του/της ζωής (Άρθρο 8 της ΕΣΔΑ)²⁶.

Παραδείγματα:

- ▶ ΕΔΔΑ, *D. κατά Ηνωμένου Βασιλείου*, 2 Μαΐου 1997 (ο προσφεύγων βρισκόταν σε προχωρημένο στάδιο της ανίατης νόσου HIV/Aids η απέλασή του στη χώρα προέλευσης, η οποία ήταν γνωστή για το έλλειμμα των ιατρικών υποδομών και την απουσία κατάλληλης θεραπείας σε περιπτώσεις όπως αυτή και όπου δεν θα είχε οικογένεια ή φίλους για να τον φροντίσουν θα ισοδυναμούσε με απάνθρωπη μεταχείριση, που είναι απαγορευμένη κατά το άρθρο 3· το ΕΔΔΑ τόνισε τις ιδιαζόντως εξαιρετικές περιστάσεις της υπόθεσης και το επιτακτικό ανθρωπιστικό ζήτημα που διακυβευόταν·
- ▶ ΕΔΔΑ, *Moustaquim κατά Βελγίου*, 18 Φεβρουαρίου 1991, παράγραφος 43: «το Δικαστήριο ουδόλως υποτιμά το μέλημα των Συμβαλλόμενων Μερών για τη διατήρηση της δημόσιας τάξης, ιδίως κατά την άσκηση του δικαιώματός τους, υπό τις παραδεδεδεγμένες διατάξεις του διεθνούς δικαίου και με την επιφύλαξη των συμβατικών τους υποχρεώσεων, που συνίσταται

24. ΕΕΑΔ, *East African Asians κατά Ηνωμένου Βασιλείου*, Προσφυγές αριθ. 4403/70-4419/70, Εκθέσεις 14 Δεκεμβρίου 1973.

25. ΕΔΔΑ, *Κύπρος κατά Τουρκίας* (Τμήμα Ευρείας Σύνθεσης), 10 Μαΐου 2001, παράγραφοι 306-11.

26. Βλ. Κεφάλαιο VI (α) (iii) του παρόντος εγχειριδίου («Η αρχή τους μη επαναπροώθησης στην Ευρωπαϊκή Σύμβαση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου»).

στον έλεγχο της εισόδου, τη διαμονή και την απέλαση των αλλοδαπών. Εν τούτοις, οσάκις οι συναφείς αποφάσεις θα συνιστούσαν επέμβαση στα δικαιώματα που κατοχυρώνονται στην παράγραφο 1 του άρθρου 8, πρέπει να καταδεικνύεται ότι είναι «αναγκαίες σε μια δημοκρατική κοινωνία», ήτοι ότι δικαιολογούνται από μια επιτακτική κοινωνική ανάγκη και ιδίως, ότι είναι ανάλογες με τον θεμιτό επιδιωκόμενο σκοπό».

Επιπρόσθετα, σύμφωνα με το άρθρο 39 του Κανονισμού του («Προσωρινά Μέτρα»), το ΕΔΔΑ είναι αρμόδιο να διατάσσει τα κράτη μέλη να ανακόπτουν ένα διοικητικό και/ή δικαστικό μέτρο που αφορά τον έλεγχο της μετανάστευσης έως την έκδοση οριστικής απόφασης. Σύμφωνα με τη νομολογία του Δικαστηρίου του Στρασβούργου, τα προσωρινά μέτρα είναι νομικώς δεσμευτικά και χορηγούνται κατεξοχήν σε περιπτώσεις έκδοσης και απέλασης, για την αποτροπή της μετακίνησης του μετανάστη/αιτούντα σε χώρα στην οποία ενδέχεται να εκτεθεί σε επαπειλούμενο κίνδυνο ανεπανόρθωτης βλάβης κατά τα άρθρα 2 ή 3 της ΕΣΔΑ, και σε εξαιρετικές περιπτώσεις, το άρθρο 8 της ΕΣΔΑ. Τα κράτη έχουν καθήκον να συμμορφώνονται με τα προσωρινά μέτρα που τους υποδεικνύονται, άλλως θα εγείρονται ζητήματα απόλαυσης του δικαιώματος του/της προσφεύγοντα/-ουσας σε ατομική προσφυγή υπό το άρθρο 34 της ΕΣΔΑ.

Στην υπόθεση *Mamatkulov και Askarov κατά Τουρκίας*, το Δικαστήριο όρισε με σαφήνεια ότι «προσωρινά μέτρα έχουν διαταχθεί μόνον σε περιορισμένες περιπτώσεις. Παρότι πράγματι παραλαμβάνει πολυάριθμες αιτήσεις για προσωρινά μέτρα, στην πράξη το Δικαστήριο εφαρμόζει τον Κανόνα 39 μόνον σε περίπτωση επαπειλούμενου κινδύνου ανεπανόρθωτης βλάβης.

Παρότι η Σύμβαση δεν προσδιορίζει τους τομείς εφαρμογής του Κανόνα 39, τα αιτήματα εφαρμογής του συνήθως επικαλούνται το δικαίωμα στη ζωή (άρθρο 2), την απαγόρευση των βασανιστηρίων ή τους απάνθρωπης μεταχείρισης (άρθρο 3) και, κατ'εξαιρέση, το δικαίωμα σεβασμού τους ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής (άρθρο 8) ή λοιπά δικαιώματα που κατοχυρώνονται στη Σύμβαση. Προσωρινά μέτρα έχουν διαταχθεί, στη συντριπτική τους πλειονότητα, σε υποθέσεις που αφορούν διαδικασίες απέλασης και έκδοσης»²⁷.

Παραδείγματα:

Κίνδυνος δίωξης για πολιτικούς, εθνοτικούς ή θρησκευτικούς λόγους:

- ▶ ΕΔΔΑ, *F.H. κατά Σουηδίας*, 20 Ιανουαρίου 2009

---

27. ΕΔΔΑ, *Mamatkulov και Askarov κατά Τουρκίας* (Τμήμα Ευρείας Σύνθεσης), 4 Φεβρουαρίου 2005, παράγραφος 104.

- ▶ ΕΔΔΑ, *Υ.Ρ. και Λ.Ρ. κατά Γαλλίας*, 1 Σεπτεμβρίου 2010
- ▶ ΕΔΔΑ, *W.H. κατά Σουηδίας*, 8 Απριλίου 2015 (Τμήμα Ευρείας Σύνθεσης)

Κίνδυνος κακής μεταχείρισης σε σχέση με τον γενετήσιο προσανατολισμό:

- ▶ ΕΔΔΑ, *F.H. κατά Σουηδίας*, 8 Απριλίου 2015 (Τμήμα Ευρείας Σύνθεσης)

Κίνδυνος ακρωτηριασμού γεννητικών οργάνων:

- ▶ ΕΔΔΑ, *Abraham Lunguli κατά Σουηδίας*, 1 Ιουλίου 2003 (απόφαση διαγραφής)

Υποθέσεις απέλαισης με ιατρικό στοιχείο ή στοιχείο υγείας:

- ▶ ΕΔΔΑ, *D. Κατά Ηνωμένου Βασιλείου*, 2 Μαΐου 1997

β. Κρατική δικαιοδοσία

Η υποχρέωση προστασίας όλων των προσώπων που υπάγονται στην εκάστοτε κρατική δικαιοδοσία αναγνωρίζεται στο άρθρο 2.1 του ΔΣΑΠΔ· το άρθρο 2.1 της ΣΠΔΠ· το άρθρο 7 της ICRMW· και το άρθρο 1 της ΕΣΔΑ.

Βάσει του διεθνούς δικαίου των δικαιωμάτων του ανθρώπου, τα κράτη έχουν υποχρέωση να εγγυώνται, να διασφαλίζουν και να προασπίζονται τα ανθρώπινα δικαιώματα όλων όσων υπάγονται στη δικαιοδοσία τους, ανεξαρτήτως ιθαγένειας. Συνεπώς, τα κράτη οφείλουν να προστατεύουν τα δικαιώματα των μεταναστών που υπάγονται στην εδαφική τους

δικαιοδοσία. Ένας μετανάστης/μία μετανάστρια λογίζεται ότι έχει εισέλθει στο κράτος όταν βρίσκεται στο έδαφος αυτού, ακόμη κι όταν ο/η εν λόγω υπήκοος τρίτης χώρας βρίσκεται, φερ' ειπείν, στη διεθνή ζώνη ενός αεροδρομίου.

Παράδειγμα:

- ▶ ΕΔΔΑ, *Amuur κατά Γαλλίας*, 25 Ιουνίου 1996, παράγραφοι 52-53 (μια ομάδα Σομαλών αιτούντων άσυλο κρατήθηκε για 20 ημέρες στη διεθνή ζώνη διέλευσης του αεροδρομίου Paris-Orly. Το ΕΔΔΑ δήλωσε ότι «παρα την ονομασία της, η διεθνής ζώνη δεν αποτελεί εξωεδαφικό έδαφος». Το ΕΔΔΑ διαπίστωσε παραβίαση του άρθρου 5 της ΕΣΔΑ, κρίνοντας ότι οι τότε ισχύοντες γαλλικοί νομικοί κανόνες, όπως εφαρμόστηκαν στην παρούσα υπόθεση, δεν εγγυώνταν επαρκώς το δικαίωμα των προσφευγόντων στην ελευθερία).

Επιπρόσθετα, το ΕΔΔΑ έχει αναγνωρίσει ότι η κρατική αρμοδιότητα εκτείνεται σε και καταλαμβάνει και τις εξωεδαφικές ζώνες στις οποίες τα κράτη ασκούν αποτελεσματικό έλεγχο, που ενδεχομένως συμπεριλαμβάνουν τα διεθνή

ύδατα. Σε περίπτωση αναχαίτισης πλοίου, ακόμη και στην ανοικτή θάλασσα, η άσκηση αποτελεσματικού ελέγχου επί του πλοίου και του συνόλου των επιβαινόντων συνεπάγεται το καθήκον των κρατικών φορέων να σέβονται και να προστατεύουν τα δικαιώματα των επιβαινόντων μεταναστών, και έχει την έννοια ότι τακτικές όπως η καλούμενη «αναγκαστική επαναπροώθηση στη θάλασσα» παραβιάζουν την ΕΣΔΑ.

Παραδείγματα:

- ▶ ΕΔΔΑ, *Issa και λοιποί κατά Τουρκίας*, 16 Νοεμβρίου 2004 (οι προσφεύγοντες ήταν υπήκοοι Ιράκ που παραπονούνταν για κακή μεταχείριση και δολοφονία των συγγενών τους από τον τουρκικό στρατό στο βόρειο Ιράκ. Το ΕΔΔΑ έκρινε ότι δεν είχε αποδειχθεί ότι η Τουρκία είχε ασκήσει αποτελεσματικό γενικό έλεγχο σε ολόκληρη την περιοχή του βόρειου Ιράκ και ως εκ τούτου δεν πείστηκε ότι οι συγγενείς των προσφευγόντων υπάγονταν στη «δικαιοδοσία του εναγόμενου κράτους για τους σκοπούς του άρθρου 1 της ΕΣΔΑ»).
- ▶ ΕΔΔΑ, *Medvedyev κατά Γαλλίας* (Τμήμα Ευρείας Σύνθεσης), 29 Μαρτίου 2010, παράγραφοι 62-67 (οι προσφεύγοντες είχαν στερηθεί την ελευθερία τους στο διάστημα από την επιβίβαση στο πλοίο έως την άφιξή του στη Βρέστη. Το ΕΔΔΑ διαπίστωσε παραβίαση του άρθρου 5.1 της ΕΣΔΑ θεωρώντας παράνομη την κράτηση, διότι εξέλιπε η νόμιμη βάση της απαιτούμενης ποιότητας για την ικανοποίηση της γενικής αρχής της ασφάλειας δικαίου).
- ▶ ΕΔΔΑ, *Hirsi Jamaa και λοιποί κατά Ιταλίας* (Τμήμα Ευρείας Σύνθεσης), 23 Φεβρουαρίου 2012 (η υπόθεση αφορούσε μετανάστες από τη Σομαλία και την Ερυθραία που ταξίδευαν από τη Λιβύη και αναχαιτίστηκαν στη θάλασσα από τις ιταλικές αρχές, οι οποίες τους επαναπροώθησαν στη Λιβύη. Το ΕΔΔΑ διαπίστωσε ότι τούτο ισοδυναμούσε με συλλογικές απελάσεις και έκρινε ότι υπήρξαν δύο παραβιάσεις του άρθρου 3 της ΕΣΔΑ, λόγω του ότι οι προσφεύγοντες είχαν εκτεθεί σε κίνδυνο κακής μεταχείρισης στη Λιβύη ή του επαναπατρισμού στη Σομαλία ή την Ερυθραία, μια παραβίαση του άρθρου 4 του Πρωτοκόλλου αριθ.4 της ΕΣΔΑ και μια παραβίαση του άρθρου 13 σε συνδυασμό με τα άρθρα 3 και 4 του Πρωτοκόλλου αριθ.4 της ΕΣΔΑ).

Επιπλέον, οι μετανάστες που επιζητούν να εισέλθουν σε ένα κράτος μέλος του Συμβουλίου της Ευρώπης πρέπει να προστατεύονται από διακρίσεις λόγω φυλής, χρώματος, φύλου, γλώσσας, θρησκείας, πολιτικής ή άλλης πεποίθησης, εθνικής ή κοινωνικής προέλευσης, περιουσίας, γέννησης ή άλλης κατάστασης. Κάθε τέτοια διάκριση λοιπόν απαγορεύεται κατά τη διαδικασία των ελέγχων

της μετανάστευσης και της έκδοσης της απόφασης χορήγησης άδειας εισόδου. Σε όλους τους πολίτες τρίτων χωρών που εισέρχονται στο έδαφος κράτους μέλους του Συμβουλίου της Ευρώπης ή υπάγονται στη δικαιοδοσία του, πρέπει να επιτρέπεται να επιζητούν διεθνή προστασία στο επίμαχο κράτος, ανεξαρτήτως της θεώρησης ή μη της εισόδου τους (visa).

Παράδειγμα:

- ▶ ΕΔΔΑ, *Abdulaziz, Cabales και Balkandali* κατά Ηνωμένου Βασιλείου (Ολομέλεια), 24 Μαΐου 1985, παράγραφοι 74-83 (οι προσφεύγουσες, πολίτες τρίτων χωρών, ισχυρίστηκαν ότι δεν επετράπη στους συζύγους τους να παραμείνουν ή να συνενωθούν με αυτές στο ΗΒ. Το ΕΔΔΑ συμπεραίνει ότι οι προσφεύγουσες υπέστησαν διάκριση λόγω φύλου, κατά παράβαση του άρθρου 14, από κοινού με το άρθρο 8, διότι το εθνικό δίκαιο καθιστούσε ευχερέστερη τη χορήγηση άδειας εισόδου ή παραμονής με σκοπό την εγκατάσταση στη χώρα, σε σύζυγο, υπήκοο τρίτης χώρας, άντρα που ήταν εγκατεστημένος στο ΗΒ απ' ό,τι σε σύζυγο γυναίκας ομοίως εγκατεστημένης εκεί).

Υ. Δικαιώματα των μεταναστών κατά τη διαδικασία εισόδου και υποδοχής

Όπως έχει ήδη αναφερθεί, τα κράτη έχουν υποχρέωση να προστατεύουν όλους όσους υπάγονται στη δικαιοδοσία τους έναντι παραβιάσεων των δικαιωμάτων τους από τρίτους ή κρατικούς φορείς, υποχρέωση που καταλαμβάνει τη διαδικασία εισόδου και υποδοχής αλλοδαπών. Συνεπώς, τα κράτη πρέπει να διασφαλίζουν ότι οι υπήκοοι τρίτων χωρών δεν θα στερούνται αυθαίρετα τη ζωή τους (άρθρο 2 της ΕΣΔΑ) και δεν θα υπόκεινται σε κακή σωματική ή ψυχική μεταχείριση που ισοδυναμεί με βασανιστήριο ή απάνθρωπη ή ταπεινωτική μεταχείριση ή τιμωρία (άρθρο 3 της ΕΣΔΑ). Αντιστοίχως, οι αλλοδαποί κατά τη διαδικασία εισόδου πρέπει να προστατεύονται έναντι της ακραίας σωματικής καταστολής ή των ανάρμοστων και άσκοπων σωματικών ελέγχων.

Παράδειγμα:

- ▶ ΕΔΔΑ, *Σολωμού και λοιποί* κατά Τουρκίας, 24 Ιουνίου 2008 (επί της απαγόρευσης της αυθαίρετης στέρησης της ζωής από κρατικό φορέα).

Επιπλέον, σε αλλοδαπούς που κρατούνται σε κέντρα υποδοχής και στερούνται την ελευθερία τους στο πλαίσιο του ελέγχου της μετανάστευσης, πρέπει να παρέχονται επαρκείς συνθήκες διαβίωσης και πρόσβαση σε υγειονομική

περίθαψη και επαρκή σίτιση²⁸. Έχουν επίσης το δικαίωμα προστασίας από τη διακριτική μεταχείριση, το οποίο ισχύει πάντοτε ανεξαιρέτως, και κατά τον χρόνο εισόδου και υποδοχής μεταναστών²⁹.

Ωστόσο, το ΕΔΔΑ έκρινε ότι το άρθρο 6.1 της ΕΣΔΑ (δικαίωμα στη χρηστή απονομή δικαιοσύνης) δεν εφαρμόζεται σε διαδικασίες που ρυθμίζουν την ιθαγένεια προσώπου και/ή την είσοδο, παραμονή και απέλαση αλλοδαπών, διότι οι εν λόγω διαδικασίες δεν περιλαμβάνουν ούτε απόφαση «επί των αμφισβητήσεων επί των δικαιωμάτων και υποχρεώσεων του αστικής φύσεως είτε του βασίμου πάσης εναντίον του κατηγορίας ποινικής φύσεως», με την έννοια του εν λόγω άρθρου της ΕΣΔΑ.

Παράδειγμα

- ▶ ΕΔΔΑ, *G.R. κατά Κάτω Χωρών*, 10 Ιανουαρίου 2012, παράγραφος 48: «Το άρθρο 6 δεν εφαρμόζεται σε διαδικασίες που αφορούν τη νομιμότητα της διαμονής ενός αλλοδαπού και υπάγονται αποκλειστικά στη σφαίρα του δημοσίου δικαίου· επιπλέον, μόνο το γεγονός ότι οι εν λόγω διαδικασίες έχουν παρεμπιμπτοντα μείζονα αντίκτυπο στην ιδιωτική και οικογενειακή ζωή ή στις προοπτικές απασχόλησης του υπό κρίση προσώπου δεν αρκεί για την υπαγωγή των διαδικασιών στο πεδίο εφαρμογής των ατομικών δικαιωμάτων που προστατεύονται από το άρθρο 6 § 1 της Σύμβασης».

δ. Εξέταση των ισχυρισμών των αιτούντων άσυλο

Εκτός από το προφανές δικαίωμα στη μη διακριτική μεταχείριση, τα όργανα του Συμβουλίου της Ευρώπης έχουν αναγνωρίσει ένα πλέγμα διαδικαστικών μέτρων για την προστασία των αιτούντων άσυλο, προκειμένου να διασφαλίζουν ότι οι διαδικασίες είναι δίκαιες και ότι η εξέταση είναι αντικειμενική και διενεργείται σε εξατομικευμένη βάση. Οι εν λόγω εγγυήσεις αποσκοπούν στην πρόληψη της παραβίασης του δικαιώματος στη μη επαναπροώθηση³⁰. Για τον λόγο αυτό, στις «Κατευθυντήριες οδηγίες για την προστασία των δικαιωμάτων του ανθρώπου στο πλαίσιο των ταχύρρυθμων διαδικασιών ασύλου»³¹, η Επιτροπή Υπουργών απариθμεί έναν κατάλογο ουσιαστικών δικαιωμάτων και διαδικαστικών εγγυήσεων που αποσκοπούν στη διασφάλιση του σεβασμού των εν λόγω προτύπων στις καλούμενες ταχείες διαδικασίες. Επί παραδείγματι, οι

28. Βλ. Κεφάλαιο III (γ) (ii) του εγχειριδίου («Συνθήκες κράτησης»).

29. Βλ. Κεφάλαιο I (γ) του εγχειριδίου («Πρότυπα για την ισότητα και την απαγόρευση των διακρίσεων»).

30. Βλ. Κεφάλαιο VI (α) του εγχειριδίου («Ουσιαστικά δικαιώματα μεταναστών»).

31. Επιτροπή Υπουργών 2009.

κατευθυντήριες οδηγίες ορίζουν τόσο το δικαίωμα πληροφόρησης για τα τηρούμενα διαδικαστικά στάδια (Κατευθυντήρια Οδηγία IV.1.γ) όσο και το δικαίωμα για νομική συμβουλή, μετάφραση και διεξαγωγή των συνεντεύξεων από ειδικευμένο προσωπικό (Κατευθυντήριες Οδηγίες IV, VIII και IX).

Το ΕΔΔΑ έχει επίσης διαπιστώσει ότι η προστασία των αιτούντων άσυλο από αυθαίρετες απομακρύνσεις και η διασφάλιση της ουσιαστικής εξέτασης των αιτήσεών τους, απαιτούν την επαρκή πληροφόρησή τους για τις τηρούμενες διαδικασίες και τα δικαιώματά τους σε μια γλώσσα που να κατανοούν και την πρόσβασή τους σε ένα αξιόπιστο σύστημα επικοινωνίας με τις αρχές. Όποτε κρίνεται αναγκαίο, πρέπει να παρέχεται διερμηνεία στη διάρκεια των συνεντεύξεων. Οι δε συνεντεύξεις πρέπει να διεξάγονται από καταρτισμένο προσωπικό και με νομική συνδρομή. Περαιτέρω, το ΕΔΔΑ έχει προειδοποιήσει για τον κίνδυνο που ενέχουν οι υπέρμετρης διάρκειας διαδικασίες και οι καθυστερήσεις στην κοινοποίηση της απόφασης. Τέλος, οι αιτούντες άσυλο έχουν δικαίωμα πραγματικής προσφυγής και πρέπει να τους παρέχεται η δυνατότητα προσβολής της απόφασης. Προς τούτο, πρέπει να λαμβάνουν γνώση των λόγων της απόφασης.

Παράδειγμα:

- ▶ ΕΔΔΑ, *M.S.S. κατά Βελγίου και Ελλάδας* (Τμήμα Ευρείας Σύνθεσης), 21 Ιανουαρίου 2011, παράγραφοι 300-02.

III. Κράτηση μεταναστών

Οι μετανάστες μπορεί να στερούνται την ελευθερία τους για ποικίλους λόγους και σε διαφορετικά στάδια της μεταναστευτικής τους πορείας. Συνεπώς, η κράτηση των μεταναστών επέρχεται όταν δεν επιτρέπεται σε ορισμένο πρόσωπο η είσοδος στην υπόψη χώρα, όταν ένα πρόσωπο έχει εισέλθει παράνομα στη χώρα και ακολούθως έχει ταυτοποιηθεί από τις αρχές, όταν έχει λήξει η άδεια παραμονής ενός προσώπου στη χώρα ή όταν οι αρχές κρίνουν αναγκαία την κράτηση των αιτούντων άσυλο³². Σύμφωνα με το άρθρο 5.1 (στ) της ΕΣΔΑ:

Πάν πρόσωπο έχει δικαίωμα εις την ελευθερίαν και την ασφάλεια. Ουδείς επιτρέπεται να στερηθή της ελευθερίας του ειμή εις τας ακολούθους περιπτώσεις και συμφώνως προς την νόμιμον διαδικασίαν:

- ▶ εάν κρατήται κανονικώς κατόπιν καταδίκης υπό αρμοδίου δικαστηρίου·
- ▶ εάν υπεβλήθη εις κανονικὴν σύλληψιν ἢ κράτησιν λόγω ανυποταγῆς εις νόμιμον διαταγὴν δικαστηρίου, ἢ εις ἐγγύησιν ἐκτελέσεως υποχρεώσεως ὀριζομένης ὑπὸ τοῦ νόμου·
- ▶ εάν συνελήφθη και κρατήται ὅπως ὀδηγηθῆ ἐνώπιον τῆς ἀρμοδίας δικαστικῆς ἀρχῆς εις τὴν περίπτωσηιν εὐλόγου ὑπονοίας ὅτι διέπραξεν ἀδίκημα, ἢ ὑπάρχουν λογικὰ δεδομένα πρὸς παραδοχὴν τῆς ἀνάγκης ὅπως οὗτος ἐμποδισθῆ ἀπὸ τοῦ να διαπράξῃ ἀδίκημα ἢ δραπετεύσῃ μετὰ τὴν διάπραξιν τούτου·
- ▶ εάν πρόκειται περὶ νομίμου κρατήσεως ἀνηλίκου, ἀποφασισθείσης δια τὴν ἐπιτήρησιν τῆς ἀνατροφῆς του, ἢ τὴν νόμιμον κράτησίν του ἵνα παραπεμφθῆ ἐνώπιον τῆς ἀρμοδίας ἀρχῆς·
- ▶ εάν πρόκειται περὶ νομίμου κρατήσεως ἀτόμων δυναμένων να μεταδώσωσι μεταδοτικὴν ἀσθένειαν, φρενοβλαβοῦς, ἀλκοολικοῦ, τοξικομανοῦς ἢ ἀλήτου·
- ▶ εάν πρόκειται περὶ νομίμου συλλήψεως ἢ κρατήσεως ἀτόμου ἐπὶ σκοπῷ ὅπως ἐμποδισθῆ ἀπὸ τοῦ να εισέλθῃ παρὰ νόμῳ ἐν τῇ χωρῇ, ἢ ἐναντίον τοῦ ὁποίου ἐκκρεμεῖ διαδικασία ἀπελάσεως ἢ ἐκδόσεως.

---

32. ΕΠΒ 2011, σελ. 64.

α. Περιορισμοί στην ελεύθερη κυκλοφορία που ισοδυναμούν με στέρηση της ελευθερίας

Το ΕΔΔΑ αναγνωρίζει ότι ορισμένα μέτρα που συνεπάγονται περιορισμούς στην ελευθερία ή την ελεύθερη κυκλοφορία αλλοδαπού ενδέχεται να είναι αναγκαία και δεν θα ισοδυναμούν πάντα με στέρηση ελευθερίας. Τούτο ισχύει, επί παραδείγματι,

ως προς τα καλούμενα κέντρα υποδοχής ή φιλοξενίας, ή τα σημεία εισόδου σε μια χώρα, όπως οι διεθνείς ζώνες αεροδρομίου. Και στα δύο παραδείγματα, ωστόσο, το ΕΔΔΑ διαπίστωσε ότι ανάλογα με την ένταση, τη διάρκεια, τον χαρακτήρα ή τη σφύρησή τους, οι επιβληθέντες περιορισμοί μπορεί να ισοδυναμούν με στέρηση της ελευθερίας.

Συναφείς παράγοντες στην εκτίμηση του κατά πόσον οι περιορισμοί της ελευθερίας ισοδυναμούν με στέρηση ελευθερίας (*Engel και λοιποί κατά Κάτω Χωρών*, παράγραφος 59): «πρέπει να λαμβάνεται υπόψη ένα σύνολο παραγόντων όπως η φύση, η διάρκεια, ο αντίκτυπος και ο τρόπος εκτέλεσης της υπό κρίση ποινής ή του υπό κρίση μέτρου».

Παραδείγματα:

- ▶ ΕΔΔΑ, *Guzzardi κατά Ιταλίας* (Ολομέλεια), 6 Νοεμβρίου 1980, παράγραφοι 92-93: «... για τον καθορισμό του κατά πόσον κάποιος έχει «στερηθεί την ελευθερία του» υπό την έννοια του άρθρου 5, αφετηρία πρέπει να είναι η πραγματική του κατάσταση, και πρέπει να λαμβάνεται υπόψη ένα σύνολο άλλων κριτηρίων, όπως το είδος, η διάρκεια, οι επιπτώσεις και ο τρόπος εκτέλεσης του υπό κρίση μέτρου. Εξάλλου, η διαφορά μεταξύ της στέρησης και του περιορισμού της ελευθερίας είναι απλώς διαφορά βαθμού ή έντασης και όχι φύσης ή ουσίας. Παρότι η διαδικασία υπαγωγής στην εκάστοτε κατηγορία ενίοτε αποδεικνύεται δύσκολη διότι ορισμένες αμφισβητούμενες υποθέσεις αποτελούν απλώς ζήτημα κριτικής αποτίμησης, το Δικαστήριο δεν μπορεί να αποφύγει την επιλογή από την οποία εξαρτάται η εφαρμογή ή μη του άρθρου 5».
- ▶ ΕΔΔΑ, *Amuur κατά Γαλλίας*, 25 Ιουνίου 1996, παράγραφος 45 (το ΕΔΔΑ διαπίστωσε ότι η κράτηση αλλοδαπών σε κέντρα κράτησης που βρίσκονται σε διεθνείς ζώνες αεροδρομίου, υπό στενή αστυνομική επιτήρηση και για διάστημα 20 ημερών, ισοδυναμούσε με στέρηση της ελευθερίας).
- ▶ ΕΔΔΑ, *Abdolkhani και Karimnia κατά Τουρκίας*, 22 Σεπτεμβρίου 2009, παράγραφος 127 (δεν είχε επιτραπεί στους προσφεύγοντες να φύγουν από τη γενική αστυνομική διεύθυνση ή το Κέντρο Εισδοχής και Φιλοξενίας

Αλλοδαπών. Εκτός αυτού, η συνάντηση με δικηγόρο ήταν εφικτή μόνον εφόσον ο τελευταίος προσκόμιζε στις αρχές συμβολαιογραφικό πληρεξούσιο. Περαιτέρω, η UNHCR μπορούσε να έχει πρόσβαση στους προσφεύγοντες μόνον κατόπιν έγκρισης του Υπουργείου Εσωτερικών. Κατά το ΕΔΔΑ, η τοποθέτηση των προσφευγόντων στις προαναφερθείσες δομές ισοδυναμούσε με «στέρωση ελευθερίας» λόγω των περιορισμών που τους επέβαλαν οι διοικητικές αρχές παρά τη φύση της κατηγοριοποίησης βάσει του εθνικού δικαίου).

Η ΕΠΒ έχει υιοθετήσει μια εξαιρετικά όμοια θέση, αναγνωρίζοντας ότι διατίθενται «ποικίλες στερητικές της ελευθερίας δομές, από τις δομές κράτησης στα σημεία εισόδου έως τα αστυνομικά τμήματα, τις φυλακές και τα ειδικά κέντρα κράτησης». Ιδίως, «ανέκαθεν υποστήριζε ότι η παραμονή σε μια ζώνη διέλευσης ή σε μια «διεθνή» ζώνη μπορεί, ανάλογα με τις περιστάσεις, να ισοδυναμεί με στέρωση της ελευθερίας υπό την έννοια του άρθρου 5.1 περ. στ της ΕΣΔΑ, και συνεπώς οι εν λόγω ζώνες εμπίπτουν στην εντολή της Επιτροπής»³³.

β. Δικαιώματα μεταναστών κατά τη διοικητική κράτηση

Τα όργανα και οι νομικές πράξεις του Συμβουλίου της Ευρώπης εγγυώνται ένα πλέγμα δικαιωμάτων σε όλα τα πρόσωπα που τελούν υπό κράτηση. Διατίθενται εγγυήσεις για την προστασία τους έναντι της αυθαίρετης στέρωσης της ελευθερίας, ενώ ταυτόχρονα απολαμβάνουν ουσιαστικά και δικονομικά δικαιώματα που διασφαλίζουν ότι κρατούνται σε συνθήκες συμβατές με τα πρότυπα της ΕΣΔΑ, και διαθέτουν τα αποτελεσματικά μέσα για να προσβάλουν την κράτησή τους.

i. Νομιμότητα της κράτησης

Σύμφωνα με το άρθρο 5.1 της ΕΣΔΑ, καθένας έχει δικαίωμα στην ελευθερία και την ασφάλεια. Τούτο έχει την έννοια ότι κάθε πρόσωπο έχει δικαίωμα προστασίας έναντι της αυθαίρετης κράτησης. Γι' αυτό τον λόγο, είναι κεφαλαιώδους σημασίας να είναι δικαιολογημένη η στέρωση της ελευθερίας και να αποφασίζεται και να διενεργείται σύμφωνα με τις νόμιμες διαδικασίες («Ουδείς επιτρέπεται να στερηθή της ελευθερίας του ειμή εις τας ακολούθους περιπτώσεις και συμφώνως προς την νόμιμον διαδικασίαν»). Η αρχή της ασφάλειας του δικαίου θεωρείται καίρια εγγύηση έναντι της αυθαιρεσίας και απαιτεί να είναι σαφής, προσβάσιμη και με προβλέψιμες επιπτώσεις η

³³. ό.π

νομοθεσία που προβλέπει την κράτηση. Στην υπόθεση *Medvedyev και λοιποί κατά Γαλλίας*, το Δικαστήριο τόνισε ότι:

όταν τίθεται ζήτημα στέρησης της ελευθερίας, είναι ιδιαίτερα σημαντικό να ικανοποιείται η γενική αρχή της ασφάλειας δικαίου. Συνεπώς, είναι ουσιώδεις οι προϋποθέσεις στέρησης της ελευθερίας με βάση το εθνικό και/ή το διεθνές δίκαιο να καθορίζονται με σαφήνεια και ο νόμος καθεαυτός να είναι προβλέψιμος στην εφαρμογή του, έτσι ώστε να πληροί το πρότυπο της «νομιμότητας» που ορίζει η Σύμβαση, κατά το οποίο απαιτείται κάθε νόμος να είναι επαρκώς ακριβής για να επιτρέπει στον πολίτη –εν ανάγκη με τη βοήθεια κατάλληλων συμβουλών– να προβλέπει, σε εύλογο βαθμό υπό τις περιστάσεις της υπόθεσης, τις επιπτώσεις που μπορεί να συνεπάγεται μια δεδομένη πράξη³⁴.

Ως εκ τούτου, το ΕΔΔΑ έχει υπογραμμίσει την απαίτηση ποιότητας του εθνικού δικαίου και των διαδικασιών προκειμένου να θεωρούνται ότι παρέχουν αποτελεσματική προστασία έναντι της αυθαιρεσίας και έχει διαπιστώσει ότι οι μη προσβάσιμοι ή ανακριβείς νόμοι που προέβλεπαν την κράτηση παραβίαζαν το άρθρο 5 της ΕΣΔΑ.

Παραδείγματα:

- ▶ ΕΔΔΑ, *Amuur κατά Γαλλίας*, 25 Ιουνίου 1996, παράγραφος 51 (νομικό κενό ως προς τη διαδικασία, μη πρόσβαση σε δικηγόρο)·
- ▶ ΕΔΔΑ, *Abdolkhani και Karimnia κατά Τουρκίας*, 22 Σεπτεμβρίου 2009, παράγραφος 133 (έλλειψη νόμιμης βάσης λόγω της αδυναμίας πρόβλεψης της στέρησης της ελευθερίας)·
- ▶ ΕΔΔΑ, *Tehrani και λοιποί κατά Τουρκίας*, 13 Απριλίου 2010 (ανάγκη σαφούς καταγραφής της σύλληψης και της κράτησης προσώπου)·
- ▶ ΕΔΔΑ, *Mathloom κατά Ελλάδας*, 24 Απριλίου 2012 (η νομοθεσία που διέπει την κράτηση των προσώπων των οποίων είχε διαταχθεί δικαστικά η απέλαση δεν έτασσε μέγιστη περίοδο κράτησης και ως εκ τούτου δεν πληρούσε την απαίτηση προβλεψιμότητας του άρθρου 5.1 της ΕΣΔΑ)
- ▶ ΕΔΔΑ, *M.A. κατά Κύπρου*, 23 Ιουλίου 2013 (παραβίαση του άρθρου 5.1 της ΕΣΔΑ, διότι οι εθνικές αρχές δεν είχαν υλοποιήσει την κράτηση του προσφεύγοντα σύμφωνα με την προβλεπόμενη από τον νόμο διαδικασία).

Στην υπόθεση *Saadi κατά Ηνωμένου Βασιλείου*, το ΕΔΔΑ υπενθυμίζει ότι κάθε στέρηση της ελευθερίας πρέπει να είναι «νόμιμη», με σημείο αναφοράς τις διαδικασίες που προβλέπονται από την εθνική νομοθεσία, να τηρεί παράλληλα

---

34. ΕΔΔΑ, *Medvedyev και λοιποί κατά Γαλλίας* (Τμήμα Ευρείας Σύνθεσης), 29 Μαρτίου 2010, παράγραφος 80.

την απαίτηση του άρθρου 5.1 της ΕΣΔΑ για την προστασία των ατόμων από την αυθαιρεσία. Συνεχίζει το ΕΔΔΑ υποδεικνύοντας την αναμενόμενη συμπεριφορά των κρατών για τη συμμόρφωσή τους με την ΕΣΔΑ:

Ως εκ τούτου για να μην καταλογιστεί ως αυθαίρετη η εν λόγω κράτηση πρέπει να πραγματοποιείται καλόπιστα· πρέπει να συνδέεται στενά με τον σκοπό της πρόληψης της μη εγκεκριμένης εισόδου του προσώπου στη χώρα· ο χώρος και οι συνθήκες κράτησης πρέπει να είναι κατάλληλοι, έχοντας υπόψη ότι «το μέτρο δεν εφαρμόζεται σε ποινικούς παραβάτες αλλά σε αλλοδαπούς που φοβούμενοι συχνά για τη ζωή τους εγκατέλειψαν τη χώρα τους».³⁵

Κατά συνέπεια, το ΕΔΔΑ, επισημαίνει τις ιδιαιτερότητες της κράτησης μεταναστών και τη διακρίνει από την κράτηση των ατόμων που έχουν τελέσει ή είναι ύποπτοι τέλεσης ποινικών αδικημάτων³⁶. Επιβάλλει στις αρχές να εκτελούν με καλή πίστη την κράτηση των μεταναστών, προκειμένου να προλαμβάνουν την παράνομη είσοδο προσώπων στο οικείο έδαφος, και εξηγεί ότι οι συνθήκες της κράτησης θα πρέπει να είναι πρόσφορες για την εκπλήρωση του εν λόγω σκοπού λαμβανομένου υπόψη του ευάλωτου χαρακτήρα των μεταναστών. Ωστόσο, σε αντίθεση με τις απαιτήσεις περαιτέρω εκτίμησης της αναγκαιότητας και της αναλογικότητας του μέτρου, αναφορικά με τα άτομα που εμπíπτουν στο πεδίο εφαρμογής του άρθρου 5.1 περ. β, δ και ε της ΕΣΔΑ, η κράτηση των μεταναστών δεν απαιτείται να αποτελεί μέτρο έσχατης λύσης. Επί παραδείγματι, το ΕΔΔΑ έχει κάνει δεκτή τη βραχεία κράτηση για την αποτελεσματική εξέταση της υπόθεσης ενός αιτούντος άσυλο.

Παραδείγματα:

- ▶ ΕΔΔΑ, *Saadi κατά Ηνωμένου Βασιλείου* (Τμήμα Ευρείας Σύνθεσης), 29 Ιανουαρίου 2008, παράγραφος 72: «Παρομοίως, σε πρόσωπο που έχει κρατηθεί βάσει του άρθρου 5.1 (στ), η Ευρεία Σύνθεση, κατά την ερμηνεία του δεύτερου σκέλους της εν λόγω υποπαραγράφου, έκρινε ότι στο μέτρο που ένα πρόσωπο κρατείτο «εν όψει της απέλασης», δηλαδή, στο μέτρο που η «ενέργεια είχε ληφθεί εν όψει της απέλασης» δεν απαιτείτο να θεωρείται εύλογα αναγκαία η κράτηση, επί παραδείγματι, για την αποτροπή της τέλεσης αδικήματος ή της απόπειρας φυγής του υπόψη προσώπου»
- ▶ ΕΔΔΑ, *Chahal κατά Ηνωμένου Βασιλείου* (Τμήμα Ευρείας Σύνθεσης), 15 Νοεμβρίου 1996, παράγραφος 113: «κάθε στέρηση της ελευθερίας βάσει

35. ΕΔΔΑ, *Saadi κατά Ηνωμένου Βασιλείου* (Τμήμα Ευρείας Σύνθεσης), 29 Ιανουαρίου 2008, παράγραφοι 67 και 74· βλ. επίσης, ΕΔΔΑ, *Conka κατά Βελγίου*, 5 Φεβρουαρίου 2002, παράγραφος 39, και ΕΔΔΑ, *Dougoz κατά Ελλάδας*, 6 Μαρτίου 2001, παράγραφος 57.

36. Άρθρο 5.1 περ. α, β, γ της ΕΣΔΑ.

του άρθρου 5 παράγραφος 1 στοιχείο στ, θα είναι δικαιολογημένη μόνο στο μέτρο που οι διαδικασίες απέλασης βρίσκονται σε εξέλιξη. Εάν οι εν λόγω διαδικασίες δεν διενεργούνται με τη δέουσα επιμέλεια, η κράτηση θα παύσει να είναι επιτρεπτή».

Παρά ταύτα, σε περίπτωση κράτησης προσώπου για την πρόληψη της παράνομης εισόδου του στο έδαφος ενός κράτους, οι αρχές πρέπει να είναι σε θέση να δικαιολογούν ότι η κράτηση ήταν εύλογη. Στην υπόθεση *Saadi κατά Ηνωμένου Βασιλείου*, το Δικαστήριο έκρινε ότι «σκοπός της στέρησης της ελευθερίας ήταν να παρέχει τη δυνατότητα στις αρχές να αποφανθούν ταχέως και αποτελεσματικά επί του αιτήματος ασύλου του προσφεύγοντα» και ότι ως εκ τούτου «η κράτησή του συνδεόταν στενά με τον σκοπό της πρόληψης της παράνομης εισόδου». Συμπέρανε, συνεπώς, ότι υπό το πρίσμα των δυσκολιών που αντιμετώπιζε το Ηνωμένο Βασίλειο λόγω της κλιμάκωσης του αριθμού των αιτούντων άσυλο, το μέτρο δεν ήταν ασύμβατο με το άρθρο 5.1 περίπτωση στ. της ΕΣΔΑ³⁷. Τούτο αντίκειται στις απαιτήσεις της κράτησης όσο εκκρεμεί η απέλαση, όποτε η στέρηση της ελευθερίας δικαιολογείται αποκλειστικά από τον σκοπό της απέλασης³⁸.

Επιπλέον, η διάρκεια της κράτησης μεταναστών δεν θα πρέπει να υπερβαίνει την εύλογα απαιτούμενη προθεσμία για τον επιδιωκόμενο σκοπό. Σύμφωνα με το ΕΔΔΑ, σε περίπτωση που η διάρκεια της κράτησης είναι υπέρμετρη, η κράτηση δεν είναι νόμιμη υπό την έννοια του άρθρου 5.1 στοιχείου στ. της ΕΣΔΑ³⁹.

Ειδικότερα, το ΕΔΔΑ έχει καθορίσει ότι η κράτηση εν όψει απέλασης δικαιολογείται εφόσον η απέλαση διενεργείται με τη δέουσα επιμέλεια. Συνεπώς, στην υπόθεση *Chahal κατά Ηνωμένου Βασιλείου*, το ΕΔΔΑ εξήγησε ότι η στέρηση της ελευθερίας προσώπου που βρίσκεται σε αναμονή απέλασης θα θεωρείται δικαιολογημένη όσο οι διαδικασίες παραμένουν σε εξέλιξη, και ότι «εάν οι εν λόγω διαδικασίες δεν διεξάγονται με ορθή επιμέλεια, η κράτηση δεν θα λογίζεται πλέον επιτρεπτή»⁴⁰. Στην πρόσφατη υπόθεση *M.S. κατά Βελγίου*, το ΕΔΔΑ διαπίστωσε ότι η παρατεταμένη κράτηση αλλοδαπού του οποίου η απέλαση

37. ΕΔΔΑ, *Saadi κατά Ηνωμένου Βασιλείου* (Τμήμα Ευρείας Σύνθεσης), 29 Ιανουαρίου 2008, παράγραφοι 77-80.

38. Βλ. Κεφάλαιο III (γ) (i) του εγχειριδίου («Διάρκεια και συνθήκες κράτησης»).

39. Βλ. Κεφάλαιο VI (γ) του εγχειριδίου («Συλλογικές απελάσεις»).

40. ΕΔΔΑ, *Chahal κατά Ηνωμένου Βασιλείου* (Τμήμα Ευρείας Σύνθεσης), 15 Νοεμβρίου 1996, παράγραφοι 112-13.

ήταν αδύνατο να διενεργηθεί σύμφωνα με την αρχή της μη επαναπροώθησης παραβίαζε το δικαίωμα στην ελευθερία του άρθρου 5.1 της ΕΣΔΑ⁴¹.

Άλλα παραδείγματα σχετικά με τη νομιμότητα της κράτησης:

- ▶ ΕΔΔΑ, *A. και λοιποί κατά Ηνωμένου Βασιλείου* (Τμήμα Ευρείας Σύνθεσης), 19 Φεβρουαρίου 2009, παράγραφος 164: «Το άρθρο 5 §1 (στ) δεν επιτάσσει να θεωρείται εύλογα αναγκαία η κράτηση ατόμου, παραδείγματος χάριν για να αποτραπεί η τέλεση αδικήματος ή η απόπειρα φυγής του. Κάθε τυχόν στέρηση ελευθερίας δυνάμει του δεύτερου σκέλους του άρθρου 5 § 1 (στ). θα είναι δικαιολογημένη, ωστόσο, μόνον για το διάστημα που βρίσκονται σε εξέλιξη οι διαδικασίες απέλασης ή εκδόσεως. Εάν οι εν λόγω διαδικασίες δεν διενεργούνται με τη δέουσα επιμέλεια, η κράτηση δεν θα είναι πλέον επιτρεπτή κατά το άρθρο 5 § 1 (στ).
- ▶ ΕΔΔΑ, *Rahimi κατά Ελλάδας*, 5 Απριλίου 2011, παράγραφοι 104-106: «Καταρχήν, η διάρκεια της κράτησης του προσφεύγοντα, δηλαδή δύο ημέρες, δεν μπορούσε κατ' αρχήν να θεωρηθεί ως μη εύλογη προκειμένου να επιτευχθεί ο επιδιωκόμενος σκοπός [απέλαση]. Παρά ταύτα, η απόφαση της θέσης υπό κράτηση του προσφεύγοντα φαίνεται να είναι αποτέλεσμα της αυτόματης εφαρμογής της επίδικης νομοθεσίας. Οι εθνικές αρχές δεν εξέτασαν καθόλου το θέμα του απώτερου συμφέροντος του προσφεύγοντα ως ανηλίκου και της ιδιαίτερης κατάστασής του ως ασυνόδευτου ανηλίκου. Επίσης, δεν ερεύνησαν αν η τοποθέτηση του προσφεύγοντα στο κέντρο κράτησης ήταν μέτρο έσχατης ανάγκης και αν μπορούσαν να την αντικαταστήσουν με άλλο μέτρο λιγότερο ριζικό προκειμένου να διασφαλιστεί η απέλασή του. Τα στοιχεία αυτά προκαλούν αμφιβολίες στο Δικαστήριο, όσον αφορά την καλή πίστη των αρχών κατά την εφαρμογή της κράτησης. Αυτό ενισχύεται από το ότι οι συνθήκες κράτησης στο κέντρο, ιδίως όσον αφορά τη φιλοξενία, την υγιεινή και την υποδομή ήταν τόσο άσχημες που πρόσβαλαν την ίδια την έννοια της ανθρώπινης αξιοπρέπειας».
- ▶ ΕΔΔΑ, *Lokro και Touré κατά Ουγγαρίας*, 20 Σεπτεμβρίου 2011 (το ΕΔΔΑ δεν πείστηκε ότι η κράτηση των προσφευγόντων -που διήρκεσε πέντε μήνες με την πρόφαση της απέλασής τους που ουδέποτε υλοποιήθηκε- ήταν ένα μέτρο ανάλογο με τον επιδιωκόμενο σκοπό στο πλαίσιο της πολιτικής διαχείρισης των αλλοδαπών. Επιπρόσθετα, το ΕΔΔΑ επεσήμανε ότι η κράτηση των προσφευγόντων παρατάθηκε επειδή η αρμόδια αρχή για τους πρόσφυγες δεν είχε ξεκινήσει την απόλυσή τους. Όμως η

41. ΕΔΔΑ, *M.S. κατά Βελγίου*, 31 Ιανουαρίου 2012, παράγραφος 155.

αδράνεια της εν λόγω αρχής δεν αποτυπώθηκε σε απόφαση με αιτιολογία ή επιδεκτική προσφυγής. Κατά συνέπεια, οι προσφεύγοντες στερήθηκαν την ελευθερία τους από μόνη τη σιωπή μιας αρχής. Το ΕΔΔΑ έχει την άποψη ότι τούτο «βρίσκεται στο όριο της αυθαιρεσίας». Η απουσία διεξοδικής αιτιολόγησης της στέρησης της ελευθερίας του προσφεύγοντα καθιστά ασύμβατο το μέτρο με την εγγενή προϋπόθεση νομιμότητας του άρθρου 5 της ΕΣΔΑ).

- ▶ ΕΔΔΑ, *Mokallal κατά Ουκρανίας*, 10 Νοεμβρίου 2011, παράγραφος 36: «η διατύπωση «σύμφωνα με διαδικασία που προβλέπεται από τον νόμο» δεν παραπέμπει απλώς στην εθνική νομοθεσία· συναρτάται επίσης με την ποιότητα του εν λόγω νόμου, που απαιτείται να είναι συμβατός με το κράτους δικαίου, μια έννοια που διαπνέει όλα τα άρθρα της Σύμβασης. Υπ' αυτή την έννοια, η ποιότητα συνεπάγεται ότι όποτε ένας εθνικός νόμος επιτρέπει τη στέρηση της ελευθερίας πρέπει να είναι επαρκώς προσβάσιμος και ακριβής, ώστε να αποτρέπεται κάθε τυχόν κίνδυνος αυθαιρεσίας».
- ▶ ΕΔΔΑ, *Longa Yonkeu κατά Λετονίας*, 15 Νοεμβρίου 2011, παράγραφοι 120 και 134 (ο προσφεύγων ήταν υπήκοος Καμερούν που προωθήθηκε στο Καμερούν μετά από δυο ανεπιτυχείς αιτήσεις ασύλου. Ο προσφεύγων παραπονέιτο ότι η κράτησή του σε μια κλειστή δομή στη Λετονία, το διάστημα από τον Δεκέμβριο 2008 έως τον Ιανουάριο 2010 παραβίασε το δικαίωμά του στην ελευθερία και την ασφάλεια, λόγω της μακράς περιόδου κράτησης και της έλλειψης επαρκών εγγυήσεων κατά της αυθαιρεσίας. Το ΕΔΔΑ διαπίστωσε ότι υπήρξε παραβίαση του εν λόγω δικαιώματος, σε ορισμένες όμως μόνον περιόδους της κράτησής του. Κατά τη διάρκεια των συγκεκριμένων περιόδων ουδεμία νόμιμη βάση διατίθετο για τη δικαιολόγηση της κράτησης αφότου είχε ήδη ληφθεί η οριστική απόφαση επί της αίτησης ασύλου. Περαιτέρω, το ΕΔΔΑ παρατήρησε ότι πριν από τις 14 Ιουλίου 2009, ημερομηνία κατά την οποία τέθηκαν σε ισχύ οι νέες νομικές διατάξεις, η ισχύουσα νομοθεσία για την κράτηση εν όψει της επιστροφής δεν πληρούσε τα πρότυπα της ΕΣΔΑ, καθώς ήταν ασαφής, δεν προέβλεπε σαφείς, συγκεκριμένες διαδικασίες για αιτούντες άσυλο που τα αιτήματά τους είχαν απορριφθεί, η εφαρμοσιμότητά της δεν μπορούσε να προβλεφθεί και οδηγούσε σε διοικητική αυθαιρεσία).
- ▶ ΕΔΔΑ, *Yoh-Ekale Mwanje κατά Βελγίου*, 20 Δεκεμβρίου 2011, παράγραφοι 117-19 (η προσφεύγουσα, υπήκοος Καμερούν φορέας του ιού HIV, κρατείτο για περίπου τέσσερις μήνες στο κλειστό κέντρο διέλευσης «127

bis» εν όψει της επιστροφής της στο Καμερούν. Το Δικαστήριο διαπίστωσε ότι οι όροι κράτησης αντίκειντο στις διατάξεις της ΕΣΔΑ, διότι οι αρχές δεν ενήργησαν με την απαιτούμενη επιμέλεια για την προσεκτική περίθαλψη της όσο βρισκόταν σε κράτηση. Επιπλέον, δεν της χορηγήθηκε το δικαίωμα πραγματικής προσφυγής, ώστε να προσβάλει την ιατρική έκθεση στην οποία ερείδετο η απόφαση, και η οποία από την πλευρά της δεν ανέλυε διεξοδικά την ιδιαίτερη κατάσταση της υγείας της προσφεύγουσας. Τέλος, το ίδιο το μέτρο κράτησης θεωρήθηκε από το Δικαστήριο δυσανάλογο σε σχέση με τον επιδιωκόμενο σκοπό. Το Δικαστήριο δήλωσε ότι θα μπορούσε να έχει λάβει καλύτερη περίθαλψη για τη νόσο του HIV αν δεν τελούσε υπό κράτηση. Οι Δικαστές του Δικαστηρίου του Στρασβούργου είχαν επίσης την άποψη ότι ήταν γνωστή η ταυτότητα και η μόνιμη διεύθυνσή της, είχε παραστεί σε κάθε συνάντηση που είχαν ορίσει οι αρχές και είχε προσκομίσει τα αναγκαία έγγραφα. Ως εκ τούτου, το Βέλγιο μπορούσε να έχει υιοθετήσει ένα λιγότερο επαχθές μέτρο).

- ▶ ΕΔΔΑ, *Takush κατά Ελλάδας*, 17 Ιανουαρίου 2012, παράγραφος 46 (ο προσφεύγων συνελήφθη επ' αυτοφώρω από τις αστυνομικές αρχές και παραπέμφθηκε απευθείας στο ακροατήριο του ποινικού δικαστηρίου με την κατηγορία της συνέργειας υπέρ τρίτου για την παράνομη είσοδο αλλοδαπών στην Ελλάδα. Αθωώθηκε. Το ΕΔΔΑ έκρινε νόμιμη την κράτησή του σύμφωνα με τις ειδικές διατάξεις του νόμου για την είσοδο των αλλοδαπών).

ii. Λόγοι που επιτρέπουν την κράτηση μεταναστών πέραν του ελέγχου της μετανάστευσης

Οι συγκεκριμένοι λόγοι κράτησης λογίζονται ως οι μόνοι νόμιμοι για τους σκοπούς του ελέγχου μετανάστευσης. Ωστόσο, οι μετανάστες, όπως κάθε άλλο πρόσωπο, μπορούν να τεθούν σε κράτηση για λόγους άσχετους με τη μετανάστευση. Σε αυτές τις περιπτώσεις, η στέρηση της ελευθερίας συνδέεται με ποινικές διαδικασίες ή την προστασία της δημόσιας τάξης ή της υγείας και πρέπει να διακρίνεται από τη διοικητική κράτηση. Η μη διοικητική κράτηση επιτρέπεται για τους λόγους που προβλέπονται περιοριστικά στο άρθρο 5.1 περ.α, β, γ, δ και ε της ΕΣΔΑ. Παρά ταύτα, τα εν λόγω είδη κράτησης υπόκεινται σε παρεμφερείς απαιτήσεις περαιτέρω εκτίμησης της αναγκαιότητας και της αναλογικότητας του μέτρου και επιπλέον, απαιτείται να σέβονται την αρχή της απαγόρευσης των διακρίσεων, που απαγορεύει τις διακρίσεις λόγω ιθαγένειας, εκτός από τις περιπτώσεις όπου η διαφορετική μεταχείριση είναι εύλογη και δικαιολογημένη.

Παράδειγμα:

- ▶ ΕΔΔΑ, *A. και λοιποί κατά Ηνωμένου Βασιλείου* (Τμήμα Ευρείας Σύνθεσης), 19 Φεβρουαρίου 2009, παράγραφος 171: «Το Δικαστήριο δεν κάνει δεκτό το επιχείρημα της Κυβέρνησης κατά το οποίο το άρθρο 5 § 1 επιτρέπει τη στάθμιση του δικαιώματος ελευθερίας του ατόμου και του συμφέροντος του κράτους στην προστασία του λαού του από την τρομοκρατική απειλή. Το εν λόγω επιχείρημα είναι ασύμβατο αφενός με τη νομολογία του Δικαστηρίου επί της υποπαραγράφου στ, και αφετέρου με την αρχή ότι οι παράγραφοι α έως στ συνιστούν έναν εξαντλητικό κατάλογο εξαιρέσεων και ότι μόνον μια στενή ερμηνεία των εν λόγω εξαιρέσεων είναι συμβατή με τους σκοπούς του άρθρου 5. Εάν η κράτηση δεν εμπίπτει στα όρια των παραγράφων αυτών, όπως ερμηνεύονται από το Δικαστήριο, δεν μπορεί να υπαχθεί σε αυτά με επίκληση της ανάγκης στάθμισης των συμφερόντων του κράτους έναντι των συμφερόντων των προσώπων που τελούν υπό κράτηση».

iii. Δικαίωμα πληροφόρησης

Οι μετανάστες που τελούν υπό κράτηση έχουν το δικαίωμα να ενημερώνονται αμέσως, σε γλώσσα που κατανοούν, για τη φύση και τους λόγους της κράτησής τους και τη διαδικασία επανεξέτασης ή προσβολής της απόφασης κράτησης. Με δεδομένο ότι ο νόμος που ορίζει την κράτηση απαιτείται να είναι προσβάσιμος, σαφής και προβλέψιμος ώστε να είναι νόμιμη η κράτηση, τα κράτη οφείλουν να διασφαλίζουν ότι οι μετανάστες έχουν αποτελεσματική πρόσβαση στην εν λόγω πληροφόρηση, λαμβανομένης υπόψη της γλώσσας που κατανοούν και του μορφωτικού τους επιπέδου. Όποτε κρίνεται αναγκαίο, οι αρχές πρέπει να είναι σε θέση να παρέχουν νομικές συμβουλές σε μετανάστες που στερούνται την ελευθερία τους.

Παραδείγματα:

- ▶ ΕΔΔΑ, *Saadi κατά Ηνωμένου Βασιλείου* (Τμήμα Ευρείας Σύνθεσης), 29 Ιανουαρίου 2008, παράγραφος 84: «Ο προσφεύγων έλαβε πρώτη φορά γνώση του πραγματικού λόγου της κράτησής του μέσω του εκπροσώπου του, στις 5 Ιανουαρίου 2001, ενώ ο προσφεύγων κρατείτο ήδη για 76 ώρες. Θεωρώντας ότι η παροχή προφορικών εξηγήσεων σε εκπρόσωπο πληρούσε τις επιταγές του άρθρου 5 § 2 της Σύμβασης, το [ΕΔΔΑ] διαπίστωσε ότι μια καθυστέρηση της έκθεσης των λόγων της κράτησης της τάξης των 76 ωρών δεν ήταν συμβατή με την απαίτηση της «άμεσης» γνωστοποίησης των εν λόγω λόγων».

- ▶ ΕΔΔΑ, *Abdolkhani και Karimnia κατά Τουρκίας*, 22 Σεπτεμβρίου 2009, παράγραφος 138: «Ελλείψει απάντησης από την Κυβέρνηση και οποιουδήποτε εγγράφου στο φάκελο της υπόθεσης που να αποδεικνύει ότι οι προσφεύγοντες είχαν λάβει γνώση των λόγων της συνεχιζόμενης κράτησής τους, το Δικαστήριο συνάγει το συμπέρασμα ότι οι εθνικές αρχές ουδέποτε κοινοποίησαν στους προσφεύγοντες τους λόγους της κράτησής τους από την 23η Ιουνίου 2008 και εφεξής».

Το δικαίωμα γνωστοποίησης των λόγων της κράτησης ρητά ορίζεται στο άρθρο 5.2 της ΕΣΔΑ, το οποίο έχει ως ακολούθως: «Παν συλληφθέν πρόσωπον δέον να πληροφορηθεί κατά το δυνατόν συντομώτερον και εις γλώσσαν την οποίαν εννοεί, τους λόγους της σύλληψέως του και πάσα διατυπωμένην εναντίον του κατηγορίαν». Το ΕΔΔΑ έχει εξηγήσει ότι μια απλή υπόδειξη της νομικής βάσης της κράτησης δεν ήταν επαρκής, και απαίτησε να εκτεθούν τα πραγματικά στοιχεία που να δικαιολογούν το μέτρο που ελήφθη σε βάρος του.

Παράδειγμα:

- ▶ ΕΔΔΑ, *Fox, Campbell και Hartley κατά Ηνωμένου Βασιλείου*, 30 Αυγούστου 1990, παράγραφος 41: «Κατά τη σύλληψή τους, ο κ. Fox, η δίδα Campbell και ο κ. Hartley απλώς ενημερώθηκαν από το αστυνομικό όργανο που τους συνέλαβε ότι συλλαμβάνονταν κατά το άρθρο 11 παράγραφος 1 του Νόμου 1978, ως ύποπτοι τρομοκρατίας (βλ. παραγράφους 9 και 13 ανωτέρω). Αυτή η απλή υπόδειξη της νομικής βάσης της σύλληψης, δεν αρκεί για τους σκοπούς του άρθρου 5 § 2, όπως άλλωστε παραδέχτηκε η Κυβέρνηση. Ωστόσο, μετά τη σύλληψή τους, όλοι οι προσφεύγοντες ανακρίθηκαν από τις αστυνομικές αρχές για την υποπτευόμενη συνέργειά τους σε συγκεκριμένα ποινικά αδικήματα και την ομοίως υποπτευόμενη συμμετοχή τους σε απαγορευμένες οργανώσεις. Ουδόλως προκύπτει ότι από τις εν λόγω ανακριτικές διαδικασίες οι προσφεύγοντες δεν ήταν σε θέση να κατανοήσουν τον λόγο της σύλληψής τους. Οι λόγοι λοιπόν για τους οποίους θεωρούνταν ύποπτοι τρομοκρατίας τούς γνωστοποιήθηκαν κατά τη διάρκεια της ανάκρισής τους».

Έχει περαιτέρω ερμηνεύσει το δικαίωμα πληροφόρησης του άρθρου 5.2 της ΕΣΔΑ με τρόπο που να καταλαμβάνει συλλήβδην κάθε πρόσωπο που τελεί υπό κράτηση και ως εκ τούτου εξέτεινε τις υποχρεώσεις των κρατών έναντι όλων των μεταναστών που στερούνται την ελευθερία τους. Η εν λόγω ερμηνεία δικαιολογείται υπό το πρίσμα του άρθρου 5.4 της ΕΣΔΑ και της απουσίας διακρίσεων μεταξύ κράτησης ή σύλληψης επί του δικαιώματος προσβολής. Συνεπώς, στην υπόθεση *Abdolkhani και Karimnia κατά Τουρκίας*, το ΕΔΔΑ έκρινε ότι:

δυνάμει του άρθρου 5 παράγραφος 2 σε κάθε πρόσωπο που συλλαμβάνεται πρέπει να γνωστοποιούνται σε απλή, μη τεχνική και εύληπτη γλώσσα, οι βασικοί νομικοί και πραγματικοί λόγοι της σύλληψης, ώστε να είναι σε θέση, εφόσον το κρίνει σκόπιμο, να προσβάλει τη νομιμότητα αυτής ενώπιον δικαστηρίου, σύμφωνα με το άρθρο 5 §4. Το κατά πόσον το περιεχόμενο και η αμεσότητα της παρασχεθείσας πληροφόρησης ήταν επαρκή πρέπει να εκτιμάται σε κάθε υπόθεση χωριστά βάσει των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών της. Το Δικαστήριο επισημαίνει ότι στην παρούσα υπόθεση δεν υπάρχει λόγος αποκλεισμού των προσφευγόντων από τα δικαιώματα της παραγράφου 2, διότι η παράγραφος 4 ουδόλως διακρίνει μεταξύ των προσώπων που στερούνται την ελευθερία τους λόγω σύλληψης και όσων τη στερούνται λόγω κράτησης.⁴²

Σύμφωνα με τη συγκεκριμένη ερμηνεία και τη σύνδεση μεταξύ του δικαιώματος πληροφόρησης και του δικαιώματος προσβολής της διαταγής κράτησης, τα κράτη φέρουν επίσης την υποχρέωση να πληροφορούν τους μετανάστες που έχουν στερηθεί την ελευθερία τους αναφορικά με το δικαίωμά τους σε δικαστικό έλεγχο και τα διαδικαστικά στάδια.

Παράδειγμα:

- ▶ ΕΔΔΑ, *Shamayev και λοιποί κατά Γεωργίας και Ρωσίας*, 12 Απριλίου 2005, παράγραφοι 413-14: «Το Δικαστήριο επαναλαμβάνει ότι η παράγραφος 2 του άρθρου 5 περιέχει τη στοιχειώδη εγγύηση ότι κάθε πρόσωπο που συλλαμβάνεται πρέπει να γνωρίζει τον λόγο για τον οποίο στερείται την ελευθερία του. Πρόκειται για μια ελάχιστη εγγύηση έναντι της αυθαίρετης μεταχείρισης. Η εν λόγω διάταξη αποτελεί αναπόσπαστο τμήμα της προστασίας που παρέχει το άρθρο 5: δυνάμει της παραγράφου 2 κάθε πρόσωπο που συλλαμβάνεται πρέπει να λαμβάνει γνώση σε απλή, μη τεχνική γλώσσα που μπορεί να κατανοήσει, των βασικών νομικών και πραγματικών λόγων της σύλληψης, ώστε να είναι σε θέση, εφόσον το κρίνει σκόπιμο, να προσβάλλει τη νομιμότητα αυτής ενώπιον δικαστηρίου, σύμφωνα με την παράγραφο 4. Παρότι οι πληροφορίες αυτές πρέπει να παρέχονται «άμεσα» δεν είναι ανάγκη να παρέχονται στο σύνολό τους κατά τη στιγμή της σύλληψης από το αστυνομικό όργανο που διενεργεί τη σύλληψη. Το κατά πόσον το περιεχόμενο και η αμεσότητα των πληροφοριών που είχαν παρασχεθεί ήταν επαρκή πρέπει να εκτιμάται σε κάθε υπόθεση χωριστά, βάσει των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών της».

Αναφορικά με την απαίτηση αμεσότητας, το ΕΔΔΑ έχει διαπιστώσει ότι η πληροφόρηση δεν απαιτείται να παρέχεται αμέσως μόλις ο μετανάστης τεθεί υπό κράτηση, είναι ωστόσο ουσιώδες να παρέχεται εντός ορισμένων ωρών.

---

42. ΕΔΔΑ, *Abdolkhani και Karimnia κατά Τουρκίας*, 22 Σεπτεμβρίου 2009, παράγραφος 136.

Παραδείγματα:

- ▶ ΕΔΔΑ, *Shamayen και λοιποί κατά Γεωργίας και Ρωσίας*, 12 Απριλίου 2005, παράγραφοι 413-16 (μη υποχρέωση παροχής πληροφόρησης αμέσως αλλά εντός ωρών).
- ▶ ΕΔΔΑ, *Saadi κατά Ηνωμένου Βασιλείου* (Τμήμα Ευρείας Σύνθεσης), 29 Ιανουαρίου 2008, παράγραφοι 81-85 (παραβίαση του άρθρου 5 της ΕΣΔΑ, διότι ο κρατούμενος δεν είχε λάβει γνώση των στερητικών της ελευθερίας του λόγων, παρά μόνον μετά από 76 ώρες).

Στο σύνολό τους οι απαιτήσεις και υποχρεώσεις αυτές, όπως έχουν αναπτυχθεί μέσω της νομολογίας του ΕΔΔΑ, εφαρμόζονται κατά κανόνα σε μετανάστες αιτούντες άσυλο που υπάγονται σε ταχύρρυθμες διαδικασίες. Έχουν κατοχυρωθεί στις «Κατευθυντήριες οδηγίες για την προστασία των δικαιωμάτων του ανθρώπου στο πλαίσιο των ταχύρρυθμων διαδικασιών ασύλου» του Συμβουλίου της Ευρώπης που ορίζουν ότι «επιβάλλεται η άμεση ενημέρωση των αιτούντων άσυλο που τελούν υπό κράτηση για τους νομικούς και πραγματικούς λόγους της κράτησής τους και τα διαθέσιμα ένδικα μέσα σε γλώσσα που κατανοούν».⁴³

Υ. Διάρκεια και συνθήκες κράτησης

Εκτός από τις απαιτήσεις που αφορούν τη νομιμότητα του μέτρου, η κράτηση υπόκειται και σε άλλες εγγυήσεις που έχουν τεθεί για την προστασία των κρατούμενων, μεταξύ των οποίων οι μετανάστες που στερούνται την ελευθερία τους, από την αυθαιρεσία. Οι εν λόγω εγγυήσεις αφορούν τη μεταχείριση των μεταναστών που τελούν υπό κράτηση, και αποσκοπούν στην αποτροπή μακρόχρονης κράτησης υπό συνθήκες που υπολείπονται των διεθνών προτύπων για τα δικαιώματα του ανθρώπου. Η δυσανάλογη και μη αναγκαία στέρηση της ελευθερίας θα ισοδυναμεί με αυθαίρετη κράτηση που παραβιάζει την απορρέουσα από το άρθρο 5 της ΕΣΔΑ υποχρέωση του κράτους.

ι. Διάρκεια της κράτησης

Η κράτηση θεωρείται εξαιρετικό μέτρο και πρέπει να έχει την ελάχιστη δυνατή διάρκεια. Στη διοικητική κράτηση μεταναστών ή σε κράτηση όσο εκκρεμεί η απέλαση, και πάντως προς εκπλήρωση νόμιμου και θεμιτού σκοπού, οι αρχές οφείλουν να διασφαλίζουν την προστασία των προσώπων έναντι δυσανάλογων μέτρων. Συνεπώς, ακόμη κι όταν ένα στερητικό της ελευθερίας μέτρο έχει

43. Επιτροπή Υπουργών 2009, Κατευθυντήρια Οδηγία XI.5.

κριθεί αναγκαίο, ο ΕΔΔΑ έχει κρίνει ότι «η διάρκεια της κράτησης δεν πρέπει να υπερβαίνει τη διάρκεια που εύλογα απαιτείται για τον επιδιωκόμενο σκοπό»⁴⁴, άλλως η κράτηση δεν είναι νόμιμη⁴⁵. Το ΕΔΔΑ επεσήμανε περαιτέρω την απουσία διάταξης που να τάσσει μέγιστα χρονικά όρια βάσει του άρθρου 5 της ΕΣΔΑ και υπέδειξε ότι «το ζήτημα του κατά πόσον η διάρκεια των διαδικασιών απέλασης μπορούσε να θίξει τη νομιμότητα της κράτησης βάσει της εν λόγω διάταξης κατά συνέπεια εξαρτάται αποκλειστικά από τις ιδιαίτερες περιστάσεις της εκάστοτε υπόθεσης»⁴⁶. Επιπλέον, είναι ευρέως αποδεκτό ότι οι παρατεταμένες περιόδους κράτησης ή αβεβαιότητας για τη διάρκεια της κράτησης μπορεί να ισοδυναμούν με απάνθρωπη ή ταπεινωτική μεταχείριση κατά παράβαση του άρθρου 3 της ΕΣΔΑ.

Παράδειγμα:

- ▶ ΕΔΔΑ, *Charahili κατά Τουρκίας*, 13 Απριλίου 2010, παράγραφος 77: «οι κρατούμενοι για μεταναστευτικούς λόγους μπορεί να χρειαστεί να περάσουν ένα διάστημα σε συνήθεις αστυνομικές δομές κράτησης, με δεδομένο όμως ότι οι συνθήκες στους χώρους αυτούς μπορεί να μην προσφέρονται γενικά για παρατεταμένες περιόδους κράτησης, η διάρκεια της κράτησης στις εν λόγω εγκαταστάσεις πρέπει να είναι η απολύτως ελάχιστη».

Περαιτέρω, το ΕΔΔΑ έχει διαπιστώσει ότι οι καθυστερήσεις απόλυσης κρατούμενου μπορούν να γίνονται δεκτές για λόγους όπως είναι η τήρηση των διαδικαστικών διατυπώσεων. Ωστόσο, οι εν λόγω καθυστερήσεις μπορούν να θεωρούνται δικαιολογημένες μόνον για διάστημα λίγων ωρών, άλλως ενδέχεται να ισοδυναμούν με παραβίαση του άρθρου 5 και του δικαιώματος προστασίας έναντι της αυθαίρετης κράτησης.

Παράδειγμα:

- ▶ ΕΔΔΑ, *Eminbeyli κατά Ρωσίας*, 26 Φεβρουαρίου 2009, παράγραφος 49: «Το Δικαστήριο επαναλαμβάνει ότι ορισμένη καθυστέρηση στην εκτέλεση μιας απόφασης απόλυσης κρατουμένου είναι κατανοητή και συχνά αναπόδραστη εν όψει των πρακτικών ζητημάτων που αφορούν τη διεξαγωγή του έργου των δικαστηρίων και την τήρηση συγκεκριμένων διατυπώσεων. Ωστόσο, οι εθνικές αρχές οφείλουν να καταβάλλουν

---

44. ΕΔΔΑ, *Kaja κατά Ελλάδας*, 27 Ιουλίου 2006, παράγραφος 49. ΕΔΔΑ, *Saadi κατά Ηνωμένου Βασιλείου* (Τμήμα Ευρείας Σύλληψης), 29 Ιανουαρίου 2008, παράγραφος 4. ΕΔΔΑ, *Efremidze κατά Ελλάδας*, 21 Ιουνίου 2011, παράγραφος 56.

45. Βλ. Κεφάλαιο III (β) (i) του εγχειριδίου («Νομιμότητα της κράτησης»).

46. ΕΔΔΑ, *Auad κατά Βουλγαρίας*, 11 Οκτωβρίου 2011, παράγραφος 128.

προσπάθειες για να τη διατηρούν στο ελάχιστο όριο. Το Δικαστήριο επαναλαμβάνει ότι οι διοικητικές διατυπώσεις που συνδέονται με την απόλυση δεν μπορούν να δικαιολογούν καθυστερήσεις που υπερβαίνουν το διάστημα μερικών ωρών. Τα Συμβαλλόμενα Κράτη οφείλουν να οργανώνουν το νομικό τους σύστημα με τρόπο που να διασφαλίζει ότι οι αρχές που είναι επιφορτισμένες με την επιβολή του νόμου είναι σε θέση να πληρούν την υποχρέωση πρόληψης της αδικαιολόγητης στέρησης της ελευθερίας».

- ▶ ΕΔΔΑ, *Bubullima κατά Ελλάδα*, 28 Οκτωβρίου 2010, παράγραφος 29 (αδυναμία των ελληνικών δικαστηρίων να επιδικάσουν σε σύντομο χρονικό διάστημα την προσφυγή με αντικείμενο την απόλυση ενός ασυνόδετου ανηλικού αλβανικής υπηκοότητας που κρατείτο εν όψει απέλασης).

ii. Συνθήκες της κράτησης

Οι μετανάστες που τελούν υπό κράτηση για τον σκοπό του ελέγχου της μετανάστευσης έχουν διαφορετικό νομικό καθεστώς από αυτό των καταδικασθέντων ή των προφυλακισθέντων κρατούμενων και πρέπει να τυγχάνουν ανάλογης μεταχείρισης. Την εν λόγω ουσιώδη διαφορά έχει τονίσει το ΕΔΔΑ στην υπόθεση *Saadi κατά Ηνωμένου Βασιλείου*, όπου ενέμεινε στο γεγονός ότι «οι συνθήκες κράτησης πρέπει να είναι κατάλληλες, έχοντας υπόψη ότι το «μέτρο δεν εφαρμόζεται σε ποινικούς παραβάτες αλλά σε αλλοδαπούς που φοβούμενοι συχνά για τη ζωή τους, εγκατέλειψαν τη χώρα τους».⁴⁷ Γι' αυτό τον λόγο, οι μετανάστες που στερούνται την ελευθερία τους πρέπει να κρατούνται σε κατάλληλες δομές, που αρμόζουν στη συγκεκριμένη κατάσταση τους. Η Επιτροπή Υπουργών και η ΕΠΒ έχουν αμφότερες εκφράσει την ανάγκη φιλοξενίας των κρατούμενων μεταναστών και των αιτούντων άσυλο σε δομές- ή κέντρα σε περίπτωση παρατεταμένης κράτησης – «που προορίζονται ειδικά για τον εν λόγω σκοπό, παρέχουν τις υλικές συνθήκες και το καθεστώς διαβίωσης που ενδείκνυνται για τη νομική και πραγματική τους κατάσταση και είναι στελεχωμένες με ειδικευμένο προσωπικό».⁴⁸

Η κράτηση μεταναστών υπό το δίκαιο αλλοδαπών σε χώρους και συνθήκες ακατάλληλες εν όψει της κατάστασής τους και του σκοπού της στέρησης της ελευθερίας ενδέχεται να ισοδυναμεί με παραβίαση του άρθρου 5 της ΕΣΔΑ

47. ΕΔΔΑ, *Saadi κατά Ηνωμένου Βασιλείου* (Τμήμα Ευρείας Σύλληψης), 29 Ιανουαρίου 2008, παράγραφος 74.

48. Επιτροπή Υπουργών 2009, Κατευθυντήρια Οδηγία XI.7· ΕΠΒ 2011, σελ. 65.

και του δικαιώματος στην ελευθερία. Επί παραδείγματι, οι οικογένειες που τελούν υπό κράτηση, πρέπει να στεγάζονται χωριστά για να διασφαλίζεται επαρκής ιδιωτικότητα ή η «κράτηση» προσώπου ως ψυχικά ασθενούς πρέπει να πραγματοποιείται σε νοσοκομείο, κλινική ή άλλο κατάλληλο ίδρυμα.⁴⁹ Το ΕΔΔΑ έχει επίσης δηλώσει ότι «πρέπει να υπάρχει κάποια σχέση ανάμεσα στον δικαιολογητικό λόγο της επιτρεπόμενης στέρησης της ελευθερίας και τον χώρο και τις συνθήκες κράτησης. Καταρχήν, η «κράτηση» ψυχικά ασθενούς προσώπου θα είναι «νόμιμη» αποκλειστικά για τους σκοπούς της υποπαραγράφου (ε) της παραγράφου 1 εφόσον πραγματοποιείται σε νοσοκομείο, κλινική ή άλλο κατάλληλο ίδρυμα»⁵⁰ Επιπλέον, η ακαταλληλότητα των χώρων κράτησης σε συνδυασμό με την παρατεταμένη στέρηση της ελευθερίας μπορεί επίσης να παραβιάζει την απαγόρευση βασανιστηρίων και απάνθρωπης ή ταπεινωτικής μεταχείρισης ή τιμωρίας του άρθρου 3 της ΕΣΔΑ.

Παράδειγμα:

- ▶ ΕΔΔΑ, *Charahili κατά Τουρκίας*, 13 Απριλίου 2010 (παραβίαση του άρθρου 3 της ΕΣΔΑ για την κράτηση του προσφεύγοντα σε κακές συνθήκες και για παρατεταμένο διάστημα στο υπόγειο ενός αστυνομικού τμήματος).
- ▶ ΕΔΔΑ, *A.F. κατά Ελλάδας*, 13 Ιουνίου 2013 (παραβίαση του άρθρου 3 της ΕΣΔΑ λόγω του συνωστισμού που επικρατούσε στον χώρο κράτησης του προσφεύγοντα στο συνοριοφυλάκιο, και ιδίως λόγω της σοβαρής έλλειψης χώρου).
- ▶ ΕΔΔΑ, *Horshill κατά Ελλάδας*, 1 Αυγούστου 2013 (παραβίαση του άρθρου 3 της ΕΣΔΑ για την κράτηση του προσφεύγοντα εν όψει απέλασης σε δύο αστυνομικά τμήματα, τα οποία ήταν υπερπλήρη, ενώ τα κελιά στο ένα από αυτά βρίσκονταν στο υπόγειο και επομένως στερούνταν φυσικό φως. Σε αμφότερα τα αστυνομικά τμήματα, τα κελιά δεν διέθεταν παρακείμενες ντουζιέρες και οι κρατούμενοι δεν είχαν τη δυνατότητα να περπατούν έξω ή να μετέχουν σε άσκηση).

Πρόσθετα με τις απαιτήσεις για επαρκές καθεστώς, διάρκεια και ειδικά σχεδιασμένες δομές κράτησης, η σύμφωνη με τα άρθρα 3 και 5 της ΕΣΔΑ μεταχείριση των μεταναστών συνεπάγεται την εξασφάλιση επαρκώς καθαρών, ασφαλών και υγιεινών συνθηκών κράτησης. Η μεταχείριση των κρατούμενων μεταναστών πρέπει να συνάδει με τη θεμελιώδη αρχή της ανθρώπινης αξιοπρέπειας. Η ΕΠΒ έχει περιγράψει τις συνθήκες που πρέπει να επικρατούν

49. Επιτροπή Υπουργών 2009, Κατευθυντήρια Οδηγία XI.7.

50. ΕΔΔΑ, *Aerts κατά Βελγίου*, 30 Ιουλίου 1998, παράγραφος 46.

στους χώρους κράτησης των μεταναστών που στερούνται την ελευθερία τους, δηλώνοντας ότι:

τα εν λόγω κέντρα πρέπει να προσφέρουν επαρκώς εξοπλισμένη, καθαρή και κατάλληλα επισκευασμένη στέγη, και χώρο που να επαρκεί για τον συνολικό αριθμό των διαμενόντων. Περαιτέρω, πρέπει να παρέχεται ειδική μέριμνα κατά τον σχεδιασμό και τη διάταξη των εγκαταστάσεων, ώστε να αποφεύγεται, στο μέτρο του εφικτού, η αίσθηση ενός περιβάλλοντος εγκλεισμού. Ως προς τις πάγιες δραστηριότητες, αυτές πρέπει να περιλαμβάνουν υπαίθρια άσκηση, πρόσβαση σε δωμάτιο αναψυχής και σε ραδιόφωνο/τηλεόραση και εφημερίδες/περιοδικά, καθώς και σε άλλα πρόσφορα μέσα ψυχαγωγίας (λ.χ επιτραπέζια παιχνίδια, πινγκ-πονγκ). Όσο μεγαλύτερη η διάρκεια της περιόδου κράτησης, τόσο πιο προοδευμένες πρέπει να είναι οι παρεχόμενες δραστηριότητες.⁵¹

Η υπερβολική έλλειψη χώρου, η υπερπληρότητα, αλλά και ο συνδυασμός ιδιαίτερα κακών συνθηκών διαβίωσης, όπως η έλλειψη φωτός, εξαερισμού, πρόσβασης σε τουαλέτες και ντουςιέρες ή σε υπαίθριες δραστηριότητες μπορεί να θεωρηθούν ότι συνιστούν απάνθρωπη ή ταπεινωτική μεταχείριση, ανεξαρτήτως της πρόθεσης ή μη των αρχών να ταπεινώσουν και να κακομεταχειριστούν τους κρατούμενους. Στην υπόθεση *Orchowski* κατά Πολωνίας, το ΕΔΔΑ εξήγησε ότι:

η υπερβολική έλλειψη χώρου σε ένα κελί φυλακής αποτελεί ένα ιδιαίτερης βαρύτητας στοιχείο το οποίο πρέπει να ληφθεί υπόψη για τον καθορισμό του κατά πόσον οι αμφισβητούμενες συνθήκες κράτησης ήταν «ταπεινωτικές» κατά το άρθρο 3...Αντιθέτως, σε άλλες υποθέσεις όπου η υπερπληρότητα δεν ήταν τόσο σοβαρή ώστε να εγείρει ζήτημα δυνάμει του άρθρου 3 της Σύμβασης, το Δικαστήριο επεσήμανε ότι άλλες πτυχές των υλικών συνθηκών της κράτησης ήταν συναφείς για την εκτίμηση της συμμόρφωσης με την εν λόγω διάταξη. Τα εν λόγω στοιχεία περιλάμβαναν ιδίως την ύπαρξη εξαερισμού, την πρόσβαση σε φυσικό φως ή αέρα, την επάρκεια των μέσων θέρμανσης, τη συμμόρφωση με τις βασικές απαιτήσεις υγιεινής και τη δυνατότητα χρήσης της τουαλέτας κατά μόνας. Συνεπώς, ακόμη και σε υποθέσεις όπου το επίμαχο κελί της φυλακής ήταν μεγαλύτερο -με επιφάνεια από 3 έως 4 m² ανά κρατούμενο- το Δικαστήριο διαπίστωσε παραβίαση του άρθρου 3 διότι ο παράγοντας του χώρου βάρυνε διπλά λόγω της μόνιμης έλλειψης εξαερισμού και φωτισμού...⁵²

Στην υπόθεση *M.S.S.* κατά Βελγίου και Ελλάδας, το Δικαστήριο περιγράφει τις αποκρουστικές συνθήκες κράτησης των αιτούντων άσυλο σε κέντρα κράτησης, από το ότι οι κρατούμενοι έπρεπε να κοιμούνται εκ περιτροπής κατάχαμα λόγω υπερπληθυσμού έως τη στέρηση οποιασδήποτε υπαίθριας άσκησης και τις

51. ΕΠΒ 2011, σελ. 65.

52. ΕΔΔΑ, *Orchowski* κατά Πολωνίας, 22 Οκτωβρίου 2009, παράγραφος 122.

βρώμικες εγκαταστάσεις υγιεινής, που σωρευτικά συνιστούσαν μια δοκιμασία τέτοιας βαρύτητας που ήταν σαφώς ασύμβατη προς το δικαίωμα σεβασμού της ανθρώπινης αξιοπρέπειας. Το ΕΔΔΑ συνήγαγε το συμπέρασμα ότι:

Οι συνθήκες κράτησης του προσφεύγοντα ήταν απαράδεκτες. Θεωρεί ότι από κοινού λογιζόμενα, το αίσθημα αυθαιρεσίας, κατωτερότητας και άγχους που συνδέονται συχνά με τις συνθήκες αυτές, καθώς και το αίσθημα βαθιάς προσβολής της αξιοπρέπειας που προκαλούν αναμφισβήτητα αυτές οι συνθήκες κράτησης αναλύονται ως μια εξευτελιστική μεταχείριση αντίθετη με το άρθρο 3 της Σύμβασης. Επιπλέον, η απόγνωση του προσφεύγοντα ενισχύθηκε επειδή ήταν ευάλωτος ως αιτών άσυλο.⁵³

Στην υπόθεση *Rodić* και λοιποί κατά Βοσνίας-Ερζεγοβίνης, το ΕΔΔΑ διαπίστωσε παραβίαση του άρθρου 3 της ΕΣΔΑ λόγω ελλείψεως προστασίας της σωματικής ευεξίας των κρατούμενων. Κατά την εκτίμηση της ταλαιπωρίας που υπέστησαν οι προσφεύγοντες, το ΕΔΔΑ εξέτασε όχι μόνον την πραγματική σωματική βία στην οποία είχαν υποβληθεί αλλά και τη δοκιμασία που υφίσταντο από τη συνεχή ψυχολογική ανησυχία που προκαλούσε η απειλή και η αναμονή της εν λόγω βίαιης συμπεριφοράς. Διαπίστωσε ότι «πρέπει να έχει υπερβεί το αναπόφευκτο όριο που ενέχει η κράτηση και διαπιστώνει ότι η δοκιμασία που προέκυψε υπερέβαινε το όριο βαρύτητας του άρθρου 3 της Σύμβασης».⁵⁴ Παρομοίως, το ΕΔΔΑ είχε περαιτέρω την άποψη ότι παρά τη μη υποχρέωση απόλυσης των προσώπων για λόγους υγείας, η μη παροχή της αναγκαίας ιατρικής περίθαλψης ή θεραπευτικής αγωγής στους κρατούμενους ισοδυναμούσε με απάνθρωπη και ταπεινωτική μεταχείριση που παραβιάζει την υποχρέωση του κράτους να διασφαλίζει τη σωματική και ψυχική ευεξία των προσώπων που στερούνται την ελευθερία τους.

Παραδείγματα:

- ▶ ΕΔΔΑ, *Mouisel κατά Γαλλίας*, 14 Νοεμβρίου 2002, παράγραφος 40: «Παρότι το άρθρο 3 της Σύμβασης δεν μπορεί να ερμηνευτεί ότι δημιουργεί γενική υποχρέωση απόλυσης των κρατούμενων για λόγους υγείας, επιβάλλει στο κράτος μια υποχρέωση προστασίας της σωματικής ακεραιότητας των προσώπων που στερούνται την ελευθερία τους, παραδείγματος χάριν με την παροχή της απαιτούμενης ιατρικής περίθαλψης... Το Δικαστήριο έχει επίσης τονίσει το δικαίωμα όλων των φυλακισμένων να κρατούνται σε συνθήκες που είναι συμβατές με την ανθρώπινη αξιοπρέπεια, προκειμένου να διασφαλίζεται ότι ο τρόπος και η μέθοδος εκτέλεσης των επιβληθέντων

53. ΕΔΔΑ, *M.S.S. κατά Βελγίου και Ελλάδας* (Τμήμα Ευρείας Σύνθεσης), 21 Ιανουαρίου 2011, παράγραφοι 230-33. ΕΔΔΑ, *Efremidze κατά Ελλάδας*, 21 Ιουνίου 2011, παράγραφος 41.

54. ΕΔΔΑ, *Rodić και λοιποί κατά Βοσνίας-Ερζεγοβίνης*, 27 Μαΐου 2008, παράγραφος 73.

μέτρων δεν τους υποβάλλουν σε απελπισία ή ταλαιπωρία τέτοιας έντασης που να υπερβαίνει το αναπόφευκτο επίπεδο δοκιμασίας που ενέχει η κράτηση· επιπρόσθετα, εκτός από την υγεία των κρατούμενων, πρέπει επίσης να είναι επαρκώς εξασφαλισμένη η ευεξία τους, δεδομένων των πρακτικών απαιτήσεων του εγκλεισμού...»·

- ▶ ΕΔΔΑ, *Yoh-Ekale Mwanje κατά Βελγίου*, 20 Δεκεμβρίου 2011, παράγραφος 91
- ▶ ΕΔΔΑ, *Sakir κατά Ελλάδας*, 24 Μαρτίου 2016 (παραβίαση του άρθρου 3 της ΕΣΔΑ, λόγω της αμέλειας των αστυνομικών αρχών να λάβουν βεβαίωση από το νοσοκομείο για το κατά πόσον η κατάσταση της υγείας του προσφεύγοντα του επέτρεπε να τεθεί υπό κράτηση, και ότι παρά τις σαφείς οδηγίες των γιατρών του, δεν ελήφθη επαρκώς υπόψη η ιατρική του κατάσταση και η ευάλωτη κατάσταση στην οποία βρισκόταν).

Το ΕΔΔΑ διαπίστωσε επίσης ότι η έλλειψη πληροφόρησης για την ύπαρξη ενός κέντρου υποδοχής σε ζώνη διέλευσης αεροδρομίου, στο οποίο είχαν κρατηθεί μετανάστες για πολλές ημέρες χωρίς οποιοδήποτε είδος συνδρομής ή παροχής μέσων διαβίωσης ή καταλύματος, ισοδυναμούσε με απάνθρωπη και ταπεινωτική μεταχείριση. Ως εκ τούτου, το ΕΔΔΑ είχε την άποψη ότι η αδράνεια και αποτυχία των αρχών να διασφαλίσουν τις βασικές ανάγκες των μεταναστών που στερούνταν την ελευθερία τους ήταν ασύμβατες με τα καθήκοντα τους κατά την ΕΣΔΑ. Επιπρόσθετα, το Δικαστήριο έχει επιβεβαιώσει τον απόλυτο χαρακτήρα του άρθρου 3 της ΕΣΔΑ, εξηγώντας ότι ουδεμία περίπτωση μπορούσε να απαλλάξει ένα κράτος από τις υποχρεώσεις του από την εν λόγω διάταξη, ανεξάρτητα από τις οικονομικές ή κοινωνικές δυσκολίες που αντιμετωπίζει η χώρα.

Παραδείγματα:

- ▶ ΕΔΔΑ, *M.S.S. κατά Βελγίου και Ελλάδας*, 21 Ιανουαρίου 2011, παράγραφος 223: «Το Δικαστήριο σημειώνει πρώτα ότι τα κράτη που βρίσκονται στα εξωτερικά σύνορα της Ευρωπαϊκής Ένωσης συναντούν σήμερα σημαντικές δυσκολίες προκειμένου να αντιμετωπίσουν ένα αυξανόμενο κύμα μεταναστών και αιτούντων άσυλο. Η κατάσταση αυτή εντείνεται με τις μεταφορές υποψηφίων για άσυλο από τα άλλα κράτη μέλη κατ' εφαρμογή του Κανονισμού του «Δουβλίνου» (ανωτέρω παράγραφοι 65-82). Το Δικαστήριο δεν μπορεί να υποτιμήσει το βάρος και την πίεση που η κατάσταση αυτή συνεπάγεται για τα θιγόμενα κράτη, που είναι ακόμη πιο βαριά λόγω της σημερινής οικονομικής κρίσης. Το Δικαστήριο γνωρίζει συγκεκριμένα τις δυσκολίες που συνεπάγεται η υποδοχή των μεταναστών και των αιτούντων άσυλο κατά την άφιξή τους σε μεγάλα διεθνή αεροδρόμια καθώς και η δυσαναλογία του αριθμού των αιτούντων

άσυλο σε σχέση με την ικανότητα υποδοχής ορισμένων Κρατών. Ωστόσο, λόγω του απόλυτου χαρακτήρα του άρθρου 3, αυτό δεν μπορεί να απαλλάξει ένα κράτος από τις υποχρεώσεις του απέναντι στην διάταξη αυτή»·

- ▶ ΕΔΔΑ, *Riad και Idiab κατά Βελγίου*, 24 Ιανουαρίου 2008, παράγραφοι 103-06: «Η ζώνη διέλευσης δεν ενδεικνυόταν για την κράτηση των προσφευγόντων. Από την ίδια τη φύση της πρόκειται για έναν χώρο σχεδιασμένο να στεγάζει πρόσωπα για εξαιρετικά σύντομες περιόδους. Με χαρακτηριστικά που μπορούν να προκαλέσουν ένα αίσθημα απομόνωσης στους κρατούμενους, χωρίς πρόσβαση στον εξωτερικό χώρο για περίπατο ή σωματική άσκηση, χωρίς εσωτερικές παροχές σίτισης ή επικοινωνία με τον έξω κόσμο, η ζώνη διέλευσης είναι παντελώς ακατάλληλη για τις ανάγκες της παραμονής άνω των δέκα ημερών.

Το Δικαστήριο θεωρεί απαράδεκτη την κράτηση οποιουδήποτε προσώπου σε συνθήκες κατά τις οποίες παραβλέπονται πλήρως οι βασικές του/της ανάγκες. Το γεγονός ότι ορισμένα πρόσωπα που εργάζονταν στη ζώνη διέλευσης εξυπηρετούσαν μέρος των αναγκών των προσφευγόντων ουδόλως μεταβάλλει την απολύτως απαράδεκτη κατάσταση την οποία είχαν αναγκαστεί να υποστούν».

δ. Κράτηση παιδιών και ευάλωτων ομάδων

Τα όργανα του Συμβουλίου της Ευρώπης έχουν θεσπίσει πρόσθετες εγγυήσεις για την προστασία των ιδιαίτερα ευάλωτων ομάδων κρατούμενων μεταναστών, διασφαλίζοντάς τους την ειδική προσοχή που έχουν ανάγκη. Η ιδιαίτερη αυτή μέριμνα είναι αναγκαία σε περίπτωση παιδιών, διανοητικά ή σωματικά ανάπηρων και γυναικών που τελούν υπό κράτηση.

i. Κράτηση παιδιών

Η κράτηση παιδιών γίνεται διεθνώς νοητή ως ένα μέτρο έσχατης λύσης, που περιορίζεται στις εξαιρετικές εκείνες περιστάσεις κατά τις οποίες η στέρηση της ελευθερίας του ανηλίκου αποβαίνει προς το βέλτιστο συμφέρον του.⁵⁵ Οι αρχές που ισχύουν για την προστασία των παιδιών σε μεταναστευτικό καθεστώς έχουν κατοχυρωθεί σε πολυάριθμες νομικές πράξεις για τα δικαιώματα του ανθρώπου. Στο επίπεδο του Συμβουλίου της Ευρώπης, τόσο η Επιτροπή Υπουργών όσο και η ΚΣΣΕ έχουν θεσπίσει κανόνες ήπιου δικαίου που αφορούν

55. Ιδίως, τα άρθρα 3 και 8 της ΕΣΔΑ· τα άρθρα 4, 19 και 24 του Χάρτη της ΕΕ· τα άρθρα 7, 17 και 24 του ΔΣΑΠΔ· τα άρθρα 3, 9, 10 και 22 της ΣΠΔΠ.

επί του ευαίσθητου ζητήματος της κράτησης παιδιών και ασυνόδευτων ανηλίκων σε καθεστώς μετανάστευσης. Ως προς τους αιτούντες άσυλο, η Επιτροπή Υπουργών έχει καθορίσει ότι «τα παιδιά, συμπεριλαμβανομένων των ασυνόδευτων ανηλίκων, δεν πρέπει κατά κανόνα να τίθενται σε κράτηση». Στις εξαιρετικές αυτές περιπτώσεις που παιδιά τίθενται υπό κράτηση, πρέπει να τους παρέχεται ειδική επίβλεψη και συνδρομή». ⁵⁶ Η ΚΣΣΕ έχει υιοθετήσει το Ψήφισμα αριθ. 1810 (2011) σε σχέση με τα ασυνόδευτα παιδιά στην Ευρώπη: ζητήματα άφιξης, παραμονής και επιστροφής και τη Σύσταση αριθ.1985 (2011) σχετικά με παιδιά παράτυπους μετανάστες σε αντικανονική κατάσταση: μια πραγματική αιτία ανησυχίας, που ασχολούνται αποκλειστικά με το καθεστώς και την προστασία των παιδιών σε μεταναστευτικό καθεστώς και παρέχουν τους ακόλουθους κανόνες για την κράτησή τους:

- ▶ καταρχήν, ένα παιδί δεν πρέπει ποτέ να τίθεται σε κράτηση. Οποτεδήποτε τίθεται ζήτημα κράτησης παιδιού, προτεραιότητα πάντα πρέπει να αποτελεί το βέλτιστο συμφέρον του παιδιού·
- ▶ σε περίπτωση κράτησης, αυτή πρέπει να έχει τη βραχύτερη δυνατή διάρκεια και να πραγματοποιείται σε δομές που να ανταποκρίνονται στις ανάγκες της ηλικίας του παιδιού· πρέπει επίσης να διατίθενται συναφείς δραστηριότητες και εκπαιδευτική στήριξη·
- ▶ η κράτηση, εφόσον πράγματι χωρήσει, πρέπει να πραγματοποιείται σε χωριστές δομές από αυτές των ενηλίκων, ή σε δομές που προορίζονται να στεγάζουν παιδιά με τους γονείς τους ή άλλα μέλη της οικογένειάς τους και το παιδί δεν πρέπει να αποχωρίζεται τον γονέα του, παρά μόνον σε εξαιρετικές περιστάσεις·
- ▶ ασυνόδευτα παιδιά, ωστόσο ουδέποτε πρέπει να τίθενται σε κράτηση·
- ▶ κανένα παιδί δεν πρέπει να στερείται την ελευθερία του αποκλειστικά λόγω του μεταναστευτικού του/της καθεστώτος και ποτέ ως κατασταλακτικό μέτρο·
- ▶ σε περίπτωση αμφιβολίας για την ηλικία του παιδιού, το πλεονέκτημα της αμφιβολίας πρέπει να τίθεται υπέρ του παιδιού.⁵⁷

Το 2014, η ΚΣΣΕ υιοθέτησε το Ψήφισμα 2020 (2014) και τη Σύσταση 2056 (2014) για τις εναλλακτικές λύσεις προς τη μεταναστευτική κράτηση παιδιών, στην οποία τονίζει «ότι τα Κράτη που επιβάλλουν μεταναστευτική κράτηση σε παιδιά καταστρατηγούν την αρχή των βέλτιστων συμφερόντων των παιδιών και παραβιάζουν τα δικαιώματα των παιδιών. Στερούν τα παιδιά από το θεμελιώδες

56. Επιτροπή Υπουργών 2009, Κατευθυντήρια Οδηγία XI.2.

57. ΚΣΣΕ 2011B, παράγραφοι 9.4.1-9.4.7.

δικαιώμά τους στην ελευθερία και τα εκθέτουν στον κίνδυνο σοβαρής και δια βίου σωματικής, διανοητικής και αναπτυξιακής βλάβης. Ενδέχεται επίσης να παραβιάζουν άλλα θεμελιώδη δικαιώματα των παιδιών, όπως το δικαίωμα στην οικογένεια, την υγεία, την εκπαίδευση και το παιχνίδι». ⁵⁸ Κάλεσε τα κράτη μέλη, μεταξύ άλλων, να:

- ▶ θεσπίζουν νομοθετικές διατάξεις που να απαγορεύουν την κράτηση των παιδιών για μεταναστευτικούς λόγους και να διασφαλίζουν την πρακτική τους εφαρμογή·
- ▶ να απέχουν από την επιβολή διοικητικής κράτησης σε ασυνόδευτα ή παιδιά που είχαν αποχωριστεί τους γονείς τους·
- ▶ να αναπτύσσουν φιλικές προς τα παιδιά διαδικασίες υπολογισμού ηλικίας των παιδιών σε μεταναστευτικό καθεστώς·
- ▶ να υιοθετούν εναλλακτικά μέτρα της κράτησης που να ικανοποιούν τα βέλτιστα συμφέροντα των παιδιών και να επιτρέπουν στα παιδιά να παραμένουν με τα μέλη της οικογένειάς τους και/ή τους κηδεμόνες σε ένα μη στερητικό της ελευθερίας περιβάλλον που βασίζεται στην έννοια της κοινότητας, εν όψει της διευθέτησης του μεταναστευτικού τους καθεστώτος·
- ▶ να δρουν ώστε να αποκτούν επίγνωση όλοι οι δημόσιοι λειτουργοί, των εναλλακτικών μορφών της κράτησης, μεταξύ των οποίων τα αστυνομικά όργανα, οι εισαγγελείς και οι δικαστές·
- ▶ να ενθαρρύνουν τη συνεργασία μεταξύ των κυβερνήσεων των κρατών μελών, του Συμβουλίου της Ευρώπης, των υπηρεσιών των Ηνωμένων Εθνών, των διακυβερνητικών οργανώσεων και των οργανώσεων της κοινωνίας των πολιτών για να παύσει η μεταναστευτική κράτηση των παιδιών. ⁵⁹

Στο περιβάλλον της ΕΣΔΑ, η ειδική προστασία των παιδιών και των ασυνόδευτων παιδιών σε μεταναστευτικό καθεστώς απορρέει από τα άρθρα 3, 5 και 8 της ΕΣΔΑ. Υπό το φως του απόλυτου χαρακτήρα του άρθρου 3 της ΕΣΔΑ, το Δικαστήριο έχει τονίσει τη θετική υποχρέωση των κρατών να προασπίζονται και να φροντίζουν τα εξαιρετικά ευάλωτα άτομα, όπως τους ασυνόδευτους ανηλίκους, ανεξάρτητα από την ιδιότητά τους ως παράτυπων μεταναστών, την ιθαγένεια ή την ιδιότητα του απάτριδος. ⁶⁰ Σύμφωνα με το Δικαστήριο,

---

58. ΚΣΣΕ, Σύσταση 2056 (2014), σχετικά με τις εναλλακτικές λύσεις προς τη μεταναστευτική κράτηση παιδιών που υιοθέτησε η Συνέλευση, στις 3 Οκτωβρίου 2014, παράγραφος 2.

59. ΚΣΣΕ, Ψήφισμα 2020 (2014) σχετικά με τις εναλλακτικές λύσεις προς τη μεταναστευτική κράτηση παιδιών που υιοθέτησε η Συνέλευση στις 3 Οκτωβρίου 2014, παράγραφος 9.

60. Οι εν λόγω αρχές κατοχυρώθηκαν επίσης από την ΚΣΣΕ (2011α, παράγραφοι 5.2 και 5.15).

πρωτεύον χαρακτηριστικό της θετικής υποχρέωσης είναι ότι οι εθνικές αρχές οφείλουν να λαμβάνουν τα αναγκαία μέτρα για τη διαφύλαξη ενός δικαιώματος ή, ακριβέστερα, να υιοθετούν τα εύλογα και πρόσφορα μέτρα για την προστασία του δικαιώματος ενός ατόμου. Το ΕΔΔΑ υπενθυμίζει ότι το βέλτιστο συμφέρον του παιδιού συνεπάγεται τη διασφάλιση από τα κράτη, στο μέτρο του εφικτού, της οικογενειακής ενότητας και τη χρήση της κράτησης μόνον ως μέτρο έσχατης λύσης.

Παραδείγματα:

- ▶ ΕΔΔΑ, *Rahimi κατά Ελλάδας*, 5 Απριλίου 2011, παράγραφος 87: «Ως προς την απόλυτη προστασία του άρθρου 3 της Σύμβασης, θα πρέπει να σημειωθεί ότι τα στοιχεία αυτά είναι καθοριστικά στην υπό κρίση υπόθεση και ότι επικρατούν σε σχέση με την ιδιότητα του [δεύτερου] προσφεύγοντα ως αλλοδαπού σε παράνομη διαμονή. Αναμφισβήτητα ανήκει στις πιο ευάλωτες κατηγορίες ανθρώπων της κοινωνίας και εναπόκειται στο ελληνικό κράτος να τον προστατέψει και να αναλάβει την φροντίδα του με την υιοθέτηση των καταλλήλων μέτρων με βάση τις θετικές υποχρεώσεις που απορρέουν από το άρθρο 3».
- ▶ ΕΔΔΑ, *Kanagaratnam και λοιποί κατά Βελγίου*, 13 Δεκεμβρίου 2011 (η υπόθεση αφορούσε ανήλικους που κρατούνταν με τη μητέρα τους στο ίδιο κέντρο, ένα κλειστό κέντρο διέλευσης, που το Δικαστήριο είχε κρίνει ακατάλληλο για τις ανάγκες των παιδιών, λόγω των συνθηκών κράτησης, όπως αυτές περιγράφονται σε διάφορες εθνικές και διεθνείς εκθέσεις).
- ▶ ΕΔΔΑ, *Mohamad κατά Ελλάδας*, 11 Δεκεμβρίου 2014 (παραβίαση του άρθρου 3 της ΕΣΔΑ λόγω των συνθηκών κράτησης του προσφεύγοντα στο συνοριακό φυλάκιο Σουφλίου όσο εκκρεμούσε η απομάκρυνσή του· και παραβίαση του άρθρου 5 της ΕΣΔΑ λόγω του ότι ο προσφεύγων είχε συλληφθεί και κρατηθεί χωρίς να ληφθεί υπόψη η ιδιότητά τους ως ανηλίκου, ενώ οι αρχές παρέτειναν την κράτησή του χωρίς να λάβουν μέτρα για την απομάκρυνσή του όταν ενηλικιώθηκε).

Περαιτέρω, το ΕΔΔΑ έχει διαπιστώσει ότι κατά την τοποθέτηση παιδιών σε κέντρα κράτησης, οι αρχές είχαν εν γνώσει τους παραβλέψει το γεγονός ότι λόγω της προσωπικής ιστορίας τους και της ιδιαίτερης, ευάλωτης κατάστασής τους, διακατέχονταν από αισθήματα άγχους και κατωτερότητας, τα οποία πιθανώς να παρεμπόδιζαν την ανάπτυξή τους. Έθεσε επίσης ένα τεκμήριο ευπάθειας των παιδιών. Το ΕΔΔΑ είχε την άποψη ότι η κράτηση των παιδιών τα είχε εκθέσει σε ένα επίπεδο δοκιμασίας το οποίο υπερέβαινε το όριο κακής μεταχείρισης του άρθρου 3 της ΕΣΔΑ.

Παράδειγμα:

- ▶ ΕΔΔΑ, *Kanagaratnam* και λοιποί κατά Βελγίου, 13 Δεκεμβρίου 2011, παράγραφοι 67-69 (τεκμήριο ευπάθειας των παιδιών που τελούν υπό κράτηση και παραβίαση του άρθρου 3 της ΕΣΔΑ λόγω των αισθημάτων άγχους και κατωτερότητας στα οποία εκτίθεντο και τα οποία έθεταν σε κίνδυνο την ανάπτυξή τους).
- ▶ ΕΔΔΑ, *A.B.* και λοιποί κατά Γαλλίας, 12 Ιουλίου 2016 (λόγω της ηλικίας του παιδιού και της διάρκειας και των συνθηκών κράτησής του στο κέντρο διοικητικής κράτησης, οι αρχές του επιύλαξαν μεταχείριση που υπερέβαινε το όριο της βαρύτητας του άρθρου 3).

Στην υπόθεση *Mubilanzila Mayeka* και *Kaniki Mitunga* κατά Βελγίου, μια ασυνόδευτη ανήλικη 5 ετών κρατείτο για δύο μήνες σε ένα κέντρο με ενήλικες, χωρίς να έχει οριστεί υπεύθυνος για τη μέριμνά της. Το ΕΔΔΑ επεσήμανε ότι «δεν ελήφθησαν μέτρα που να διασφαλίζουν ότι θα λάμβανε σωστή συμβουλευτική και εκπαιδευτική αρωγή, από ειδικευμένο προσωπικό ειδικά εντεταλμένο για τον εν λόγω σκοπό». Λαμβάνοντας υπόψη τον αναπόφευκτο πόνο και τον σοβαρό ψυχολογικό αντίκτυπο που αναγκαστικά θα είχαν οι εν λόγω συνθήκες στο παιδί, το ΕΔΔΑ συνήγαγε το συμπέρασμα ότι οι αρχές «επέδειξαν μια έλλειψη ανθρωπιάς τέτοιου βαθμού που ισοδυναμούσε με απάνθρωπη μεταχείριση». Επιπρόσθετα, οι αρχές δεν ενημέρωσαν τη μητέρα του παιδιού για την απέλαση της κόρης της, την οποία η ίδια διαπίστωσε μόνον αφότου είχε εκτελεστεί η απομάκρυνση: «το Δικαστήριο είναι απολύτως πεπεισμένο ότι τούτο προκάλεσε βαθιά αγωνία στην πρώτη προσφεύγουσα. Η απαξία που επέδειξε στα συναισθήματά της η εν λόγω συμπεριφορά και τα αποδεικτικά στοιχεία του φακέλου της υπόθεσης οδήγησαν το Δικαστήριο στη διαπίστωση ότι η κατάσταση αυτή είχε αγγίξει το απαιτούμενο όριο βαρύτητας στην παρούσα υπόθεση».⁶¹ Συνεπώς, στην εν λόγω υπόθεση, το ΕΔΔΑ έκρινε ότι οι συνθήκες κράτησης της ασυνόδευτης ανήλικου είχαν οδηγήσει σε δύο παραβιάσεις της απαγόρευσης της απάνθρωπης και ταπεινωτικής μεταχείρισης, τόσο σε σχέση με το παιδί όσο και σε σχέση με τη μητέρα του.

Περαιτέρω, το ΕΔΔΑ έχει κατοχυρώσει την αρχή ότι η κράτηση παιδιών αποτελεί ένα μέτρο έσχατης λύσης και περιορισμένης εφαρμογής σε ιδιαίτερα εξαιρετικές περιστάσεις όπου θα δικαιολογείτο για το βέλτιστο συμφέρον του παιδιού. Σε περίπτωση που οι αρχές δεν είναι σε θέση να αποδείξουν ότι κάτι τέτοιο ισχύει και ότι έχουν εξετάσει όλες τις εναλλακτικές λύσεις της στέρησης

---

61. ΕΔΔΑ, *Mubilanzila Mayeka* και *Kaniki Mitunga* κατά Βελγίου, 12 Οκτωβρίου 2006 παράγραφοι 20,58 και 70.

της ελευθερίας, η κράτηση του ανηλίκου θα ισοδυναμεί με αυθαιρεσία και θα παραβιάζει το δικαίωμα της ελευθερίας και ασφάλειας του άρθρου 5 της ΕΣΔΑ. Έχει επίσης διαπιστώσει ότι η κράτηση μιας μητέρας σε χώρο προδήλωσ ακατάλληλο για τα παιδιά της ήταν παράνομη και παραβίαζε την προστασία έναντι της αυθαιρεσίας του άρθρου 5 παρ. 1 περ. στ της ΕΣΔΑ.

Παραδείγματα:

- ▶ ΕΔΔΑ, *Rahimi κατά Ελλάδα*, 5 Απριλίου 2011, παράγραφος 109 (επί της αυθαίρετης κράτησης ενός ασυνόδευτου ανηλίκου)
- ▶ ΕΔΔΑ, *Kanagaratnam και λοιποί κατά Βελγίου*, 13 Δεκεμβρίου 2011, παράγραφοι 94-95 (επί της κράτησης παιδιών με τη μητέρα τους σε ακατάλληλες για εκείνα συνθήκες)
- ▶ ΕΔΔΑ, *Mahmundi και λοιποί κατά Ελλάδα*, 31 Ιουλίου 2012 (παραβίαση του άρθρου 3 της ΕΣΔΑ στην κράτηση μιας οικογένειας Αφγανών υπηκόων, λόγω ιδίως της έλλειψης ειδικής εποπτείας των προσφευγόντων παρά το ιδιαίτερο καθεστώς τους ως ανηλίκων και μιας εγκύου γυναίκας)
- ▶ ΕΔΔΑ, *A.B. και λοιποί κατά Γαλλίας*, 12 Ιουλίου 2016, παράγραφοι 133-138 (το Δικαστήριο επεσήμανε ότι η παρουσία ενός παιδιού που συνόδευε τους γονείς του σε διοικητική κράτηση είναι συμβατή με τη Σύμβαση μόνον εφόσον οι εθνικές αρχές αποδείξουν ότι είχαν λάβει το εν λόγω μέτρο έσχατης λύσης μόνον αφότου είχαν επαληθεύσει, υπό τις συγκεκριμένες περιστάσεις, ότι δεν ήταν δυνατή η εφαρμογή ενός λιγότερο επαχθούς μέτρου).

Επ' αυτού, το Δικαστήριο ενέμεινε περαιτέρω στη σπουδαιότητα της μείωσης των περιπτώσεων κράτησης οικογενειών με παιδιά στον μέγιστο βαθμό. Θεωρώντας καίρια τη διαφύλαξη της οικογένειας και την ταυτόχρονη αποτροπή της στέρησης της ελευθερίας των ανηλίκων, το ΕΔΔΑ διαπίστωσε ότι, ελλείψει δικαιολογημένης υπόνοιας ότι η οικογένεια θα επιχειρούσε να διαφύγει από τις αρχές, το μέτρο ήταν δυσανάλογο και παραβίαζε το δικαίωμα σεβασμού της οικογενειακής ζωής, το οποίο κατοχυρώνεται στο άρθρο 8 της ΕΣΔΑ. Παρομοίως, το Δικαστήριο διαπίστωσε ότι η απέλαση ενός ασυνόδευτου ανηλίκου συνιστούσε παραβίαση του άρθρου 8 της ΕΣΔΑ, λόγω της θετικής υποχρέωσης των αρχών να διευκολύνουν την οικογενειακή επανένωση και της αποτυχίας τους να το πράξουν.

Παραδείγματα:

- ▶ ΕΔΔΑ, *Mubilanzila Mayeka και Kaniki Mitunga κατά Βελγίου*, 12 Οκτωβρίου 2006, παράγραφοι 85-90
- ▶ ΕΔΔΑ, *Rorou κατά Γαλλίας*, 19 Ιανουαρίου 2012, παράγραφοι 147-48.

Τέλος, τα παιδιά μετανάστες που τελούν υπό κράτηση απολαμβάνουν το ίδιο δικαίωμα στην εκπαίδευση όπως τα ελεύθερα παιδιά. Το εν λόγω δικαίωμα πρέπει να πραγματώνεται σύμφωνα με την αρχή της απαγόρευσης των διακρίσεων και κατοχυρώνεται στο άρθρο 2 του Πρωτοκόλλου αριθ. 1 της ΕΣΔΑ, σύμφωνα με το οποίο:

Ουδείς δύναται να στερηθή του δικαιώματος όπως εκπαιδευθή. Παν Κράτος εν τη ασκήσει των αναλαμβανομένων υπ' αυτού καθηκόντων επί του πεδίου της μορφώσεως και της εκπαιδύσεως θα σέβεται το δικαίωμα των γονέων όπως εξασφαλίζωσι την μόρφωσιν και εκπαιδευσιν ταύτην συμφώνως προς τας ιδίας αυτών θρησκευτικὰς και φιλοσοφικὰς πεποιθήσεις.

ii. Κράτηση γυναικών

Για τους σκοπούς της κράτησης μεταναστών, οι γυναίκες θεωρούνται ευάλωτη ομάδα υπό το πρίσμα των ιδιαίτερων απειλών στις οποίες εκτίθενται. Ενδέχεται να υπόκεινται σε έμφυλη ή σεξουαλική βία και παρενόχληση ή απλώς να στερούνται την υγειονομική περίθαλψη και τις υποδομές υγιεινής, τα αγαθά και τις υπηρεσίες που είναι απαραίτητες για τις γυναίκες, καθώς και τη φροντίδα των παιδιών. Η ευάλωτη κατάσταση των κρατούμενων γυναικών έχει τονιστεί στα «πρότυπα της ΕΠΒ», στα οποία αφιερώνεται ένα κεφάλαιο στις γυναίκες που έχουν στερηθεί την ελευθερία τους και στις αρχές που διασφαλίζουν το «ασφαλές και αξιοπρεπές στερητικό της ελευθερίας περιβάλλον».⁶² Το ΕΔΔΑ έχει αναπτύξει νομολογία κατά την οποία ένα συγκεκριμένο είδος συμπεριφοράς ή η έλλειψη κατάλληλων συνθηκών κράτησης που να λαμβάνουν υπόψη τις ειδικές ανάγκες των γυναικών, ισοδυναμούσε με απάνθρωπη και ταπεινωτική μεταχείριση.

Παράδειγμα:

- ▶ ΕΔΔΑ, *Filiz Uyan κατά Τουρκίας*, 8 Ιανουαρίου 2009, παράδειγμα 32: «το Δικαστήριο έχει την άποψη ότι η επιμονή στη χρήση χειροπεδών κατά τη διάρκεια γυναικολογικής εξέτασης και η παρουσία τριών ανδρών του προσωπικού ασφαλείας στο εξεταστήριο κατά τη διάρκεια της εξέτασης, ακόμη και πίσω από παραβάν, ήταν δυσανάλογα μέτρα ασφαλείας, διότι διατίθεντο άλλες πρακτικές εναλλακτικές λύσεις».
- ▶ ΕΔΔΑ, *Aden Ahmed κατά Μάλτας*, 23 Ιουλίου 2013 (παραβίαση του άρθρου 3 της ΕΣΔΑ λόγω του κινδύνου έκθεσης σε συνθήκες κρούς, της έλλειψης γυναικών μελών του προσωπικού του κέντρου κράτησης, παντελούς

62. ΕΠΒ 2011, σελ. 90.

έλλειψης πρόσβασης στον καθαρό αέρα και σε άσκηση για διάστημα έως τρεις μήνες, ακατάλληλης σίτισης, και της ιδιαίτερης ευάλωτης κατάστασης της προσφεύγουσας λόγω της εύθραυστης υγείας της και των προσωπικών συναισθηματικών περιστάσεων: είχε προηγουμένως αποβάλει κατά τη διάρκεια της κράτησης και είχε επίσης αποχωριστεί το μικρό παιδί της).

iii. Κράτηση προσώπων με διανοητικές ή σωματικές αναπηρίες

Για τους κρατούμενους, μεταξύ των οποίων οι μετανάστες, που πάσχουν από ψυχική ασθένεια ή σωματική αναπηρία, ιδίως όταν αυτή έχει προκληθεί από τραυματική εμπειρία, βασανιστήριο ή κακή μεταχείριση, πρέπει να διασφαλίζονται οι αρμόζουσες συνθήκες κράτησης και η φαρμακευτική αγωγή που απαιτείται για την κατάσταση της υγείας τους. Η μη παροχή επαρκούς περιθαλψής της ψυχικής υγείας ή επαρκών συνθηκών κράτησης βάσει του βαθμού αναπηρίας του κρατούμενου ισοδυναμεί με απάνθρωπη ή ταπεινωτική μεταχείριση και αντίκειται στις υποχρεώσεις των κρατών βάσει του άρθρου 3 της ΕΣΔΑ. Για την εκτίμηση του επιπέδου της δοκιμασίας και του κατά πόσον αυτή υπερβαίνει το όριο βαρύτητας του άρθρου 3 της ΕΣΔΑ πρέπει να συνυπολογίζεται η ευάλωτη κατάσταση του προσώπου και η δυνητική αδυναμία του/της να παραπονεθεί αποτελεσματικά για την κατάστασή του/της.

Παραδείγματα:

- ▶ ΕΔΔΑ, *Musial κατά Πολωνίας*, 20 Ιανουαρίου 2009, παράγραφος 96: «Αναντίρρητα, οι κρατούμενοι που πάσχουν από διανοητική διαταραχή είναι περισσότερο επιρρεπείς στο αίσθημα κατωτερότητας και αδυναμίας. Γι' αυτόν τον λόγο απαιτείται αυξημένη επαγρύπνηση κατά την επανεξέταση της συμμόρφωσης με τη Σύμβαση. Παρότι οι αρχές είναι αρμόδιες να αποφασίζουν, βάσει των παραδεδεγμένων κανόνων της ιατρικής επιστήμης, τις θεραπευτικές μεθόδους που θα χρησιμοποιηθούν για τη διαφύλαξη της σωματικής και διανοητικής υγείας των ασθενών που δεν έχουν την ικανότητα αυτοδιάθεσης, και για τους οποίους είναι ως εκ τούτου υπεύθυνοι, οι ασθενείς αυτοί ωστόσο εξακολουθούν να τελούν υπό την προστασία του άρθρου 3... Το Δικαστήριο έχει την άποψη ότι το γεγονός ότι ο προσφεύγων κατά το μεγαλύτερο μέρος της κράτησης, δεν κρατείτο σε κατάλληλο ψυχιατρικό νοσοκομείο ή σε μια δομή κράτησης με ειδική ψυχιατρική πτέρυγα, τον εξέθετε άσκοπα σε κίνδυνο της υγείας του και πρέπει να του είχε προκαλέσει άγχος και αγωνία».

- ▶ ΕΔΔΑ, *Price κατά Ηνωμένου Βασιλείου*, 10 Ιουλίου 2001, παράγραφοι 29-30: «Το Δικαστήριο έχει την άποψη ότι η κράτηση ενός προσώπου με σοβαρές αναπηρίες, σε συνθήκες όπου εκτίθεται σε επικίνδυνο κρύο, κινδυνεύει να αποκτήσει πληγές επειδή το κρεβάτι της είναι ιδιαίτερα σκληρό ή δεν μπορεί να το φτάσει και δεν είναι σε θέση να χρησιμοποιήσει την τουαλέτα ή να παραμένει καθαρή παρά μόνον με εξαιρετική δυσκολία, συνιστά ταπεινωτική μεταχείριση που αντίκειται στο άρθρο 3 της Σύμβασης. Ως εκ τούτου, διαπιστώνει παραβίαση της εν λόγω διάταξης στην παρούσα υπόθεση».
- ▶ ΕΔΔΑ, *Asalya κατά Τουρκίας*, 15 Απριλίου 2014 (παραβίαση του άρθρου 3 της ΕΣΔΑ στην υπόθεση ενός παραπληγικού Παλαιστίνιου, που έκανε χρήση αναπηρικού αμαξιδίου, και κρατείτο εν όψει της απέλασής του, κυρίως λόγω των ανεπαρκών υποδομών-δεν διατίθεντο ανελκυστήρες και αποχωρητήρια τουρκικού τύπου: το Δικαστήριο έχει την άποψη ότι οι συνθήκες στις οποίες ο προσφεύγων στερούνταν τα ελάχιστα αναγκαία στοιχεία για μια πολιτισμένη ζωή, όπως ο ύπνος σε κρεβάτι και η δυνατότητα χρήσης της τουαλέτας όσο συχνά απαιτείτο χωρίς να υπάρχει ανάγκη να επαφίεται στη βοήθεια ξένων, δεν ήταν συμβατές με την ανθρωπινή αξιοπρέπειά του και επέτειναν την ψυχική αγωνία, την οποία υφίστατο λόγω του αυθαίρετου χαρακτήρα της κράτησής του).

Το Συμβούλιο της Ευρώπης επανέλαβε τις εν λόγω αρχές στη Σύσταση αριθ. R (1998) 7 για τις δεοντολογικές και οργανωτικές όψεις της υγειονομικής περίθαλψης στη φυλακή, όπου ορίζεται ότι:

50. Σε βαριά σωματικά ανάπηρους και ηλικιωμένους κρατούμενους πρέπει να παρέχεται στέγαση με τρόπο που να τους επιτρέπει μια όσο το δυνατόν πιο κανονική ζωή, ενώ δεν πρέπει να απομονώνονται από τον γενικό πληθυσμό της φυλακής. Πρέπει να υλοποιούνται δομικές μεταρρυθμίσεις για την εξυπηρέτηση των σωματικά αναπήρων και όσων χρησιμοποιούν αναπηρικά αμαξίδια, βάσει προτύπων τα οποία προσιδιάζουν σε αυτά του εξωτερικού περιβάλλοντος.

55. Κρατούμενοι που πάσχουν από σοβαρή διανοητική νόσο πρέπει να κρατούνται και να λαμβάνουν την αναγκαία μέριμνα σε νοσηλευτική υποδομή που να διαθέτει επαρκή εξοπλισμό και κατάλληλα καταρτισμένο προσωπικό ...⁶³

Επιπλέον, για την παροχή στους επιζώντες βασανιστηρίων της μεταχείρισης, των δομών ή της μέριμνας που έχουν ανάγκη, η Επιτροπή Υπουργών έχει εισηγηθεί τον διερευνητικό έλεγχο των κρατουμένων προκειμένου να εντοπίζονται τα θύματα βασανιστηρίων. Στη Σύσταση αριθ. R (1998) 7, ορίζεται ότι «οι αιτούντες

63. Επιτροπή Υπουργών 1998.

άσυλο πρέπει να υποβάλλονται σε έλεγχο κατά την έναρξη της κράτησής τους προκειμένου να εντοπίζονται τα θύματα βασανιστηρίων και τα πρόσωπα που έχουν βιώσει τραυματικές εμπειρίες ώστε να μπορεί να τους παρασχεθεί η κατάλληλη θεραπεία και οι κατάλληλες συνθήκες.

ε. Δικαστικός έλεγχος και αποζημίωση

Το δικαίωμα δικαστικού ελέγχου κατοχυρώνεται ρητά στο άρθρο 5.4 της ΕΣΔΑ, κατά το οποίο «Παν πρόσωπον στερούμενον της ελευθερίας του συνεπεία σύλληψης ή κρατήσεως έχει δικαίωμα προσφυγής ενώπιον δικαστηρίου, ίνα τούτο αποφασίση εντός βραχείας προθεσμίας επί του νομίμου της κρατήσεώς του και διατάξη την απόλυσίν του εν περιπτώσει παρανόμου κρατήσεως». Το δικαίωμα δικαστικού ελέγχου διασφαλίζει την προστασία των δικονομικών και των ουσιαστικών δικαιωμάτων του/της κρατούμενου/-ης και πρέπει να του/της επιτρέπεται να προσβάλει τους λόγους και τη νομιμότητα τόσο της κράτησης όσο και των συνθηκών κράτησης.

Παραδείγματα:

- ▶ ΕΔΔΑ, *Kurt κατά Τουρκίας*, 25 Μαΐου 1998, παράγραφος 123: «εν προκειμένω, διακυβεύεται τόσο η προστασία της σωματικής ελευθερίας των ατόμων όσο και η προσωπική τους ασφάλεια σε ένα πλαίσιο, που ελλείψει εγγυήσεων, μπορούσε να οδηγήσει σε υπονόμηση του κράτους δικαίου και να στερήσει από τους κρατούμενους τις υποτυπώδεις μορφές νομικής προστασίας».
- ▶ ΕΔΔΑ, *Al-Nashif κατά Βουλγαρίας*, 20 Ιουνίου 2002, παράγραφος 92: «το Δικαστήριο επαναλαμβάνει ότι κάθε πρόσωπο που στερείται την ελευθερία του δικαιούται να υπάγει σε δικαστικό έλεγχο τη νομιμότητα της κράτησής του, ανεξάρτητα από τη διάρκεια του εγκλεισμού. Η απαίτηση της Σύμβασης περί υπαγωγής μιας στερητικής της ελευθερίας πράξης σε ανεξάρτητο δικαστικό έλεγχο έχει θεμελιώδη σημασία στο πλαίσιο του κύριου σκοπού του άρθρου 5 της Σύμβασης που συνίσταται στην παροχή εγγυήσεων έναντι της αυθαιρεσίας. Διακυβεύεται τόσο η προστασία της σωματικής ελευθερίας των ατόμων όσο και η προσωπική τους ασφάλεια».
- ▶ ΕΔΔΑ, *Α. και λοιποί κατά Ηνωμένου Βασιλείου* (Τμήμα Ευρείας Σύνθεσης), 19 Φεβρουαρίου 2009, παράγραφος 202: «Το άρθρο 5 § 4 ... παρέχει το δικαίωμα σε κάθε πρόσωπο που στερείται την ελευθερία του συνεπεία σύλληψης ή κράτησης να προσφεύγει ενώπιον δικαστηρίου για να λάβει κρίση επί των δικονομικών και ουσιαστικών προϋποθέσεων που είναι ουσιώδεις για τη «νομιμότητα» της στέρησης της ελευθερίας του/της».

- ▶ ΕΔΔΑ, *Μ. και λοιποί κατά Βουλγαρίας*, 26 Ιουλίου 2011, παράγραφος 83: «το Δικαστήριο επαναλαμβάνει ότι η απαίτηση της Σύμβασης περί υπαγωγής μιας στερητικής της ελευθερίας πράξης σε ανεξάρτητο δικαστικό έλεγχο έχει θεμελιώδη σημασία στο πλαίσιο του θεμέλιου σκοπού του άρθρου 5 της Σύμβασης που συνίσταται στην παροχή εγγυήσεων έναντι της αυθαιρεσίας»·
- ▶ ΕΔΔΑ, *Suso Musa κατά Μάλτας*, 23 Ιουλίου 2013 (παραβίαση του άρθρου 5.4 της ΕΣΔΑ λόγω του ότι δεν επανεξετάστηκε ταχέως η κράτηση του προσφεύγοντα· το Δικαστήριο ζήτησε από τις αρχές της Μάλτας να θεσπίσουν έναν μηχανισμό που να επιτρέπει στα άτομα που ζητούσαν τον έλεγχο της νομιμότητας της κράτησης για μεταναστευτικούς σκοπούς να λαμβάνουν απόφαση επί της αξιολόγησης τους σε εύλογο χρονικό διάστημα)·
- ▶ ΕΔΔΑ, *Kim κατά Ρωσίας*, 17 Ιουλίου 2014 (παραβιάσεις του άρθρου 5.1 και 5.4 της ΕΣΔΑ λόγω της έλλειψης των υφιστάμενων διαδικασιών για την προσβολή της κράτησης του προσφεύγοντα και της αδυναμίας εκτέλεσης της διαταγής απέλασής του).

Το Δικαστήριο έχει ερμηνεύσει τη διάταξη του άρθρου 5.4 της ΕΣΔΑ και υπέδειξε τις απαιτήσεις που αυτή συνεπάγεται. Καθόρισε ότι η νομιμότητα της στέρησης της ελευθερίας πρέπει να είναι επαρκώς σαφής και βεβαία και να εκτιμάται υπό το πρίσμα του εθνικού δικαίου και των αρχών που εμπεριέχει η ΕΣΔΑ.

Παραδείγματα:

- ▶ ΕΔΔΑ, *Α. και λοιποί κατά Ηνωμένου Βασιλείου* (Τμήμα Ευρείας Σύνθεσης), 19 Φεβρουαρίου 2009, παράγραφος 202: «Η έννοια της «νομιμότητας» της παραγράφου 4 του άρθρου 5 είναι ταυτόσημη με αυτή της παραγράφου 1, ούτως ώστε το πρόσωπο που έχει συλληφθεί ή κρατείται να δικαιούται την επανεξέταση «της νομιμότητας» της κράτησής του υπό το πρίσμα όχι μόνον των επιταγών του εθνικού δικαίου αλλά και της Σύμβασης, των γενικών αρχών που αυτή περιέχει και του σκοπού των επιτρεπόμενων περιορισμών κατά το άρθρο 5 §1»·
- ▶ ΕΔΔΑ, *Chahal κατά Ηνωμένου Βασιλείου* (Τμήμα Ευρείας Σύνθεσης), 15 Νοεμβρίου 1996, παράγραφος 127: «Η έκταση των υποχρεώσεων που απορρέουν από το άρθρο 5 παράγραφος 4 δεν είναι ταυτόσημη για κάθε μορφή στέρησης της ελευθερίας· τούτο ισχύει ιδίως ως προς την έκταση του παρεχόμενου δικαστικού ελέγχου. Ωστόσο, είναι σαφές ότι το άρθρο 5 παράγραφος 4 δεν κατοχυρώνει ένα δικαίωμα δικαστικού ελέγχου τέτοιου εύρους που να παρέχει στο δικαστήριο την εξουσία να υποκαθιστά τη διακριτική του ευχέρεια με αυτή της αρχής που έχει αποφασιστική

αρμοδιότητα, επί κάθε πτυχής της υπόθεσης, περιλαμβανομένων των αμιγών ζητημάτων σκοπιμότητας. Ο έλεγχος θα πρέπει ωστόσο να είναι αρκετά ευρύς ώστε να καταλαμβάνει τις ουσιώδεις προϋποθέσεις για τη «νόμιμη» κράτηση ενός προσώπου σύμφωνα με το άρθρο 5 παράγραφος 1».

Το δικαίωμα δικαστικού ελέγχου πρέπει να είναι πραγματικό και αποτελεσματικό, τόσο στη νομοθεσία όσο και στην πράξη. Ως εκ τούτου πρέπει να είναι αποτελεσματικά προσβάσιμο, με την έννοια ότι τυχόν πρακτικά προσκόμματα, όπως η μη κατανόηση της γλώσσας ή των διαδικασιών, δεν πρέπει να παρεμποδίζουν τους κρατούμενους μετανάστες από την άσκηση του δικαιώματός τους. Επομένως, για τη διασφάλιση της ουσιαστικής δυνατότητας του/της μετανάστη/-άστριας για την προσβολή της κράτησης, πρέπει να παρέχεται μετάφραση και νομική συνδρομή, όποτε κρίνεται αναγκαίο. Η ανάγκη προσβασιμότητας τονίζεται και από την Επιτροπή Υπουργών, που ορίζει ότι «οι κρατούμενοι αιτούντες άσυλο πρέπει να έχουν άμεση πρόσβαση σε πραγματική προσφυγή κατά της απόφασης κράτησής τους, και σε νομική συνδρομή.⁶⁴ Ως προς τα παιδιά, είναι επίσης αναγκαία η διασφάλιση του διορισμού επιτρόπου (κηδεμόνα) για τη συνδρομή των ασυνόδευτων ανηλίκων.

Παραδείγματα:

- ▶ ΕΔΔΑ, *Nasrullojev κατά Ρωσίας*, 11 Οκτωβρίου 2007, παράγραφος 86: «Η ύπαρξη του απαιτούμενου κατά το άρθρο 5 § 4 ένδικου μέσου πρέπει να είναι αρκούντως βέβαιη, όχι μόνο στη θεωρία αλλά και την πράξη, άλλως θα στερείται την αναγκαία για τους σκοπούς της εν λόγω διάταξης προσβασιμότητα και αποτελεσματικότητα. Η προσβασιμότητα στο ένδικο μέσο έχει μεταξύ άλλων ως επακόλουθο ότι οι αρχές πρέπει να δημιουργούν εκουσίως τέτοιες συνθήκες, ώστε να παρέχεται στους προσφεύγοντες η πραγματική δυνατότητα να κάνουν χρήση του ένδικου μέσου»
- ▶ ΕΔΔΑ, *Rahimi κατά Ελλάδας*, 5 Απριλίου 2011, παράγραφοι 120-21 (μη πρόσβαση στον δικαστικό έλεγχο διότι το ενημερωτικό φυλλάδιο δεν παρασχέθηκε σε γλώσσα κατανοητή από τον προσφεύγοντα· δεν μπορούσε στην πράξη να επικοινωνήσει με δικηγόρο, καθώς ήταν ασυνόδευτος ανήλικος και δεν είχε οριστεί κηδεμόνας·
- ▶ ΕΔΔΑ, *A.M. κατά Γαλλίας*, 12 Ιουλίου 2016 (έλλειψη ικανοποιητικής και αποτελεσματικής προστασίας έναντι της αυθαίρετης μεταχείρισης· το Δικαστήριο επεσήμανε ότι το γαλλικό διοικητικό δικαστήριο δεν είχε

64. Επιτροπή Υπουργών 2009, Κατευθυντήρια Οδηγία XI.6.

αρμοδιότητα να εκτιμήσει τις αρχικές πράξεις για τις οποίες το θύμα εκτέθηκε σε κίνδυνο κράτησης και έκρινε ότι υπήρξε παραβίαση του άρθρου 5.4 της ΕΣΔΑ, λόγω του ελλειμματικού χαρακτήρα του εθνικού ένδικου μέσου που επέτρεπε μόνον μια εκτίμηση νομιμότητας και όχι σκοπιμότητας της κράτησης).

Επιπλέον, ο δικαστικός έλεγχος πρέπει να διενεργείται από ανεξάρτητο και αμερόληπτο δικαστικό όργανο και να μπορεί να οδηγήει στην απόλυση του θιγόμενου προσώπου, εφόσον αυτή ενδείκνυται. Ο νόμιμος εκπρόσωπός τους ή οι ίδιοι οι κρατούμενοι πρέπει να έχουν δικαίωμα ακρόασης ενώπιον του πολιτικού ή του ποινικού δικαστηρίου. Το ΕΔΔΑ έχει περαιτέρω υποδείξει ότι οι διαδικασίες πρέπει να διεξάγονται κατ' αντιμωλίαν και να εγγυώνται την τήρηση της νομιμότητας, όπως την ισότητα των όπλων. Επιπρόσθετα, το δικαίωμα δικαστικού ελέγχου πρέπει να διατίθεται από την έναρξη της κράτησης.

Παραδείγματα:

- ▶ ΕΔΔΑ, *De Wilde, Ooms και Versyp κατά Βελγίου* (Ολομέλεια), 18 Ιουνίου 1971, παράγραφος 79 (επί του κατ' αντιμωλίαν χαρακτήρα του δικαστικού ελέγχου και του γεγονότος ότι η ισχύουσα διαδικασία παρείχε εγγυήσεις που υπολείπονταν σημαντικά των υφιστάμενων για ποινικές υποθέσεις στα κράτη μέλη του Συμβουλίου της Ευρώπης).
- ▶ ΕΔΔΑ, *Bouamar κατά Βελγίου*, 29 Φεβρουαρίου 1988 (επί του δικαστικού χαρακτήρα του ελέγχου και της αναγκαιότητας νομικής συνδρομής).
- ▶ ΕΔΔΑ, *Al-Nashif κατά Βουλγαρίας*, 20 Ιουνίου 2002, παράγραφος 92: «το υπό κρίση πρόσωπο θα έπρεπε να έχει πρόσβαση σε δικαστήριο και δυνατότητα ακρόασης είτε αυτοπροσώπως είτε μέσω κάποιας μορφής αντιπροσώπευσης».
- ▶ ΕΔΔΑ, *Nasrulloev κατά Ρωσίας*, 11 Οκτωβρίου 2007, παράγραφος 86: «το ένδικο μέσο πρέπει να διατίθεται κατά τη διάρκεια της κράτησης ενός προσώπου ενόψει της δυνατότητας παροχής ταχέως δικαστικού ελέγχου της νομιμότητας της κράτησης ικανού να οδηγήσει, όποτε ενδείκνυται, στην απόλυσή του/της».

Με την παύση της στέρησης της ελευθερίας, το δικαίωμα προσβολής της νομιμότητας της κράτησης θα εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής του δικαιώματος πραγματικής προσφυγής του άρθρου 13 της ΕΣΔΑ. Επιπρόσθετα, το δικαίωμα προσβολής των συνθηκών κράτησης εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής του άρθρου 3 της ΕΣΔΑ.

Παράδειγμα:

- ▶ ΕΔΔΑ, *Slivenko κατά Λετονίας* (Τμήμα Ευρείας Σύνθεσης), 9 Οκτωβρίου 2003, παράγραφος 158: «Το άρθρο 5 § 4 αφορά μόνον τα ένδικα μέσα που πρέπει να διατίθενται κατά τη διάρκεια της κράτησης ενός προσώπου ενόψει του ταχέως δικαστικού ελέγχου της νομιμότητας της κράτησης ικανού να οδηγήσει, όποτε ενδείκνυται, στην απόλυσή του/της. Η διάταξη δεν αφορά άλλα ένδικα μέσα τα οποία μπορεί να εξυπηρετούν την επανεξέταση της νομιμότητας μιας περιόδου κράτησης που έχει ήδη λήξει, περιλαμβανομένης, ιδίως, μιας βραχύχρονης κράτησης, όπως στην παρούσα υπόθεση».

Επιπλέον, οι εθνικές αρχές δεν μπορούν να διαφύγουν τον αποτελεσματικό έλεγχο της νομιμότητας της κράτησης από τα εθνικά δικαστήρια, όποτε, κατά την κρίση τους, υποστηρίζουν ότι διακυβεύονται ζητήματα εθνικής ασφάλειας και τρομοκρατίας. Στην υπόθεση *Chahal* κατά Ηνωμένου Βασιλείου, το Δικαστήριο διαπίστωσε ότι ακόμη κι αν είχε χρησιμοποιηθεί απόρρητο υλικό που αφορούσε την εθνική ασφάλεια, τούτο δεν απάλλασε τις αρχές από την υποχρέωση αποτελεσματικού δικαστικού ελέγχου των κρατήσεων.⁶⁵ Σε άλλη υπόθεση, το ΕΔΔΑ επεσήμανε ότι προσφέρονται προς χρήση μέσα που μπορούν να εξυπηρετούν τόσο τα εύλογα μελήματα εθνικής ασφάλειας όσο και να απονέμουν στο άτομο ένα ουσιώδες μέτρο δικονομικής δικαιοσύνης.⁶⁶

Παράδειγμα:

- ▶ ΕΔΔΑ, *A. και λοιποί κατά Ηνωμένου Βασιλείου* (Τμήμα Ευρείας Σύνθεσης), 19 Φεβρουαρίου 2009, παράγραφος 223: «σε κάθε περίπτωση τα αποδεικτικά στοιχεία που φέρεται ότι εξέθεταν τον σύνδεσμο μεταξύ του συγκεντρωθέντος χρηματικού ποσού και της τρομοκρατίας δεν γνωστοποιήθηκαν σε κανέναν προσφεύγοντα. Υπ' αυτές τις συνθήκες, το Δικαστήριο δεν έχει την άποψη ότι οι εν λόγω προσφεύγοντες ήταν σε θέση να προσβάλουν αποτελεσματικά τους ισχυρισμούς που εγείρονταν σε βάρος τους. Ως εκ τούτου υπήρξε παραβίαση του άρθρου 5 παρ.4 ως προς τον πρώτο και τον δέκατο προσφεύγοντα».

Τέλος, δυνάμει του άρθρου 5.5 της ΕΣΔΑ «παν πρόσωπον θύμα συλλήψεως ή κρατήσεως υπό συνθήκας αντιθέτους προς τας ανωτέρω διατάξεις, έχει δικαίωμα επανορθώσεως». Το ΕΔΔΑ έχει εξηγήσει ότι προκειμένου να ενεργοποιηθεί το δικαίωμα αποκατάστασης λόγω παράνομης κράτησης, θα

65. ΕΔΔΑ, *Chahal κατά Ηνωμένου Βασιλείου* (Τμήμα Ευρείας Σύνθεσης), 15 Νοεμβρίου 1996, παράγραφος 131.

66. ΕΔΔΑ, *Al-Nashif κατά Βουλγαρίας*, 20 Ιουνίου 2002, παράγραφος 97.

πρέπει να υφίσταται παραβίαση της ΕΣΔΑ. Στην υπόθεση *Brogan και λοιποί κατά Ηνωμένου Βασιλείου*, το ΕΔΔΑ όρισε ότι «στην παρούσα υπόθεση, οι προσφεύγοντες είχαν συλληφθεί και κρατούνταν νόμιμα μεν βάσει του εθνικού δικαίου κατά παράβαση όμως της παραγράφου 3 του άρθρου 5. Η εν λόγω παραβίαση δεν μπορούσε να εγείρει, είτε πριν ή μετά τα ευρήματα του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου στην παρούσα απόφαση, μια εκτελεστή αξίωση αποζημίωσης από τα θύματα ενώπιον των εθνικών δικαστηρίων.»⁶⁷

---

67. ΕΔΔΑ, *Brogan και λοιποί κατά Ηνωμένου Βασιλείου* (Ολομέλεια), 29 Νοεμβρίου 1988, παράγραφος 67.

IV. Συνθήκες διαβίωσης και οικονομικά, κοινωνικά και πολιτισμικά δικαιώματα

Η ΕΕΚΔ έχει επίσης αναγνωρίσει ένα πλέγμα οικονομικών, κοινωνικών και πολιτισμικών δικαιωμάτων για τους μετανάστες που ζουν στο έδαφος συμβαλλόμενου κράτους. Το ίδιο το ΕΔΔΑ πρόσφατα δήλωσε ότι, υπό το φως της ευάλωτης κατάστασης των αιτούντων άσυλο, η μη λήψη μέτρων από τα κράτη για την ανακούφιση της δοκιμασίας που υφίστανται εξαιτίας των εξαιρετικά κακών συνθηκών διαβίωσης μπορούσε να ισοδυναμεί με απάνθρωπη ή ταπεινωτική μεταχείριση. Επιπρόσθετα, η ΕΕΚΔ έκρινε ότι πρέπει να διασφαλίζεται στους υπηκόους τρίτων χωρών το δικαίωμα σε επαρκή στέγαση, υγεία, εκπαίδευση και εργασία. Η νομολογία των εν λόγω οργάνων ως εκ τούτου έχει επιμέρους συμβάλει, στη βελτίωση των δικαιωμάτων των μεταναστών ως προς τα ελάχιστα πρότυπα διαβίωσης.

Πεδίο εφαρμογής του Χάρτη σε σχέση με τα προστατευόμενα άτομα

Το 2015, κατόπιν σημαντικών εξελίξεων στη νομολογία της ως προς το πεδίο εφαρμογής του Χάρτη σε σχέση με τα προστατευόμενα άτομα,⁶⁸ η ΕΕΚΔ κατάρτισε μια Ερμηνευτική δήλωση των δικαιωμάτων των προσφύγων στον

---

68. Η Επιτροπή ερμήνευσε την προστασία που παρέχουν συγκεκριμένες διατάξεις του Χάρτη, ιδίως σε σχέση με το δικαίωμα στην υγεία και την κοινωνική και ιατρική πρόνοια, το δικαίωμα παροχής καταλύματος και την προστασία έναντι της έσχατης ένδειας και του κοινωνικού αποκλεισμού, με τρόπο που να καταλαμβάνει τους αλλοδαπούς ανηλικούς χωρίς χαρτιά (παράτυπους), συνοδευόμενους ή μη και τους ενήλικες μετανάστες χωρίς χαρτιά. Βλ. επί παραδείγματι *Defence for Children International (DCI)* κατά Βελγίου, Συλλογική Προσφυγή αριθ. 69/2011, 23 Οκτωβρίου 2012· ΕΕΚΔ, Διάσκεψη των Ευρωπαϊκών Εκκλησιών (CEC) κατά Κάτω Χωρών, Προσφυγή αριθ. 90/2013, 1 Ιουλίου 2014· ΕΕΚΔ, Ευρωπαϊκή Ομοσπονδία Εθνικών Ενώσεων που εργάζονται με τους άστεγους (FEANTSA) κατά Κάτω Χωρών, 2 Ιουλίου 2014.

Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Χάρτη,⁶⁹ στην οποία αποσαφηνίζει και συνοψίζει τη θέση της, Ξεκινά λοιπόν τονίζοντας την «επείγουσα και ανεπιφύλακτη ανάγκη της αξιοπρεπούς και αλληλέγγυας μεταχείρισης των ανδρών, των γυναικών και των παιδιών που αφικνούνται στην ευρωπαϊκή επικράτεια και έχουν δικαίωμα βάσει του διεθνούς δικαίου» στην προστασία τους ως προσφύγων από τα ευρωπαϊκά κράτη, σύμφωνα με τη Σύμβαση της Γενεύης του 1951 για το καθεστώς των προσφύγων. Περαιτέρω τονίζει ότι όλοι πρέπει να τυγχάνουν μιας αξιοπρεπούς και απαλλαγμένης από διακρίσεις μεταχείρισης και ότι η «κοινωνική και οικονομική ένταξη κάθε ατόμου αποτελεί στοιχειώδες μέρος του δικαιώματός του σε αξιοπρεπή ζωή». Σε αυτό το πλαίσιο, η ΕΕΚΔ δηλώνει ότι «οι πρόσφυγες πρέπει να απολαμβάνουν στον μέγιστο δυνατό βαθμό τα δικαιώματα που κατοχυρώνονται στον Χάρτη».

Στο ίδιο πνεύμα, η Επιτροπή υπενθυμίζει ότι ορισμένα δικαιώματα που κατοχυρώνονται στον Χάρτη, ισχύουν, πέραν από τους πρόσφυγες και σε άλλες «ευάλωτες ομάδες», όπως στους μετανάστες χωρίς χαρτιά (παράτυπους) ή τους απάτριδες. Τα εν λόγω δικαιώματα, που λογίζονται προαπαιτούμενα για τη διαφύλαξη της ανθρώπινης αξιοπρέπειας των προσώπων, περιλαμβάνουν το κατά το άρθρο 13 δικαίωμα στην κοινωνική και ιατρική πρόνοια,⁷⁰ το κατά το άρθρο 17 δικαίωμα των παιδιών και των νέων σε κοινωνική, νομική και οικονομική προστασία,⁷¹ και το κατά το άρθρο 31 δικαίωμα στη στέγαση.⁷²

Στην υπόθεση *Defence for Children International (DCI)* κατά Βελγίου, κατά την επεξήγηση της αιτιολόγησής της για την ερμηνεία του Χάρτη με τρόπο που να εκτείνει την προστασία του άρθρου 11 στο δικαίωμα των αλλοδαπών ανηλίκων στην πρόσβαση στην υγεία, η Επιτροπή επανέλαβε ότι «ο σκοπός του Χάρτη, μιας πάντα επίκαιρης νομικής πράξης με προσήλωση στις αξίες της αξιοπρέπειας, της ισότητας και της αλληλεγγύης, είναι να δίνει ζωή και νόημα σε ευρωπαϊκό επίπεδο στα θεμελιώδη κοινωνικά δικαιώματα όλων των ανθρώπων». Στη συνέχεια υποστήριξε ότι: «ακριβώς, υπό το πρίσμα της εν λόγω διαπίστωσης η Επιτροπή έχει την άποψη [...] ότι για την ερμηνεία του Χάρτη πρέπει να υιοθετείται μια τελεολογική προσέγγιση, ήτοι είναι αναγκαίο

---

69. ΕΕΚΔ, Ερμηνευτική δήλωση για τα δικαιώματα των προσφύγων στον Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Χάρτη, 5 Οκτωβρίου 2015 (διαμορφώθηκε κατά τη διάρκεια της 280ης συνεδρίασης της Ευρωπαϊκής Επιτροπής Κοινωνικών Δικαιωμάτων, 7-11 Σεπτεμβρίου 2015)

70. ΕΕΚΔ, Διάσκεψη των Ευρωπαϊκών Εκκλησιών (CEC) κατά Κάτω Χωρών, Προσφυγή αριθ. 90/2013, 1 Ιουλίου 2014.

71. ΕΕΚΔ, *Defence for Children International (DCI)* κατά Βελγίου, Συλλογική Προσφυγή αριθ. 69/2011, 23 Οκτωβρίου 2012.

72. ΕΕΚΔ, Ευρωπαϊκή Ομοσπονδία των Εθνικών Οργανώσεων που εργάζονται με τους άστεγους (FEANTSA) « κατά Κάτω Χωρών, 2 Ιουλίου 2014.

να επιζητείται η πιο πρόσφορη συμβατική ερμηνεία για την πραγμάτωση του σκοπού και την επίτευξη του αντικειμένου της εν λόγω Συνθήκης, και όχι μιας ερμηνείας που θα περιορίζε τις υποχρεώσεις των Μερών στον μέγιστο δυνατό βαθμό».⁷³

α. Έσχατη ένδεια και σεβασμός της ανθρώπινης αξιοπρέπειας

Παρότι δεν μπορούν να συναχθούν συγκεκριμένα πρότυπα από τα δικαιώματα που κατοχυρώνονται στην ΕΣΔΑ, το Δικαστήριο έχει διαπιστώσει ότι, ενίοτε, οι συνθήκες έσχατης ένδειας ευάλωτων ατόμων, όπως των αιτούντων άσυλο, μπορεί να συνιστούν παραβίαση του άρθρου 3 της ΕΣΔΑ. Στην υπόθεση ορόσημο *M.S.S. κατά Βελγίου και Ελλάδας*, το ΕΔΔΑ έκρινε ότι οι συνθήκες διαβίωσης του προσφεύγοντα στην Ελλάδα κατά τη διάρκεια εξέτασης του αιτήματός του, σε συνδυασμό με την ευάλωτη κατάστασή του και την αδράνεια του κράτους, ισοδυναμούσε με ταπεινωτική και απάνθρωπη μεταχείριση. Το ΕΔΔΑ έλαβε υπόψη το γεγονός ότι ο προσφεύγων είχε διαμείνει στον δρόμο για αρκετούς μήνες «χωρίς πόρους, χωρίς πρόσβαση σε τουαλέτες, χωρίς να έχει κανένα μέσο για να καλύψει τις βασικές ανάγκες του», ότι υπήρξε «θύμα εξευτελιστικής μεταχείρισης που έδειχνε έλλειψη σεβασμού στην αξιοπρέπειά του», ότι αναμφίβολα η κατάσταση αυτή του δημιούργησε «αισθήματα φόβου, άγχους ή κατωτερότητας ικανά να τον οδηγήσουν στην απελπισία»⁷⁴ και επίσης ότι οι ελληνικές αρχές μπορούσαν, αν είχαν ενεργήσει με ταχύτητα στην εξέταση της αίτησης ασύλου του προσφεύγοντα, να είχαν περιορίσει ουσιαστικά τα βάσανά του.⁷⁵ Τα εν λόγω στοιχεία, σε συνδυασμό με την παρατεταμένη αβεβαιότητα για τη βελτίωση της κατάστασής του, οδήγησαν στο συμπέρασμα ότι οι συνθήκες διαβίωσης του αιτούντος άσυλο τελούσαν σε παραβίαση της ΕΣΔΑ.

Το ΕΔΔΑ συνεπώς καταφάσκει την υποχρέωση των κρατών να προστατεύουν τους αιτούντες άσυλο που διαμένουν στο έδαφός τους και οι οποίοι δεν κρατούνται σε κέντρα υποδοχής ή δεν τελούν υπό διοικητική κράτηση, έναντι της έσχατης υλικής ένδειας με την παροχή ικανοποιητικών προτύπων διαβίωσης, σύμφωνα με τα διεθνή πρότυπα και τα πρότυπα της ΕΕ.⁷⁶

73. ΕΕΚΔ, *Defence for Children International (DCI)* κατά Βελγίου, Συλλογική Προσφυγή αριθ. 69/2011, 23 Οκτωβρίου 2012, παράγραφος 30.

74. ΕΔΔΑ, *M.S.S. κατά Βελγίου και Ελλάδας* (Τμήμα Ευρείας Σύνθεσης), 21 Ιανουαρίου 2011, παράγραφος 263.

75. ό.π., παράγραφος 262.

76. ό.π., παράγραφος 251. Για τους αιτούντες άσυλο που βρίσκονται σε κέντρα υποδοχής ή τελούν υπό διοικητική κράτηση, βλ. Κεφάλαιο III (γ) (ii) του εγχειριδίου («Συνθήκες κράτησης»)

Επιπρόσθετα, η ΕΕΚΔ έχει θεωρήσει ότι ορισμένα οικονομικά, κοινωνικά και πολιτισμικά δικαιώματα που κατοχυρώνονται στον (αναθεωρημένο) ΕΚΧ πρέπει να εφαρμόζονται σε όλα τα πρόσωπα που βρίσκονται στο έδαφος συμβαλλόμενου κράτους, λογίζοντας την εφαρμογή τους στενά συνδεδεμένη με το δικαίωμα στη ζωή και ως εκ τούτου θεμελιώδη:

Ως προς την παρούσα προσφυγή, η Επιτροπή πρέπει να αποφασίσει για την έννοια που πρέπει να έχει ο περιορισμός του Παραρτήματος δεδομένου του πρωταρχικού σκοπού του Χάρτη, όπως αυτός ορίστηκε ανωτέρω. Ο περιορισμός αφορά ένα ευρύ φάσμα κοινωνικών δικαιωμάτων των άρθρων 1-17 στα οποία έχει διαφορετικό αντίκτυπο. Στις περιστάσεις της συγκεκριμένης υπόθεσης, αφορά ένα δικαίωμα θεμελιώδους σημασίας για το άτομο, διότι συνδέεται με το ίδιο το δικαίωμα στη ζωή και αφορά στην ίδια την ανθρώπινη αξιοπρέπεια. Περαιτέρω, στην παρούσα υπόθεση, ο περιορισμός έχει επαχθή αντίκτυπο στα παιδιά που εκτίθενται στον κίνδυνο της ιατρικής μεταχείρισης.⁷⁷

Παρομοίως, στην από 2014 υπόθεσή της, Ευρωπαϊκή Ομοσπονδία Εθνικών Οργανώσεων

που εργάζονται με τους άστεγους (FEANTSA) κατά Κάτω Χωρών, που αφορούσε άπορους ενήλικες μετανάστες σε αντικανονική κατάσταση, η ΕΕΚΔ διαπίστωσε ότι η «νομοθεσία και η πολιτική για την πρόσβαση σε κατάλυμα έκτακτης ανάγκης είχε ως αποτέλεσμα ότι άστεγα πρόσωπα με ανάγκη καταλύματος δεν λάμβαναν κατάλυμα ανεξάρτητα από την ουσιαστική τους ανάγκη». Συνεπώς, η Επιτροπή είχε την άποψη ότι υφίστατο μια παραβίαση του άρθρου 30 του Χάρτη που συνίστατο στη μη πρόληψη της ένδειας και κοινωνικού αποκλεισμού.⁷⁸

β. Δικαίωμα στη στέγαση

ι. Προστασία του δικαιώματος στη στέγαση κατά τον (αναθεωρημένο) Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Χάρτη

Ο (αναθεωρημένος) ΕΚΧ κατοχυρώνει το δικαίωμα στη στέγαση σε τρεις διατάξεις: στο άρθρο 16, το άρθρο 19.4 και το άρθρο 31. Σύμφωνα με το παράρτημα του (αναθεωρημένου) ΕΚΧ, το δικαίωμα στη στέγαση παρέχεται μόνον σε μετανάστες που διαμένουν νόμιμα και είναι υπήκοοι άλλου

77. ΕΕΚΔ, Διεθνής Ομοσπονδία για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα κατά Γαλλίας, Προσφυγή αριθ. 14/2003, επί της ουσίας, 3 Νοεμβρίου 2004, παράγραφος 30.

78. ΕΕΚΔ, Ευρωπαϊκή Ομοσπονδία Εθνικών Οργανώσεων που εργάζονται με τους άστεγους (FEANTSA) κατά Κάτω Χωρών, 2 Ιουλίου 2014, παράγραφοι 219 και 220.

συμβαλλόμενου κράτους.⁷⁹ Παρά ταύτα, η ΕΕΚΔ έχει αποφανθεί ότι το μέρος του πληθυσμού που δεν πληροί τον ορισμό του παραρτήματος δεν πρέπει να στερείται των δικαιωμάτων του στη ζωή και την αξιοπρέπεια που προστατεύονται από τον (αναθεωρημένο) ΕΚΧ.⁸⁰

Το δικαίωμα της οικογενειακής στέγης προβλέπεται στο άρθρο 16 του (αναθεωρημένου) ΕΚΧ. Τα κράτη αναλαμβάνουν να προάγουν την οικονομική, νομική και κοινωνική προστασία της οικογενειακής ζωής με την παροχή, μεταξύ άλλων, οικογενειακής στέγης. Για τη συμμόρφωση με το άρθρο 16 τα κράτη οφείλουν να προάγουν την παροχή κατάλληλης οικογενειακής στέγης, να λαμβάνουν υπόψη τις οικογενειακές ανάγκες κατά τη χάραξη των στεγαστικών τους πολιτικών και να διασφαλίζουν ότι η υφιστάμενη κατοικία πληροί ένα ικανοποιητικό πρότυπο διαβίωσης και διαθέτει τις στοιχειώδεις παροχές (όπως θέρμανση και ηλεκτρισμό). Ως επαρκής στέγαση δεν νοείται μόνον η κατοικία που παρέχει ένα ικανοποιητικό επίπεδο διαβίωσης και διαθέτει τις στοιχειώδεις παροχές, αλλά και αυτή που έχει την κατάλληλη επιφάνεια ανάλογα με τη σύνθεση της οικογένειας που διαμένει σε αυτή. Περαιτέρω, η υποχρέωση προώθησης και παροχής στέγασσης καταλαμβάνει και την εξασφάλιση έναντι των παράνομων εξώσεων.⁸¹

Παραδείγματα:

- ▶ ΕΕΚΔ, Ευρωπαϊκό Κέντρο για τα Δικαιώματα των Ρόμ (ΕΚΔΡ) κατά Βουλγαρίας, Προσφυγή αριθ. 31/2005, επί της ουσίας, 18 Οκτωβρίου 2006 (η ανεπαρκής στέγαση των οικογενειών Ρόμ, η έλλειψη βασικών παροχών, η απουσία νομικής εξασφάλισης της οίκησης και η απαξία των όρων που περιβάλλουν την έξωση των οικογενειών Ρόμ από κατοικίες που είχαν καταλάβει παράνομα, διαμορφώνουν μια κατάσταση που τελεί σε παραβίαση του άρθρου 16, λογιζόμενου από κοινού με το άρθρο Ε (απαγόρευση διακρίσεων).
- ▶ ΕΕΚΔ, Ευρωπαϊκό Κέντρο για τα Δικαιώματα των Ρόμ (ΕΚΔΡ) κατά Γαλλίας, Προσφυγή αριθ. 51/2008, επί της ουσίας, 19 Οκτωβρίου 2009, παράγραφος

---

79. Παράρτημα στον (αναθεωρημένο) Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Χάρτη (Πεδίο εφαρμογής, παράγραφος 1): «στα άτομα που καλύπτονται από τα άρθρα 1 έως 17 και 20 έως 31 περιλαμβάνονται αλλοδαποί μόνο στο μέτρο που είναι υπήκοοι άλλων Μερών και διαμένουν νόμιμα ή εργάζονται τακτικά στο έδαφος του εκάστοτε ενδιαφερόμενου Μέρους, με την επιφύλαξη ότι αυτά τα άρθρα θα ερμηνεύονται λαμβάνοντας υπόψη τις διατάξεις των άρθρων 18 και 19».

80. ΕΕΚΔ, *COHRE κατά Ιταλίας*, Προσφυγή αριθ. 58/2009, επί της ουσίας, 25 Ιουνίου 2010, παράγραφος 33.

81. ΕΕΚΔ, ΕΚΔΡ κατά Ελλάδας, Προσφυγή αριθ. 15/2003, επί της ουσίας, 8 Δεκεμβρίου 2004, παράγραφος 24.

88: «η Επιτροπή έχει την άποψη ότι ο υπό κρίση πληθυσμός δυνάμει της παρούσας συλλογικής προσφυγής [Ταξιδευτές] αναμφισβήτητα περιλαμβάνει οικογένειες. Εν όψει του πεδίου εφαρμογής που αδιάλειπτα αποδίδεται στο άρθρο 16 ως προς την οικογενειακή στέγη, η διαπίστωση παραβίασης του άρθρου 31 ή του άρθρου Ε σε συνδυασμό με το άρθρο 31 ισοδυναμεί με διαπίστωση παραβίασης και του άρθρου 16 και του άρθρου Ε σε συνδυασμό με το άρθρο 16».

Επιπλέον, το δικαίωμα ίσης μεταχείρισης των διακινούμενων (μεταναστών) εργαζόμενων στην κοινωνική στέγαση ορίζεται ρητά στο άρθρο 19.4 περ. γ του (αναθεωρημένου) ΕΚΧ. Με την παρούσα διάταξη τα κράτη αναλαμβάνουν την εξάλειψη κάθε νομικής και εν τοις πράγμασι διάκρισης αναφορικά με την πρόσβαση στην κοινωνική και ιδιωτική στέγαση. Δεν πρέπει να υφίστανται νομικοί ή εν τοις πράγμασι περιορισμοί στην αγορά κατοικιών,⁸² την πρόσβαση σε επιδοτούμενη στέγαση ή στη στεγαστική βοήθεια, όπως δάνεια ή λοιπές επιδοτήσεις.⁸³ Επιπλέον, σύμφωνα με την ΕΕΚΔ, τα άρθρα 19.4 περ.γ και 31 αλληλεπικαλύπτονται ως προς διάφορες όψεις του δικαιώματος στη στέγαση.

Παράδειγμα:

- ▶ ΕΕΚΔ, Ευρωπαϊκό Κέντρο για τα Δικαιώματα των Ρόμ (ΕΚΔΡ) κατά Γαλλίας, Προσφυγή αριθ. 51/2008, επί της ουσίας, 19 Οκτωβρίου 2009, παράγραφος 112: «η Επιτροπή έχει ήδη αποφανθεί για την κατάσταση των Ταξιδευτών ως προς τα δικαιώματα στέγασης στην παρούσα απόφαση κατά το άρθρο 31. Τα συμπεράσματά της επ' αυτού ισχύουν επίσης για τους μετανάστες Ρόμ που διαμένουν νόμιμα στη Γαλλία. Συνεπώς, έχει την άποψη ότι η διαπίστωση παραβίασης του άρθρου 31 ισοδυναμεί με τη διαπίστωση πρόσθετης παραβίασης του άρθρου 19§4».

Τέλος, το δικαίωμα στέγασης ορίζεται ρητά στο άρθρο 31 του (αναθεωρημένου) ΕΚΧ και διασφαλίζει ότι τα κράτη λαμβάνουν τα αναγκαία μέτρα ώστε:

- ▶ να προάγεται η πρόσβαση σε ικανοποιητικού επιπέδου στέγαση·
- ▶ να προλαμβάνεται και να μειώνεται ο αριθμός των αστέγων με σκοπό τη σταδιακή εξάλειψη του φαινομένου·
- ▶ να καθίσταται προσίτο σε όσους δεν διαθέτουν επαρκείς πόρους το κόστος της στέγασης.

Σύμφωνα με την ερμηνεία του άρθρου 31 από την ΕΕΚΔ, τα κράτη απολαμβάνουν «ένα περιθώριο εκτίμησης στον καθορισμό των μέτρων που πρέπει να ληφθούν

82. ΕΕΚΔ, «Συμπεράσματα 2004», Νορβηγία.

83. ΕΕΚΔ, «Συμπεράσματα 2003», Ιταλία.

για τη διασφάλιση της συμμόρφωσης με τον Χάρτη, ιδίως όσον αφορά τη στάθμιση που πρέπει να επιτευχθεί μεταξύ του γενικού συμφέροντος μιας συγκεκριμένης ομάδας και τις επιλογές που πρέπει να γίνουν σε σχέση με τις προτεραιότητες και τους πόρους».⁸⁴ Περαιτέρω, στην υπόθεση *International Movement ATD Fourth World κατά Γαλλίας*,⁸⁵ η ΕΕΚΔ εξήγησε ότι παρότι τα κράτη δεν δεσμεύονταν από μια υποχρέωση ως προς το αποτέλεσμα, το δικαίωμα στη στέγαση βάσει του άρθρου 31 του αναθεωρημένου ΕΚΧ δημιουργεί στα κράτη μια υποχρέωση:

- ▶ να υιοθετούν τα αναγκαία νομικά, οικονομικά και λειτουργικά μέσα για τη διασφάλιση μιας σταθερής προόδου προς την επίτευξη των σκοπών που ορίζει ο Χάρτης·
- ▶ να τηρούν αληθή στατιστικά στοιχεία για τις ανάγκες, τους πόρους και τα αποτελέσματα·
- ▶ να επανεξετάζουν τακτικά τον αντίκτυπο των στρατηγικών που έχουν υιοθετήσει·
- ▶ να θέτουν χρονοδιαγράμματα και να μην παρατείνουν επ' αόριστον την προθεσμία για την επίτευξη των στόχων κάθε σταδίου·
- ▶ να δίνουν ιδιαίτερη έμφαση στον αντίκτυπο των υιοθετούμενων πρακτικών σε όλες τις κατηγορίες των ενδιαφερόμενων προσώπων, ιδίως των πλέον ευάλωτων.

Ως προς την πρόσβαση στην ικανοποιητικού επιπέδου στέγαση που ορίζεται στο άρθρο 31.1, στην αιτιολογική έκθεση του (αναθεωρημένου) ΕΚΧ εξηγείται ότι «με τον όρο «ικανοποιητικού επιπέδου» στέγαση νοείται η παροχή ενός αποδεκτού επιπέδου στέγασης ως προς τις απαιτήσεις της υγείας». Η ΕΕΚΔ έχει περαιτέρω προσδιορίσει ότι η έννοια του «ικανοποιητικού επιπέδου στέγασης» πρέπει να ορίζεται στο εθνικό δίκαιο και να διασφαλίζει ότι αφορά:

1. κατοικία που είναι ασφαλής από άποψη υγείας και υγιεινής, που διαθέτει δηλαδή όλες τις βασικές παροχές, όπως ύδρευση, θέρμανση, αποχέτευση, εγκαταστάσεις υγιεινής, ηλεκτρισμό κ.ο.κ και όπου συγκεκριμένοι κίνδυνοι όπως τα ίχνη μολύβδου ή αμιάντου έχουν τεθεί υπό έλεγχο·
2. κατοικία που να μην είναι υπερπλήρης, να έχει μέγεθος ανάλογο με τον αριθμό των διαμενόντων προσώπων και τη σύνθεση του νοικοκυριού·

---

84. ΕΕΚΔ, ΕΚΔΡ κατά Βουλγαρίας, Προσφυγή αριθ. 31/2005, επί της ουσίας, 18 Οκτωβρίου 2006, παράγραφος 35.

85. ΕΕΚΔ, *International Movement ATD Fourth World κατά Γαλλίας*, Προσφυγή αριθ. 33/2006, επί της ουσίας, 5 Δεκεμβρίου 2007, παράγραφος 59.

3. κατοικία με εξασφαλισμένη οίκηση που προστατεύεται από τον νόμο. Το ζήτημα καλύπτεται από το άρθρο 31§2.⁸⁶

Η ΕΕΚΔ έχει περαιτέρω εμμείνει στην ανάγκη να λαμβάνουν υπόψη οι αρχές τον αντίκτυπο των πολιτικών τους επί των ευάλωτων ομάδων, των ατόμων και των οικογενειών που είναι αντιμέτωπες με αποκλεισμό και ένδεια,⁸⁷ και να διασφαλίζουν ίση μεταχείριση σε «πρόσωπα με χαμηλό εισόδημα, ανέργους, μονογονεϊκές οικογένειες, νεαρά πρόσωπα, πρόσωπα με αναπηρίες, περιλαμβανομένων όσων έχουν προβλήματα ψυχικής υγείας».⁸⁸

Δυνάμει του άρθρου 31.2 του (αναθεωρημένου) ΕΚΧ, τα κράτη οφείλουν επίσης να λαμβάνουν μέτρα για την προστασία των ευάλωτων προσώπων έναντι της απώλειας στέγης. Τούτο εγείρει το ζήτημα των αναγκαστικών εξώσεων, οι οποίες έχουν οριστεί ως η αποστέρηση της στέγης λόγω αφερεγγυότητας ή παράνομης κατάληψης.⁸⁹ Για την πρόληψη του φαινομένου των αστέγων, οι αναγκαστικές εξώσεις πρέπει να διέπονται από συγκεκριμένους κανόνες και να τελούν υπό συγκεκριμένες εγγυήσεις και περιορισμούς, όπως η απαγόρευση διεξαγωγής αναγκαστικής εξώσης κατά τις νυκτερινές ώρες ή στη διάρκεια του χειμώνα. Επιπρόσθετα, τα κράτη έχουν την υποχρέωση να παρέχουν εύλογη ειδοποίηση στο θιγόμενο πρόσωπο, καθώς και να του/της παρέχουν συμβουλευτική υποστήριξη για την εύρεση εναλλακτικών μέτρων της εξώσης. Σε κάθε περίπτωση, οσάκις πραγματοποιείται η έξωση, οι αρχές οφείλουν να διασφαλίζουν τον σεβασμό του προσώπου που αποβάλλεται, και την οικονομική του συνδρομή ή την εύρεση άλλης στεγαστικής λύσης. Περαιτέρω, η παροχή προσωρινού καταλύματος δεν έχει θεωρηθεί ικανοποιητική και τα κράτη αναμένεται να λαμβάνουν μέτρα για την πρόληψη της επανάκτησης της ιδιότητας του αστέγου.⁹⁰

Επιπλέον, η ΕΕΚΔ έχει κρίνει ότι το δικαίωμα σε κατάλυμα [άρθρο 31.2 του (αναθεωρημένου) ΕΚΧ] πρέπει να χορηγείται σε όλους τους μετανάστες ανεξάρτητα από το καθεστώς τους.⁹¹ Απαιτεί από το συμβαλλόμενο μέρος να παρέχει κατάλυμα για το διάστημα που οι μετανάστες χωρίς χαρτιά (παράτυποι) υπάγονται στη δικαιοδοσία του και δεν είναι σε θέση να εξασφαλίζουν στέγη για τον εαυτό τους. Το κατάλυμα δεν συνεπάγεται το ίδιο επίπεδο ιδιωτικής,

86. ΕΕΚΔ, «Συμπεράσματα 2003», Γαλλία· ΕΔΔΑ, ΕΚΔΡ κατά Βουλγαρίας, Προσφυγή αριθ. 31/2005, επί της ουσίας, 18 Οκτωβρίου 2006, παράγραφος 34.

87. ΕΕΚΔ 2008, συμμόρφωση με το άρθρο 31, σελ. 170.

88. ΕΕΚΔ «Συμπεράσματα 2003», Ιταλία.

89. ΕΕΚΔ «Συμπεράσματα 2003», Σουηδία.

90. ΕΕΚΔ «Συμπεράσματα 2003», Ιταλία.

91. ΕΕΚΔ, *Defence for Children International (DCI)* κατά Κάτω Χωρών, Προσφυγή αριθ. 47/2008, επί της ουσίας, 20 Οκτωβρίου 2009, παράγραφοι 46-48.

οικογενειακής ζωής ή καταλληλότητας όπως το πρότυπο του «ικανοποιητικού επιπέδου στέγασης» αλλά πρέπει να «πληροί τις απαιτήσεις ασφαλείας, υγείας και υγιεινής, και να συμπεριλαμβάνει τις βασικές παροχές, δηλαδή να έχει καθαρό νερό, επαρκή φωτισμό και θέρμανση. Στις βασικές απαιτήσεις της προσωρινής στέγασης περιλαμβάνεται επίσης η ασφάλεια του περιβάλλοντος χώρου».⁹²

Στην υπόθεση Διάσκεψη των Ευρωπαϊκών Εκκλησιών (CEC) κατά Κάτω Χωρών,⁹³ η ΕΕΚΔ επισήμανε ότι στη μεγάλη πλειονότητα των άπορων ενήλικων μεταναστών χωρίς χαρτιά, που δεν είχαν απομακρυνθεί, εν γένει δεν παρεχόταν στέγη και δεν επιτρεπόταν, νομοθετικά και στην πράξη, η πρόσβαση στην ιατρική μέριμνα. Επαναλαμβάνοντας ότι «το δικαίωμα στο κατάλυμα συναρτάται με την ανθρώπινη αξιοπρέπεια όλων των προσώπων ανεξάρτητα από το καθεστώς διαμονής τους»,⁹⁴ η Επιτροπή έκρινε ότι η κατάσταση ήταν ασύμβατη με το άρθρο 13§4 (δικαίωμα στην κοινωνική και ιατρική πρόνοια) και το άρθρο 31§2 (δικαίωμα στη στέγαση). Δήλωσε ότι τα Συμβαλλόμενα Μέρη του Χάρτη οφείλουν να παρέχουν την κατάλληλη βραχυπρόθεσμη συνδρομή στα πρόσωπα που βρίσκονται σε κατάσταση άμεσης και επείγουσας ανάγκης και εξήγησε ότι το εν λόγω κριτήριο δεν πρέπει να ερμηνεύεται υπερβολικά στενά, με την εισαγωγή αδικαιολόγητων προϋποθέσεων για την απόλαυση του εν λόγω δικαιώματος, όπως η διάρκεια της παρουσίας στο έδαφος ενός κράτους ή το καθεστώς ενός προσώπου.⁹⁵

Πεδίο εφαρμογής του δικαιώματος στη στέγαση κατά τον (αναθεωρημένο) ΕΚΧ

- ▶ Καταρχήν, το δικαίωμα στέγασης παρέχεται μόνον σε μετανάστες νόμιμους κατοίκους και υπηκόους άλλου συμβαλλόμενου κράτους (άρθρο 31).
- ▶ Όλοι οι διακινούμενοι μετανάστες και οι οικογένειές τους έχουν δικαίωμα ίσης μεταχείρισης ως προς την κοινωνική στέγαση (άρθρο 19).
- ▶ Όλα τα παιδιά, περιλαμβανομένων όσων βρίσκονται παράτυπα στο έδαφος ενός συμβαλλόμενου κράτους έχουν δικαίωμα παροχής καταλύματος (άρθρο 31.2).
- ▶ Όλοι έχουν δικαίωμα σε προσωρινό κατάλυμα υπό το πρίσμα του δικαιώματος στην ανθρώπινη αξιοπρέπεια (άρθρο 31.2).

92. ό.π, παράγραφος 62.

93. ΕΕΚΔ, Διάσκεψη των Ευρωπαϊκών Εκκλησιών (CEC) κατά Κάτω Χωρών, Προσφυγή αριθ. 90/2013, 1 Ιουλίου 2014.

94. ό.π, παράγραφος 144.

95. ό.π, παράγραφος 105.

Παρομοίως, το 2014, η Επιτροπή διαπίστωσε ότι η άρνηση του δικαιώματος σε επείγουσα συνδρομή των μεταναστών (τόσο σε κανονική όσο και αντικανονική κατάσταση) από τις Κάτω Χώρες ήταν δυσανάλογη καθώς γινόταν χρήση περιοριστικών κριτηρίων για τον χαρακτηρισμό των «ευάλωτων ομάδων», ενώ στην πραγματικότητα, όλοι όσοι υπάγονται στη δικαιοδοσία του κράτους έχουν δικαίωμα να λαμβάνουν κατάλυμα έκτακτης ανάγκης. Υπενθύμισε ότι «το δικαίωμα σε κατάλυμα έκτακτης ανάγκης και σε λοιπές μορφές έκτακτης κοινωνικής πρόνοιας δεν περιορίζεται σε όσους ανήκουν σε ευάλωτες ομάδες, αλλά καταλαμβάνει όλα τα άτομα που βρίσκονται σε επισφαλή για την ανθρώπινη αξιοπρέπεία τους κατάσταση»⁹⁶. Η Επιτροπή επομένως διαπίστωσε ότι υπήρξε παραβίαση του άρθρου 31.2 του (αναθεωρημένου) ΕΚΧ για το δικαίωμα σε κατάλυμα.

Τέλος, το δικαίωμα σε κατάλυμα πρέπει να χορηγείται σε όλα τα ασυνόδευτα (χωρίς χαρτιά) παιδιά, διότι όπως έκρινε η ΕΕΚΔ με παραπομπή στα άρθρα 31.2 και 17.1 (γ) του (αναθεωρημένου) ΕΚΧ⁹⁷ «το δικαίωμα σε κατάλυμα συνδέεται στενά με το δικαίωμα στη ζωή και είναι καίριο για τον σεβασμό της ανθρώπινης αξιοπρέπειας κάθε προσώπου. Η Επιτροπή παρατηρεί ότι εάν όλα τα παιδιά είναι ευάλωτα, το να μεγαλώνει ένα παιδί στο δρόμο το καθιστά απολύτως αβοήθητο. Ως εκ τούτου φρονεί ότι τα παιδιά θα επηρεάζονταν δυσμενώς από την άρνηση του δικαιώματος σε κατάλυμα».⁹⁸

Στην υπόθεση του 2012, *Defence for Children International (DCI)* κατά Βελγίου⁹⁹, η προσφεύγουσα οργάνωση ισχυρίστηκε ότι τα αλλοδαπά παιδιά που ζούσαν ασυνόδευτα ή μη, είτε ως παράτυποι διαμένοντες ή αιτούντες άσυλο στο Βέλγιο, αποκλείονταν από την κοινωνική πρόνοια, κατά παράβαση διάφορων διατάξεων του ΕΚΧ. Επισημαίνοντας τη «συνεχιζόμενη μη παροχή στέγης στους εν λόγω ανηλίκους», η Επιτροπή διαπίστωσε ότι η Κυβέρνηση δεν «είχε λάβει τα αναγκαία και πρόσφορα μέτρα για τη διασφάλιση της απαιτούμενης μέριμνας και συνδρομής στους υπό κρίση ανηλίκους και την προστασία τους από αμέλεια, βία ή εκμετάλλευση, θέτοντας ως εκ τούτου μια σοβαρή απειλή στην απόλαυση των στοιχειωδέστερων δικαιωμάτων τους, όπως το δικαίωμα στη ζωή, στην ψυχολογική και σωματική ακεραιότητα και τον σεβασμό της ανθρώπινης αξιοπρέπειας». Συνεπώς, συνήγαγε το συμπέρασμα ότι υπήρξε

96. ΕΕΚΔ, Ευρωπαϊκή Ομοσπονδία Εθνικών Οργανώσεων που εργάζονται με τους άστεγους (FEANTSA) κατά Κάτω Χωρών, 2 Ιουλίου 2014, παράγραφος 169.

97. ΕΕΚΔ, *Defence for Children International (DCI)* κατά Κάτω Χωρών, ό.π., παράγραφοι 47-48.

98. ΕΕΚΔ, *Defence for Children International (DCI)* κατά Βελγίου, Συλλογική Προσφυγή αριθ. 69/2011, 23 Οκτωβρίου 2012.

99. ό.π παράγραφοι 82, 97 και 117.

παραβίαση του άρθρου 17, του άρθρου 7.10 και 11.1 και 3 του (αναθεωρημένου) ΕΚΧ.¹⁰⁰

Άλλα παραδείγματα:

- ▶ ΕΕΚΔ, Ευρωπαϊκή Ομοσπονδία Εθνικών Οργανώσεων που εργάζονται με τους άστεγους (FEANTSA) κατά Γαλλίας, Προσφυγή αριθ. 39/2002, επί της ουσίας, 5 Δεκεμβρίου 2007 [παραβίαση του άρθρου 31.1 (ανεπαρκής πρόοδος ως προς την εξάλειψη της παροχής στέγης που υπολειπόταν των ικανοποιητικών προτύπων διαβίωσης και έλλειψη βασικών παροχών σε μεγάλο αριθμό νοικοκυριών και του άρθρου 31.2 (ανεπαρκής εφαρμογή της νομοθεσίας για την πρόληψη των εξώσεων και έλλειψη μέτρων για την παροχή λύσεων εκ νέου στέγασης των οικογενειών που είχαν αποβληθεί και ανεπάρκεια των ισχυόντων μέτρων, ποιοτικά και ποσοτικά, για τη μείωση του αριθμού των αστέγων)]
- ▶ ΕΕΚΔ, Ευρωπαϊκό Κέντρο για τα Δικαιώματα των Ρόμ (ΕΚΔΡ) κατά Γαλλίας, Προσφυγή αριθ. 51/2008, επί της ουσίας, 19 Οκτωβρίου 2009 (παραβίαση του άρθρου 31.1 (μη δημιουργία επαρκών σημείων κατασκήνωσης, κακές συνθήκες διαβίωσης και λειτουργικές ελλείψεις των σημείων αυτών και έλλειψη πρόσβασης των εγκατεστημένων Ταξιδευτών στη στέγη) και του άρθρου 31.2 (διαδικασία εξώσεων και λοιπές ποινές).

Τέλος, κατά το άρθρο 31.3 του (αναθεωρημένου) ΕΚΧ, η πρόσβαση στη στέγη πρέπει να παρέχεται σε όσους δεν διαθέτουν επαρκείς όρους, σε όσους δηλαδή δεν διαθέτουν τους αναγκαίους πόρους για να διάγουν μια αξιοπρεπή ζωή και να εξυπηρετούν επαρκώς τις βασικές τους ανάγκες.¹⁰¹ Ειδικότερα, η ΕΕΚΔ εξήγησε ότι η «στέγαση είναι προσιτή εάν τα μέλη του νοικοκυριού μπορούν να καταβάλλουν τις αρχικές δαπάνες (εγγύηση, προκαταβολή μισθώματος), το τρέχον μίσθωμα και/ή λοιπές δαπάνες συναφείς με τη στέγαση (λ.χ., λογαριασμοί κοινής ωφελείας, δαπάνες συντήρησης και διαχείρισης) σε μακροπρόθεσμη βάση, παραμένοντας ταυτόχρονα σε θέση να διατηρούν ένα ελάχιστο πρότυπο διαβίωσης, σύμφωνα με τα πρότυπα της κοινωνίας στην οποία βρίσκεται το νοικοκυριό».¹⁰² Επιπλέον, τα κράτη πρέπει να θεσπίζουν μέτρα κοινωνικής στέγασης, ειδικότερα για τους πιο μειονεκτούντες, και στεγαστικών παροχών για άτομα και νοικοκυριά με χαμηλό εισόδημα, αλλά και να διασφαλίζουν ότι οι περίοδοι αναμονής δεν είναι υπέρμετρες και ότι διατίθενται ένδικο ή άλλα μέσα

100. ΕΕΚΔ, «Συμπεράσματα 2003», Σουηδία.

101. ΕΕΚΔ, ΕΚΔΡ κατά Βουλγαρίας, Προσφυγή αριθ. 31/2003, επί της ουσίας, 16 Οκτωβρίου 2006, παράγραφος 17.

102. Βλ. Κεφάλαιο VI (Β) του εγχειριδίου («Ουσιαστικά δικαιώματα μεταναστών»).

για την προσβολή της άρνησης των στεγαστικών παροχών ή των υπέρμετρων καθυστερήσεων. Τα δικαιώματα αυτά πρέπει να παρέχονται χωρίς διακρίσεις.

Παραδείγματα:

- ▶ ΕΕΚΔ, Ευρωπαϊκή Ομοσπονδία Εθνικών Οργανώσεων που εργάζονται με τους άστεγους (FEANTSA) κατά Γαλλίας, Προσφυγή αριθ. 39/2002, επί της ουσίας, 5 Δεκεμβρίου 2007 [παραβίαση του άρθρου 31.3 (ανεπαρκής παροχή κοινωνικής στέγης προσβάσιμης σε ομάδες χαμηλών εισοδημάτων και κακή λειτουργία του συστήματος χορήγησης κοινωνικής στέγης, και των σχετικών ένδικων μέσων), σε συνδυασμό με το άρθρο Ε (απαγόρευση διακρίσεων-ελλιπής εφαρμογή της νομοθεσίας στα σημεία κατασκήνωσης των Ταξιδευτών)].
- ▶ ΕΕΚΔ, Ευρωπαϊκό Κέντρο για τα Δικαιώματα των Ρόμ (ΕΚΔΡ) κατά Ελλάδα, Προσφυγή αριθ. 15/2003, επί της ουσίας, 8 Δεκεμβρίου 2004 (παραβίαση του δικαιώματος σε επαρκή στέγαση, ακόμη και αν πρόκειται για σταδιακά πραγματοποιούμενο δικαίωμα, διότι το κράτος δεν μπόρεσε να ικανοποιήσει ακόμη και τα ελάχιστα πρότυπα του ως προς τους Ρόμ)].
- ▶ ΕΕΚΔ, Ευρωπαϊκό Κέντρο για τα Δικαιώματα των Ρόμ (ΕΚΔΡ) κατά Ιταλία, Προσφυγή αριθ. 27/2004, επί της ουσίας 7 Δεκεμβρίου 2005 [παραβίαση του δικαιώματος για επαρκή στέγαση (ανεπάρκεια και αναποτελεσματικότητα των χώρων κατασκήνωσης, αναγκαστικές εξώσεις και κυρώσεις, έλλειψη μόνιμων κατοικιών) σε συνδυασμό με την απαγόρευση των διακρίσεων].

Συνοψίζοντας, το δικαίωμα στη στέγαση βάσει του (αναθεωρημένου) ΕΚΧ κατοχυρώνεται σε τρεις διατάξεις (άρθρα 16, 19.4 περ. γ και 31) που εν μέρει προσφέρουν την ίδια προστασία. Η ΕΕΚΔ έχει την άποψη ότι τα άρθρα 16 και 31, αν και διαφέρουν ως προς το πεδίο εφαρμογής τους σε σχέση με τα προστατευόμενα άτομα και το αντικείμενο, και τα άρθρα 19.4 περ. γ και 31 εν μέρει αλληλεπικαλύπτονται σε σχέση με διάφορες όψεις του δικαιώματος στη στέγαση.¹⁰³

Παράδειγμα:

- ▶ ΕΕΚΔ, Ευρωπαϊκό Κέντρο για τα Δικαιώματα των Ρόμ (ΕΚΔΡ) κατά Γαλλίας, Προσφυγή αριθ. 51/2008, επί της ουσίας, 19 Οκτωβρίου 2009, παράγραφος 88: «η Επιτροπή έχει την άποψη ότι ο υπό κρίση πληθυσμός της παρούσας

103. ΕΚΔΑ, Ευρωπαϊκό Κέντρο για τα Δικαιώματα των Ρόμ (ΕΚΔΡ) κατά Βουλγαρίας, Προσφυγή αριθ. 31/2003, επί της ουσίας, 16 Οκτωβρίου 2006, παράγραφος 17.

συλλογικής προσφυγής [Ταξιδευτές] αναμφισβήτητα περιλαμβάνει οικογένειες. Εν όψει του πεδίου εφαρμογής που αδιάλειπτα αποδίδεται στο άρθρο 16 ως προς τη στέγαση της οικογένειας, η διαπίστωση παραβίασης του άρθρου 31 ή του άρθρου Ε σε συνδυασμό με το άρθρο 31 ισοδυναμεί με διαπίστωση παραβίασης και του άρθρου 16 και του άρθρου Ε σε συνδυασμό με το άρθρο 16».

ii. Προστασία του δικαιώματος στη στέγαση στην Ευρωπαϊκή Σύμβαση Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων

Το δικαίωμα στη στέγαση του (αναθεωρημένου) ΕΚΧ έχει ένα υλικό αντίκρισμα και ως προς τούτο διαφέρει από την πιο θεωρητική έννοια του δικαιώματος σεβασμού της κατοικίας του άρθρου 8 της ΕΣΔΑ, που δεν κατοχυρώνει τις πρότυπες συνθήκες διαβίωσης, αλλά αντιθέτως διασφαλίζει τον σεβασμό της κατοικίας. Όπως έχει τονίσει το ΕΔΔΑ, το άρθρο 8 της ΕΣΔΑ δεν κατοχυρώνει ούτε το δικαίωμα παροχής στέγης. Το δε δικαίωμα στην ιδιοκτησία του άρθρου 1 του Πρωτοκόλλου αριθ. 1 της ΕΣΔΑ, εφαρμόζεται μόνον σε περίπτωση κυριότητας και περιουσιακών δικαιωμάτων επί της επίμαχης κατοικίας.

Παραδείγματα:

- ▶ ΕΔΔΑ, *Charman κατά Ηνωμένου Βασιλείου* (Τμήμα Ευρείας Σύνθεσης), 18 Ιανουαρίου 2001, παράγραφος 99 (δεν μπορεί να συναχθεί δικαίωμα παροχής στέγης από το άρθρο 8 της ΕΣΔΑ).
- ▶ ΕΔΔΑ, *Dogan και λοιποί κατά Τουρκίας*, 29 Ιουνίου 2004, παράγραφοι 138-39.

Ωστόσο, τα δικαιώματα της ΕΣΔΑ αφορούν και τους μετανάστες και το δικαίωμά τους στη στέγαση, καθώς το Δικαστήριο του Στρασβούργου εφάρμοσε το δικαίωμα του άρθρου 8 της ΕΣΔΑ για να απονείμει προστασία από αναγκαστικές εξώσεις και καταστροφή κατοικιών. Το ΕΔΔΑ έκρινε ότι τα εν λόγω μέτρα υπόκεινται στην αρχή της αναλογικότητας και ως εκ τούτου πρέπει να προβλέπονται από τη νομοθεσία, να επιδιώκουν θεμιτό σκοπό και να είναι ανάλογα και αναγκαία σε μια δημοκρατική κοινωνία.¹⁰⁴ Έχει παραθέσει ενδεικτικά κριτήρια που πρέπει να λαμβάνονται υπόψη κατά την εκτίμηση της εν λόγω αναλογικότητας, όπως η παράνομη ανέγερση στέγης ή η ύπαρξη εναλλακτικής στέγασης.

104. Βλ. Κεφάλαιο VI (β) του εγχειριδίου (Ουσιαστικά δικαιώματα μεταναστών)

Παραδείγματα:

- ▶ ΕΔΔΑ, *Akdivar και λοιποί κατά Τουρκίας* (Τμήμα Ευρείας Σύνθεσης), 16 Σεπτεμβρίου 1996 (προστασία έναντι της καταστροφής μιας κατοικίας κατά το άρθρο 8 της ΕΣΔΑ).
- ▶ ΕΔΔΑ, *Mentes κατά Τουρκίας* (Τμήμα Ευρείας Σύνθεσης), 28 Νοεμβρίου 1997 (προστασία έναντι αναγκαστικής έξωσης κατά το άρθρο 8 της ΕΣΔΑ).
- ▶ ΕΔΔΑ, *Charpan κατά Ηνωμένου Βασιλείου* (Τμήμα Ευρείας Σύνθεσης), 18 Ιανουαρίου 2001, παράγραφος 102 (έλεγχος αναλογικότητας και συνάφεια του γεγονότος ότι η κατοικία είχε ανεγερθεί παράνομα) και παράγραφος 103 (εναλλακτική στέγαση).
- ▶ ΕΔΔΑ, *Connors κατά Ηνωμένου Βασιλείου*, 27 Μαΐου 2004, παράγραφος 83 (δικονομικές εγγυήσεις για μια ορθή διαδικασία έκδοσης απόφασης).

Υ. Δικαίωμα στην υγεία και την κοινωνική και ιατρική πρόνοια

Το δικαίωμα της προστασίας της υγείας ρητά κατοχυρώνεται στο άρθρο 11 του (αναθεωρημένου) ΕΚΧ, που ορίζει ότι:

...τα Μέρη αναλαμβάνουν την υποχρέωση να λαμβάνουν είτε απευθείας είτε σε συνεργασία με δημόσιους ή ιδιωτικούς οργανισμούς κατάλληλα μέτρα, τα οποία μεταξύ άλλων, αποσκοπούν:

1. στην εξάλειψη, στο βαθμό που είναι δυνατό, των αιτιών που προκαλούν κακή υγεία·
2. στην παροχή συμβουλευτικών και εκπαιδευτικών διευκολύνσεων για την προαγωγή της υγείας και την ενθάρρυνση της ατομικής ευθύνης σε θέματα σχετικά με την υγεία·
3. στην πρόληψη, στο βαθμό που είναι δυνατό, των επιδημικών, ενδημικών και άλλων ασθενειών, καθώς και των ατυχημάτων.

Το δικαίωμα στην προστασία της υγείας του (αναθεωρημένου) ΕΚΧ είναι «άρρηκτα συνδεδεμένο»¹⁰⁵ με το δικαίωμα στη ζωή και την απαγόρευση των βασανιστηρίων και της απάνθρωπης ή ταπεινωτικής μεταχείρισης ή τιμωρίας των άρθρων 2 και 3 της ΕΣΔΑ. Η εν λόγω προστασία είναι συναφής με την έννοια ότι απορρέει από τη θεμελιώδη αξία της ανθρώπινης αξιοπρέπειας, η οποία βρίσκεται στον πυρήνα του θετικού ευρωπαϊκού δικαίου για τα δικαιώματα του ανθρώπου.

105. ΕΕΚΔ 2008, ερμηνεία του άρθρου 11 του (αναθεωρημένου) ΕΚΧ, σελ. 83.

Στην υπόθεση *FIDH* κατά Γαλλίας, η ΕΕΚΔ υπογράμμισε την εν λόγω σύνδεση και επιβεβαίωσε ότι η προστασία της υγείας συνιστά «προαπαιτούμενο της διαφύλαξης της ανθρώπινης αξιοπρέπειας».¹⁰⁶

Η ερμηνεία που έχει δώσει η ΕΕΚΔ στο άρθρο 11.1 του (αναθεωρημένου) ΕΚΧ που αφορά την υποχρέωση άρσης, στο μέτρο του δυνατού, των αιτιών που προκαλούν την κακή κατάσταση υγείας δημιουργεί ορισμένα δικαιώματα: το δικαίωμα στο ύψιστο δυνατό επίπεδο υγείας και το δικαίωμα πρόσβασης στην υγειονομική περίθαλψη. Το ύψιστο δυνατό επίπεδο υγείας πρέπει να γίνεται αντιληπτό ως η βέλτιστη δυνατή κατάσταση υγείας του πληθυσμού, σύμφωνα με την υφιστάμενη γνώση, τόσο ως προς τη σωματική όσο και ως προς την ψυχική ευεξία. Συνεπώς, τα κράτη έχουν την υποχρέωση να αναλαμβάνουν δράση για την πρόληψη κάθε κινδύνου που μπορεί να προληφθεί, περιλαμβανομένων των περιβαλλοντικών απειλών. Επιπρόσθετα, η ΕΕΚΔ έχει απαριθμήσει ορισμένους δείκτες για την αξιολόγηση του συνολικού συστήματος υγειονομικής περίθαλψης μιας χώρας, όπως το προσδόκιμο ζωής, οι κύριες αιτίες θανάτου και η παιδική και μητρική θνησιμότητα.

Παραδείγματα:

- ▶ ΕΕΚΔ, «Συμπεράσματα XV-2», Δανία, σελ. 126-29 (για τους κινδύνους υγείας που μπορούν να τεθούν υπό έλεγχο με ανθρώπινη παρέμβαση)·
- ▶ ΕΕΚΔ, «Συμπεράσματα 2005», Λιθουανία, σελ. 336-38 (δείκτες)·
- ▶ ΕΕΚΔ, «Συμπεράσματα 2003», Ρουμανία, σελ. 390 (παιδική και μητρική θνησιμότητα ως δείκτες).

Δεύτερη συνέπεια της υποχρέωσης άρσης των αιτιών της κακής υγείας στο μέτρο του δυνατού είναι το δικαίωμα πρόσβασης στην υγειονομική περίθαλψη. Η αποτελεσματική και χωρίς διακρίσεις καθολική πρόσβαση στην υγειονομική περίθαλψη έχει αναγνωριστεί ως κριτήριο των επιτυχημένων συστημάτων υγειονομικής περίθαλψης. Επ' αυτού, η ΕΕΚΔ έχει αποσαφηνίσει ότι το περιορισμένο πεδίο εφαρμογής του (αναθεωρημένου) ΕΚΧ σε σχέση με τα προστατευόμενα άτομα, όπως αυτό εκτίθεται στο παράρτημα του (αναθεωρημένου) ΕΚΧ, δεν πρέπει να επηρεάζει ομάδες μειονεκτούντων και ότι υπό το πρίσμα άλλων διεθνών συμβατικών κειμένων που έχουν επικυρωθεί από όλα τα συμβαλλόμενα μέρη, ιδίως της ΕΣΔΑ, τα δικαιώματα του (αναθεωρημένου) ΕΚΧ πρέπει να καταλαμβάνουν αδιάκριτα τους υπηκόους τρίτων χωρών. Η ΕΕΚΔ εξήγησε ότι:

¹⁰⁶. ΕΕΚΔ, Διεθνής Ομοσπονδία για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα (FIDH) κατά Γαλλίας, ό.π., παράγραφος 31.

τα Μέρη του Χάρτη (στην εκδοχή του 1961 και την αναθεωρημένη εκδοχή του 1996) έχουν εγγυηθεί στους αλλοδαπούς που δεν καταλαμβάνονται από την προστασία του Χάρτη, πανομοιότυπα ή αδιαίρετα δικαιώματα με αυτά του Χάρτη, έχοντας επικυρώσει τις συμβάσεις για τα δικαιώματα του ανθρώπου- ιδίως, την Ευρωπαϊκή Σύμβαση ανθρωπίνων δικαιωμάτων- ή έχοντας θεσπίσει εθνικούς κανόνες είτε συνταγματικούς, είτε νομοθετικούς ή άλλως, χωρίς διάκριση μεταξύ των προσώπων στα οποία παραπέμπει ρητά το Παράρτημα και άλλων υπηκόων τρίτων χωρών. Με αυτό τον τρόπο, τα Μέρη έχουν αναλάβει τις εν λόγω υποχρεώσεις.¹⁰⁷

Το δικαίωμα πρόσβασης στην υγειονομική περίθαλψη έχει ερμηνευτεί με την έννοια ότι απαιτεί το κόστος της υγειονομικής περίθαλψης να μην συνιστά ακραίο οικονομικό βάρος για τα άτομα, ειδικά για τους πλέον μειονεκτούντες και ότι η κοινότητα πρέπει να επωμίζεται τουλάχιστον μέρος αυτού. Πρέπει να λαμβάνονται μέτρα για την αποτροπή άσκοπων καθυστερήσεων στην παροχή της υγειονομικής περίθαλψης και για τη διασφάλιση ότι διατίθεται επαρκής αριθμός επαγγελματιών και εξοπλισμού για την παροχή ικανοποιητικών συνθηκών διαβίωσης που συνάδουν με την ανθρώπινη αξιοπρέπεια.¹⁰⁸ Η ΕΕΚΔ συστηματικά διερευνά την πλήρη προσβασιμότητα ολόκληρου του πληθυσμού ενός συμβαλλόμενου κράτους στο σύστημα υγειονομικής περίθαλψης¹⁰⁹ και ζητά από τα συμβαλλόμενα κράτη να της γνωρίζουν τα σπουδαιότερα μέτρα που λαμβάνουν για τη βελτίωση της πρόσβασης στην υγειονομική περίθαλψη των ομάδων των πλέον μειονεκτούντων, περιλαμβανομένων των μεταναστών.¹¹⁰ Εξετάζει επίσης το κατά πόσον η πρόσβαση στην υγειονομική περίθαλψη παρέχεται ισότιμα στους υπηκόους του συμβαλλόμενου κράτους και τους υπηκόους άλλων συμβαλλόμενων κρατών, που διαμένουν νόμιμα ή εργάζονται τακτικά στο οικείο έδαφος.¹¹¹

Δυνάμει του άρθρου 11.2 του (αναθεωρημένου) ΕΚΧ, τα συμβαλλόμενα κράτη έχουν την υποχρέωση να παρέχουν συμβουλευτικές και εκπαιδευτικές διευκολύνσεις για την προαγωγή της υγείας και την ενθάρρυνση της ατομικής ευθύνης σε θέματα υγείας, η οποία συνεπάγεται μια υποχρέωση ευαισθητοποίησης μέσω της εκπαίδευσης, της πληροφόρησης και της συμμετοχής του κοινού. Περαιτέρω, τα κράτη απαιτείται να διεξάγουν

---

107. ΕΕΚΔ, «Συμπεράσματα 2004», «Γενική εισαγωγή», σελ. 10.

108. ΕΕΚΔ 2008, ερμηνεία του άρθρου 11, σελ. 83.

109. ΕΕΚΔ, «Συμπεράσματα 2009», Μάλτα.

110. ΕΕΚΔ, «Συμπεράσματα XVII-2», Γερμανία. ΕΕΚΔ, «Συμπεράσματα 2009», Ηνωμένο Βασίλειο.

111. ΕΕΚΔ, «Συμπεράσματα 2009», Γερμανία και Δανία. 112. ό.π σελ. 84-85.

διερευνητικούς ελέγχους και να παρέχουν συμβουλευτικές υπηρεσίες, μέσω της δυνατότητας δωρεάν και τακτικών συμβουλών και ιατρικών εξετάσεων.¹¹²

Σε συνάρτηση με την τρίτη υποχρέωση που επιβάλλει ο (αναθεωρημένος) ΕΚΧ ως προς το δικαίωμα προστασίας της υγείας, που συνίσταται στην πρόληψη στο μέτρο του δυνατού, των επιδημικών, ενδημικών και άλλων ασθενειών, καθώς και των ατυχημάτων, η ΕΕΚΔ έχει ομοίως θεσπίσει ένα πλέγμα μέτρων που οφείλουν να λάβουν τα μέρη. Σύμφωνα με τα συμπεράσματα της ΕΕΚΔ, τα κράτη πρέπει να λαμβάνουν μέτρα για να διασφαλίζουν ένα υγιές περιβάλλον, να περιορίζουν την προμήθεια καπνού, αλκοόλ και ναρκωτικών ουσιών, να διαθέτουν σε λειτουργία ευρέως προσβάσιμα προγράμματα εμβολιασμού, να διασφαλίζουν την επιδημιολογική επιτήρηση, καθώς και να προλαμβάνουν, στο μέτρο του δυνατού, τα ατυχήματα (στην εργασία, το σχολείο, το σπίτι, τους δρόμους κ.ο.κ).¹¹³ Η ΕΕΚΔ ελέγχει επίσης το κατά πόσον συγκεκριμένες δραστηριότητες ευαισθητοποίησης αφορούν τους μετανάστες.¹¹⁴

Όπως έχει ήδη αναφερθεί, το δικαίωμα στην υγεία προστατεύεται επίσης από τα άρθρα 2 και 3 της ΕΣΔΑ. Ως εκ τούτου, το ΕΔΔΑ έχει διαπιστώσει πλειστάκις ότι αναφορικά με την υποχρέωση που υπέχουν τα κράτη να καθιστούν διαθέσιμη την υγειονομική περίθαλψη στο σύνολο του πληθυσμού, αυτή δημιουργεί ευθύνη για τις πράξεις και τις παραλείψεις τους στο πλαίσιο της πολιτικής υγειονομικής περίθαλψης που υιοθετούν. Φερ' ειπείν η διακινδύνευση της ζωής ενός ατόμου λόγω της άρνησης της πρόσβασής του/της στην υγειονομική περίθαλψη ενδέχεται να συνιστά παραβίαση του άρθρου 2 της ΕΣΔΑ. Ομοίως, τα κράτη έχουν καθήκον να διασφαλίζουν ότι τα νοσοκομεία υιοθετούν ενδεδειγμένα μέτρα για την προστασία της ζωής των ασθενών και την εξασφάλιση ενός υγιούς περιβάλλοντος. Επιπρόσθετα, το ΕΔΔΑ έχει διαπιστώσει ότι η ανεπαρκής χρηματοδότηση για την υγειονομική περίθαλψη μπορούσε να εγείρει ζητήματα κατά το άρθρο 8 και το δικαίωμα σεβασμού της ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής.

Παραδείγματα:

Επί της επαρκούς χρηματοδότησης- άρθρο 8 της ΕΣΔΑ:

- ▶ ΕΔΔΑ, *Sentges κατά Κάτω Χωρών*, Προσφυγή αριθ. 27677/02, απόφαση, 8 Ιουλίου 2003 –

112. ό.π σελ. 84-85.

113. ό.π σελ. 85-88.

114. ΕΕΚΔ, «Συμπεράσματα 2007», Ιρλανδία.

- ▶ ΕΔΔΑ, *Pentiasona και λοιποί κατά Μολδαβίας*, Προσφυγή αριθ. 14462/03, απόφαση, 4 Ιανουαρίου 2005.

Επί της άρνησης υγειονομικής περίθαλψης – άρθρο 2 της ΕΣΔΑ:

- ▶ ΕΔΔΑ, *Κύπρος κατά Τουρκίας (Τμήμα Ευρείας Σύνθεσης)*, 10 Μαΐου 2001, παράγραφος 219.
- ▶ ΕΔΔΑ, *Rowell κατά Ηνωμένου Βασιλείου*, Προσφυγή αριθ. 45305/99, απόφαση, 4 Μαΐου 2000.
- ▶ ΕΔΔΑ, *Nitecki κατά Πολωνίας*, Προσφυγή αριθ. 65653/01, απόφαση, 21 Μαρτίου 2002.

Επί των κανονισμών των νοσηλευτικών ιδρυμάτων και της προστασίας της ζωής των ασθενών:

- ▶ ΕΔΔΑ, *Calvelli και Ciglio κατά Ιταλίας* (Τμήμα Ευρείας Σύνθεσης), 17 Ιανουαρίου 2002, παράγραφος 49.
- ▶ ΕΔΔΑ, *Erikson κατά Ιταλίας*, Προσφυγή αριθ. 37900/97, απόφαση, 26 Οκτωβρίου 1999.
- ▶ ΕΔΔΑ, *Nitecki κατά Πολωνίας*, Προσφυγή αριθ. 65653/01, απόφαση, 21 Μαρτίου 2002.

Επί του δικαιώματος σε υγιές περιβάλλον κατά τα άρθρα 2 και 8 της ΕΣΔΑ.

- ▶ ΕΔΔΑ, *López Ostra κατά Ισπανίας*, 9 Δεκεμβρίου 1994, παράγραφοι 51-58 (άρθρο 8 της ΕΣΔΑ).
- ▶ ΕΔΔΑ, *Öneriyildiz κατά Τουρκίας* (Τμήμα Ευρείας Σύνθεσης), 30 Νοεμβρίου 2004, παράγραφοι 71, 90, 94-96 (άρθρο 2 της ΕΣΔΑ).

Ο (αναθεωρημένος) ΕΚΧ εισάγει μια διάκριση μεταξύ του δικαιώματος στην κοινωνική ασφάλιση και του δικαιώματος στην κοινωνική και ιατρική πρόνοια. Τα εν λόγω αυτοτελή δικαιώματα και οι υποχρεώσεις που αυτά συνεπάγονται ορίζονται αντίστοιχα στα άρθρα 12 και 13 του (αναθεωρημένου) ΕΚΧ.¹¹⁵

Από τη γραμματική διατύπωση των διατάξεων του (αναθεωρημένου) ΕΚΧ δεν συνάγεται ευθέως το πεδίο εφαρμογής των δύο εννοιών («κοινωνική ασφάλιση»

---

115. Βλ. επίσης Κεφάλαιο IV (γ) του εγχειριδίου («Δικαίωμα στην υγεία και την κοινωνική και ιατρική πρόνοια»).

και «κοινωνική πρόνοια»¹¹⁶). Παρότι λαμβάνονται υπόψη οι απόψεις του υπό κρίση κράτους για το κατά πόσον η εκάστοτε παροχή θα πρέπει να νοείται ως κοινωνική πρόνοια ή ως κοινωνική ασφάλιση, ο (αναθεωρημένος) ΕΚΧ εστιάζει κυρίως στον σκοπό και τις προϋποθέσεις που συναρτώνται με την επίμαχη παροχή. Συνεπώς λογίζει κοινωνική πρόνοια, τις παροχές που χορηγούνται με βασικό κριτήριο τις ατομικές ανάγκες, χωρίς την προϋπόθεση υπαγωγής σε ένα πρόγραμμα κοινωνικής ασφάλισης για την κάλυψη ενός συγκεκριμένου κινδύνου ή οποιαδήποτε προϋπόθεση επαγγελματικής δραστηριότητας ή καταβολής εισφορών. Επιπλέον, το άρθρο 13.1 του (αναθεωρημένου) ΕΚΧ καταδεικνύει ότι η πρόνοια παρέχεται όταν καμία παροχή κοινωνικής ασφάλισης δεν διασφαλίζει ότι το ενδιαφερόμενο πρόσωπο διαθέτει επαρκείς πόρους ή τα μέσα για την κάλυψη του κόστους της θεραπείας που χρήζει η κατάσταση της υγείας του/της. Η κοινωνική ασφάλιση [άρθρο 12 του (αναθεωρημένου) ΕΚΧ], που περιλαμβάνει τόσο γενικά όσο και επαγγελματικά προγράμματα, κατά τον ΕΚΧ περιλαμβάνει ανταποδοτικές, μη ανταποδοτικές και συνδυασμένες παροχές για συγκεκριμένους κινδύνους (ασθένεια, αναπηρία, μητρότητα, οικογένεια, ανεργία, γήρας, θάνατος, χηρεία, επαγγελματικά ατυχήματα και ασθένειες). Οι εν λόγω παροχές χορηγούνται στην περίπτωση που ανακλύψουν οι κίνδυνοι, αλλά δεν αποσκοπούν στην αντιστάθμιση μιας δυνητικής κατάστασης ανάγκης που θα μπορούσε να προκληθεί από τον κίνδυνο αυτό.¹¹⁷

Η Επιτροπή έχει παράσχει μεν, μέσω της νομολογίας τους μια εξελικτική ερμηνεία του παραρτήματος του (αναθεωρημένου) ΕΚΧ ως προς το πεδίο εφαρμογής των κατοχυρωμένων δικαιωμάτων από τον Χάρτη, σε σχέση με τα προστατευόμενα άτομα, και έχει ειδικά αποσαφηνίσει την εφαρμογή στους πρόσφυγες¹¹⁸, εκτενέστερο, ωστόσο, είναι το ερμηνευτικό της έργο επί του δικαιώματος στην υγεία και την κοινωνική και ιατρική πρόνοια. Πράγματι, κατόπιν της υπόθεσης *FIDH κατά Γαλλίας* του 2004, στην οποία η Επιτροπή δεν είχε διαπιστώσει παραβίαση του άρθρου 13 (δικαίωμα στην ιατρική πρόνοια), διότι οι παράτυποι μετανάστες μπορούσαν να έχουν πρόσβαση σε ορισμένα

---

116. Σύμφωνα με το παράρτημα του (αναθεωρημένου) ΕΚΧ (Πεδίο εφαρμογής, παράγραφος 1), το δικαίωμα στην κοινωνική ασφάλιση και το δικαίωμα στην ιατρική και κοινωνική πρόνοια χορηγούνται μόνον σε μετανάστες που διαμένουν νόμιμα και είναι υπήκοοι άλλων συμβαλλόμενων μερών. Παρά ταύτα, η ΕΕΚΔ έχει αποφανθεί ότι το μέρος του πληθυσμού που δεν πληροί τον ορισμό του παραρτήματος δεν πρέπει να στερείται τα δικαιώματά του που συνδέονται με τη ζωή και την αξιοπρέπεια κατά τον (αναθεωρημένο) ΕΚΧ (ΕΕΚΔ, *COHRE κατά Ιταλίας*, Προσφυγή αριθ. 58/2009, επί της ουσίας, 25 Ιουνίου 2010, παράγραφος 33). Βλ. επίσης, Κεφάλαιο IV (β) του εγχειριδίου («Δικαίωμα στη στέγαση»).

117. ΕΕΚΔ 2008, ερμηνεία του άρθρου 13,1, σελ. 108.

118. ΕΕΚΔ, Ερμηνευτική δήλωση για τα δικαιώματα των προσφύγων στον Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Χάρτη, 5 Οκτωβρίου 2015.

είδη ιατρικής πρόνοιας μετά τη συμπλήρωση τριών μηνών διαμονής, και όλοι οι αλλοδαποί υπήκοοι μπορούσαν οποτεδήποτε να λαμβάνουν θεραπεία για «έκτακτες και απειλητικές συνθήκες» για τη ζωή, η Επιτροπή εξέδωσε το 2012 μια σειρά αποφάσεις που προοδευτικά εξέτειναν την προστασία του άρθρου 11 του (αναθεωρημένου) ΕΚΧ στα αλλοδαπά παιδιά, συνοδευόμενα ή μη, και την προστασία του άρθρου 13 του (αναθεωρημένου) ΕΚΧ σε ενήλικες μετανάστες χωρίς χαρτιά (παράτυπους).

Παραδείγματα:

- ▶ ΕΕΚΔ, *Defence for Children International (DCI)* κατά Βελγίου, 23 Οκτωβρίου 2012, παράγραφος 117: Ως προς το άρθρο 11.3 [...] η Επιτροπή έχει, ωστόσο, την άποψη ότι η εμμένουσα ανεπάρκεια των δομών υποδοχής και το γεγονός ότι, εξ αυτής, ορισμένοι από τους θιγόμενους ανηλίκους (ιδίως όσοι δεν συνοδεύονται από τις οικογένειές τους) έχουν αναγκαστεί κατ'εξακολούθηση να ζουν στους δρόμους, εκθέτει τους εν λόγω ανηλίκους σε αυξημένες απειλές για την υγεία και τη σωματική τους ακεραιότητα, ως αποτέλεσμα, ιδίως, της έλλειψης στέγης ή ανάδοχων οικογενειών. Συναφώς, η Επιτροπή έχει την άποψη ότι η παροχή στέγασης και η εξασφάλιση ανάδοχων οικογενειών για αλλοδαπούς ανηλίκους συνιστά ένα ελάχιστο προαπαιτούμενο για την προσπάθεια άρσης των αιτιών της κακής υγείας μεταξύ των εν λόγω ανηλίκων (περιλαμβανομένων, των επιδημικών, ενδημικών ή λοιπών ασθενειών) και ότι, ως εκ τούτου, το Κράτος δεν έχει εκπληρώσει τις υποχρεώσεις του ως προς την πλήρωση του εν λόγω ελάχιστου προαπαιτούμενου.
- ▶ ΕΕΚΔ, Διάσκεψη των Ευρωπαϊκών Εκκλησιών (CEC) κατά Κάτω Χωρών, 1 Ιουλίου 2014: Η Επιτροπή διαπίστωσε ότι η κατάσταση κατά την οποία η πλειονότητα των ενήλικων μεταναστών χωρίς χαρτιά και πόρους που δεν είχαν στερείτο πρόσβασης στην ιατρική πρόνοια τόσο από τη νομοθεσία όσο και την πράξη δεν συμβάδιζε με το άρθρο 13 § 4 (δικαίωμα στην κοινωνική και ιατρική πρόνοια) και ισχυρίστηκε ότι η πρόσβαση σε επαρκή υγειονομική περίθαλψη συνιστά προαπαιτούμενο της διαφύλαξης της ανθρώπινης αξιοπρέπειας και θα πρέπει να χορηγείται στο πλαίσιο της ελάχιστης προστασίας που παρέχεται στους μετανάστες.
- ▶ ΕΕΚΔ, Ευρωπαϊκή Ομοσπονδία Εθνικών Οργανώσεων που εργάζονται με τους άστεγους (FEANTSA) κατά Κάτω Χωρών, 2 Ιουλίου 2014, παράγραφος 169-172: η Επιτροπή «διαπιστώνει ότι τα πρακτικά και τα νομικά μέτρα που στερούν το δικαίωμα στην επείγουσα αρωγή περιστελλούν αντίστοιχα και με δυσανάλογο τρόπο το δικαίωμα των ενήλικων άπορων μεταναστών που βρίσκονται σε αντικανονική κατάσταση στις Κάτω Χώρες. [...] ως

προς την πρόσβαση των μεταναστών που βρίσκονται σε αντικανονική κατάσταση στην επείγουσα ιατρική φροντίδα, η Επιτροπή υπενθυμίζει ότι η πρόσβαση στην επείγουσα ιατρική μέριμνα όσων δεν βρίσκονται νόμιμα στη χώρα πληροί τις απαιτήσεις του άρθρου 1354 του Χάρτη (Συμπεράσματα 2009, Κάτω Χώρες)».

Ως ιατρική πρόνοια νοείται η δωρεάν ή επιδοτούμενη υγειονομική περίθαλψη ή πληρωμή που επιτρέπει στο πρόσωπο που δεν διαθέτει επαρκείς πόρους να λαμβάνει την απαιτούμενη αγωγή και περίθαλψη για την κατάσταση της υγείας του. Η ΕΕΚΔ δεν έχει ορίσει ή περιορίσει το καθ' ύλην πεδίο εφαρμογής της παρεχόμενης περίθαλψης ή πληρωμής, έχει ωστόσο προσδιορίσει ότι η σοβαρότητα της ασθένειας δεν μπορεί να είναι δικαιολογητικός παράγοντας της άρνησης χορήγησης ιατρικής αρωγής.

Παραδείγματα:

- ▶ ΕΕΚΔ, «Συμπεράσματα XIII-4», ερμηνευτική δήλωση για το άρθρο 13, σελ. 54-57.
- ▶ ΕΕΚΔ, «Συμπεράσματα XIII-2», Ελλάδα, σελ. 181, και «Συμπεράσματα XIII-4», σελ. 180-81.

Ο όρος «επαρκείς πόροι» υπό την έννοια του (αναθεωρημένου) ΕΚΧ πρέπει να γίνεται αντιληπτός με την έννοια των αναγκαίων πόρων για μια αξιοπρεπή διαβίωση που θα επέτρεπαν σε ένα πρόσωπο να καλύπτει τις βασικές του/της ανάγκες, σε συνάρτηση με το όριο ένδειας της υπόψη χώρας. Για την ενεργοποίηση της προστασίας του άρθρου 13 του (αναθεωρημένου) ΕΚΧ, απαιτείται επίσης το πρόσωπο να μην είναι σε θέση να βιοπορίζεται, είτε με τις προσωπικές του/της προσπάθειες είτε με άλλα μέσα, όπως με παροχές από προγράμματα κοινωνικής ασφάλισης. Συνεπώς, η ΕΕΚΔ έχει την άποψη ότι η μείωση ή η αναστολή των παροχών κοινωνικής πρόνοιας θα συνιστά παραβίαση του (αναθεωρημένου) ΕΚΧ, εάν στερεί τους αποδέκτες από τα μέσα βιοπορισμού τους. Ωστόσο, η ΕΕΚΔ έχει προσδιορίσει ότι η οικογενειακή αλληλεγγύη δεν συγκαταλέγεται στα είδη πόρων που μπορούν να αποκλείσουν το δικαίωμα στην κοινωνική και ιατρική πρόνοια.

Παραδείγματα:

- ▶ ΕΕΚΔ, «Συμπεράσματα XIV-1», ερμηνευτική δήλωση για το άρθρο 13.1, σελ. 52-55.
- ▶ ΕΕΚΔ, «Συμπεράσματα 2006», Εσθονία, σελ. 208.
- ▶ ΕΕΚΔ, «Συμπεράσματα XIII-2», Ελλάδα, σελ. 129 (επί της οικογενειακής αλληλεγγύης).

δ. Δικαίωμα στην εκπαίδευση

Το δικαίωμα στην εκπαίδευση κατοχυρώνεται τόσο στο άρθρο 17 του (αναθεωρημένου) ΕΚΧ όσο και στο άρθρο 2 του Πρωτοκόλλου αριθ.1 της ΕΣΔΑ.

Σύμφωνα με το άρθρο 17 του (αναθεωρημένου) ΕΚΧ, είναι αναγκαία η διασφάλιση από τα κράτη «της αποτελεσματικής άσκησης του δικαιώματος των παιδιών και των νέων να μεγαλώνουν σε ένα περιβάλλον που ενθαρρύνει την πλήρη ανάπτυξη της προσωπικότητάς τους και των σωματικών και πνευματικών τους ικανοτήτων». Προς τούτο, τα μέρη έχουν υποχρέωση να λαμβάνουν μέτρα για την εκπαίδευση:

- ▶ να διασφαλίζουν ότι τα παιδιά και οι νέοι, λαμβάνοντας υπόψη τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις των γονιών τους, λαμβάνουν την πρόνοια, τη συνδρομή, την εκπαίδευση και την κατάρτιση που χρειάζονται, ιδιαίτερα με την πρόβλεψη επαρκών και κατάλληλων για τον σκοπό αυτό ιδρυμάτων και υπηρεσιών. [άρθρο 17.1 παρ. α του (αναθεωρημένου) ΕΚΧ] ...
- ▶ να παρέχουν στα παιδιά και στους νέους δωρεάν πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση και να ενθαρρύνουν την τακτική φοίτηση στο σχολείο. [άρθρο 17.2 του (αναθεωρημένου) ΕΚΧ]

Στο παράρτημα του (αναθεωρημένου) ΕΚΧ εξηγείται επιπλέον ότι η διάταξη αυτή καλύπτει όλα τα πρόσωπα, περιλαμβανομένων των μεταναστών,¹¹⁹ κάτω των 18 ετών, εκτός εάν βάσει της ισχύουσας νομοθεσίας, προβλέπεται μικρότερη ηλικία ενηλικίωσης. Ορίζεται επίσης ότι η διάταξη του άρθρου 17 του (αναθεωρημένου) ΕΚΧ δεν θίγει ειδικότερες διατάξεις, ιδίως το άρθρο 7 του (αναθεωρημένου) ΕΚΧ για το δικαίωμα των παιδιών και των νέων σε προστασία και τα κατώτατα όρια ηλικίας για την είσοδο στην απασχόληση, επί παραδείγματι. Τέλος, το παράρτημα του (αναθεωρημένου) ΕΚΧ προσθέτει ότι δεν είναι υποχρεωτική η παροχή υποχρεωτικής εκπαίδευσης έως την ηλικία των 18 ετών.¹²⁰

Στη νομολογία της η ΕΕΚΔ έχει ερμηνεύσει τον χαρακτήρα των υποχρεώσεων των κρατών σε σχέση με τις απαιτήσεις προσβασιμότητας και αποτελεσματικότητας

119. Σύμφωνα με το παράρτημα του (αναθεωρημένου) ΕΚΧ (Πεδίο εφαρμογής, παράγραφος 1), το δικαίωμα στην εκπαίδευση παρέχεται αποκλειστικά σε μετανάστες που διαμένουν νόμιμα και είναι υπήκοοι άλλων Μερών. Παρά ταύτα, η ΕΕΚΔ έχει αποφανθεί ότι το μέρος του πληθυσμού που δεν πληροί τον ορισμό του παραρτήματος δεν πρέπει να στερείται τα δικαιώματά του που συνδέονται με τη ζωή και την αξιοπρέπεια στον (αναθεωρημένο) ΕΚΧ (ΕΕΚΔ, COHRE κατά Ιταλία, Προσφυγή αριθ. 58/2009, επί της ουσίας, 25 Ιουνίου 2010, παράγραφος 33). Βλ. επίσης, Κεφάλαιο IV (β) του εγχειριδίου («Δικαίωμα στη στέγαση»).

120. Παράρτημα του αναθεωρημένου ΕΚΧ, Μέρος II, άρθρο 17.

του δικαιώματος στην εκπαίδευση. Η ΕΕΚΔ έχει καθορίσει ότι το προστατευτικό πεδίο εφαρμογής του δικαιώματος στην εκπαίδευση ως προς τα άτομα, σύμφωνα με τις παραγράφους 1 και 2, είναι ευρύ και παρέχει προστασία σε όλα τα παιδιά. Επιπλέον, η πρόσβαση θα πρέπει να παρέχεται σε ισότιμη βάση και χωρίς διακρίσεις, ενώ όποτε κρίνεται αναγκαίο, και με ειδικά μέτρα για τα μειονεκτούντα παιδιά. Ως εκ τούτου, η ΕΕΚΔ έχει τονίσει ότι είναι αναγκαία η ειδική προσοχή σε παιδιά που ανήκουν σε ευάλωτες ομάδες και μειονότητες, όπως παιδιά που ζητούν άσυλο, παιδιά πρόσφυγες, παιδιά που νοσηλεύονται ή παιδιά που στερούνται την ελευθερία τους, κ.ο.κ.¹²¹ Πρέπει να λαμβάνονται μέτρα για τη διασφάλιση της ένταξης των παιδιών αυτών στις υποδομές της επίσημης εκπαίδευσης και της πρόσβασης στα συνήθη εκπαιδευτικά προγράμματα.¹²²

Η ΕΕΚΔ έχει επίσης θεσπίσει ένα πλέγμα προαπαιτούμενων ώστε να κατευθύνει τα κράτη προς την εμπέδωση ενός εκπαιδευτικού συστήματος συμβατού με τις απαιτήσεις της προσβασιμότητας και της αποτελεσματικότητας που θέτει ο (αναθεωρημένος) ΕΚΧ. Γι' αυτό τον λόγο, ένα λειτουργικό σύστημα πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης θα πρέπει μεταξύ άλλων:¹²³

- ▶ να περιλαμβάνει έναν επαρκή αριθμό σχολείων·
- ▶ να διασφαλίζει μια δίκαιη γεωγραφική κατανομή, ειδικά μεταξύ αγροτικών και αστικών περιοχών·
- ▶ να αποσκοπεί στην εγγραφή του συνόλου (100%) των παιδιών της εκάστοτε ηλικίας·
- ▶ να αποσκοπεί στην επίτευξη εύλογης αναλογίας δασκάλων-μαθητών και επαρκών μεγεθών αιθουσών·
- ▶ να καθιερώνει έναν μηχανισμό επιτήρησης για τη διασφάλιση της ποιότητας της εκπαίδευσης και της διδασκαλίας·
- ▶ να διασφαλίζει τον υποχρεωτικό χαρακτήρα της εκπαίδευσης έως το κατώτατο όριο ηλικίας για την είσοδο στην απασχόληση

Επιπρόσθετα, δυνάμει του άρθρου 17.2 του (αναθεωρημένου) ΕΚΧ, η πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση πρέπει να παρέχονται δωρεάν. Το ΕΔΔΑ εξήγησε ότι η εν λόγω απαίτηση αφορά αποκλειστικά το βασικό εκπαιδευτικό σύστημα. Ωστόσο, υπογράμμισε ότι υφίστανται κρυφές δαπάνες στην εκπαίδευση, όπως επιβαρύνσεις για βιβλία ή στολές, που θα μπορούσαν να

121. ΕΕΚΔ 2008, ερμηνεία του άρθρου 17,1, σελ. 120.

122. ό.π

123. ΕΕΚΔ, «Συμπεράσματα 2003», συμπεράσματα για το άρθρο 17, σελ. 174.

εμποδίζουν την πρόσβαση των ευάλωτων ομάδων στην εκπαίδευση. Συνεπώς, η ΕΕΚΔ έκρινε ότι τα κράτη πρέπει να λαμβάνουν μέτρα για να περιορίζουν τον αντίκτυπο των κρυφών επιβαρύνσεων, διατηρώντας τες σε εύλογα επίπεδα και παρέχοντας οικονομική συνδρομή, όποτε κρίνεται αναγκαίο.¹²⁴

Στην ΕΣΔΑ, το δικαίωμα στην εκπαίδευση κατοχυρώνεται στο άρθρο 2 του Πρωτοκόλλου αριθ.1 της ΕΣΔΑ. «Ουδείς δύναται να στερηθή του δικαιώματος όπως εκπαιδευθή. Παν Κράτος εν τη ασκήσει των αναλαμβανομένων υπ' αυτού καθηκόντων επί του πεδίου της μορφώσεως και της εκπαίδευσως, θα σέβεται το δικαίωμα των γονέων όπως εξασφαλίζωσι την μόρφωσιν και εκπαίδευσιν ταύτην συμφώνως προς τας ιδίας αυτών θρησκευτικές και φιλοσοφικές πεποιθήσεις». Το ΕΔΔΑ έχει ανάγει το δικαίωμα στην εκπαίδευση σε μια από τις «θεμελιωδέστερες αξίες των δημοκρατικών κοινωνιών που απαρτίζουν το Συμβούλιο της Ευρώπης»,¹²⁵ και, ως εκ τούτου, συνιστά δικαίωμα όλων των προσώπων. Ενέμεινε στο ότι ένα τόσο θεμελιώδες δικαίωμα δεν μπορεί να ερμηνεύεται στενά και επιβεβαίωσε την καθολικότητα του δικαιώματος στην εκπαίδευση, κρίνοντας ότι ο αποκλεισμός των παιδιών λόγω του ότι οι γονείς τους δεν ήταν νομίμως καταγεγραμμένοι μετανάστες παραβίαζε την ΕΣΔΑ και το δικαίωμα στην εκπαίδευση. Σύμφωνα με τις διατάξεις του (αναθεωρημένου) ΕΚΧ και τη νομολογία της ΕΕΚΔ, το ΕΔΔΑ έχει καθορίσει ότι τα κράτη οφείλουν να λαμβάνουν τα αναγκαία μέτρα για τη διασφάλιση της πρόσβασης στην πρωτοβάθμια, δευτεροβάθμια και, τέλος, την τριτοβάθμια εκπαίδευση που περιλαμβάνει το κολέγιο και το πανεπιστήμιο.

Παραδείγματα:

- ▶ ΕΔΔΑ, *Leyla Sahin κατά Τουρκίας* (Τμήμα Ευρείας Σύνθεσης), 15 Νοεμβρίου 2005, παράγραφος 141: «είναι σαφές ότι το εκάστοτε υφιστάμενο ίδρυμα ανώτερης εκπαίδευσης εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής του πρώτου εδαφίου του άρθρου 2 του Πρωτοκόλλου αριθ.1, διότι το δικαίωμα πρόσβασης στα ιδρύματα αυτά είναι σύμφυτο με τα δικαιώματα που προβλέπει η συγκεκριμένη διάταξη».
- ▶ ΕΔΔΑ, *Timishev κατά Ρωσίας*, 13 Δεκεμβρίου 2005, παράγραφοι 65-66: «το Δικαστήριο παρατηρεί ότι τα παιδιά στερήθηκαν την πρόσβαση στο σχολείο στο οποίο είχαν ήδη φοιτήσει τα προηγούμενα δύο έτη. Η Κυβέρνηση δεν προσέβαλε τον ισχυρισμό του προσφεύγοντα κατά τον οποίο ο πραγματικός λόγος της άρνησης ήταν ότι ο προσφεύγων είχε παραδώσει την κάρτα μετανάστη που διέθετε, και ως εκ τούτου, απώλεσε

124. ΕΕΚΔ 2008, ερμηνεία του άρθρου 17.2, σελ. 122.

125. ΕΕΔΑ, *Timishev κατά Ρωσίας*, 13 Δεκεμβρίου 2005, παράγραφος 64.

την εγγραφή του από το δημοτολόγιο τις πόλης Nalchik. Τις επισημάνθηκε ανωτέρω, η Σύμβαση και τα Πρωτόκολλα τις δεν κάνουν ανεκτή την άρνηση του δικαιώματος στην εκπαίδευση. Η Κυβέρνηση επιβεβαίωσε ότι η ρωσική νομοθεσία δεν επέτρεπε να τεθεί το εν λόγω δικαίωμα των παιδιών υπό την αίρεση τις διαμονής των γονέων. Συνεπώς, τα παιδιά των αιτούντων στερήθηκαν το δικαίωμα στην εκπαίδευση που προβλέπει η εθνική νομοθεσία. Ο αποκλεισμός τις από το σχολείο ήταν, ως εκ τούτος, ασύμβατος με τις απαιτήσεις του άρθρου 2 του Πρωτοκόλλου αριθ.1».

ε. Δικαίωμα στην εργασία και προστασία των διακινούμενων εργαζομένων

Το δικαίωμα στην εργασία συνεπάγεται ένα πλέγμα υποχρεώσεων για τα κράτη, από την προσπάθεια δημιουργίας και παροχής θέσεων εργασίας, έως την εγγύηση της προστασίας των προσώπων έναντι της αναγκαστικής εργασίας, της ειλωτείας και της δουλείας. Ως μέλη ευάλωτων ομάδων, οι μετανάστες είναι ιδιαίτερα πιθανό να αντιμετωπίσουν κινδύνους εμπορίας και αναγκαστικής εργασίας ή να υποστούν διακρίσεις κατά την αναζήτηση εργασίας ή στον εργασιακό τους χώρο. Οι επιβαλλόμενες στα κράτη απαιτήσεις δυνάμει του δικαιώματος στην εργασία έχουν συνεπώς εξαιρετική σημασία για τους μετανάστες.

Στις νομικές πράξεις του Συμβουλίου της Ευρώπης περιλαμβάνονται διάφορες διατάξεις που αφορούν την απασχόληση και τα δικαιώματα και την προστασία των εργαζομένων·ωστόσο, το δικαίωμα στην εργασία καθεαυτό ορίζεται ρητά στο άρθρο 1 του (αναθεωρημένου) ΕΚΧ, το οποίο ορίζει ότι για τη διασφάλιση της αποτελεσματικής άσκησης του δικαιώματος στην εργασία, τα μέρη αναλαμβάνουν:

1. να αποδέχονται, ως έναν από τους πρωταρχικούς στόχους και ευθύνες τους, την επίτευξη και διατήρηση ενός όσο το δυνατόν υψηλότερου και σταθερότερου επιπέδου απασχόλησης, με σκοπό την επίτευξη πλήρους απασχόλησης·
2. να προστατεύουν αποτελεσματικά το δικαίωμα του εργαζόμενου να κερδίζει τα προς το ζην σε επάγγελμα το οποίο επιλέγει ελεύθερα·
3. να καθιερώνουν ή να διατηρούν δωρεάν υπηρεσίες απασχόλησης για όλους τους εργαζόμενους·
4. να παρέχουν ή να προάγουν κατάλληλο επαγγελματικό προσανατολισμό, κατάρτιση και αποκατάσταση.

Στην ερμηνεία του εν λόγω άρθρου από τη νομολογία της ΕΕΚΔ, περιγράφονται διεξοδικά οι υποχρεώσεις που τα κράτη έχουν συμφωνήσει ως δεσμευτικές.

Σύμφωνα με το άρθρο 1.1 του (αναθεωρημένου) ΕΚΧ, έχουν αναλάβει να υλοποιούν μια πολιτική πλήρους απασχόλησης, από την οποία συνάγεται ότι υιοθετούν μια οικονομική πολιτική ικανή να συμβάλει στη δημιουργία και τη διατήρηση των θέσεων εργασίας και ότι λαμβάνουν τα κατάλληλα μέτρα για να παρέχουν στους άνεργους την αναγκαία συνδρομή για την εύρεση ή την ειδίκευση για μια θέση εργασίας.¹²⁶ Οι ενέργειες των αρχών που κατατείνουν στην επίτευξη των εν λόγω στόχων θα εκτιμώνται σε σχέση με την οικονομική κατάσταση του κράτους και το επίπεδο της ανεργίας. Επειδή οι απαιτήσεις που θέτει το άρθρο 1.1 δεν συνιστούν υποχρεώσεις ως προς το αποτέλεσμα αλλά ως προς το μέσον, η μη επίτευξη της πλήρους απασχόλησης δεν οδηγεί το δίχως άλλο σε παραβίαση του (αναθεωρημένου) ΕΚΧ.

Στην εκτίμησή της, η ΕΕΚΔ αξιολογεί το ποσοστό της οικονομικής ανάπτυξης που διοχετεύεται στην απασχόληση, περιλαμβανομένης της συνδρομής των ανέργων, εξετάζοντας την εθνική οικονομική κατάσταση- βάσει του ΑΕΠ της χώρας και της ανάπτυξης της απασχόλησης, του πληθωρισμού, κ.ο.κ σε σύγκριση με τα ποσοστά ανεργίας. Έμφαση δίνεται στην ανεργία των ευάλωτων ομάδων, όπως τα μέλη των εθνοτικών μειονοτήτων.¹²⁷ Η ΕΕΚΔ εξετάζει επίσης τις προσπάθειες υλοποίησης των μέτρων που λαμβάνονται δυνάμει της πολιτικής απασχόλησης του κράτους, των πόρων που διατίθενται για τα εν λόγω μέτρα και των αποτελεσμάτων τους στην ανάπτυξη της απασχόλησης.¹²⁸ Διαπίστωσε, επί παραδείγματι, ότι η έλλειψη δεδηλωμένης δέσμευσης για την υιοθέτηση μιας πολιτικής πλήρους απασχόλησης ή η ανεπάρκεια των μέτρων για την καταπολέμηση της εξαιρετικά υψηλής και μακροχρόνιας ανεργίας, ισοδυναμούσε με παραβίασεις των υποχρεώσεων των κρατών που απορρέουν από τον (αναθεωρημένο) ΕΚΧ.¹²⁹

Το άρθρο 1.2 του (αναθεωρημένου) ΕΚΧ, που κατοχυρώνει την αποτελεσματική προστασία του δικαιώματος των εργαζόμενων να κερδίζουν τα προς το ζην με την άσκηση ενός επαγγέλματος το οποίο επιλέγουν ελεύθερα, έχει ερμηνευθεί ότι συνεπάγεται την απαγόρευση κάθε μορφής διάκρισης στην απασχόληση.¹³⁰ Σύμφωνα με το παράρτημα του (αναθεωρημένου) ΕΚΧ, το δικαίωμα εργασίας παρέχεται αποκλειστικά στους μετανάστες που διαμένουν νόμιμα και είναι

126. ΕΕΚΔ 2008, ερμηνεία του άρθρου 1, σελ. 20.

127. ΕΕΚΔ, «Συμπεράσματα XVI-1», συμμόρφωση με το άρθρο 1.1, σελ. 9.

128. ΕΕΚΔ 2008, ερμηνεία του άρθρου 1, σελ. 20.

129. ΕΕΚΔ, «Συμπεράσματα XVI-1», Κάτω Χώρες (Κάτω Χώρες, Αντίλλες, και Αρούμπα)· ΕΕΚΔ, «Συμπεράσματα 2004», Βουλγαρία.

130. ΕΕΚΔ, «Συμπεράσματα II», συμμόρφωση με το άρθρο 1.2, σελ. 4· ΕΕΚΔ, «Συμπεράσματα XVI-1», συμμόρφωση με το άρθρο 1.2, σελ. 9.

υπήκοοι άλλων Μερών.¹³¹ Παρά ταύτα, η ΕΕΚΔ, παρέπεμψε στο άρθρο Ζ του (αναθεωρημένου) ΕΚΧ, και απεφάνθη ότι οι εν λόγω κατηγορίες αλλοδαπών δεν μπορούν να αξιώνουν το δικαίωμα πρόσβασης σε θέσεις εργασίας που είναι σύμφυτες με την προστασία του δημοσίου συμφέροντος ή της εθνικής ασφάλειας και ενέχουν την άσκηση κρατικής εξουσίας.¹³²

Περαιτέρω, το άρθρο 18 του (αναθεωρημένου) ΕΚΧ είναι σημαντικό για τους διακινούμενους εργαζόμενους από συμβαλλόμενο κράτος, καθώς κατοχυρώνει το δικαίωμα επικερδούς απασχόλησης στο έδαφος άλλου συμβαλλόμενου μέρους. Ρητά αναγνωρίζει το «δικαίωμα των υπηκόων τους να φεύγουν από τη χώρα για να ασκήσουν μία επαγγελματική δραστηριότητα στα εδάφη των άλλων Μερών»,¹³³ ενώ απαιτεί από τα κράτη να απλοποιούν τις τυπικές διατυπώσεις και να φιλελευθεριοποιούν [τις διατάξεις που διέπουν] την απασχόληση των αλλοδαπών εργαζομένων.

i. Απαγόρευση διακρίσεων

Σύμφωνα με το άρθρο Ε του (αναθεωρημένου) ΕΚΧ, που απαγορεύει τις διακρίσεις, η ΕΕΚΔ έχει τονίσει ότι είναι αναγκαίο να διατίθεται μια νομοθεσία που να προλαμβάνει όλες τις μορφές διακρίσεων στην απασχόληση, είτε άμεσες είτε έμμεσες, λόγω φύλου, φυλής, εθνοτικής καταγωγής, θρησκείας, αναπηρίας, ηλικίας, γενετήσιου προσανατολισμού, πολιτικής πεποίθησης, κ.ο.κ. Αφορά τόσο τη διαδικασία πρόσληψης όσο και τους γενικούς όρους της απασχόλησης, περιλαμβανομένης της αμοιβής, της κατάρτισης, της μετάθεσης και της απόλυσης.¹³⁴

Σύμφωνα με τον (αναθεωρημένο) ΕΚΧ, «η διαφορετική μεταχείριση προσώπων που βρίσκονται σε συγκρίσιμες καταστάσεις συνιστά διακριτική μεταχείριση που παραβιάζει τον αναθεωρημένο Χάρτη εάν δεν επιδιώκει έναν θεμιτό σκοπό και δεν βασίζεται σε αντικειμενικούς και εύλογους λόγους».¹³⁵ Διάκριση μπορεί να προκύψει σε περίπτωση ομοιόμορφης εφαρμογής μέτρων, χωρίς να

---

131. Υπάρχει μια εξαίρεση: όπως έχει αποφανθεί η ΕΕΚΔ, το μέρος του πληθυσμού που δεν πληροί τον ορισμό του παραρτήματος δεν μπορεί να στερείται τα δικαιώματά του που συνδέονται με τη ζωή και την αξιοπρέπεια κατά τον (αναθεωρημένο) ΕΚΧ (ΕΕΚΔ, COHRE κατά Ιταλίας, Προσφυγή αριθ. 58/2009, επί της ουσίας, 25 Ιουνίου 2010, παράγραφος 33). Βλ. επίσης, Κεφάλαιο IV (β) του εγχειριδίου.

132. ΕΕΚΔ, «Συμπεράσματα 2008», Αλβανία- ΕΕΚΔ, «Συμπεράσματα 2006», Αλβανία.

133. Άρθρο 18.4 του (αναθεωρημένου) ΕΚΧ.

134. Βλ. Κεφάλαιο I (γ) του εγχειριδίου («Πρότυπα για την ισότητα και την απαγόρευση των διακρίσεων»).

135. ΕΕΚΔ, Syndicat national des professions du tourisme κατά Γαλλίας, Προσφυγή αριθ. 6/1999, επί της ουσίας, 10 Οκτωβρίου 2000, παράγραφος 25.

λαμβάνονται υπόψη οι συναφείς διαφορές και ο δυσανάλογος αντίκτυπος που μπορεί να έχουν σε συγκεκριμένες ομάδες προσώπων, όπως στις εθνοτικές μειονότητες. Διάκριση μπορεί επίσης να προκύψει από την αδράνεια ως προς τη διασφάλιση της αποτελεσματικής προσβασιμότητας όλων των εργαζόμενων σε δικαιώματα και προνόμια. Η ΕΕΚΔ έχει επίσης καθορίσει ότι σε περίπτωση διάκρισης το βάρος απόδειξης δεν βαρύνει τον καταγγέλλοντα.

Παραδείγματα:

- ▶ ΕΕΚΔ, *Association Internationale Autisme-Europe (AIAE)* κατά Γαλλίας, Προσφυγή αριθ. 13/2002, επί της ουσίας, 4 Νοεμβρίου 2003, παράγραφος 52 (επί συλλογικών προνομίων τα οποία είναι ουσιαστικά προσβάσιμα από όλους).
- ▶ ΕΕΚΔ, *Syndicat Sud Travail et Affaires Sociales* κατά Γαλλίας, Προσφυγή αριθ. 24/2004, επί της ουσίας, 16 Νοεμβρίου 2005, παράγραφος 33 (για την αντιστροφή του βάρους απόδειξης υπέρ του προσφεύγοντα).

Η ΕΕΚΔ έχει ορίσει περαιτέρω μια σειρά μέτρων που συμβάλλουν στην καταπολέμηση των διακρίσεων, όπως είναι:

- ▶ η αναγνώριση του δικαιώματος των συνδικαλιστικών οργανώσεων να λαμβάνουν μέτρα σε περιπτώσεις διακρίσεων στην απασχόληση, περιλαμβανομένης της κίνησης δικαστικών διαδικασιών για λογαριασμό μεμονωμένων ατόμων.
- ▶ η αναγνώριση του συμφέροντος των ομάδων να εξοπλίζονται με δικαστική απόφαση που να ορίζει ότι η απαγόρευση των διακρίσεων έχει παραβιάσει το δικαίωμά τους σε συλλογική δράση.
- ▶ η θέσπιση ενός ειδικού, ανεξάρτητου οργάνου για την προαγωγή της ίσης μεταχείρισης, ιδίως με την παροχή της απαραίτητης συνδρομής στα θύματα των διακρίσεων για την έγερση δικαστικών διαδικασιών.¹³⁶

Το άρθρο Ζ του (αναθεωρημένου) ΕΚΧ απαριθμεί τους θεμιτούς σκοπούς που μπορούν να δικαιολογούν περιορισμούς στην απαγόρευση των διακρίσεων και να επιτρέπουν τη διαφορετική μεταχείριση προσώπων που βρίσκονται σε συγκρίσιμες καταστάσεις. Συνίστανται στην «προστασία των δικαιωμάτων και των ελευθεριών των άλλων ή την προστασία του δημοσίου συμφέροντος, της εθνικής ασφάλειας, της δημόσιας υγείας ή των χρηστών ηθών», με τον όρο ότι τα μέτρα που λαμβάνονται είναι ανάλογα και αναγκαία σε μια δημοκρατική κοινωνία. Ως εκ τούτου, τα κράτη μπορεί να περιορίσουν θεμιτά το δικαίωμα στην εργασία των υπηκόων τρίτων χωρών ή συγκεκριμένων κατηγοριών, όπως

¹³⁶ ΕΕΚΔ 2008, ερμηνεία του άρθρου 1,2, σελ. 22.

το δικαίωμα των αιτούντων άσυλο, στο μέτρο που ο περιορισμός αυτός είναι δικαιολογημένος, και δεν βασιζείται απλώς σε λόγους εθνικής καταγωγής, φυλής, φύλου, κ.ο.κ. Επί παραδείγματι, η απαγόρευση κάθε μορφής διάκρισης στην απασχόληση δεν απαγορεύει στα κράτη την εισαγωγή περιορισμών στην πρόσβαση στην απασχόληση στο έδαφός τους μόνον σε υπηκόους τρίτων χωρών που διαθέτουν άδεια εργασίας. Από την άλλη, μια γενική απαγόρευση της πρόσβασης στην απασχόληση στους υπηκόους άλλων συμβαλλόμενων μερών, για λόγους άλλους από αυτούς που παρατίθενται στο άρθρο Ζ του (αναθεωρημένου) ΕΚΧ, θα παραβίαζε το δικαίωμα στη μη διακριτική μεταχείριση που κατοχυρώνει ο (αναθεωρημένος) ΕΚΧ.

Επιπρόσθετα, δυνάμει του άρθρου 15.3 του Χάρτη της ΕΕ «οι υπήκοοι τρίτων χωρών που έχουν άδεια να εργάζονται στο έδαφος των κρατών μελών δικαιούνται συνθηκών εργασίας αντίστοιχων με εκείνες που απολαμβάνει οι πολίτες της Ένωσης».

Σε διεθνές επίπεδο, το άρθρο 17.1 της Σύμβασης της Γενεύης ορίζει ότι τα «Συμβαλλόμενα Κράτη θα επιφυλάσσουν εις πάντα πρόσφυγα, νομίμως διαμένοντα επί του εδάφους αυτών, την ευνοϊκότεραν, υπό τας αυτάς συνθήκας, επιφυλασσομένην εις τους υπηκόους αλλοδαπού Κράτους μεταχείρισιν όσον αφορά την άσκησην μισθωτής επαγγελματικής απασχολήσεως».

ii. Απαγόρευση της δουλείας και της αναγκαστικής εργασίας

Η απαγόρευση της αναγκαστικής εργασίας συνάγεται από το άρθρο 1.2 του (αναθεωρημένου) ΕΚΧ ενώ το δικαίωμα βιοπορισμού με επάγγελμα που επιλέγεται ελεύθερα ρητά ορίζεται στην ΕΣΔΑ, στο άρθρο 4 για την απαγόρευση της δουλείας και της αναγκαστικής εργασίας.

Η δουλεία και η ειλωτεία συνιστούν ευρέως παραδεδεγμένα ποινικά αδικήματα και απαγορεύονται με πολυάριθμες διεθνείς νομικές πράξεις. Το διεθνές δίκαιο αναγνωρίζει την απαγόρευση της δουλείας ως αναγκαστικό δίκαιο. Ωστόσο, το ΕΔΔΑ έχει θέσει μια σειρά προαπαιτούμενα για τον χαρακτηρισμό μιας κατάστασης ως δουλείας και ειλωτείας. Στην υπόθεση *Rantsev κατά Κύπρου και Ρωσίας*, το ΕΔΔΑ έκρινε ότι:

ως προς το πεδίο εφαρμογής της «δουλείας» κατά το άρθρο 4, το Δικαστήριο παρέπεμψε στον κλασικό ορισμό της δουλείας που περιέχεται στη Σύμβαση περί δουλείας, και απαιτεί την άσκηση επί της ουσίας ενός δικαιώματος ιδιοκτησίας και την υποβάθμιση του καθεστώτος του θιγόμενου προσώπου σε «αντικείμενο». Ως προς την έννοια της «ειλωτείας», το Δικαστήριο έκρινε ότι αντικείμενο της απαγόρευσης είναι μια «ιδιαίτερη, σοβαρή μορφή άρνησης της ελευθερίας». Η

έννοια της «ειλωτείας» συνεπάγεται μια υποχρέωση, υπό εξαναγκασμό, παροχής υπηρεσιών και συνδέεται με την έννοια της «δουλείας».¹³⁷

Η αναγκαστική εργασία αναγνωρίζεται ως μορφή εκμετάλλευσης που εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής της εμπορίας ανθρώπων. Ρητά απαγορεύεται από το άρθρο 4 της Σύμβασης του Συμβουλίου της Ευρώπης για τη δράση της εμπορίας ανθρώπων και βάσει του άρθρου 3 του Πρωτοκόλλου κατά της λαθραίας διακίνησης μεταναστών από τη γη, τη θάλασσα και τον αέρα, που συμπληρώνει τη Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών κατά του διεθνικού οργανωμένου εγκλήματος.

Παρομοίως, η απαγόρευση της αναγκαστικής εργασίας έχει καταστεί αναγκαστικό δίκαιο και αναγνωρίζεται παγκοσμίως ως δικαίωμα στο οποίο δεν χωρεί παρέκκλιση.¹³⁸

Σύμφωνα με τη νομολογία του ΕΔΔΑ, η αναγκαστική και υποχρεωτική εργασία παραπέμπει σε «πάσαν εργασίαν ή υπηρεσίαν απαιτουμένην παρά ατόμου επ' απειλή οιασδήποτε ποινής και δί' ην το εν λόγω άτομον δεν προσεφέρθη οικεία βουλήσει», που αποτελεί και τον ορισμό της ΔΟΕ.¹³⁹

Παράδειγμα:

- ▶ ΕΔΔΑ, Van der Musselle κατά Βελγίου (Ολομέλεια), 23 Νοεμβρίου 1983, παράγραφος 32 (ορισμός αναγκαστικής και υποχρεωτικής εργασίας ταυτόσημος με τον ορισμό της ΔΟΕ).

137. ΕΔΔΑ, Rantsev κατά Κύπρου και Ρωσίας, 7 Ιανουαρίου 2010, παράγραφος 276.

138. ΕΔΔΑ, Siliadin κατά Γαλλίας, 26 Ιουλίου 2005, παράγραφος 82: το ΕΔΔΑ επιβεβαίωσε ότι από κοινού με τα άρθρα 2 και 3 της ΕΣΔΑ, η απαγόρευση της αναγκαστικής ή υποχρεωτικής εργασίας, όπως ακριβώς και της δουλείας και ειλωτείας «κατοχυρώνει μια από τις βασικές αξίες των δημοκρατικών κοινωνιών που απαρτίζουν το Συμβούλιο της Ευρώπης. Σε αντίθεση με τα περισσότερα ουσιαστικά άρθρα της Σύμβασης και των Πρωτοκόλλων αριθ. 1 και 4, το άρθρο 4 δεν προβλέπει εξαιρέσεις και καμία παρέκκλιση δεν επιτρέπεται κατά το άρθρο 15 § 2 ακόμη και σε περίπτωση δημόσιας έκτακτης ανάγκης με την οποία απειλείται η ζωή του έθνους».

139. ΕΔΔΑ, Siliadin κατά Γαλλίας, 26 Ιουλίου 2005, παράγραφος 82: το ΕΔΔΑ επιβεβαίωσε ότι από κοινού με τα άρθρα 2 και 3 της ΕΣΔΑ, η απαγόρευση της αναγκαστικής ή υποχρεωτικής εργασίας, όπως ακριβώς και της δουλείας και ειλωτείας «κατοχυρώνει μια από τις βασικές αξίες των δημοκρατικών κοινωνιών που απαρτίζουν το Συμβούλιο της Ευρώπης. Σε αντίθεση με τα περισσότερα ουσιαστικά άρθρα της Σύμβασης και των Πρωτοκόλλων αριθ. 1 και 4, το άρθρο 4 δεν προβλέπει εξαιρέσεις και καμία παρέκκλιση δεν επιτρέπεται κατά το άρθρο 15 § 2 ακόμη και σε περίπτωση δημόσιας έκτακτης ανάγκης με την οποία απειλείται η ζωή του έθνους».

Στην υπόθεση Rantsev κατά Κύπρου και Ρωσίας, το Δικαστήριο συμπλήρωσε επίσης τον ορισμό θέτοντας τις προϋποθέσεις για τον χαρακτηρισμό μιας εργασίας ως αναγκαστικής και υποχρεωτικής, ορίζοντας ότι:

για να ανακύψει «αναγκαστική ή υποχρεωτική εργασία», το Δικαστήριο έχει κρίνει ότι πρέπει να υφίσταται κάποια μορφή σωματικής ή ψυχικής καταπίεσης, καθώς και κάποια μορφή ματαίωσης της βούλησης του προσώπου.¹⁴⁰

Η ΕΕΚΔ έχει ομοίως συμβάλει στην ανάπτυξη του ορισμού της αναγκαστικής εργασίας αντλώντας την απαγόρευση αυτής από το δικαίωμα να κερδίζει κανείς τα προς τα ζην σε επάγγελμα το οποίο επιλέγει ελεύθερα. Αλληλένδετη με το εν λόγω δικαίωμα είναι η ελεύθερη λύση της απασχόλησης.

Ως εκ τούτου, δυνάμει της ερμηνείας του άρθρου 1.2 του (αναθεωρημένου) ΕΚΧ, η απαγόρευση της αναγκαστικής ή υποχρεωτικής εργασίας συνδέεται με το δικαίωμα των προσώπων στην ελεύθερη επιλογή της εργασίας και την ελεύθερη λύση αυτής.

Παράδειγμα:

- ▶ ΕΕΚΔ, Διεθνής Ομοσπονδία για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα (FIDH) κατά Ελλάδας, Προσφυγή αριθ. 7/2000, επί της ουσίας, 5 Δεκεμβρίου 2000, παράγραφος 17.

Τέλος, η απαγόρευση της δουλείας, της ειλωτείας και της αναγκαστικής και υποχρεωτικής εργασίας συνεπάγεται θετικές ενέργειες των κρατών στην κατεύθυνση της πρόληψης και διερεύνησης αυτών των ποινικών αδικημάτων. Το ΕΔΔΑ έχει καταστήσει πάγιο μέσω της νομολογίας του ότι τα κράτη έχουν καθήκον να προστατεύουν τα άτομα από την αναγκαστική και υποχρεωτική εργασία, όποτε γνωρίζουν ή οφείλουν να γνωρίζουν ότι ένα πρόσωπο εκτίθεται σε κίνδυνο εμπορίας ή εκμετάλλευσης και υπόκειται σε αναγκαστική και υποχρεωτική εργασία.

Επ' αυτού, εξαιρετικά σημαντική είναι η υπόθεση *Siliadin κατά Γαλλίας*. Το ΕΔΔΑ εξέτασε την προσφυγή μιας υπηκόου της Δημοκρατίας του Τόγκο, η οποία κατά το επίδικο διάστημα ήταν ανήλικη και βρισκόταν σε αντικανονική κατάσταση, και εργάστηκε για πολλά έτη από το 1994 και εφεξής ως οικιακή βοηθός ενός ζευγαριού που την ανάγκαζε να εργάζεται επτά ημέρες την εβδομάδα, δεν την πλήρωνε και είχε κατασχεθεί το διαβατήριό της. Το Δικαστήριο έκρινε ότι το άρθρο 4 της ΕΣΔΑ δημιούργησε θετικές υποχρεώσεις στα κράτη να θεσπίζουν και να εφαρμόζουν αποτελεσματικά διατάξεις του ποινικού δικαίου που να

---

140. ΕΔΔΑ, Rantsev κατά Κύπρου και Ρωσίας, 7 Ιανουαρίου 2010, παράγραφος 276.

καθιστούν κολάσιμο αδίκημα τις καταδικαστέες από το εν λόγω άρθρο πρακτικές. Στην εν λόγω υπόθεση, το Δικαστήριο διαπίστωσε ότι η προσφεύγουσα είχε υποστεί μεταχείριση αντίθετη με το άρθρο 4, τελούσε σε δουλεία και δεν ήταν σε θέση να επιτύχει την ποινική καταδίκη των αυτουργών. Συνεπώς, οι τότε ισχύουσες διατάξεις του ποινικού δικαίου δεν παρείχαν στην προσφεύγουσα, μια ανήλικη μετανάστρια, θύμα εμπορίας ανθρώπων, συγκεκριμένη και αποτελεσματική προστασία έναντι των πράξεων των οποίων υπήρξε θύμα.¹⁴¹

Τέλος, το ΕΔΔΑ όρισε ότι το καθήκον διερεύνησης των ισχυρισμών για αναγκαστική εργασία δεν τελεί υπό την αίρεση της καταγγελίας του θύματος και οι αρχές πρέπει να ενεργούν αυτεπαγγέλτως μόλις λάβουν γνώση των γεγονότων που μπορούσαν να συνιστούν αναγκαστική και υποχρεωτική εργασία. Πρόκειται, ωστόσο, για μια υποχρέωση ως προς το μέσον και όχι ως προς το αποτέλεσμα. Το ΕΔΔΑ όρισε τις απαιτήσεις μιας αποτελεσματικής διερεύνησης και εξήγησε ότι:

πρέπει να είναι ανεξάρτητη από όσους ενέχονται στα συμβάντα. Πρέπει επίσης να είναι σε θέση να οδηγή στην ταυτοποίηση και τον κολασμό των υπαιτίων, μια υποχρέωση ως προς το μέσον και όχι ως προς το αποτέλεσμα. Η απαίτηση άμεσης και εύλογης εκτέλεσης ισχύει σιωπηρά σε κάθε περίπτωση, ωστόσο όποτε είναι δυνατή η άρση της επιζήμιας κατάστασης που υφίσταται το άτομο, πρέπει να διεξάγεται κατεπειγόντως η διερεύνηση. Το θύμα ή ο πλησιέστερος συγγενής πρέπει να μετέχει στη διαδικασία στον αναγκαίο βαθμό για τη διασφάλιση των θεμιτών συμφερόντων τους.¹⁴²

iii. Συνθήκες εργασίας

Ο (αναθεωρημένος) ΕΚΧ περιέχει ένα πλέγμα διατάξεων που ρυθμίζουν τις συνθήκες εργασίας και προστατεύουν τους εργαζόμενους από άδικες, καταχρηστικές ή ανθυγιεινές συνθήκες εργασίας. Ωστόσο, τα δικαιώματα που περιέχονται στα άρθρα 2 έως 4 και 24 έως 27 του (αναθεωρημένου) ΕΚΧ υπόκεινται στο στενό πεδίο εφαρμογής ως προς τα προστατευόμενα άτομα που υποδεικνύει το παράρτημα του (αναθεωρημένου) ΕΚΧ, το οποίο περιορίζει την έκταση προστασίας των εν λόγω δικαιωμάτων στους υπηκόους άλλων Μερών που διαμένουν νόμιμα ή κατέχουν άδεια εργασίας στο έδαφος του επίμαχου κράτους.

141. ΕΔΔΑ, Siliadin κατά Γαλλίας, 26 Ιουλίου 2005.

142. ΕΔΔΑ, Rantsev κατά Κύπρου και Ρωσίας, ό.π, παράγραφος 288.

Δικαιώματα εργαζόμενων υπό τον (αναθεωρημένο) Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Χάρτη ως προς τις συνθήκες εργασίας τους:

- ▶ το δικαίωμα σε δίκαιες συνθήκες εργασίας (άρθρο 2)·
- ▶ το δικαίωμα σε συνθήκες ασφάλειας και υγιεινής στην εργασία (άρθρο 3)·
- ▶ το δικαίωμα σε δίκαιη αμοιβή (άρθρο 4)·
- ▶ το δικαίωμα προστασίας σε περιπτώσεις λύσης της σχέσης εργασίας (άρθρο 24)· το δικαίωμα των εργαζομένων στην προστασία των απαιτήσεών τους σε περίπτωση αφερεγγυότητας του εργοδότη τους (άρθρο 25)·
- ▶ το δικαίωμα στην αξιοπρέπεια στην εργασία (άρθρο 26)·
- ▶ το δικαίωμα των εργαζομένων με οικογενειακές υποχρεώσεις στην ισότητα ευκαιριών και την ίση μεταχείριση (άρθρο 27)·

Ωστόσο, οι παράγραφοι 2 και 3 του πεδίου εφαρμογής του (αναθεωρημένου) ΕΚΧ σε σχέση με τα προστατευόμενα άτομα, όπως αυτό περιλαμβάνεται στο παράρτημά του, υπενθυμίζουν στα κράτη ότι παραμένουν δέσμια των υποχρεώσεων που υπέχουν από τη Σύμβαση της Γενεύης¹⁴³ και τη Σύμβαση για το καθεστώς των ανιθαγενών¹⁴⁴ να επιφυλάσσουν σε πρόσφυγες και απάτριδες «οι οποίοι διαμένουν νόμιμα στο έδαφός του, όσο το δυνατόν πιο ευνοϊκή μεταχείριση, και σε κάθε περίπτωση, τουλάχιστον εξίσου ευνοϊκή με αυτή που προβλέπεται από τις υποχρεώσεις που έχει αποδεχτεί το Μέρος βάσει της εν λόγω σύμβασης και σύμφωνα με οποιαδήποτε άλλη ισχύουσα διεθνή πράξη που εφαρμόζεται σε αυτούς τους απάτριδες».¹⁴⁵

Επιπρόσθετα, ο (αναθεωρημένος) ΕΚΧ, ρητά και ειδικά, αναγνωρίζει δικαιώματα στους διακινούμενους εργαζόμενους, διασφαλίζοντας στους ίδιους και τις οικογένειές τους προστασία και συνδρομή. Όλα τα συμβαλλόμενα μέρη που έχουν αποδεχθεί τις διατάξεις του άρθρου 19 του (αναθεωρημένου) ΕΚΧ υποχρεούνται συνεπώς, μεταξύ άλλων:

4. [να] εξασφαλίζουν στους εργαζόμενους που διαμένουν νόμιμα στα εδάφη τους, στο βαθμό που αυτά τα ζητήματα ρυθμίζονται από εθνικές νομοθετικές ή κανονιστικές διατάξεις η υπάγονται στον έλεγχο των διοικητικών αρχών,

143. ΓΣΗΕ, Σύμβαση περί του καθεστώτος των προσφύγων.

144. ΓΣΗΕ, Σύμβαση περί του καθεστώτος των ανιθαγενών.

145. Παράρτημα του (αναθεωρημένου) ΕΚΧ (Πεδίο εφαρμογής, παράγραφοι 2 και 3).

μεταχείριση τουλάχιστον εξίσου ευνοϊκή με αυτήν προς τους δικούς τους υπηκόους αναφορικά με τους ακόλουθους τομείς:

α. αποδοχές και άλλες συνθήκες απασχόλησης και εργασίας·

β. συμμετοχή σε συνδικαλιστικές οργανώσεις και απόλαυση των ωφελημάτων από τις συλλογικές διαπραγματεύσεις·

γ. στέγαση·

5. [να] εξασφαλίζουν στους εργαζόμενους που διαμένουν νόμιμα στα εδάφη τους μεταχείριση τουλάχιστον εξίσου ευνοϊκή με αυτήν προς τους δικούς τους υπηκόους αναφορικά με τους φόρους, τα τέλη και τις εισφορές που καταβάλλονται σε σχέση με τους εργαζόμενους.

Το άρθρο 19 του (αναθεωρημένου) ΕΚΧ εγγυάται περαιτέρω την ίση μεταχείριση στις δικαστικές διαδικασίες, την οικογενειακή επανένωση, κατάλληλες υπηρεσίες υγείας, ιατρική μέριμνα και ικανοποιητικές συνθήκες υγιεινής κατά τη διάρκεια της αναχώρησης, του ταξιδιού και της υποδοχής των μεταναστών, προστασία από την απέλαση, κ.ο.κ.

iv. Δικαίωμα στην κοινωνική ασφάλιση

Δυνάμει του άρθρου 12.4 περ. α του (αναθεωρημένου) ΕΚΧ, οι διακινούμενοι εργαζόμενοι και τα μέλη των οικογενειών τους έχουν δικαίωμα, όπως όλοι οι εργαζόμενοι στο έδαφος ενός συμβαλλόμενου μέρους, στην κοινωνική ασφάλιση. Ειδικότερα, τα κράτη έχουν την υποχρέωση:

να λαμβάνουν μέτρα, με τη σύναψη κατάλληλων διμερών και πολυμερών συμβάσεων ή με άλλα μέσα, και με την επιφύλαξη των προϋποθέσεων που διατυπώνονται σε αυτές τις συμβάσεις, έτσι ώστε να διασφαλίζεται:

α. η ίση μεταχείριση ανάμεσα στους υπηκόους τους και τους υπηκόους άλλων Μερών αναφορικά με τα δικαιώματα κοινωνικής ασφάλισης, συμπεριλαμβανομένης της διατήρησης των ωφελημάτων που προκύπτουν από τη νομοθεσία για την κοινωνική ασφάλιση, ανεξάρτητα από τις μετακινήσεις των προστατευομένων ατόμων στα εδάφη των Μερών.

Αναφορικά με το πεδίο εφαρμογής σε σχέση με τα προστατευόμενα άτομα (*rationae personae*), το παράρτημα εξηγεί ότι οι διατάξεις του (αναθεωρημένου) ΕΚΧ μπορεί να εφαρμόζονται σε υπηκόους τρίτων χωρών μόνον στην περίπτωση που αυτοί είναι υπήκοοι άλλων Μερών και διαμένουν νόμιμα ή εργάζονται τακτικά στο έδαφος του ενδιαφερόμενου Μέρους, με την εξαίρεση του άρθρου 12.4 του (αναθεωρημένου) ΕΚΧ. Το πεδίο εφαρμογής του δικαιώματος στην κοινωνική ασφάλιση σε σχέση με τα προστατευόμενα άτομα είναι συνεπώς ευρύτερο από το γενικό πεδίο εφαρμογής του (αναθεωρημένου) ΕΚΧ

και περιλαμβάνει αλλοδαπούς από άλλα συμβαλλόμενα μέρη που δεν διαμένουν ή δεν εργάζονται πλέον στο έδαφος του επίμαχου κράτους, καθώς και πρόσωπα που δεν προέρχονται κατ' ανάγκη από άλλο συμβαλλόμενο μέρος, όπως οι πρόσφυγες και οι απάτριδες. Η ΕΕΚΔ έχει επίσης αναγνωρίσει την επέκταση της εφαρμογής του δικαιώματος στην κοινωνική ασφάλιση στους αυτοαπασχολούμενους εργαζόμενους.

Παράδειγμα:

- ▶ ΕΕΚΔ, «Συμπεράσματα XIV-1», Τουρκία (επί του δικαιώματος των αυτοαπασχολούμενων εργαζόμενων στην κοινωνική ασφάλιση).

Η ΕΕΚΔ έχει περαιτέρω καθορίσει ότι το δικαίωμα στην ίση μεταχείριση δημιουργεί την υποχρέωση στα κράτη να αίρουν κάθε διακριτική διάταξη από τις εθνικές τους νομοθεσίες για την κοινωνική ασφάλιση, ώστε να διασφαλίζουν σε αλλοδαπούς που προέρχονται από άλλα συμβαλλόμενα κράτη, την αποτελεσματική άσκηση του δικαιώματος στην κοινωνική ασφάλιση. Η εν λόγω απαίτηση παρέχει προστασία έναντι τόσο της άμεσης όσο και της έμμεσης διάκρισης, και έχει την έννοια ότι οι παροχές της κοινωνικής ασφάλισης δεν μπορούν να περιορίζονται σε υπηκόους ή να υπόκεινται σε περιοριστικούς όρους ή σε κριτήρια επιλεξιμότητας τα οποία θα ήταν πολύ πιο δύσκολα να εκπληρωθούν από αλλοδαπούς. Ωστόσο, η ΕΕΚΔ διαπίστωσε ότι στο μέτρο που παρέμενε εύλογο, το προαπαιτούμενο της συμπλήρωσης συγκεκριμένης περιόδου διαμονής πριν από την παροχή πρόσβασης σε μη ανταποδοτικές παροχές ήταν συμβατό με τον (αναθεωρημένο) ΕΚΧ. Παρομοίως, η ΕΕΚΔ έχει επίσης αποδεχτεί τον όρο ότι τα επιδόματα τέκνων μπορούν να χορηγούνται μόνον σε περίπτωση που το παιδί διαμένει στο έδαφος του υπόψη κράτους, καθώς τούτο είναι συμβατό με το άρθρο 12.4 του (αναθεωρημένου) ΕΚΧ.

Παραδείγματα:

- ▶ ΕΕΚΔ, «Συμπεράσματα XIII-4», ερμηνευτική δήλωση του άρθρου 12, σελ.43 (επί των προϋποθέσεων που θα καθιστούσαν δυσχερέστερη την πρόσβαση στις κοινωνικές παροχές για τους αλλοδαπούς και θα τους έθιγαν σε μεγαλύτερο βαθμό).
- ▶ ΕΕΚΔ, «Συμπεράσματα XIII-4», ερμηνευτική δήλωση για το άρθρο 12, σελ. 44· και ΕΕΚΔ, «Συμπεράσματα 2004», Λιθουανία, σελ. 370 (επί της προϋπόθεσης μιας εύλογης περιόδου διαμονής).
- ▶ ΕΕΚΔ, «Συμπεράσματα 2006», ερμηνευτική δήλωση για το άρθρο 12.4, σελ. 13 (επί της προϋπόθεσης διαμονής αναφορικά με τα επιδόματα τέκνων).

Το δικαίωμα στην κοινωνική ασφάλιση υφίσταται επίσης στη σφαίρα των αστικών και πολιτικών δικαιωμάτων. Το ΕΔΔΑ έχει δηλώσει ότι το δικαίωμα σε [κοινωνικές] παροχές, που είναι δικαίωμα σε χρηματική παροχή, συνδέεται με το δικαίωμα στην ιδιοκτησία του άρθρου 1 του Πρωτοκόλλου αριθ. 1 της ΕΣΔΑ. Η εν λόγω προστασία παρέχεται σε πρόσωπο που διαμένει στη χώρα, αφότου έχει καταβάλει συνταξιοδοτικές εισφορές. Το ΕΔΔΑ, ωστόσο, όρισε με σαφήνεια ότι ο περιορισμός των δικαιωμάτων του άρθρου 1 του Πρωτοκόλλου αριθ. 1 δεν θα ισοδυναμεί το δίχως άλλο με αυθαίρετη διάκριση, όποτε το πρόσωπο που αξιώνει τις παροχές δεν είναι υπήκοος ούτε διαμένει στο υπόψη κράτος.

Παραδείγματα:

- ▶ ΕΔΔΑ, *Müller κατά Αυστρίας*, Προσφυγή αριθ. 5849/72, απόφαση, 16 Δεκεμβρίου 1974 (επί της ενεργοποίησης της προστασίας μετά την καταβολή συνταξιοδοτικών εισφορών από το πρόσωπο).
- ▶ ΕΔΔΑ, *Χ. κατά Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας της Γερμανίας*, Προσφυγή αριθ. 6572/74, απόφαση, 4 Μαρτίου 1976 (η αναστολή καταβολής σύνταξης σε αλλοδαπό που διαμένει στο εξωτερικό δικαιολογείται για λόγους γενικού συμφέροντος).

Στην υπόθεση *Gaygusuz κατά Αυστρίας*, το ΕΔΔΑ εξήγησε περαιτέρω ότι η προστασία ίσχυε ανεξάρτητα από την ύπαρξη «συνδέσμου μεταξύ του δικαιώματος σε έκτακτη συνδρομή και της υποχρέωσης καταβολής φόρων ή άλλων εισφορών». Διαπίστωσε ότι η άρνηση χορήγησης σε μετανάστη/-τρια εργαζόμενο/-η, που διαμένει νόμιμα, μη ανταποδοτικών προγραμμάτων κοινωνικής ασφάλισης αποκλειστικά λόγω της υπηκοότητας του/της παραβίαζε το άρθρο 14 της ΕΣΔΑ και το δικαίωμα του προσώπου να προστατεύεται έναντι διακρίσεων.

Παραδείγματα:

- ▶ ΕΔΔΑ, *Gaygusuz κατά Αυστρίας*, 16 Σεπτεμβρίου 1996, παράγραφοι 41, 46-52 (επί της επείγουσας συνδρομής και της απαγόρευσης των διακρίσεων).
- ▶ ΕΔΔΑ, *Poirrez κατά Γαλλίας*, 30 Σεπτεμβρίου 2003, παράγραφοι 37-50 (επί μη ανταποδοτικών προγραμμάτων κοινωνικής ασφάλισης και της απαγόρευσης των διακρίσεων).

Επιπρόσθετα, το ΕΔΔΑ αποφάσισε ότι τα επιδόματα μητρότητας και τέκνων απέρρεαν επίσης από το άρθρο 8 της ΕΣΔΑ και το δικαίωμα σεβασμού της ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής. Έκρινε ότι ο περιορισμός της χορήγησης επιδομάτων τέκνων σε υπηκόους τρίτων χωρών που διέθεταν άδεια και η στέρησή τους από άλλους αλλοδαπούς ισοδυναμούσε με αυθαίρετη διάκριση και παραβίαζε το άρθρο 8 σε συνδυασμό με το άρθρο 14 της ΕΣΔΑ.

Παραδείγματα:

- ▶ ΕΔΔΑ, *Niedzwiecki κατά Γερμανίας* και *Okrisz κατά Γερμανίας*, 25 Οκτωβρίου 2005 (διάκριση στα επιδόματα τέκνων, βάσει της κατοχής μιας μόνιμης άδειας διαμονής).
- ▶ ΕΔΔΑ, *Fawsie κατά Ελλάδας* και *Saoudin κατά Ελλάδας*, 28 Οκτωβρίου 2010 (διάκριση σε επίδομα που χορηγήθηκε σε μητέρες πολύτεκνων οικογενειών, που αναγνωρίζονταν επίσημα ως πολιτικοί πρόσφυγες, βάσει της υπηκοότητας).

Ο (αναθεωρημένος) ΕΚΧ διακρίνει μεταξύ της κοινωνικής ασφάλισης και της κοινωνικής πρόνοιας που κατοχυρώνονται στα άρθρα 12 και 13 του (αναθεωρημένου) ΕΚΧ αντίστοιχα.¹⁴⁶

---

146. Βλ. Κεφάλαιο IV (γ) του εγχειριδίου («Δικαίωμα στην υγεία και την κοινωνική και ιατρική πρόνοια»).

V. Το δικαίωμα στην οικογενειακή επανένωση

Η αρχή της προστασίας της οικογένειας που θεμελιώνεται στο άρθρο 16.3 της ΟΔΔΑ και ορίζει την οικογένεια ως «το φυσικό και το βασικό στοιχείο της κοινωνίας», έχει οδηγήσει στην αναγνώριση ενός πλέγματος δικαιωμάτων, όπως του δικαιώματος σεβασμού της ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής και του δικαιώματος στην οικογενειακή επανένωση με πολυάριθμες διεθνείς και περιφερειακές νομικές πράξεις.¹⁴⁷

α. Ευρωπαϊκά πρότυπα για την οικογενειακή επανένωση

Πολυάριθμες πράξεις του Συμβουλίου της Ευρώπης ασχολούνται με τα οικογενειακά δικαιώματα και ιδίως με τα δικαιώματα των μεταναστών και των μελών των οικογενειών τους στην προστασία και την πρόνοια. Κατά το άρθρο 16 του (αναθεωρημένου) ΕΚΧ, η οικογένεια λογίζεται «θεμελιώδες στοιχείο της κοινωνίας», με παραπομπή στον ορισμό της ΟΔΔΑ και χαίρει ειδικής προστασίας. Δυνάμει του ίδιου άρθρου, τα μέρη που έχουν κυρώσει τη διάταξη έχουν αναλάβει τη διασφάλιση της πλήρους ανάπτυξης της οικογένειας, προάγοντας «την οικονομική, νομική και κοινωνική προστασία της οικογενειακής ζωής με μέσα, όπως κοινωνικές και οικογενειακές παροχές, φορολογικές ρυθμίσεις, παροχή οικογενειακής στέγης, παροχές για τους νεόνυμφους καθώς και άλλα κατάλληλα μέσα».

Το δικαίωμα στην οικογενειακή επανένωση (άρθρο 19 του αναθεωρημένου ΕΚΧ ισχύει για τους αλλοδαπούς που είναι υπήκοοι άλλων Μερών και διαμένουν νόμιμα ή εργάζονται τακτικά στο έδαφός τους, καθώς και σε πρόσφυγες ή απάτριδες, εφόσον τα κράτη δεσμεύονται από τη Σύμβαση της Γενεύης και τη Σύμβαση περί του καθεστώτος των ανιθαγενών.

147. Ιδίως, τα άρθρα 17, 23 και 24 του ΔΣΠΑΔ· τα άρθρα 3, 9, 10 της ΣΠΔΠ· το άρθρο 8 της ΕΣΔΑ· το άρθρο 16 του (αναθεωρημένου) ΕΚΧ· τα άρθρα 7 και 24 του Χάρτη της ΕΕ.

Επιπρόσθετα, το άρθρο 19 του (αναθεωρημένου) ΕΚΧ κατοχυρώνει το δικαίωμα των διακινούμενων εργαζομένων και των οικογενειών τους στην προστασία και τη συνδρομή, και υποχρεώνει τα κράτη μεταξύ άλλων «να διευκολύνουν, κατά το δυνατό, την επανασύνδεση της οικογένειας ενός αλλοδαπού εργαζόμενου, στον οποίο έχει επιτραπεί να εγκατασταθεί στο έδαφός τους».¹⁴⁸ Οι εν λόγω διατάξεις ωστόσο πρέπει να εννοούνται υπό το πρίσμα του πεδίου εφαρμογής του (αναθεωρημένου) ΕΚΧ σε σχέση με τα προστατευόμενα άτομα, όπως αυτό ορίζεται στο παράρτημα, που ορίζει ότι τα δικαιώματα του (αναθεωρημένου) ΕΚΧ ισχύουν για αλλοδαπούς που είναι υπήκοοι άλλων Μερών και διαμένουν νόμιμα ή εργάζονται τακτικά στο έδαφος τους, καθώς και σε πρόσφυγες ή απάτριδες, εφόσον τα κράτη δεσμεύονται από τη Σύμβαση της Γενεύης και τη Σύμβαση περί του καθεστώτος των ανιθαγενών.¹⁴⁹ Αντίστοιχα, η προστασία του άρθρου 19 του αναθεωρημένου ΕΚΧ, που εκτείνεται στα μέλη των οικογενειών των διακινούμενων εργαζομένων, που είναι υπήκοοι άλλων συμβαλλόμενων μερών, με νόμιμη εγκατάσταση στο έδαφός τους.

Παραδείγματα:

- ▶ ΕΕΚΔ, «Συμπεράσματα XIV-1», Ελλάδα, σελ. 366 (επί της πρόληψης της παραπλανητικής προπαγάνδας σε σχέση με τη μετανάστευση και την αποδημία).
- ▶ ΕΕΚΔ, «Συμπεράσματα VII», Ηνωμένο Βασίλειο, σελ. 103 (επί του αποκλεισμού της πρόσβασης στην επαγγελματική κατάρτιση λόγω διάκρισης σε βάρος αλλοδαπών εργαζομένων).
- ▶ ΕΕΚΔ, «Συμπεράσματα IV», Νορβηγία, σελ. 121 (επί της έμμεσης διάκρισης μεταξύ Νορβηγών υπηκόων και αλλοδαπών ως προς την αγορά ακινήτων).
- ▶ ΕΕΚΔ, «Συμπεράσματα XIV-1», Ελλάδα, σελ. 316 (επί της συμμόρφωσης της ελληνικής νομοθεσίας για τη μετανάστευση, που ορίζει ότι μόνον οι μεταδοτικές ασθένειες που απαριθμούνται στους υγειονομικούς κανονισμούς του Παγκόσμιου Οργανισμού Υγείας μπορούν να εμποδίζουν την αποδοχή μιας αίτησης οικογενειακής επανένωσης).

Η Επιτροπή Υπουργών έχει επιβεβαιώσει το καθήκον των κρατών να διασφαλίζουν τον σεβασμό της οικογενειακής ζωής. Στη Σύστασή της αριθ. R (1999) 23, η Επιτροπή όρισε ότι «τα δικαιώματα που θα χορηγούνται από τα κράτη στα μέλη της οικογένειας που επιζητούν επανένωση πρέπει καταρχήν να είναι ίδια με αυτά που απονέμονται στο μέλος της οικογένειάς τους που έχει την

148. Άρθρο 19.6 του (αναθεωρημένου) ΕΚΧ για το δικαίωμα των διακινούμενων εργαζομένων και των οικογενειών τους σε προστασία και συνδρομή.

149. Παράρτημα του (αναθεωρημένου) ΕΚΧ (Πεδίο εφαρμογής, παράγραφοι 2 και 3).

ιδιότητα του πρόσφυγα ή άλλως χρήζει διεθνούς προστασίας, αντίστοιχα».¹⁵⁰ Στο εν λόγω έγγραφο, η Επιτροπή Υπουργών εισηγείται περαιτέρω ότι οι αιτήσεις οικογενειακής επανένωσης που υποβάλλονται από πρόσφυγες ή πρόσωπα που χρήζουν διεθνούς προστασίας πρέπει να αντιμετωπίζονται με «θετικό, ανθρώπινο και άμεσο τρόπο» και ότι διατίθεται η δυνατότητα ανεξάρτητης και αμερόληπτης επανεξέτασης της απόρριψης της αίτησης.¹⁵¹ Τέλος, η Επιτροπή Υπουργών έχει υποδείξει στη Σύσταση Rec (2002) 4 ότι το μέλος της οικογένειας στο οποίο έχει επιτραπεί η διαμονή στο έδαφος του κράτους σε συνέχεια οικογενειακής επανένωσης πρέπει να λαμβάνει «άδεια εγκατάστασης, ανανεώσιμη άδεια διαμονής ίδιας διάρκειας με αυτή του αρχικού δικαιούχου».¹⁵²

Σύμφωνα με το δικαίωμα σεβασμού της οικογενειακής ζωής του άρθρου 8 της ΕΣΔΑ, το ΕΔΔΑ ορίζει ότι, υπό ορισμένες συνθήκες, τα μέλη της οικογένειας ενός μετανάστη πρέπει να λαμβάνουν άδεια εισόδου και διαμονής στη χώρα υποδοχής, ανεξάρτητα από το καθεστώς τους ως προσφύγων ή άλλως. Οι περιστάσεις στις οποίες τούτο ισχύει έχουν εξεταστεί με τον πλέον περιεκτικό τρόπο από το ΕΔΔΑ, κατά την εφαρμογή του δικαιώματος σεβασμού της οικογενειακής ζωής. Η υποχρέωση ανακύπτει μόνον σε περιορισμένες περιστάσεις και το ΕΔΔΑ έχει τονίσει ότι το άρθρο 8 δεν απαιτεί από τα κράτη να σέβονται την επιλογή της συζυγικής εστίας ή να εγκρίνουν την οικογενειακή επανένωση στο έδαφός τους.

Παραδείγματα:

- ▶ ΕΔΔΑ, *Gül κατά Ελβετίας*, 19 Φεβρουαρίου 1996, παράγραφος 38: «η παρούσα υπόθεση δεν αφορά μόνον την οικογενειακή ζωή αλλά και τη μετανάστευση και η έκταση της υποχρέωσης ενός Κράτους να δέχεται στο έδαφός του συγγενείς των εγκατεστημένων μεταναστών θα μεταβάλλεται ανάλογα με τις ιδιαίτερες περιστάσεις των ενδιαφερόμενων προσώπων και το γενικό συμφέρον. Βάσει παραδεδεγμένων κανόνων του διεθνούς δικαίου και με την επιφύλαξη των συμβατικών του υποχρεώσεων, ένα Κράτος έχει δικαίωμα να ελέγχει την είσοδο υπηκόων τρίτων χωρών στο έδαφός του. Επιπλέον ως προς τη μετανάστευση, το άρθρο 8 δεν μπορεί να θεωρηθεί ότι επιβάλλει σε ένα Κράτος μια γενική υποχρέωση να σέβεται την επιλογή των έγγαμων ζευγών ως προς τη χώρα της συζυγικής εστίας και να εγκρίνει την οικογενειακή επανένωση στο έδαφός του. Για

150. Επιτροπή Υπουργών 1999, παράγραφος 3.

151. ό.π., παράγραφος 4.

152. Επιτροπή Υπουργών 2002, παράγραφος II.1 για το καθεστώς διαμονής των μελών της οικογένειας.

τον καθορισμό της έκτασης των υποχρεώσεων του Κράτους, πρέπει να εξετάζονται τα πραγματικά περιστατικά της υπόθεσης»·

- ▶ ΕΔΔΑ, *Tuquabo-Tekle και λοιποί κατά Κάτω Χωρών*, 1 Δεκεμβρίου 2005, παράγραφος 42: «Το Δικαστήριο επαναλαμβάνει ότι κύριο αντικείμενο του άρθρου 8 είναι η προστασία των ατόμων έναντι της αυθαίρετης δράσης των δημόσιων αρχών. Μπορεί επιπλέον ο αποτελεσματικός «σεβασμός» της οικογενειακής ζωής να ενέχει ορισμένες θετικές υποχρεώσεις. Ωστόσο, τα όρια μεταξύ των θετικών και των αρνητικών υποχρεώσεων που υπέχει το Κράτος βάσει της παρούσας διάταξης δεν επιτρέπουν καθεαυτά έναν ακριβή ορισμό. Οι ισχύουσες αρχές, ωστόσο, είναι παρεμφερείς. Σε αμφότερες τις περιστάσεις πρέπει να λαμβάνεται υπόψη ότι πρέπει να επιτευχθεί η ορθή στάθμιση των αντικρουόμενων συμφερόντων των προσώπων και της κοινότητας ως συνόλου· και στις δύο περιστάσεις το Κράτος απολαμβάνει ένα περιθώριο εκτίμησης».

Ωστόσο, υπό το πρίσμα του δικαιώματος σεβασμού της οικογενειακής ζωής και της οικογενειακής επανένωσης, τα Κράτη έχουν την υποχρέωση να διευκολύνουν την επανασύνδεση των οικογενειών, όποτε ένας μετανάστης που ήδη διαμένει στο έδαφος ενός κράτους μέλους του Συμβουλίου της Ευρώπης αντιμετωπίζει ανυπέρβλητους αντικειμενικούς φραγμούς στην ανάπτυξη της οικογενειακής του ζωής στη χώρα καταγωγής του.

Παραδείγματα:

- ▶ ΕΔΔΑ, *Mugenzi κατά Γαλλίας*, 10 Ιουλίου 2014 και *Tanda-Muzinga κατά Γαλλίας*, 10 Ιουλίου 2014, όπου το Δικαστήριο υπογράμμισε ιδιαίτερα:
  - την κρίσιμη ανάγκη της ταχείας, αυστηρής αξιολόγησης των θεωρήσεων εισόδου με ιδιαίτερη έμφαση στο προσφυγικό υπόβαθρο των προσφευγόντων (παρ. 52, *Mugenzi* και παρ. 75 *Tanda- Muzinga*)·
  - την υποχρέωση του Κράτους να εφαρμόζει μια διαδικασία που να λαμβάνει υπόψη το προσφυγικό υπόβαθρο του προσφεύγοντα και το ανασταλτικό του αποτέλεσμα στην οικογενειακή ζωή (παρ. 52, *Mugenzi*)·
  - τον χαρακτήρα της οικογενειακής ενότητας ως θεμελιώδους δικαιώματος των προσφύγων, που τους παρέχει τη δυνατότητα να ανακτήσουν μια κανονική ζωή, προς επίρρωση του οποίου γίνεται παραπομπή στην εντολή της UNHCR (παρ. 75 *Tanda- Muzinga*)
  - τη διεθνή και ευρωπαϊκή σύμπνοια ως προς την ανάγκη παροχής στους πρόσφυγες μιας ευνοϊκότερης διαδικασίας οικογενειακής επανένωσης σε σύγκριση με άλλους αλλοδαπούς, δυνάμει της εντολής

της UNHCR και της Οδηγίας για την οικογενειακή επανένωση (παρ.75 Tanda-Muzinga)

- ΕΔΔΑ, Bajsultanon κατά Αυστρίας, 12 Ιουνίου 2012, παράγραφος 90: «η σύζυγος του προσφεύγοντα είχε γεννηθεί στο Grozny και έζησε όλη της τη ζωή στην Τσετσενία μέχρι που έφυγε για την Αυστρία με τον σύζυγό της. Τα παιδιά του ζευγαριού βρίσκονται ακόμη σε ηλικία υιοθεσίας. Η σύζυγος του προσφεύγοντα, που είχε εξασφαλίσει για την ίδια και τα παιδιά καθεστώς διαμονής επί μακρόν βάσει του καθεστώτος ασύλου τους, μπορεί να είχε σοβαρό συμφέρον να μην επιστρέψουν στην Τσετσενία. Παρότι το Δικαστήριο δεν υποτιμά τις δυσκολίες της επανεγκατάστασης της οικογένειας, δεν προκύπτει ότι υφίστανται ανυπέβλητοι φραγμοί στη μετάβαση της συζύγου και των παιδιών του προσφεύγοντα στην Τσετσενία για να ακολουθήσουν τον προσφεύγοντα και να αναπτύξουν μια οικογενειακή ζωή εκεί»
- ΕΔΔΑ, Benamar και λοιποί κατά Κάτω Χωρών, Προσφυγή αριθ. 43786/04, απόφαση, 5 Απριλίου 2005: «παρότι το Δικαστήριο αντιλαμβάνεται ότι οι προσφεύγοντες θα προτιμούσαν να διατηρήσουν και να εμπεδώσουν την οικογενειακή τους ζωή στις Κάτω Χώρες, το άρθρο 8, όπως επισημάνθηκε ανωτέρω, δεν κατοχυρώνει το δικαίωμα επιλογής του πλέον πρόσφορου τόπου για την ανάπτυξη της οικογενειακής ζωής. Επιπλέον, το Δικαστήριο δεν έχει διακρίνει κανέναν ανυπέβλητο φραγμό στην ανάπτυξη της οικογενειακής ζωής των προσφευγόντων στο Μαρόκο. Ως προς τούτο, το Δικαστήριο έχει την άποψη ότι δεν έχει αποδειχθεί ότι θα ήταν αδύνατη για τη μητέρα και τον τωρινό της σύζυγο, αμφότερους υπηκόους Μαρόκου, η επιστροφή στο Μαρόκο προς εγκατάσταση με τα παιδιά».

Επιπλέον, οι προϋποθέσεις για την οικογενειακή επανένωση θα παραβιάζουν το δικαίωμα σεβασμού της οικογενειακής ζωής, οσάκις προκύπτει ότι δεν είναι εύλογες. Το ΕΔΔΑ αναγνώρισε ότι η απαίτηση της απόδειξης επαρκών τακτικών εισοδημάτων και κατ' επέκταση της ικανότητας εξυπηρέτησης βασικών αναγκών και κάλυψης των δαπανών διαβίωσης της οικογένειας ήταν εύλογη.¹⁵³

Παράδειγμα:

- ▶ ΕΔΔΑ, *Haydarie και λοιποί κατά Κάτω Χωρών*, Προσφυγή αριθ. 8876/04, απόφαση, 20 Οκτωβρίου 2005: «καταρχήν, το Δικαστήριο δεν θεωρεί αδικαιολόγητη την απαίτηση κατά την οποία ένας αλλοδαπός που επιζητεί την οικογενειακή επανένωση πρέπει να αποδεικνύει ότι διαθέτει επαρκές,

153. Ομοίως είχε προηγουμένως κρίνει η Επιτροπή Υπουργών (1978, Προσίμιο).

ανεπιφύλακτο και σταθερό εισόδημα, μη συνιστάμενο σε παροχές κοινωνικής πρόνοιας, για να καλύπτει τις βασικές δαπάνες διαβίωσης των μελών της οικογένειάς του/της με τα οποία επιζητεί την επανένωση. Το κατά πόσον δε η εν λόγω απαίτηση ήταν εύλογη στην παρούσα υπόθεση, το Δικαστήριο έχει την άποψη ότι δεν αποδείχτηκε ότι η προσφεύγουσα είχε πράγματι αναζητήσει ενεργά μια επικερδή απασχόληση μετά τις 10 Οκτωβρίου 2000, αφότου είχε αποκτήσει δικαίωμα εργασίας στις Κάτω Χώρες. Παρότι αληθεύει ότι τα μαθήματα ολλανδικής γλώσσας και ραπτικής που παρακολουθούσε μπορεί να ήταν χρήσιμα αποδεικνύονταν χρήσιμα για τον σκοπό αυτό, ουδόλως προκύπτει από τον φάκελο της υπόθεσης ότι πράγματι είχε υποβάλει αίτηση για κάποια θέση εργασίας».

Το Δικαστήριο έχει διαπιστώσει ότι η διάκριση, όπως η διάκριση λόγω φύλου των μεταναστών που ήδη υπάγονται στη δικαιοδοσία της χώρας προορισμού, θα επέφερε παραβίαση του δικαιώματος στην οικογενειακή ζωή του άρθρου 8 της ΕΣΔΑ σε συνδυασμό με το δικαίωμα στην απαγόρευση των διακρίσεων του άρθρου 14 της ΕΣΔΑ.

Παράδειγμα:

- ▶ ΕΔΔΑ, *Abdulaziz, Cabales και Balkandali* κατά Ηνωμένου Βασιλείου (Ολομέλεια), 24 Απριλίου 1985, παράγραφος 82: «διατίθεται ένα πιο γενικευμένο επιχείρημα το οποίο πρόταξε η Κυβέρνηση, ότι δηλαδή το Ηνωμένο Βασίλειο δεν τελούσε σε παραβίαση του άρθρου 14 λόγω του ότι είχε ενεργήσει σε ορισμένες περιπτώσεις με μεγαλύτερη γενναιοδωρία- και συγκεκριμένα, στο ζήτημα της εισδοχής συζύγων και αρραβωνιαστικών των ανδρών που ήταν ήδη εγκατεστημένοι στη χώρα, ενώ εκείνες ήταν υπήκοοι τρίτων χωρών-απ' ό,τι απαιτεί η Σύμβαση. Το Δικαστήριο δεν μπορεί να κάνει δεκτό το εν λόγω επιχείρημα. Τονίζει ότι το άρθρο 14 άπτεται της αποτροπής των διακρίσεων στην απόλαυση των δικαιωμάτων της Σύμβασης στο μέτρο που η συμμόρφωση μπορεί να επιτευχθεί με τα εν λόγω δικαιώματα με διαφορετικούς τρόπους. Η έννοια της διάκρισης υπό την έννοια του άρθρου 14 περιλαμβάνει εν γένει περιπτώσεις όπου ένα πρόσωπο ή μια ομάδα προσώπων τυγχάνει λιγότερο ευνοϊκής μεταχείρισης, χωρίς ορθή αιτιολόγηση, ακόμη κι όταν η Σύμβαση δεν απαιτεί την ευνοϊκότερη μεταχείριση».
- ▶ ΕΔΔΑ, *Hode και Abdi* κατά Ηνωμένου Βασιλείου, 6 Φεβρουαρίου 2013: το Δικαστήριο συνήγαγε το συμπέρασμα ότι οι προσφεύγοντες βρισκόνταν σε μια κατάσταση ανάλογη με αυτή των προσφύγων που είχαν συνάψει γάμο πριν εγκαταλείψουν τη χώρα τους και είχαν αποκτήσει μιας ορισμένης διάρκειας άδεια παραμονής στο ΗΒ, με μόνη διαφορά τον χρόνο της

σύναψης του γάμου τους. Βρίσκονταν επίσης σε μια κατάσταση ανάλογη με αυτή των σπουδαστών και των εργαζόμενων που απολάμβαναν μια ορισμένη διάρκειας άδεια παραμονής στο ΗΒ. Το Δικαστήριο διαπίστωσε ότι η διαφορετική μεταχείριση που επιφυλάχθηκε στους πρόσφυγες σε σχέση με την επανένωσή τους με τις συζύγους που είχαν αποκτήσει μετά την αποχώρησή τους στερούνταν αντικειμενικής και εύλογης αιτιολόγησης και συνήγαγε το συμπέρασμα ότι υπήρξε παραβίαση του άρθρου 14 της ΕΣΔΑ σε συνδυασμό με το άρθρο 8 της ΕΣΔΑ.

β. Έννοια της οικογένειας

Προκειμένου να καθοριστούν τα πρόσωπα που έχουν δικαίωμα στην οικογενειακή επανένωση, τα διάφορα όργανα του Συμβουλίου της Ευρώπης έχουν παράσχει διάφορους ορισμούς της έννοιας της οικογένειας. Στο περιβάλλον του (αναθεωρημένου) ΕΚΧ, το παράρτημα εξηγεί ότι «ο όρος οικογένεια ενός διακινούμενου εργαζόμενου» εννοεί τη σύζυγο του εργαζόμενου και τα ανύπανδρα παιδιά, εφόσον αυτά θεωρούνται ανήλικα από το Κράτος υποδοχής και είναι εξαρτώμενα από τον διακινούμενο εργαζόμενο».¹⁵⁴

Το ΕΔΔΑ παρέχει έναν ευρύ ορισμό, που έχει εξελιχθεί διαχρονικά σύμφωνα με τις μεταβολές της αντίληψης και στάσης των ευρωπαϊκών κοινωνιών απέναντι στην έννοια της οικογένειας. Έχει καθορίσει ότι πρέπει να λαμβάνονται υπόψη τόσο οι εκ του νόμου όσο και οι εν τοις πράγμασι οικογένειες. Το ΕΔΔΑ επικεντρώνεται στους οικογενειακούς δεσμούς, ανεξάρτητα από την οικογενειακή κατάσταση, τον γενετήσιο προσανατολισμό ή την ταυτότητα φύλου. Ο ορισμός που παρέχει το ΕΔΔΑ για την οικογένεια του μετανάστη στο πλαίσιο της επανένωσης περιλαμβάνει τους γονείς, τα παιδιά, τους αδελφούς και τους ανιόντες πρώτης γραμμής. Έχει επίσης καθορίσει ότι οι νεαροί ενήλικες που παραμένουν εξαρτώμενοι από τους γονείς τους εμπίπτουν στο προστατευτικό πεδίο της οικογενειακής ζωής.

Παραδείγματα:

- ▶ ΕΔΔΑ, *Schalk και Kopf κατά Αυστρίας*, 24 Ιουνίου 2010, παράγραφος 93 (επί της εξέλιξης των κοινωνικών στάσεων απέναντι στα ομόφυλα ζεύγη).
- ▶ ΕΔΔΑ, *Osman κατά Δανίας*, 14 Ιουνίου 2011, παράγραφος 55 (αναφορικά με τους νέους ενήλικες που δεν είχαν ακόμη δημιουργήσει δική τους οικογένεια, η σχέση με τους γονείς και λοιπούς στενούς συγγενείς συνιστούσε επίσης «οικογενειακή ζωή»).

154. Παράρτημα του (αναθεωρημένου) ΕΚΧ, (Μέρος II, άρθρο 19.6).

Στην υπόθεση *Onur κατά Ηνωμένου Βασιλείου*, το ΕΔΔΑ επιβεβαιώνει ότι οι οικογενειακοί δεσμοί μεταξύ παιδιών και γονιών υφίστανται «αυτοδικαίως από τη γέννηση», είτε οι γονείς είναι έγγαμο ζευγάρι ή ζευγάρι σε καθεστώς συμβίωσης. Προσθέτει ότι η απουσία συμβίωσης δεν αποκλείει τους οικογενειακούς δεσμούς, από τη στιγμή που μπορεί να υπάρχουν άλλοι παράγοντες ικανοί να αποδείξουν ότι μια σχέση έχει αρκούντως μόνιμο χαρακτήρα ώστε να δημιουργεί εν τοις πράγμασι οικογενειακούς δεσμούς», όπως «η φύση και η διάρκεια της σχέσης των γονέων» και ιδίως το κατά πόσον είχαν προγραμματίσει την απόκτηση παιδιού· το κατά πόσον ο πατέρας αναγνώρισε μεταγενέστερα το παιδί του· η συμβολή στην επιμέλεια και την ανατροφή του παιδιού· και η ποιότητα και η κανονικότητα της επαφής».¹⁵⁵ Στην υπόθεση *Ciliz κατά Κάτω Χωρών*, το ΕΔΔΑ εξηγεί ότι ο βιολογικός δεσμός, ως εγγενές χαρακτηριστικό των οικογενειακών δεσμών μεταξύ των γονέων και του παιδιού που έχει γεννηθεί εκτός γάμου δεν «παύει λόγω διάστασης ή διαζυγίου των γονέων που έχει ως αποτέλεσμα το παιδί να παύει να διαμένει με έναν από τους γονείς του».¹⁵⁶

Επιπλέον, ως προς τα ομόφυλα ζεύγη, το ΕΔΔΑ έκρινε ότι «το παιδί που γεννιέται σε μια τέτοια σχέση αποτελεί αυτοδικαίως μέλος της εν λόγω «οικογενειακής» μονάδας από τη στιγμή και το γεγονός της γέννησης καθεαυτό».¹⁵⁷ Στην υπόθεση *Schalk και Kopf κατά Αυστρίας*, αποφάσισε ότι η εξέλιξη των κοινωνικών αντιλήψεων ως προς τα ομόφυλα ζεύγη στις ευρωπαϊκές χώρες είχε την έννοια ότι ήταν «πλέον απατηλή η διατήρηση της άποψης κατά την οποία, σε αντίθεση με τα ετερόφυλα ζεύγη τα ομόφυλα ζεύγη δεν μπορούν να απολαμβάνουν την «οικογενειακή ζωή» για τους σκοπούς του άρθρου 8 της ΕΣΔΑ. Συνεπώς, η σχέση των προσφευγόντων, ενός ομόφυλου ζεύγους σε καθεστώς συμβίωσης εντός μιας σταθερής εν τοις πράγμασι συντροφικής σχέσης, εμπίπτει στην έννοια της «οικογενειακής ζωής», όπως ακριβώς θα ίσχυε για τη σχέση ενός ετερόφυλου ζεύγους στο ίδιο καθεστώς».¹⁵⁸

Η θέση της ΚΣΣΕ εκφράζεται στη Σύσταση 1327 (1997) για την προστασία και την ενδυνάμωση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων των προσφύγων και των αιτούντων άσυλο στην Ευρώπη, επαναλαμβάνεται στη Σύσταση 1686 (2004) για την κινητικότητα των ανθρώπων και την οικογενειακή επανένωση και συμβαδίζει με την ερμηνεία του ΕΔΔΑ. Παροτρύνει «τα κράτη μέλη να ερμηνεύουν την έννοια των οικογενειών των αιτούντων άσυλο με τρόπο

155. ΕΔΔΑ, *Onur κατά Ηνωμένου Βασιλείου*, 27 Φεβρουαρίου 2009, παράγραφοι 43-44.

156. ΕΔΔΑ, *Ciliz κατά Κάτω Χωρών*, 11 Ιουλίου 2000, παράγραφος 59.

157. ΕΔΔΑ, *Keegan κατά Ιρλανδίας*, 26 Μαΐου 1994, παράγραφος 44. ΕΔΔΑ, *Kroon και λοιποί κατά Κάτω Χωρών*, 27 Οκτωβρίου 1994, παράγραφος 30.

158. ΕΔΔΑ, *Schalk and Kopf κατά Αυστρίας*, 24 Ιουνίου 2010, παράγραφοι 91 και 94.

που να περιλαμβάνουν τα εν τοις πράγμασι μέλη της οικογένειας (φυσική οικογένεια), επί παραδείγματι τον/την σύντροφο ενός αιτούντος άσυλο ή τα βιολογικά παιδιά, καθώς και τους ηλικιωμένους, αναπήρους ή άλλα άτομα που τελούν σε σχέση εξάρτησης». ¹⁵⁹ Περαιτέρω, στη Σύσταση 1686 (2004) για την κινητικότητα των ανθρώπων και το δικαίωμα στην οικογενειακή επανένωση, η ΚΣΣΕ εισηγείται μια ευρεία ερμηνεία της έννοιας της οικογένειας, λαμβάνοντας υπόψη τις εξελίξεις στη νομολογία του ΕΔΔΑ, και αναγνωρίζοντας ως εκ τούτου ως μέλη της φυσικής οικογένειας «τους συντρόφους σε καθεστώς ελεύθερης συμβίωσης, περιλαμβανομένων των ομόφυλων συντρόφων, τα παιδιά που έχουν γεννηθεί εκτός γάμου, τα παιδιά σε κοινή επιμέλεια, τα εξαρτώμενα ενήλικα παιδιά και τους εξαρτώμενους γονείς». ¹⁶⁰ Επιπλέον, η αναγνώριση της δοκιμασίας των ομόφυλων ζευγαριών, τα μέλη των οποίων έχουν διαφορετική υπηκοότητα και συχνά αναγκάζονται να διαμένουν σε χωριστές χώρες, η ΚΣΣΕ έχει υποδείξει ότι κατά την άποψή του «οι μεταναστευτικοί κανόνες που ισχύουν για τα ζεύγη δεν πρέπει να πραγματοποιούν διάκριση μεταξύ ομόφυλων και ετερόφυλων συντροφικών σχέσεων. Συνεπώς, στην περίπτωση ομόφυλων ζευγών πρέπει να επιτρέπεται η παροχή άλλων αποδεικτικών στοιχείων της σχέσης, εκτός από ληξιαρχική πράξη γάμου, προς απόδειξη της επιλεξιμότητας για την απονομή δικαιωμάτων διαμονής». ¹⁶¹

Τέλος, αναφορικά με την επανένωση με παιδί ή ασυνόδευτο ανήλικο, είναι ευρέως δεκτό ότι οι αποφάσεις πρέπει να λαμβάνονται με γνώμονα την ύψιστη αρχή του βέλτιστου συμφέροντος του παιδιού. Από την άλλη, η Επιτροπή Υπουργών έχει επί παραδείγματι υποδείξει ότι κατά την απόφαση «επί της διάρκειας της άδειας διαμονής που χορηγείται σε παιδιά μέλη της οικογένειας, τα κράτη μέλη πρέπει να εξετάζουν πρωτίστως το βέλτιστο συμφέρον και την ευημερία των εν λόγω παιδιών». ¹⁶² Ως προς την επαλήθευση των οικογενειακών δεσμών, η Επιτροπή Υπουργών έχει επιπλέον εισηγηθεί στα κράτη μέλη «να βασίζονται πρωτίστως στα διαθέσιμα έγγραφα που έχουν υποβληθεί από τον αιτούντα, τις αρμόδιες ανθρωπιστικές υπηρεσίες ή άλλως. Καθεαυτή η απουσία των εγγράφων αυτών δεν πρέπει να θεωρείται ως πρόσκομμα της αίτησης και τα κράτη μέλη μπορούν να ζητήσουν από τους προσφεύγοντες την απόδειξη των υφιστάμενων οικογενειακών δεσμών με άλλους τρόπους». ¹⁶³

---

159. ΚΣΣΕ 1997 και 2004 (παράγραφος 8).

160. ΚΣΣΕ 2004, παράγραφος 12.iii.a.

161. ΚΣΣΕ 2000β, παράγραφος 6.

162. Επιτροπή Υπουργών 2002, παράγραφος II.1.

163. Επιτροπή Υπουργών 1999, παράγραφος 4. Παρόμοιες αρχές μπορούν να βρεθούν στο Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης 2003β.

VI. Απέλαση μεταναστών

Το άρθρο 1 του Πρωτοκόλλου αριθ. 7 της ΕΣΔΑ¹⁶⁴ παρέχει αρκετές εγγυήσεις σε σχέση με την απέλαση των αλλοδαπών. Σύμφωνα με την αιτιολογική του έκθεση, ο όρος «απέλαση» περιλαμβάνει όλες τις μορφές ακούσιας απομάκρυνσης ενός ατόμου από ένα έδαφος:

Η έννοια της απέλασης χρησιμοποιείται ευρέως και χαρακτηρίζει κάθε μέτρο που επιβάλλει την απομάκρυνση αλλοδαπού από το έδαφος, εκτός από την έκδοση. Υπό αυτή την έννοια, η απέλαση αποτελεί αυτοτελή έννοια, ανεξάρτητη από οποιονδήποτε ορισμό που εμπεριέχεται στην εθνική νομοθεσία. Ωστόσο, [...] δεν ισχύει στην επαναπροώθηση αλλοδαπών που έχουν εισέλθει παράνομα στο έδαφος, εκτός αν μεταγενέστερα νομιμοποιήθηκαν.¹⁶⁵

Στην υπόθεση Nolan και Κ. κατά Ρωσίας, το ΕΔΔΑ επίσης δήλωσε, ότι η έννοια της απέλασης είναι αυτόνομη και ανεξάρτητη από τους ορισμούς της εθνικής νομοθεσίας. Το ΕΔΔΑ εξήγησε ότι «με εξαίρεση την

έκδοση, κάθε μέτρο που εξαναγκάζει τον αλλοδαπό σε αποχώρηση από το έδαφος όπου διέμενε νόμιμα συνιστά «απέλαση».¹⁶⁶

Η απέλαση περιλαμβάνει: απόρριψη στα σύνορα, τη μεταφορά, την απέλαση, την απομάκρυνση, τον αποκλεισμό, την επιστροφή και την ανάκληση της θεώρησης εισόδου μεταναστών που διέμεναν νόμιμα και επιζητούν την εκ νέου είσοδο στη χώρα διαμονής τους.

Ενώ η προστασία των ουσιωδών ανθρωπίνων δικαιωμάτων των μεταναστών κατά την απέλαση είναι καθολικά αναγνωρισμένη και

όμοια στα διεθνή και περιφερειακά συστήματα των δικαιωμάτων του ανθρώπου, υπάρχουν σημαντικές διαφορές στη δικονομική προστασία της απέλασης που κατοχυρώνεται σε διάφορες συνθήκες για τα δικαιώματα του ανθρώπου.

164. Συμβούλιο της Ευρώπης, Πρωτόκολλο αριθ. 7 της Σύμβασης για την προάσπιση των δικαιωμάτων του ανθρώπου και των θεμελιωδών ελευθεριών.

165. Συμβούλιο της Ευρώπης 1984, παράγραφος 10.

166. ΕΔΔΑ, Nolan και Κ. κατά Ρωσίας, 12 Φεβρουαρίου 2009, παράγραφος 112.

α. Ουσιαστικά δικαιώματα μεταναστών

Παράλληλα με τη δικονομική προστασία, υπό το διεθνές προσφυγικό δίκαιο και τα διεθνή πρότυπα έκδοσης, έχει καθιερωθεί ένα πλέγμα ουσιαστικών δικαιωμάτων των προσφύγων για την προστασία των μεταναστών που ενδέχεται να υπόκεινται σε απέλαση. Τα εν λόγω δικαιώματα επεμβαίνουν στην αρχή της εδαφικής κυριαρχίας, καθώς περιορίζουν τον έλεγχο των κρατών επί της εισόδου των υπηκόων τρίτων χωρών στο έδαφός τους, και τη διακριτική τους ευχέρεια ως προς την απέλαση από το έδαφός τους, όποτε η απομάκρυνση θέτει σε διακινδύνευση την προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

ι. Αρχή της μη επαναπροώθησης

Τα ουσιαστικά δικαιώματα των μεταναστών κατά την απέλαση απορρέουν κατά κύριο λόγο από την αρχή της μη επαναπροώθησης, που εγκαθιδρύεται στο άρθρο 33 της Σύμβασης της Γενεύης,¹⁶⁷ και απαγορεύει την απέλαση ή την επαναπροώθηση πρόσφυγα «εις τα σύνορα εδαφών ένθα η ζωή ή ελευθερία αυτών απειλούνται δια λόγους φυλής, θρησκείας, εθνικότητας, κοινωνικής τάξεως ή πολιτικών πεποιθήσεων». Καθιερώθηκε αρχικά το 1933 από τη Σύμβαση της Κοινωνίας των Εθνών περί του διεθνούς καθεστώτος των προσφύγων¹⁶⁸ και ορίζεται ρητά περαιτέρω στο άρθρο 3 της CAT, που απαγορεύει την απέλαση, την επιστροφή ή την έκδοση του προσώπου «όταν υπάρχουν ουσιώδεις λόγοι να πιστεύεται ότι αυτό το πρόσωπο θα κινδυνεύσει να υποστεί βασανιστήρια». Η αρχή της μη επαναπροώθησης αναγνωρίζεται πλέον ως αρχή του διεθνούς εθιμικού δικαίου που δεσμεύει όλα τα κράτη, τα οποία υπέχουν την υποχρέωση να αναγνωρίζουν, να διασφαλίζουν και να προασπίζονται τα ανθρώπινα δικαιώματα όλων των προσώπων που υπάγονται στη δικαιοδοσία τους.¹⁶⁹ Πρόκειται για μια απόλυτη αρχή που δεν επιτρέπει παρεκκλίσεις.¹⁷⁰

Όπως αναφέρθηκε προηγουμένως, η αρχή της μη επαναπροώθησης εφαρμόζεται σε κάθε μορφή προώθησης, περιλαμβανομένης της έκδοσης. Το άρθρο 3 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης εκδόσεως¹⁷¹ και το άρθρο 5 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης για την καταστολή της τρομοκρατίας¹⁷² επιβεβαιώνουν την εν λόγω αρχή, αποκλείοντας την έκδοση όταν υπάρχουν λόγοι να πιστεύεται ότι η

167. ΓΣΗΕ, Σύμβαση περί του καθεστώτος των προσφύγων.

168. Κοινωνία των Εθνών, Σύμβαση περί του διεθνούς καθεστώτος των προσφύγων, άρθρο 3.

169. ΕΔΔΑ, Soering κατά Ηνωμένου Βασιλείου (Ολομέλεια), 7 Ιουλίου 1989, παράγραφος 87.

170. ΓΣΗΕ 1997, παράγραφος 3.

171. Συμβούλιο της Ευρώπης, Ευρωπαϊκή Σύμβαση εκδόσεως.

172. Συμβούλιο της Ευρώπης, Ευρωπαϊκή Σύμβαση για την καταστολή της τρομοκρατίας.

αίτηση είχε γίνει με «σκοπό τη δίωξη ή τον κολασμό ενός προσώπου εξαιτίας της φυλής, θρησκείας, υπηκοότητας ή των πολιτικών φρονημάτων, ή ότι η θέση του προσώπου αυτού κινδυνεύει να καταστεί χειρότερη εξαιτίας του ενός ή του άλλου από τους λόγους αυτούς».

ii. Πεδίο εφαρμογής της προστασίας της αρχής της μη επαναπροώθησης στη Σύμβαση της Γενεύης

Ωφελούμενα πρόσωπα από την προστασία

Δυνάμει του άρθρου 33.1 της Σύμβασης της Γενεύης, η προστασία από την επαναπροώθηση δεν καταλαμβάνει μόνον τους μετανάστες που βρίσκονται στην επικράτεια, αλλά και σε αυτούς που βρίσκονται στα σύνορα.¹⁷³ Ισχύει περαιτέρω τόσο στους πρόσφυγες όσο και στους αιτούντες άσυλο, είτε υπόκεινται είτε προτίθενται να υπαχθούν στη διαδικασία καθορισμού του καθεστώτος τους.

Εμπλεκόμενα κράτη

Οι κίνδυνοι που πρέπει να ληφθούν υπόψη δεν περιορίζονται μόνον σε αυτούς της χώρας καταγωγής ή συνήθους διαμονής του υπηκόου τρίτης χώρας. Ο ορισμός των εν λόγω κινδύνων είναι πολύ ευρύτερος και καταλαμβάνει και την έμμεση επαναπροώθηση. Η προστασία πρέπει να γίνεται αντιληπτή με την έννοια ότι λαμβάνει υπόψη τους κινδύνους που ανακύπτουν σε οποιαδήποτε χώρα στην οποία μπορεί να σταλεί ο μετανάστης, περιλαμβανομένων των ίδιων των κρατών που ενδέχεται να μεταφέρουν το άτομο σε μια μη ασφαλή χώρα: «η αρχή της μη επαναπροώθησης ισχύει όχι μόνον ως προς τη χώρα προέλευσης αλλά και σε οποιαδήποτε χώρα όπου ένα πρόσωπο έχει λόγο να φοβάται τη δίωξη».¹⁷⁴

Περιορισμοί της αρχής της μη επαναπροώθησης

Η αρχή της μη επαναπροώθησης υπόκειται σε περιορισμό, με παρόμοιο τρόπο με τη δικονομική προστασία των μεταναστών κατά την απέλαση. Κατά το άρθρο 33.2 της Σύμβασης της Γενεύης, όταν το κράτος έχει εύλογους λόγους να κρίνει ότι ο πρόσφυγας «θεωρείται επικίνδυνος εις την ασφάλειαν της χώρας ένθα ευρίσκεται ή όστις, έχων τελεσιδίκως καταδικασθή δι' ιδιαίτερος σοβαρόν αδίκημα, αποτελεί κίνδυνον δια την Χώραν». Υπό την έννοια της

173. UNHCR 1977α, παράγραφος γ. Βλ, επίσης UNHCR 1980, παράγραφος β.

174. UNHCR, 1977β, παράγραφος 4.

Σύμβασης, ο κίνδυνος πρέπει να αφορά τη χώρα στην οποία έχει καταφύγει ένα πρόσωπο και να συνιστά απειλή είτε για την ασφάλεια ή για την κοινότητα του υπόψη κράτους.

iii. Η αρχή της μη επαναπροώθησης στην Ευρωπαϊκή Σύμβαση ανθρωπίνων δικαιωμάτων

Η ΕΣΔΑ δεν ορίζει ρητά την αρχή της μη επαναπροώθησης. Ωστόσο, το ΕΔΔΑ έχει αναγνωρίσει την αρχή στη νομολογία του, έλκοντας από το άρθρο 1 της ΕΣΔΑ μια σιωπηρή υποχρέωση των συμβαλλόμενων κρατών να προασπίζονται τους μετανάστες έναντι της επαναπροώθησης. Διαπίστωσε ότι η υποχρέωση να «αναγνωρίζουν σε όλα τα πρόσωπα που υπάγονται στη δικαιοδοσία τους τα δικαιώματα και τις ελευθερίες»¹⁷⁵ που κατοχυρώνονται στην ΕΣΔΑ, σε συνδυασμό με την απαίτηση ότι τα εν λόγω δικαιώματα πρέπει να είναι πρακτικά και αποτελεσματικά, δημιουργεί στα κράτη μια υποχρέωση να απέχουν από την απέλαση ή την έκδοση των υπηκόων τρίτων χωρών που διατρέχουν τον κίνδυνο παραβίασης των δικαιωμάτων τους στη χώρα προορισμού.

Παράδειγμα:

- ▶ ΕΔΔΑ, *Soering κατά Ηνωμένου Βασιλείου* (Ολομέλεια), 7 Ιουλίου 1989, παράγραφοι 87 και 90: «το αντικείμενο και ο σκοπός της Σύμβασης, ως νομικής πράξης για την προάσπιση των ατομικών δικαιωμάτων του ανθρώπου επιτάσσουν την ερμηνεία και εφαρμογή των διατάξεών της με τρόπο που να καθιστά πρακτικές και αποτελεσματικές τις παρεχόμενες εγγυήσεις. Επιπρόσθετα, κάθε τυχόν ερμηνεία των κατοχυρωμένων δικαιωμάτων και ελευθεριών πρέπει να συνάδει με το γενικό πνεύμα της Σύμβασης, μιας νομικής πράξης που είναι σχεδιασμένη για να διατηρεί και να προάγει τα ιδανικά και τις αξίες μιας δημοκρατικής κοινωνίας». ... κατά κανόνα δεν διακηρύττουν οι θεσμοί της Σύμβασης την ύπαρξη ή άλλως των δυνητικών παραβιάσεων της Σύμβασης. Ωστόσο, όποτε ένας προσφεύγων ισχυρίζεται ότι μια απόφαση απέλασής του θα αντίκειτο, σε περίπτωση εφαρμογής της, στο άρθρο 3 λόγω των προβλεψίμων επιπτώσεων στην αιτούσα χώρα, απαιτείται η απομάκρυνση από την εν λόγω αρχή, εν όψει της σοβαρής και ανεπανόρθωτης φύσης της επικαλούμενης, πιθανολογούμενης δοκιμασίας, για τη διασφάλιση της

175. ΕΔΔΑ, *Saadi κατά Ιταλίας* (Τμήμα Ευρείας Σύνθεσης), 28 Φεβρουαρίου 2008, παράγραφος 127. ΕΔΔΑ, *Chahal κατά Ηνωμένου Βασιλείου* (Τμήμα Ευρείας Σύνθεσης), 15 Νοεμβρίου 1996, παράγραφος 79.

αποτελεσματικότητας της εγγύησης που παρέχεται από το εν λόγω άρθρο».

Σύμφωνα με το Δικαστήριο, η αρχή της μη επαναπροώθησης αποβλέπει στην προστασία των «θεμελιωδών αξιών των δημοκρατικών κοινωνιών». Η υποχρέωση των συμβαλλόμενων κρατών να σέβονται και να διασφαλίζουν τα δικαιώματα της ΕΣΔΑ σε όλα τα πρόσωπα στο έδαφός τους και όλα τα πρόσωπα που υπάγονται στον έλεγχό τους συνεπάγεται μια δέσμευση περί μη έκδοσης, δικαστικής απέλασης, διοικητικής απέλασης ή άλλως απομάκρυνσης ενός προσώπου από το έδαφός τους, όποτε υφίστανται βάσιμοι λόγοι να πιστεύεται ότι υπάρχει πραγματικός κίνδυνος ανεπανόρθωτης βλάβης, όπως αυτή που προβλέπεται στα άρθρα 2 και 3 της ΕΣΔΑ, είτε στη χώρα στην οποία θα πραγματοποιηθεί η προώθηση ή σε οποιαδήποτε χώρα όπου μπορεί να προωθηθεί περαιτέρω το πρόσωπο. Οι οικείες δικαστικές και διοικητικές αρχές θα πρέπει να λαμβάνουν γνώση της ανάγκης να διασφαλίζουν τη συμμόρφωση με τις υποχρεώσεις της ΕΣΔΑ στα εν λόγω ζητήματα.

Παραδείγματα:

- ▶ ΕΔΔΑ, *Bader και Kanbor κατά Σουηδίας*, 8 Νοεμβρίου 2005, παράγραφος 48 (η απέλαση προσφεύγοντα που θα ερχόταν αντιμέτωπος με εκτέλεση θα συνιστούσε παραβίαση του άρθρου 2, καθώς και του άρθρου 3 της ΕΣΔΑ).
- ▶ ΕΔΔΑ, *Al-Moayad κατά Γερμανίας*, Προσφυγή αριθ. 35865/03, απόφαση 20 Φεβρουαρίου 2007, παράγραφοι 100-02 και 107 (μη βάσιμοι λόγοι για να θεωρηθεί ότι ο προσφεύγων, ύποπτος τρομοκρατίας, θα εκτίθετο σε κατάφωρη αρνησιδικία με την έκδοσή του στις ΗΠΑ και την επακόλουθη κράτησή του χωρίς πρόσβαση σε δικηγόρο και στα τακτικά ποινικά δικαστήρια των ΗΠΑ).
- ▶ ΕΔΔΑ, *N. κατά Σουηδίας*, 20 Ιουλίου 2010, παράγραφοι 55 και 62 (υπόθεση Αφγανής· το ΕΔΔΑ διαπίστωσε ότι οι γυναίκες αποτελούν μια ομάδα ιδιαίτερα εκτιθέμενη στον κίνδυνο κακής μεταχείρισης στο Αφγανιστάν).

Το ΕΔΔΑ έχει ορίσει περαιτέρω με σαφήνεια ότι η αρχή της μη επαναπροώθησης εφαρμόζεται σε περίπτωση που η απέλαση ή η επαναπροώθηση θα δημιουργούσε πραγματικό και προσωπικό κίνδυνο για τον υπήκοο της τρίτης χώρας. Τούτο σημαίνει ότι οι επιπτώσεις της επαναπροώθησης πρέπει να είναι προβλέψιμες, ενώ στον κίνδυνο πρέπει να εκτίθεται το πρόσωπο που αξιώνει την προστασία. Όρισε ότι «για να καθοριστεί το κατά πόσον υφίσταται κίνδυνος κακής μεταχείρισης, το ΕΔΔΑ πρέπει να εξετάσει τις προβλέψιμες επιπτώσεις

της αποστολής του προσφεύγοντα στη χώρα υποδοχής, έχοντας κατά νου τη γενική κατάσταση εκεί και τις προσωπικές του περιστάσεις».¹⁷⁶

Παραδείγματα:

- ▶ ΕΔΔΑ, *Saadi κατά Ιταλίας* (Τμήμα Ευρείας Σύνθεσης), 28 Φεβρουαρίου 2008, παράγραφος 125: «η απέλαση από Συμβαλλόμενο Κράτος μπορεί να εγείρει ζήτημα βάσει του άρθρου 3, και ως εκ τούτου να υπέχει ευθύνη του Κράτους σύμφωνα με τη Σύμβαση, όταν έχουν καταδειχθεί βάσιμοι λόγοι να πιστεύεται ότι το θιγόμενο πρόσωπο, σε περίπτωση απέλασης θα διατρέχει τον πραγματικό κίνδυνο να υποστεί μεταχείριση που αντίκειται στο άρθρο 3. Σε μια τέτοια περίπτωση, από το άρθρο 3 συνάγεται μια υποχρέωση μη απέλασης του θιγόμενου προσώπου στην εν λόγω χώρα»
- ▶ ΕΔΔΑ, *Nnyanzi κατά Ηνωμένου Βασιλείου*, 8 Απριλίου 2008, παράγραφος 51·
- ▶ ΕΔΔΑ, *Na κατά Ηνωμένου Βασιλείου*, 17 Ιουλίου 2008, παράγραφοι 109 και 113.

Επιπλέον, το Δικαστήριο έχει υπογραμμίσει ότι όταν το ανθρώπινο δικαίωμα που διακυβεύεται είναι απόλυτο (όπως η απαγόρευση βασανιστηρίων), η αρχή της μη επαναπρόωθησης καθίσταται επίσης απόλυτη και δεν υπόκειται σε εξαιρέσεις, είτε στον νόμο είτε στην πράξη. Ο εν λόγω κανόνας ισχύει για όλες τις απελάσεις, ανεξάρτητα από τα ζητήματα που αφορούν την εθνική ασφάλεια ή λοιπά σημαντικά δημόσια συμφέροντα, τις οικονομικές πιέσεις ή τις αυξημένες μεταναστευτικές εισροές.

Παραδείγματα:

- ▶ ΕΔΔΑ, *Saadi κατά Ιταλίας* (Τμήμα Ευρείας Σύνθεσης), 28 Φεβρουαρίου 2008, παράγραφος 138: «αντίστοιχα, το Δικαστήριο δεν μπορεί να κάνει δεκτό το επιχειρήμα της Κυβέρνησης του Ηνωμένου Βασιλείου, στο οποίο προσχωρεί η εναγόμενη Κυβέρνηση, ότι πρέπει να εξαχθεί ένας διαχωρισμός κατά το άρθρο 3 μεταξύ της μεταχείρισης η οποία επιφυλάσσεται ευθέως από το υπογράφον Κράτος και τη μεταχείριση που μπορεί να επιφυλάξουν οι αρχές άλλου Κράτους και ότι η προστασία από αυτή την τελευταία μορφή της κακής μεταχείρισης πρέπει να σταθμίζεται έναντι των συμφερόντων της κοινότητας ως συνόλου. Με δεδομένο ότι η προστασία έναντι της απαγορευμένης κατά το άρθρο 3 μεταχείρισης είναι απόλυτη, η εν λόγω διάταξη επιβάλλει μια υποχρέωση μη έκδοσης ή απέλασης προσώπου, που στη χώρα υποδοχής, θα διέτρεχε πραγματικό

---

176. ΕΔΔΑ, *Saadi κατά Ιταλίας* (Τμήμα Ευρείας Σύνθεσης), ό.π, παράγραφος 130.

κίνδυνο να υποστεί την εν λόγω μεταχείριση. Όπως έχει επανειλημμένα κρίνει το Δικαστήριο, δεν μπορεί να υπάρξει παρέκκλιση από τον εν λόγω κανόνα».

- ▶ ΕΔΔΑ, *M.S.S. κατά Βελγίου και Ελλάδας* (Τμήμα Ευρείας Σύνθεσης), 21 Ιανουαρίου 2011, παράγραφοι 223-24: «το Δικαστήριο σημειώνει πρώτα ότι τα κράτη που βρίσκονται στα εξωτερικά σύνορα της Ευρωπαϊκής Ένωσης συναντούν σήμερα σημαντικές δυσκολίες προκειμένου να αντιμετωπίσουν ένα αυξανόμενο κύμα μεταναστών και αιτούντων άσυλο. Η κατάσταση αυτή εντείνεται με τις μεταφορές υποψηφίων για άσυλο από τα άλλα κράτη μέλη κατ' εφαρμογή του Κανονισμού του «Δουβλίνου». Το Δικαστήριο δεν μπορεί να υποτιμήσει το βάρος και την πίεση που η κατάσταση αυτή συνεπάγεται για τα θιγόμενα κράτη, που είναι ακόμη πιο βαριά λόγω της σημερινής οικονομικής κρίσης. Το Δικαστήριο γνωρίζει συγκεκριμένα τις δυσκολίες που συνεπάγεται η υποδοχή των μεταναστών και των αιτούντων άσυλο κατά την άφιξή τους σε μεγάλα διεθνή αεροδρόμια καθώς και η δυσαναλογία του αριθμού των αιτούντων άσυλο σε σχέση με την ικανότητα υποδοχής ορισμένων Κρατών. Ωστόσο, λόγω του απόλυτου χαρακτήρα του άρθρου 3, αυτό δεν μπορεί να απαλλάξει ένα κράτος από τις υποχρεώσεις του απέναντι στην διάταξη αυτή. Ως εκ τούτου, το Δικαστήριο δεν μπορεί να προσχωρήσει στο επιχείρημα της ελληνικής Κυβέρνησης σύμφωνα με το οποίο η εξέταση των αιτιάσεων του προσφεύγοντα που στηρίζονται στο άρθρο 3 πρέπει να λαμβάνει υπόψη της αυτές τις δύσκολες περιστάσεις».

Τέλος, το ΕΔΔΑ έχει επανειλημμένα κρίνει ότι οι διπλωματικές διαβεβαιώσεις¹⁷⁷ είναι ιδιαίτερα απίθανο να αρκούν για να επιτρέπουν τη μεταφορά σε χώρες στις οποίες, βάσει αξιόπιστων εκθέσεων, τα βασανιστήρια είναι ανεκτά από τις εθνικές αρχές.

Παραδείγματα:

- ▶ ΕΔΔΑ, *M.S.S. Κατά Βελγίου και Ελλάδας* (Τμήμα Ευρείας Σύνθεσης), 21 Ιανουαρίου 2011, παράγραφος 354: «επίσης, το Δικαστήριο έχει την άποψη ότι οι διπλωματικές διαβεβαιώσεις που δόθηκαν από την Ελλάδα στις βελγικές αρχές δεν αποτελούσαν επαρκή εγγύηση. Σημειώνει πρώτον ότι η συμφωνία για αναδοχή κατ' εφαρμογή του Κανονισμού του «Δουβλίνου»

---

177. Οι διπλωματικές διαβεβαιώσεις συνιστούν γραπτές εγγυήσεις των αρχών του κράτους προορισμού που απευθύνονται στο απελαύνον κράτος και εγγυώνται ότι το πρόσωπο που θα προωθηθεί δεν θα υποστεί βασανιστήρια ή άλλες παραβιάσεις ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

στάλθηκε από τις ελληνικές αρχές μετά την εντολή να αποχωρήσει ο προσφεύγων από την χώρα και ότι η τελευταία αυτή εκδόθηκε μόνο με βάση σιωπηρή συμφωνία των ελληνικών αρχών. Δεύτερον, σημειώνει ότι το έγγραφο αναδοχής έχει συνταχθεί με όρους στερεότυπους (ανωτέρω παρ. 24) και δεν περιέχει καμία εγγύηση σχετικά με τον προσφεύγοντα ατομικά. Όσον αφορά το έγγραφο πληροφόρησης που έχει συνταχθεί από τις ελληνικές αρχές και αναφέρεται από την Βελγική Κυβέρνηση, δεν είχε μεγαλύτερη ατομική εγγύηση και περιοριζόταν να αναφέρει την εφαρμοστέα νομοθεσία χωρίς αρμόζουσα πληροφόρηση για την πραγματική κατάσταση».

- ▶ ΕΔΔΑ, *Soldatenko κατά Ουκρανίας*, 23 Οκτωβρίου 2008, παράγραφος 73: «Το Δικαστήριο επισημαίνει περαιτέρω ότι στην από 19 Απριλίου 2007 ο Πρώτος Αναπληρωτής Γενικός Εισαγγελέας του Τουρκμενιστάν δήλωσε ότι θα ικανοποιούνταν οι απαιτήσεις του άρθρου 3 της Σύμβασης για την προάσπιση των δικαιωμάτων του ανθρώπου και των θεμελιωδών ελευθεριών ως προς τον προσφεύγοντα και δεν θα υπόκειτο σε βασανιστήρια, απάνθρωπη ή ταπεινωτική μεταχείριση ή τιμωρία μετά την έκδοση. Το Δικαστήριο, ωστόσο, παρατηρεί ότι ουδόλως έχει στοιχειοθετηθεί ότι ο Πρώτος Αναπληρωτής Γενικός Εισαγγελέας ή ο θεσμός που εκπροσωπούσε είχε την εξουσία να παρέχει τις εν λόγω διαβεβαιώσεις για λογαριασμό του Κράτους. Περαιτέρω, λόγω έλλειψης ενός αποτελεσματικού συστήματος πρόληψης των βασανιστηρίων, θα ήταν δυσχερής η διαπίστωση του κατά πόσον οι εν λόγω διαβεβαιώσεις έχουν τηρηθεί. Τέλος, το Δικαστήριο επισημαίνει ότι οι διεθνείς εκθέσεις για τα δικαιώματα του ανθρώπου επίσης κατέδειξαν σοβαρά προβλήματα στη διεθνή συνεργασία με τις αρχές του Τουρκμενιστάν στο πεδίο των δικαιωμάτων των ανθρώπου και τις κατηγορηματικές εκ μέρους τους αρνήσεις παραβιάσεων δικαιωμάτων του ανθρώπου παρά την εμπεριστατωμένη πληροφόρηση τόσο από διακυβερνητικές όσο και μη κυβερνητικές πηγές».

Η εκτίμηση του κινδύνου παραβίασης των δικαιωμάτων του ανθρώπου σε περίπτωση απέλασης ή επιστροφής

Το ΕΔΔΑ έχει κάνει επανειλημμένως δεκτό ότι ο κίνδυνος δεν πρέπει κατ' ανάγκη να εκπορευείται από κρατικούς φορείς και εξέτινε την προστασία που απορρέει από την αρχή της μη επαναπροώθησης σε επαπειλούμενες παραβιάσεις των δικαιωμάτων του ανθρώπου από μη κρατικούς φορείς, όπως μέλη της οικογένειας ή ένοπλες ομάδες. Ομοίως παρεχόταν όποτε το κράτος ήταν ανίκανο ή απρόθυμο να προστατεύσει το πρόσωπο που κινδύνευε. Η

ΚΣΣΕ έχει παροτρύνει τα κράτη να αναγνωρίσουν ότι «η δίωξη μπορεί να προέρχεται όχι μόνον από τις αρχές της χώρας καταγωγής ενός αιτούντος άσυλο, αλλά και από οντότητες που διόλου συνδέονται με το κράτος και δεν ελέγχονται από αυτό».¹⁷⁸

Παραδείγματα:

- ▶ ΕΔΔΑ, *H.L.R. κατά Γαλλίας* (Τμήμα Ευρείας Σύνθεσης), 19 Φεβρουαρίου 1998, παράγραφος 40: «συνεπεία του απόλυτου χαρακτήρα του κατοχυρωμένου δικαιώματος, το Δικαστήριο δεν αποκλείει τη δυνατότητα εφαρμογής του άρθρου 3 της Σύμβασης σε περιπτώσεις που ο κίνδυνος πηγάζει από πρόσωπα ή ομάδες προσώπων που δεν είναι δημόσιοι λειτουργοί. Ωστόσο, πρέπει να αποδειχθεί ότι ο κίνδυνος είναι πραγματικός και ότι οι αρχές του Κράτους υποδοχής δεν είναι σε θέση να άρουν τον κίνδυνο με την παροχή κατάλληλης προστασίας»
- ▶ ΕΔΔΑ, *N. κατά Φιλανδίας*, 26 Ιουλίου 2005, παράγραφοι 164-65: «η παρούσα υπόθεση του προσφεύγοντα διαφέρει από την υπόθεση H.L.R. κατά Γαλλίας στο ότι το σύνολο των αποδεικτικών στοιχείων που προσήχθησαν ενώπιον του Δικαστηρίου τεκμαίρουν τον ισχυρισμό του ότι είχε εργαστεί στην ειδική προεδρική μονάδα DSP, υπήρξε μέλος του στενού κύκλου του Προέδρου Mobutu και είχε συμμετάσχει σε διάφορα περιστατικά όπου οι αντιφρονούντες που συνιστούσαν «απειλή» για τον Πρόεδρο εντοπιζόνταν ως υπαίτιοι προσβολής, τιμωρούνταν με κράτηση και πιθανώς με εκτέλεση. Υπ' αυτές τις περιστάσεις υπάρχει λόγος να πιστεύεται ότι η κατάσταση του προσφεύγοντα θα ήταν δυσμενέστερη από αυτή της πλειονότητας των λοιπών πρώην υποστηρικτών του Mobutu και ότι οι αρχές δεν θα ήταν κατ' ανάγκη σε θέση ή πρόθυμες να τον προστατεύσουν έναντι των αναφερόμενων απειλών. Δεν μπορεί να αποκλειστεί επίσης ότι η δημοσιότητα που περιβάλλει το αίτημα ασύλου του προσφεύγοντα και τις προσφυγές που άσκησε στη Φιλανδία μπορούσε να γεννήσει συναισθήματα εκδίκησης από τους αντιφρονούντες που ενδεχομένως είχαν θιγεί από τις ενέργειες του προσφεύγοντα στην υπηρεσία του Προέδρου Mobutu».

Όπως στο διεθνές δίκαιο για τους πρόσφυγες, ο ορισμός του κινδύνου υπό την έννοια της νομολογίας του ΕΔΔΑ απαιτεί να είναι πραγματικές οι επιπτώσεις της απομάκρυνσης ή της επιστροφής και να αφορούν προσωπικά το άτομο που αξιώνει την προστασία από τη μη επαναπρόωθηση. Το ΕΔΔΑ έχει βεβαιώσει ότι

178. ΚΣΣΕ 2000Α, παράγραφος 6.

πρέπει να υπάρχουν βάσιμοι λόγοι να πιστεύεται ότι ο κίνδυνος είναι παρών, και όχι απλώς πιθανολογούμενος.

Παραδείγματα:

- ▶ ΕΔΔΑ, *Soering κατά Ηνωμένου Βασιλείου* (Ολομέλεια), 7 Ιουλίου 1989, παράγραφοι 85-91 (κίνδυνος του συνδρόμου των θανατοποινιτών).
- ▶ ΕΔΔΑ, *Cruz Varas και λοιποί κατά Σουηδίας* (Ολομέλεια), 20 Μαρτίου 1991, παράγραφος 69 (κίνδυνος βασανιστηρίων).
- ▶ ΕΔΔΑ, *Chahal κατά Ηνωμένου Βασιλείου* (Τμήμα Ευρείας Σύνθεσης), 15 Νοεμβρίου 1996, παράγραφος 74 (κίνδυνος μεταχείρισης που αντίκειται στο άρθρο 3 της ΕΣΔΑ).
- ▶ ΕΔΔΑ, *Muminov κατά Ρωσίας*, 11 Δεκεμβρίου 2008, παράγραφος 130 (κίνδυνος κατάφωρης άρνησης του δικαιώματος σε δίκαιη δίκη στην αιτούσα χώρα).
- ▶ ΕΔΔΑ, *Z και T κατά Ηνωμένου Βασιλείου*, Προσφυγή αριθ. 27034/05, απόφαση, 28 Φεβρουαρίου 2006 (κίνδυνος κατάφωρης άρνησης της ελευθερίας της θρησκείας).

Η απαίτηση δε του να είναι προσωπικός ο κίνδυνος, προϋποθέτει ότι ο/η υπήκοος της τρίτης χώρας που υπόκειται σε έκδοση ή επαναπροώθηση μπορεί να αποδείξει ότι θα εκτίθεται άμεσα σε παραβίαση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων του. Ωστόσο, το ΕΔΔΑ έχει κρίνει ότι ο κίνδυνος μπορεί να είναι προσωπικός ακόμη και όταν δεν στοχοποιείται ατομικά το πρόσωπο, αλλά απλώς ανήκει σε ομάδα ή βρίσκεται σε παρεμφερή κατάσταση με πρόσωπα των οποίων τα δικαιώματα παραβιάζονται στη χώρα προορισμού. Σε αυτή την περίπτωση, ο/η υπήκοος της τρίτης χώρας που επικαλείται την αρχή της μη επαναπροώθησης θα πρέπει να αποδείξει ότι πρόκειται για γενικευμένη ή ευρέως διαδεδομένη πρακτική και ότι θα ταυτοποιούνταν η υπαγωγή του/της στην κατηγορία που υπόκειται στην κακοποίηση. Το ΕΔΔΑ έχει εξηγήσει ότι:

Σε περιπτώσεις όπου ο/η προσφεύγων/-ουσα επικαλείται ότι ανήκει σε ομάδα που εκτίθεται συστηματικά σε πρακτική κακής μεταχείρισης, το ΕΔΔΑ έχει την άποψη ότι η προστασία του άρθρου 3 της Σύμβασης τίθεται σε εφαρμογή όταν ο προσφεύγων θεμελιώνει, όπου κρίνεται αναγκαίο στη βάση των πηγών που αναφέρθηκαν στην προηγούμενη παράγραφο, ότι υπάρχουν σοβαροί λόγοι για να πιστεύεται ότι υφίσταται η επίμαχη πρακτική ή ότι όντως μετέχει στη θιγόμενη ομάδα. Ως προς την κρίσιμη ημερομηνία, η ύπαρξη του κινδύνου πρέπει να εκτιμάται πρωτίστως με παραπομπή στα γεγονότα που ήταν γνωστά ή όφειλαν να είναι γνωστά στο Συμβαλλόμενο Κράτος κατά τον χρόνο της απέλασης. Ωστόσο, εάν ο προσφεύγων δεν είχε ακόμη εκδοθεί ή απελαθεί κατά τον χρόνο που το ΕΔΔΑ επιλήφθηκε της υπόθεσης, κρίσιμος χρόνος θα είναι αυτός των διαδικασιών

ενώπιον του ΕΔΔΑ ... Αντίστοιχα, παρότι αληθεύει ότι τα πραγματικά γεγονότα είναι κρίσιμα στο μέτρο που αναδεικνύουν την παρούσα κατάσταση και τον τρόπο που αυτή ενδέχεται να εξελιχθεί, οι παροντικές περιστάσεις έχουν αποφασιστική σημασία.¹⁷⁹

Παράδειγμα ομάδων ή ατόμων που βρίσκονται σε κατάσταση κατά την οποία ενεργοποιείται η προστασία από την αρχή της μη επαναπροώθησης:

- ▶ ΕΔΔΑ, *M.S.S. κατά Βελγίου και Ελλάδας* (Τμήμα Ευρείας Σύνθεσης), 21 Ιανουαρίου 2011, παράγραφοι 296-97: «η κατάσταση στο Αφγανιστάν έχει θέσει και εξακολουθεί να θέτει ένα πρόβλημα γενικευμένης ανασφάλειας και ότι ο προσφεύγων υπάγεται σε μια κατηγορία προσώπων που είναι ιδιαίτερα εκτεθειμένη σε αντίποινα από τις αντικυβερνητικές δυνάμεις λόγω των υπηρεσιών διερμηνείας που προσέφερε στις διεθνείς αεροπορικές δυνάμεις»·
- ▶ ΕΔΔΑ, *Salah Sheekh κατά Κάτω Χωρών*, 11 Ιανουαρίου 2007, παράγραφος 148 (ο προσφεύγων ήταν μέλος μειονότητας από τον Νότο της Σομαλίας και ήταν εξαιρετικά απίθανο ότι θα ήταν σε θέση να λάβει προστασία από κάποια φατρία στις «σχετικά ασφαλείς» περιοχές, Το ΕΔΔΑ επισήμανε ότι οι τρεις πιο ευάλωτες ομάδες της Σομαλίας θεωρούνταν τα εσωτερικά εκτοπισμένα πρόσωπα, οι μειονότητες και όσοι είχαν επιστρέψει από την εξορία. Σε περίπτωση απέλασης στις «σχετικά ασφαλείς» περιοχές, ο προσφεύγων θα ενέπιπτε και στις τρεις κατηγορίες)·
- ▶ ΕΔΔΑ, *Na κατά Ηνωμένου Βασιλείου*, 17 Ιουλίου 2008, παράγραφοι 116-17 (ανώτερα στελέχη του πολιτικού κόμματος της αντιπολίτευσης)·
- ▶ ΕΔΔΑ, *Khodzhayev κατά Ρωσίας*, 12 Μαΐου 2010 (πρόσωπο που κατηγορήθηκε και κρατείτο για ποινικά αδικήματα)·
- ▶ ΕΔΔΑ, *S.H. κατά Ηνωμένου Βασιλείου*, 15 Ιουνίου 2010 (η παρούσα υπόθεση αφορά τον κίνδυνο για τον προσφεύγοντα, έναν Μπουτανέζο υπήκοο, με εθνοτική καταγωγή από το Νεπάλ, να υποστεί βασανιστήρια ή ταπεινωτική απάνθρωπη μεταχείριση στη χώρα καταγωγής του, το Μπουτάν, σε περίπτωση εκτέλεσης των οδηγιών απομάκρυνσης σε βάρος του)·
- ▶ ΕΔΔΑ, *Isakov κατά Ρωσίας*, 8 Ιουλίου 2010, παράγραφος 109 (οι προσφεύγοντες περιλαμβάνονταν σε μια λίστα καταζητούμενων υπόπτων για συμμετοχή σε εξτρεμιστικά κινήματα και θα εκτίθετο στον πραγματικό κίνδυνο δίωξης, βασανιστηρίων και κακής μεταχείρισης, λόγω πολιτικών κριτηρίων)·

---

179. ΕΔΔΑ, *Saadi κατά Ιταλίας* (Τμήμα Ευρείας Σύνθεσης), ό.π, παράγραφοι 132-33.

- ▶ ΕΔΔΑ, *Yuldashev κατά Ρωσίας*, 8 Ιουλίου 2010, παράγραφος 83 (κρατούμενοι).
- ▶ ΕΔΔΑ, *Kolesnik κατά Ρωσίας*, 17 Ιουλίου 2010, παράγραφος 72 (πρόσωπο που είναι αντιμέτωπο με ποινή φυλάκισης).

Σε εξαιρετικές περιπτώσεις, το ΕΔΔΑ έχει επίσης αναγνωρίσει την ύπαρξη ενός πραγματικού κινδύνου που συνεπάγεται την εφαρμογή της αρχής της μη επαναπροώθησης όποτε το γενικευμένο κλίμα βίας που επικρατούσε στη χώρα υποδοχής ήταν τέτοιο που το πρόσωπο που υπόκειτο στην προώθηση αναγκαστικά θα εκτίθετο σε βία.

Παράδειγμα:

- ▶ ΕΔΔΑ, *Να κατά Ηνωμένου Βασιλείου*, 17 Ιουλίου 2008, παράγραφοι 113-15.

Περαιτέρω, θα πρέπει να επισημανθεί ότι το Συμβούλιο της Ευρώπης έχει αναγνωρίσει ότι το φύλο και ο γενετήσιος προσανατολισμός μπορούν, σε ορισμένες χώρες, να συνιστούν επαρκείς λόγους, ώστε να απαιτείται η προστασία της μη επαναπροώθησης. Στην υπόθεση *Ν. κατά Σουηδίας*,¹⁸⁰ το Δικαστήριο πράγματι διαπίστωσε ότι οι γυναίκες μπορούσαν να αποτελούν μια ομάδα σε κίνδυνο και ότι η απέλαση μιας Αφγανής στη χώρα της θα παραβίαζε την αρχή της μη επαναπροώθησης. Επιπρόσθετα, η Επιτροπή Υπουργών, στη σύστασή της σχετικά με τα μέτρα για την καταπολέμηση των διακρίσεων λόγω γενετήσιου προσανατολισμού ή ταυτότητας φύλου, δήλωσε ότι τα κράτη «πρέπει να αναγνωρίζουν ότι ένας βάσιμος φόβος δίωξης λόγω γενετήσιου προσανατολισμού ή ταυτότητας φύλου μπορεί να συνιστά έγκυρο λόγο για τη χορήγηση του καθεστώτος του πρόσφυγα και ασύλου κατά το εθνικό δίκαιο».¹⁸¹

Στην υπόθεση *Μ.Ε. κατά Σουηδίας*,¹⁸² που αφορούσε την επαπειλούμενη απέλαση του αιτούντος άσυλο από τη Σουηδία στη Λιβύη, όπου επικαλούνταν ότι θα εκτίθετο στον κίνδυνο δίωξης και κακής μεταχείρισης επειδή ήταν ομοφυλόφιλος, το Δικαστήριο βασίστηκε στο άρθρο 3 της ΕΣΔΑ (απαγόρευση βασανιστηρίων και απάνθρωπης ή ταπεινωτικής μεταχείρισης) και αποφάσισε να διατάξει στη σουηδική Κυβέρνηση, κατά τον κανόνα 39 του Κανονισμού του Δικαστηρίου (προσωρινά μέτρα) να μην απελάσει τον προσφεύγοντα στη Λιβύη μέχρι νεοτέρας. Κατά τον χρόνο εξέτασης της υπόθεσης από το Τμήμα Ευρείας Σύμβασης, ο προσφεύγων είχε λάβει άδεια διαμονής στη Σουηδία και επομένως το Δικαστήριο αποφάσισε να διαγράψει την υπόθεση από το

180. ΕΔΔΑ, *Ν. κατά Σουηδίας*, 20 Ιουλίου 2010, παράγραφος 55.

181. Επιτροπή Υπουργών 2010, παράγραφος 42.

182. ΕΔΔΑ, *Μ.Ε. κατά Σουηδίας*, 8 Απριλίου 2015.

πινάκιο του. Η παρούσα υπόθεση ήγειρε το ζήτημα του κινδύνου στον οποίο θα εκτίθετο ένα πρόσωπο λόγω του γενετήσιου προσανατολισμού του, στο μέτρο που θα μπορούσε να τον αποκρύψει. Παρότι η Ευρεία Σύνθεση τελικά δεν εξέδωσε την απόφασή της επί του εν λόγω ζητήματος, η απόφαση του τμήματος παραθέτει τις απόψεις τρίτων παρεμβαίνοντων και λοιπών πηγών,¹⁸³ όπως οι Κατευθυντήριες Οδηγίες για τη διεθνή προστασία Νο.9: για την εξέταση αιτημάτων ασύλου που στηρίζονται στον σεξουαλικό προσανατολισμό και/ή στην ταυτότητα γένους (φύλου), που τονίζουν στο σύνολό τους ότι το γεγονός ότι ο προσφεύγων ενδεχομένως να μπορούσε να αποφύγει τη δίωξη αποκρύπτοντας ή παραμένοντας «διακριτικός/-ή» για τον γενετήσιο προσανατολισμό ή την ταυτότητα φύλου του/της, ή το είχε ήδη πράξει στο παρελθόν, δεν αποτελεί θεμιτό λόγο άρνησης του καθεστώτος του πρόσφυγα.

Παραδείγματα συναφών παραγόντων και συνθηκών

Η εκτίμηση των κινδύνων πρέπει να γίνεται βάσει των πληροφοριών που είχε ή θα έπρεπε να έχει το συμβαλλόμενο κράτος κατά τον χρόνο της απομάκρυνσης. Στις περιπτώσεις κατά τις οποίες εξετάζεται από το ΕΔΔΑ μια προσφυγή, στο διάστημα που εκκρεμούσε η προώθηση του υπηκόου της τρίτης χώρας που υπόκειτο σε απέλαση, η εκτίμηση του κινδύνου πρέπει να γίνεται υπό το πρίσμα των εκάστοτε διαθέσιμων πληροφοριών. Το ΕΔΔΑ έχει περαιτέρω προσδιορίσει ότι οι συναφείς συνθήκες και παράγοντες, είτε αφορούν την προσωπική κατάσταση του μετανάστη ή το γενικευμένο κλίμα βίας πρέπει να λαμβάνονται υπόψη κατά την εκτίμηση της ύπαρξης πραγματικού κινδύνου. Προς τούτο, οι πληροφορίες που παρέχουν οι αρχές του επίδικου κράτους πρέπει να συμπληρώνονται με εκθέσεις από άλλες αξιόπιστες πηγές, όπως άλλα συμβαλλόμενα κράτη, διεθνείς οργανισμούς και ΜΚΟ.

Επιπρόσθετα, στη νομολογία του, το ΕΔΔΑ διαπίστωσε ότι η μη επικύρωση ή υπογραφή των διεθνών νομικών πράξεων για τα δικαιώματα του ανθρώπου, η ευρεία δημοσιότητα μιας απέλασης ή η υιοθέτηση της πρακτικής της επιβολής και αναμονής εκτέλεσης της θανατικής ποινής στη χώρα προορισμού, συνιστούν παράγοντες ικανούς να καταδείξουν την ύπαρξη ενός κινδύνου παραβίασης των δικαιωμάτων του ανθρώπου. Έχει εξηγήσει ότι:

Παρά την εν λόγω διαπίστωση, το ΕΔΔΑ τονίζει ότι η εκτίμηση του κατά πόσον υπάρχει ένας πραγματικός κίνδυνος πρέπει να διενεργείται βάσει όλων των συναφών παραγόντων που μπορεί να αυξάνουν τον κίνδυνο της κακής μεταχείρισης. Κατά την άποψή του, δέουσα προσοχή πρέπει επίσης να δίνεται

183. ΕΔΔΑ, Μ.Ε. κατά Σουηδίας, 26 Ιουνίου 2014, παράγραφοι 49, 50.

στο ενδεχόμενο ότι ορισμένοι μεμονωμένοι παράγοντες μπορεί, εξεταζόμενοι αυτοτελώς, να μην συνιστούν πραγματικό κίνδυνο-εξεταζόμενοι όμως σωρευτικά και όταν εξετάζονται σε μια κατάσταση γενικής βίας και αυξημένων μέτρων ασφάλειας, οι ίδιοι παράγοντες μπορεί να εγείρουν έναν πραγματικό κίνδυνο. Τόσο η ανάγκη εκτίμησης όλων των συναφών παραγόντων σωρευτικά και η ανάγκη απόδοσης της αναγκαίας βαρύτητας στη γενική κατάσταση που επικρατεί στη χώρα προορισμού απορρέει από την υποχρέωση εξέτασης όλων των συναφών περιστάσεων της υπόθεσης.¹⁸⁴

Παραδείγματα:

- ▶ ΕΔΔΑ, *Cruz Varas και λοιποί κατά Σουηδίας* (Ολομέλεια), 20 Μαρτίου 1991, παράγραφος 76 (απέλαση στη Χιλή).
- ▶ ΕΔΔΑ, *Saadi κατά Ιταλίας* (Τμήμα Ευρείας Σύνθεσης), 28 Φεβρουαρίου 2008, παράγραφοι 133 και 147 (απέλαση στην Τυνησία).
- ▶ ΕΔΔΑ, *N. κατά Φιλανδίας*, 26 Ιουλίου 2005, παράγραφος 165 (απέλαση στη Λαϊκή Δημοκρατία του Κονγκό).
- ▶ ΕΕΔΑ, *Salah Sheekh κατά Κάτω Χωρών*, 11 Ιανουαρίου 2007, παράγραφος 136 (απέλαση στη Σομαλία).
- ▶ ΕΔΔΑ, *Nnyanzi κατά Ηνωμένου Βασιλείου*, 8 Απριλίου 2008, παράγραφος 56 (απομάκρυνση στην Ουγκάντα).
- ▶ ΕΔΔΑ, *Na κατά Ηνωμένου Βασιλείου*, 17 Ιουλίου 2008, παράγραφοι 112 και 119-22 (απέλαση ενός Τάμιλ αιτούντος άσυλο στη Σρι Λάνκα).
- ▶ ΕΔΔΑ, *Mumihinon κατά Ρωσίας*, 11 Δεκεμβρίου 2008, παράγραφος 96 (έκδοση στο Ουζμπεκιστάν).
- ▶ ΕΔΔΑ, *Al-Saadoon και Mufdhi κατά Ηνωμένου Βασιλείου*, 2 Μαρτίου 2010, παράγραφος 137 (προώθηση του προσφεύγοντα στις αρχές του Ιράκ).
- ▶ ΕΔΔΑ, *M.B. και λοιποί κατά Τουρκίας*, 15 Ιουνίου 2010, παράγραφοι 32-33 (απέλαση στο Ιράν).
- ▶ ΕΔΔΑ, *Dbouba κατά Τουρκίας*, 13 Ιουλίου 2010, παράγραφοι 42-43 (έκδοση στην Τυνησία).
- ▶ ΕΔΔΑ, *J.K. και λοιποί κατά Σουηδίας*, 23 Αυγούστου 2016, παράγραφοι 87-90 (απέλαση στο Ιράκ).

Το βάρος απόδειξης φέρει ο/η προσφεύγων/-ουσα, εκτός αν τα αποδεικτικά στοιχεία που προσάγει μπορούσαν να έχουν επαληθευτεί από τις αρχές. Σε αυτή την περίπτωση, το βάρος απόδειξης φέρει το κράτος που καλείται να εξηγήσει γιατί δεν χορηγήθηκε η προστασία της μη επαναπροώθησης.

---

184. ΕΔΔΑ, *Na κατά Ηνωμένου Βασιλείου*, 17 Ιουλίου 2008, παράγραφος 130.

Παραδείγματα:

- ▶ ΕΔΔΑ, *Να κατά Ηνωμένου Βασιλείου*, 17 Ιουλίου 2008, παράγραφοι 110-11: «η εκτίμηση της ύπαρξης ενός πραγματικού κινδύνου πρέπει κατ' ανάγκη να είναι αυστηρή. Καταρχήν, ο προσφεύγων οφείλει να προσάγει αποδεικτικά στοιχεία ικανά να αποδείξουν ότι υπάρχουν ουσιαστικοί λόγοι για να πιστευτεί, σε περίπτωση εκτέλεσης του προσβαλλόμενου μέτρου, ότι θα εκτίθετο σε έναν πραγματικό κίνδυνο να υποστεί μεταχείριση που αντίκειται στο άρθρο 3. Όποτε προσάγονται τέτοια αποδεικτικά στοιχεία, η Κυβέρνηση είναι εκείνη που καλείται να άρει τυχόν αμφισβήτηση επ' αυτού».
- ▶ ΕΔΔΑ, *J.K. και λοιποί κατά Σουηδίας*, 23 Αυγούστου 2016, παράγραφος 92: «Το Δικαστήριο, ωστόσο, αναγνωρίζει αναφορικά με τις αιτήσεις αναγνώρισης του καθεστώτος του πρόσφυγα, ότι ενδέχεται να είναι δύσκολο, αν όχι αδύνατο, για το ενδιαφερόμενο πρόσωπο να προσκομίσει αποδεικτικά στοιχεία σε σύντομο χρονικό διάστημα, ειδικά εάν τα εν λόγω αποδεικτικά στοιχεία πρέπει να ληφθούν από τη χώρα από την οποία φέρεται ότι έχει αποδράσει. Επομένως, η έλλειψη άμεσων τεκμηριωτικών αποδεικτικών εγγράφων δεν μπορεί να είναι αποφασιστική καθαυτή».

Έμμεση επαναπροώθηση στην Ευρωπαϊκή Σύμβαση ανθρωπίνων δικαιωμάτων και τον Κανονισμό του Δουβλίνου

Το ΕΔΔΑ αναγνωρίζει επίσης και προστατεύει τα άτομα από την έμμεση επαναπροώθηση. Οι προωθήσεις απαγορεύονται όχι μόνον σε κράτη όπου το απελαθέν πρόσωπο διατρέχει κίνδυνο παραβίασης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων του, αλλά και σε κράτη που ενδέχεται να προωθήσουν το πρόσωπο σε τρίτη χώρα στην οποία διατρέχει κίνδυνο. Το ζήτημα τέθηκε στην υπόθεση *M.S.S. κατά Βελγίου και Ελλάδας*, στην οποία αμφισβητήθηκαν οι υποχρεώσεις των κρατών μελών της ΕΕ από τον Κανονισμό του Δουβλίνου.¹⁸⁵ Το ΕΔΔΑ, σε μια απόφαση ορόσημο, αποφάσισε ότι εάν τα κράτη προβαίνουν σε αυτόματες προωθήσεις βάσει του κανονισμού της ΕΕ διακινδυνεύουν να παραβιάζουν τις υποχρεώσεις τους από την ΕΣΔΑ και την αρχή της μη επαναπροώθησης. Έκρινε ότι όταν υπάρχει ένας τέτοιος κίνδυνος, θα πρέπει να εφαρμόζεται η ρήτρα κυριαρχίας του άρθρου 3.2 του Κανονισμού του Δουβλίνου και να μην εκτελείται η προώθηση.¹⁸⁶ Η εν λόγω απόφαση επιρρώθηκε στη συνέχεια από

185. Βλ., Συμβούλιο της Ευρώπης 2003α.

186. ΕΔΔΑ, *M.S.S. κατά Βελγίου και Ελλάδας* (Τμήμα Ευρείας Σύνθεσης, ό.π., παράγραφοι 339-40 και 342).

μια απόφαση του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης, το οποίο όρισε ότι ένας αιτών άσυλο δεν μπορούσε να προωθηθεί σε κράτος μέλος της ΕΕ στο οποίο θα διέτρεχε τον κίνδυνο να υποστεί απάνθρωπη μεταχείριση.¹⁸⁷

Το 2014, στην υπόθεση *Sharifi και λοιποί κατά Ιταλίας και Ελλάδα*, που αφορούσε την αυτόματη προώθηση στην Ελλάδα υπηκόων του Αφγανιστάν, του Σουδάν και της Ερυθραίας που είχαν εισέλθει παράνομα στην Ιταλία, το Δικαστήριο επανέλαβε ότι ο μηχανισμός του «Δουβλίνου» πρέπει να εφαρμόζεται με τρόπο συμβατό προς τη Σύμβαση: ουδεμία μορφή συλλογικής και αδιάκριτης προώθησης μπορεί να βασιστεί στην επίκληση της εφαρμογής των κανονισμών του Δουβλίνου. Το Δικαστήριο καθορίζει ότι το κράτος που διενέργησε την προώθηση ήταν αρμόδιο να διασφαλίσει ότι η χώρα προορισμού προσέφερε επαρκείς εγγυήσεις κατά την άσκηση της πολιτικής ασύλου της, ώστε να αποτραπεί η απομάκρυνση του θιγόμενου προσώπου στη χώρα καταγωγής του χωρίς προηγούμενη εκτίμηση των κινδύνων στους οποίους εκτίθετο. Το Δικαστήριο έκρινε ότι η Ελλάδα παραβίασε το άρθρο 13 σε συνδυασμό με το άρθρο 3 της Σύμβασης λόγω της μη παροχής πρόσβασης [των προσφευγόντων] στη διαδικασία ασύλου και του κινδύνου απέλασης στο Αφγανιστάν, όπου ήταν πιθανό να υποστούν κακή μεταχείριση. Σπουδαιότερο όλων όμως είναι ότι, και σε ευθυγράμμιση με τη νομολογία της υπόθεσης *M.S.S.*, το Δικαστήριο διαπίστωσε ότι η Ιταλία παραβίασε το άρθρο 4 του Πρωτοκόλλου αριθ 4 της ΕΣΔΑ, που απαγορεύει τη συλλογική απέλαση των αλλοδαπών, καθώς και το άρθρο 3, τονίζοντας ότι οι ιταλικές αρχές, εξέθεσαν τους εν λόγω προσφεύγοντες, με την επαναπροώθησή τους στην Ελλάδα, στους κινδύνους που απορρέουν από τις ελλείψεις της διαδικασίας ασύλου της εν λόγω χώρας. Τέλος, το Δικαστήριο διαπίστωσε μια παραβίαση του άρθρου 13 σε συνδυασμό με το άρθρο 3 της Σύμβασης και του άρθρου 4 του Πρωτοκόλλου αριθ. 4 της Σύμβασης από την Ιταλία λόγω της μη πρόβλεψης πρόσβασης στη διαδικασία ασύλου ή σε οποιοδήποτε άλλο ένδικο μέσο στο λιμάνι της Ανκόνα.

Παραδείγματα:

- ▶ ΕΔΔΑ, *Tarakhel κατά Ελβετίας*, 4 Νοεμβρίου 2014 (Τμήμα Ευρείας Σύνθεσης), παράγραφος 122: Κατά το Δικαστήριο, εν όψει της υφιστάμενης κατάστασης στο σύστημα υποδοχής στην Ιταλία, και ελλείψει διεξοδικών και αξιόπιστων πληροφοριών σχετικά με τη συγκεκριμένη δομή της χώρας προορισμού, σε περίπτωση προώθησης των προσφευγόντων στην Ιταλία [κατά τον Κανονισμό του Δουβλίνου] χωρίς να έχουν πρώτα λάβει

187. ΔΕΕ (Τμήμα Ευρείας Σύνθεσης), Συνεκδικασθείσες υποθέσεις *N.S.* (C-411/10) κατά Υπουργού Εσωτερικών και *M.E.* (C-493/10) και λοιποί κατά του Επιτρόπου για τις Αιτήσεις Προσφύγων, Υπουργού Δικαιοσύνης, Ισότητας και Νομικής Μεταρρύθμισης, 21 Δεκεμβρίου 2011.

οι ελβετικές αρχές εξατομικευμένες εγγυήσεις από τις ιταλικές αρχές, ότι θα λαμβανόταν μέριμνα των προσφευγόντων ειδικά προσαρμοσμένη στην ηλικία των παιδιών και η οικογένεια θα παρέμενε ενωμένη, θα υπήρχε παραβίαση του άρθρου 3 της Σύμβασης:

- ▶ ΕΔΔΑ, *A.M.E. κατά Κάτω Χωρών*, 13 Ιανουαρίου 2015 (επί του παραδεκτού): το Δικαστήριο έλαβε υπόψη το γεγονός ότι ο προσφεύγων ήταν ένας υγιής, νέος άνδρας, χωρίς εξαρτώμενα μέλη και ότι η υφιστάμενη κατάσταση στην Ιταλία για τους αιτούντες άσυλο επ' ουδενί συγκρινόταν με τις περιστάσεις της υπόθεσης *M.S.S. κατά Βελγίου και Ελλάδας* ή *Tarakhel κατά Ελβετίας*, και έκρινε ως εκ τούτου ότι η αιτίαση του προσφεύγοντα ήταν απαράδεκτη, διότι δεν είχε αποδείξει ότι οι μέλλουσες προοπτικές του σε περίπτωση προώθησής του στην Ιταλία, είτε από υλική, σωματική ή ψυχολογική οπτική, καταδείκνυαν έναν επαρκώς πραγματικό και επαπειλούμενο κίνδυνο υπαγωγής σε δοκιμασία τέτοιας βαρύτητας που να εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής του άρθρου 3.
- ▶ ΕΔΔΑ, *A.S. κατά Ελβετίας*, 30 Ιουνίου 2015 (μη παραβίαση του άρθρου 3 ΕΔΔΑ· το Δικαστήριο επεσήμανε ότι ο προσφεύγων δεν ήταν βαριά ασθενής και έκρινε ότι ουδεμία ένδειξη υπήρχε ότι δεν θα λάμβανε την ενδεδειγμένη ψυχολογική μεταχείριση σε περίπτωση προώθησης στην Ιταλία).

Κίνδυνοι στη χώρα προορισμού που ενεργοποιούν την αρχή της μη επαναπροώθησης

Στη νομολογία του ΕΔΔΑ, ο κατάλογος των δικαιωμάτων του ανθρώπου που προστατεύονται από την αρχή της μη επαναπροώθησης είναι ενδεικτικός και ολοένα εμπλουτίζεται. Η αρχή έχει ήδη εφαρμοστεί σε ένα ευρύ φάσμα δικαιωμάτων και σε πολυάριθμες περιστάσεις, με πλέον παγιωμένες τον κίνδυνο παραβίασης της απαγόρευσης των βασανιστηρίων και της απάνθρωπης ή ταπεινωτικής μεταχείρισης ή τιμωρίας, του δικαιώματος στη ζωή, του δικαιώματος σε δίκαιη δίκη και ενίοτε, ακόμη και του δικαιώματος στην ελευθερία της θρησκείας ή της πίστης.

Βασανιστήριο και κακή μεταχείριση (άρθρο 3)

Ως προς την έννοια των βασανιστηρίων και της κακής μεταχείρισης, το ΕΔΔΑ έχει κρίνει ότι στο πεδίο εφαρμογής του άρθρου 3 της ΕΣΔΑ δεν εμπίπτει μόνον ο σωματικός πόνος και η σωματική βλάβη, αλλά και οι πράξεις που προκαλούν ψυχικό πόνο, όπως φόβο, αγωνία ή ταπείνωση. Επομένως, όποτε το πρόσωπο κινδυνεύει να εκτεθεί σε οποιαδήποτε από τις εν λόγω μορφές μεταχείρισης που τελούν υπό την προστασία του άρθρου 3, τα κράτη έχουν υποχρέωση να εφαρμόζουν την αρχή της μη επαναπροώθησης.

Το κατά πόσον η εκάστοτε συμπεριφορά θα συνιστά παραβίαση του άρθρου 3 της ΕΣΔΑ, θα εξαρτάται επίσης από την ευάλωτη κατάσταση του θύματος, η οποία εκτιμάται βάσει της ηλικίας του, του φύλου, της κατάστασης της υγείας του, κ.ο.κ.

Παράδειγμα:

- ▶ ΕΔΔΑ, *Saadi κατά Ιταλίας* (Τμήμα Ευρείας Σύνθεσης), 28 Φεβρουαρίου 2008, παράγραφος 134: «σύμφωνα με πάγια νομολογία του ΕΔΔΑ, η κακή μεταχείριση πρέπει επίσης να έχει έναν ελάχιστο βαθμό βαρύτητας για να εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής του άρθρου 3. Η εκτίμηση της εν λόγω βαρύτητας είναι σχετική· εξαρτάται από όλες τις περιστάσεις της υπόθεσης, όπως τη διάρκεια της μεταχείρισης, τον σωματικό και ψυχικό της αντίκτυπο, και ενίοτε, το φύλο, την ηλικία, και την κατάσταση της υγείας του θύματος».

Ενδεικτικός κατάλογος πράξεων και συμπεριφορών που κρίθηκαν ότι συνιστούν παραβίαση του άρθρου 3 της ΕΣΔΑ:

Σωματική κακοποίηση κατά τη διάρκεια της σύλληψης ή της ανάκρισης (ΕΔΔΑ, *Ribitsch κατά Αυστρίας*, 4 Δεκεμβρίου 1995)· σωματική τιμωρία (ΕΔΔΑ, *Tyger κατά Ηνωμένου Βασιλείου*, 25 Απριλίου 1978)· βιασμός και άλλες πράξεις σεξουαλικής βίας (ΕΔΔΑ, *M.C. κατά Βουλγαρίας*, 4 Δεκεμβρίου 2003)· αδικαιολόγητα παρατεταμένη και επαναλαμβανόμενη θέση σε απομόνωση (ΕΔΔΑ, *Kuznetsov κατά Ουκρανίας*, 29 Απριλίου 2003)· κακές συνθήκες κράτησης ή έλλειψη ιατρικής περίθαλψης (ΕΔΔΑ, *Ilascu και λοιποί κατά Ρωσίας και Μολδαβίας* (Τμήμα Ευρείας Σύνθεσης), 8 Ιουλίου 2004)· επαναλαμβανόμενες ή αδικαιολόγητα οχληρές σωματικές έρευνες (ΕΔΔΑ, *Van der Ven κατά Κάτω Χωρών*, 4 Φεβρουαρίου 2003)· ενδοοικογενειακή βία (ΕΔΔΑ, *Z. και λοιποί κατά Ηνωμένου Βασιλείου* (Τμήμα Ευρείας Σύνθεσης), 10 Μαΐου 2001)· ακραίες μορφές φυλετικής διάκρισης (ΕΔΔΑ, *Κύπρος κατά Τουρκίας* (Τμήμα Ευρείας Σύνθεσης), 10 Μαΐου 2001) και παρατεταμένη αναμονή της θανατικής εκτέλεσης (ΕΔΔΑ, *Soering κατά Ηνωμένου Βασιλείου*, 7 Ιουλίου 1989).

Ο ανωτέρω κατάλογος δεν είναι εξαντλητικός. Επί παραδείγματι, στην υπόθεση ορόσημο *D. κατά Ηνωμένου Βασιλείου* το ΕΔΔΑ έκρινε ότι η απέλαση υπηκόου τρίτης χώρας, ασθενούς σε τελικό στάδιο της νόσου του Aids, θα ισοδυναμούσε με απάνθρωπη μεταχείριση, διότι στη χώρα υποδοχής δεν θα είχε πρόσβαση σε ιατρική περίθαλψη όμοια με αυτή που διατίθεται στο Ηνωμένο Βασίλειο. Το ΕΔΔΑ έχει επιστήσει την προσοχή ότι οι εν λόγω περιστάσεις θα πρέπει να

αντιμετωπίζονται ως εξαιρετικές.¹⁸⁸ Παρά ταύτα, στην πρόσφατη υπόθεση *N. κατά Ηνωμένου Βασιλείου*, το ΕΔΔΑ (Τμήμα Ευρείας Σύνθεσης) έκρινε ότι, παρότι η προσφυγή αφορούσε την απέλαση προσώπου νοσούντος από HIV και Aids, «οι ίδιες αρχές πρέπει να εφαρμόζονται στην απέλαση προσώπου που νοσεί από σοβαρή, φυσικά προκληθείσα σωματική ή διανοητικό νόσο που μπορεί να προκαλέσει δοκιμασία, πόνο και μειωμένο προσδόκιμο ζωής και απαιτεί ειδικευμένη ιατρική περίθαλψη που μπορεί να μην διατίθεται με την ίδια ευχέρεια στη χώρα καταγωγής ή να διατίθεται μόνον με σημαντικό κόστος».¹⁸⁹

Μάλιστα, στην υπόθεση *M.S.S. κατά Βελγίου και Ελλάδας*, το ΕΔΔΑ διαπίστωσε παραβίαση του άρθρου 3 της ΕΣΔΑ λόγω της αδράνειας του κράτους αναφορικά με τις ιδιαίτερα κακές συνθήκες διαβίωσης των αιτούντων άσυλο στην Ελλάδα. Το ΕΔΔΑ είχε την άποψη ότι η αποτυχία των αρχών να απαλύνουν τον πόνο του προσφεύγοντα- μέλους μιας ευάλωτης ομάδας-και να τον απαλλάξουν από μια κατάσταση ακραίας υλικής ένδειας, άγγιξε ένα όριο βαρύτητας που ισοδυναμούσε με απάνθρωπη ή ταπεινωτική μεταχείριση, σε αντίθεση με τα πρότυπα της ΕΣΔΑ. Συνεπώς, το ΕΔΔΑ έκρινε ότι το κράτος που προωθούσε υπηκόους τρίτων χωρών σε χώρα όπου οι συνθήκες διαβίωσής τους θα ήταν ασύμβατες με το άρθρο 3 της ΕΣΔΑ παραβίαζε τις υποχρεώσεις του δυνάμει της αρχής της μη επαναπροώθησης.¹⁹⁰

Κίνδυνος θανατικής ποινής (άρθρο 2)

Το δικαίωμα στη ζωή διακυβεύεται όταν ο υπήκοος τρίτης χώρας που υπόκειται στην προώθηση ενδέχεται να βρεθεί αντιμέτωπος με θανατική ποινή στη χώρα προορισμού. Στις εν λόγω περιπτώσεις, η νομολογία της ΕΔΔΑ έχει διαπιστώσει παραβιάσεις, βασιζόμενο στο άρθρο 2 (δικαίωμα στη ζωή), το άρθρο 3 (απαγόρευση βασανιστηρίων και απάνθρωπης ή ταπεινωτικής μεταχείρισης ή τιμωρίας), καθώς και το άρθρο 1 του Πρωτοκόλλου αριθ. 13 της ΕΣΔΑ (αναφορικά με την εν γένει κατάργηση της θανατικής ποινής).

Καταρχάς, το ΕΔΔΑ έκρινε ότι δυνάμει του άρθρου 2, τα κράτη έχουν την υποχρέωση να εφαρμόζουν την αρχή της μη επαναπροώθησης σε πρόσωπα που εκτίθενται στον κίνδυνο καταδίκης για αδίκημα που τιμωρείται με θανατική ποινή. Επιπλέον, όποτε η έκδοση είναι σχεδόν βέβαιο ότι θα συνεπάγεται

---

188. ΕΔΔΑ, *D. κατά Ηνωμένου Βασιλείου*, 2 Μαΐου 1997, παράγραφος 49-54.

189. ΕΔΔΑ, *N. κατά Ηνωμένου Βασιλείου* (Τμήμα Ευρείας Σύνθεσης), 27 Μαΐου 2008, παράγραφος 45.

190. ΕΔΔΑ, *M.S.S. κατά Βελγίου και Ελλάδας* (Τμήμα Ευρείας Σύνθεσης), ό.π, παράγραφοι 263 και 366-67.

τη θανατική ποινή, το αποστέλλον κράτος θα λογίζεται υπεύθυνο για την σκοπούμενη στέρηση της ελευθερίας.

Παράδειγμα:

- ▶ ΕΔΔΑ, *Kaboulon κατά Ουκρανίας*, 19 Νοεμβρίου 2009, παράγραφος 99.

Περαιτέρω, βάσει των πολυάριθμων επικυρώσεων του Πρωτοκόλλου αριθ.13¹⁹¹ και μιας γενικευμένης πρακτικής των συμβαλλόμενων κρατών σε σχέση με τη θανατική ποινή, το ΕΔΔΑ έχει αποφανθεί ότι το άρθρο 2 πρέπει να γίνεται αντιληπτό με την έννοια ότι απαγορεύει τη θανατική ποινή. Συνεπώς ανάγει το άρθρο 1 του Πρωτοκόλλου αριθ. 13 της ΕΣΔΑ στην κατηγορία των θεμελιωδών δικαιωμάτων.

Παράδειγμα:

- ▶ ΕΔΔΑ, *Al-Saadoon και Mufdhi κατά Ηνωμένου Βασιλείου*, 2 Μαρτίου 2010, παράγραφοι 118 και 120.

Οι παραβιάσεις του άρθρου 3 αναφορικά με τη θανατική ποινή αφορούν τις συνθήκες κράτησης όσο εκκρεμεί η εκτέλεση, την κακή μεταχείριση εν αναμονή της εκτέλεσης, τον τρόπο με τον οποίο εκτελείται η θανατική ποινή, τις ιδιαίτερες περιστάσεις του προσώπου και την πρακτική που δημιουργεί το σύνδρομο των θανατοποινιτών.

Παραδείγματα:

- ▶ ΕΔΔΑ, *Shamayev και λοιποί κατά Γεωργίας και Ρωσίας*, 12 Απριλίου 2005, παράγραφος 333: «[α] Συμβαλλόμενο Κράτος που δεν έχει επικυρώσει το Πρωτόκολλο αριθ. 6 και δεν έχει προσχωρήσει στο Πρωτόκολλο αριθ.13 επιτρέπεται να εφαρμόζει τη θανατική ποινή υπό ορισμένους όρους, σύμφωνα με το άρθρο 2 § 2 της Σύμβασης. Στις περιπτώσεις αυτές, το Δικαστήριο επιδιώκει να επιβεβαιώσει το κατά πόσον η ίδια η θανατική ποινή ισοδυναμεί με την κακή μεταχείριση που απαγορεύεται από το άρθρο 3 της Σύμβασης. Έχει ήδη αποφανθεί ότι το άρθρο 3 δεν μπορεί να ερμηνεύεται με την έννοια ότι αποκλείει γενικά τη θανατική ποινή, διότι τούτο θα καθιστούσε κενό γράμμα τη σαφή διατύπωση του άρθρου 2 παρ.1. Τούτο δεν σημαίνει, εντούτοις, ότι οι περιστάσεις που σχετίζονται με τη θανατική καταδίκη δεν μπορούν ουδέποτε να εγείρουν ζήτημα υπό το άρθρο 3. Ο τρόπος επιβολής ή εκτέλεσης, οι ιδιαίτερες περιστάσεις του καταδικασθέντος προσώπου και η τυχόν δυσαναλογία σε σχέση

---

191. Σαράντα τρία συμβαλλόμενα κράτη της ΕΣΔΑ είχαν επικυρώσει το Πρωτόκολλο αριθ. 13 (έως την 23η Οκτωβρίου 2012).

με τη βαρύτητα του τελεσθέντος εγκλήματος, καθώς και οι συνθήκες κράτησης εν αναμονή της εκτέλεσης, αποτελούν ενδεικτικές παραμέτρους που είναι ικανές να υπάγουν τη μεταχείριση ή την τιμωρία που δέχεται το καταδικασθέν πρόσωπο στην απαγόρευση του άρθρου 3. Συναφής κατά την εκτίμηση της υπέρβασης του αποδεκτού ορίου δοκιμασίας ή ταπεινώσης είναι επίσης η στάση των Συμβαλλόμενων Κρατών έναντι της θανατικής ποινής. Το Δικαστήριο έχει ομοίως κρίνει, ότι κατά γενική αρχή, η νεαρή ηλικία του θιγόμενου προσώπου αποτελεί συνθήκη ικανή να θέσει, από κοινού με άλλες περιστάσεις, υπό αμφισβήτηση τη συμβατότητα των μέτρων που συνδέονται με τη θανατική ποινή με το άρθρο 3»

- ▶ ΕΔΔΑ, *Al-Saadoon και Mufdhi κατά Ηνωμένου Βασιλείου*, 2 Μαρτίου 2010, παράγραφος 137: «το Πρωτόκολλο αριθ.13 τέθηκε σε ισχύ για το Ηνωμένο Βασίλειο την 1η Φεβρουαρίου 2004. Το Δικαστήριο έχει την άποψη ότι το αργότερο από την εν λόγω ημερομηνία, οι υποχρεώσεις του καθ' ού Κράτους που απορρέουν από το άρθρο 2 της Σύμβασης και το άρθρο 1 του Πρωτοκόλλου αριθ.13 υπαγόρευαν την υποχρέωση μη προσχώρησης σε διακανονισμό ή συμφωνία κράτησης ατόμων εν όψει της παραπομπής τους σε δίκη για αδικήματα που τιμωρούνται με θανατική ποινή ή τη με οποιονδήποτε άλλο τρόπο έκθεση των ατόμων που βρίσκονταν στη δικαιοδοσία του σε πραγματικό κίνδυνο να καταδικαστούν σε θανατική ποινή και να εκτελεστούν. Επιπλέον, έχει την άποψη ότι ο βάσιμος φόβος των προσφευγόντων ότι θα εκτελούνταν από τις ιρακινές αρχές στο διάστημα από τον Μάιο 2006 έως τον Ιούλιο 2009 πρέπει να τους είχε προκαλέσει σημαντικό βαθμού ψυχικό πόνο και ότι η υποβολή τους στην εν λόγω δοκιμασία συνιστούσε απάνθρωπη μεταχείριση υπό την έννοια του άρθρου 3 της Σύμβασης».

• Κίνδυνος κατάφωρης αρνησιδικίας (άρθρο 6)

Στην πρόσφατη υπόθεση *Othman κατά Ηνωμένου Βασιλείου*, το ΕΔΔΑ διαπίστωσε παραβίαση του άρθρου 6 της ΕΣΔΑ και του δικαιώματος στη χρηστή απονομή δικαιοσύνης σε περίπτωση απέλασης του προσφεύγοντα στην Ιορδανία. Έχοντας παγιώσει στη νομολογία του ότι ο κίνδυνος παραβίασης του άρθρου 6 της ΕΣΔΑ, σε εξαιρετικές περιστάσεις, μπορούσε να καθιστά αναγκαία την παροχή προστασίας βάσει της αρχής της μη επαναπροώθησης,¹⁹² το ΕΔΔΑ

192. Βλ. επί παραδείγματι, ΕΔΔΑ, *Muminov κατά Ρωσίας*, 11 Δεκεμβρίου 2008, παράγραφος 130, και ΕΔΔΑ, *Mamatkulov και Askarov κατά Τουρκίας* (Τμήμα Ευρείας Σύνθεσης), 4 Φεβρουαρίου 2005, παράγραφος 90.

πρώτη φορά εντόπισε έναν κίνδυνο κατάφωρης αρνησιδικίας σε υπόθεση έκδοσης, που αντίκειται στο δικαίωμα στη χρηστή απονομή δικαιοσύνης του άρθρου 6. Οι αιτιάσεις σε βάρος του προσφεύγοντα βασιζονται σε ενοχοποιητικές δηλώσεις που κατά πάσα πιθανότητα αποσπάστηκαν μέσω βασανιστηρίων. Το ΕΔΔΑ συμπέρανε συνεπώς, ότι η έκδοση του προσφεύγοντα θα ενείχε έναν πραγματικό κίνδυνο αποδοχής αποδεικτικών στοιχείων που είχαν αποκτηθεί μέσω βασανιστηρίων και τούτο θα συνιστούσε κατάφωρη αρνησιδικία, κατά παράβαση του άρθρου 6 της ΕΣΔΑ. Επεξήγησε ότι:

Στην παρούσα υπόθεση, η κατάσταση είναι διαφορετική. Παρουσιάστηκαν εκτενή αποδεικτικά στοιχεία από τους διαδίκους αναφορικά με την επανεκδίκαση του προσφεύγοντα στην Ιορδανία, τα οποία εξετάστηκαν ενδελεχώς από τα εθνικά δικαστήρια. Ακόμη, κατά τη διάρκεια της διαδικασίας ενώπιον του παρόντος Δικαστηρίου, ο προσφεύγων προσκόμισε περαιτέρω απτά και αδιάσειστα αποδεικτικά στοιχεία ότι οι συγκατηγορούμενοι του βασανίστηκαν προκειμένου να στοιχειοθετηθούν οι κατηγορίες εναντίον του. Κατέδειξε επίσης ότι το ιορδανικό Δικαστήριο Κρατικής Ασφάλειας αποδείχθηκε ανίκανο να ερευνήσει δεόντως καταγγελίες περί βασανιστηρίων και να αποκλείσει τη χρήση αποδεικτικών στοιχείων που αποκτήθηκαν μέσω βασανιστηρίων, όπως απαιτεί το Άρθρο 15 της UNCAT. Η καταγγελία του δεν είναι γενική και αόριστη όπως αυτή της υπόθεσης Mamatkulov και Askarov. Αντιθέτως, συνιστά μια συνεχή και βάσιμη επίθεση ενάντια στο σύστημα του Δικαστηρίου Κρατικής Ασφάλειας που επρόκειτο να τον δικάσει κατά παράβαση ενός από τους πλέον θεμελιώδεις κανόνες της διεθνούς ποινικής δικαιοσύνης, της απαγόρευσης χρήσης αποδεικτικών στοιχείων που αποκτήθηκαν με βασανιστήρια. Υπό αυτές τις συνθήκες και αντίθετα με τους προσφεύγοντες στην υπόθεση Mamatkulov και Askarov, ο προσφεύγων εκπλήρωσε το αναγκαίο βάρος της απόδειξης για την απόδειξη ότι υφίσταται πραγματικός κίνδυνος κατάφωρης αρνησιδικίας σε περίπτωση απέλασης του στην Ιορδανία.¹⁹³

• Κίνδυνος αυθαίρετης κράτησης (άρθρο 5)

Το ΕΔΔΑ έκρινε περαιτέρω ότι οι κίνδυνος αυθαίρετης κράτησης στην αιτούσα χώρα ή τη χώρα προορισμού συνιστούσε επαρκή δικαιολογητικό λόγο της απόλαυσης της προστασίας που απορρέει από την αρχή της μη επαναπροώθησης.

Παραδείγματα:

193. ΕΔΔΑ, Othman κατά Ηνωμένου Βασιλείου, 17 Ιανουαρίου 2012, παράγραφος 285.

- ▶ ΕΔΔΑ, *Τομής κατά Ηνωμένου Βασιλείου*, Προσφυγή αριθ. 17387/03, απόφαση, 14 Οκτωβρίου 2003 (για τα άρθρα 5 και 6 της ΕΣΔΑ).
- ▶ ΕΔΔΑ, *Ζ και Τ κατά Ηνωμένου Βασιλείου*, Προσφυγή αριθ. 27034/05, απόφαση, 28 Φεβρουαρίου 2006: «παρά ταύτα, το ΕΔΔΑ δεν έχει αποκλείσει ότι ενδέχεται επίσης να ανακύψουν ζητήματα ... του άρθρου 5, σε περίπτωση που η προοπτική της αυθαίρετης κράτησης ήταν αρκούντως κατάφωρη».

Δικαιώματα που υπόκεινται σε περιορισμένη προστασία

Τα δικαιώματα στην ελευθερία της θρησκείας και στον σεβασμό της ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής των άρθρων 8 και 9 της ΕΣΔΑ επιδέχονται περιορισμούς. Ο κίνδυνος παραβίασης του δικαιώματος στην ελευθερία της θρησκείας και της πεποίθησης και του δικαιώματος στην ιδιωτική και οικογενειακή ζωή δεν ενεργοποιούν αυτόματα την προστασία της μη επαναπροώθησης.

Περιορισμοί στην προστασία που παρέχεται από τα άρθρα 8 και 9.

Το μέτρο πρέπει να:

- ▶ λαμβάνεται σύμφωνα με τον νόμο.
- ▶ να εξυπηρετεί έναν θεμιτό σκοπό.
- ▶ να είναι ανάλογο με τον επιδιωκόμενο σκοπό.
- ▶ να είναι αναγκαίο σε μια δημοκρατική κοινωνία.
- ▶ να μην επιφέρει διακρίσεις.

Τα εν λόγω δικαιώματα θα προστατεύονται από την αρχή της μη επαναπροώθησης όποτε η απέλαση θα καταλήγει σε αδικαιολόγητη επέμβαση στην απόλαυση του δικαιώματος του προσώπου στον σεβασμό της ιδιωτικής ή οικογενειακής ζωής, ή της ελευθερίας της θρησκείας. Στην περίπτωση αυτή, η απέλαση θα επιτρέπεται μόνον σε περιπτώσεις επείγοντος χαρακτήρα υπό τις προϋποθέσεις της νομιμότητας, της αναλογικότητας και της αναγκαιότητας, όπως αυτές έχουν παγιωθεί στη νομολογία του ΕΔΔΑ.

Τι συνεπάγονται οι εν λόγω προϋποθέσεις;

Κατά πάγια νομολογία του ΕΔΔΑ, μέτρο που επεμβαίνει στα κατοχυρωμένα από την ΕΣΔΑ δικαιώματα, είναι σύμφωνο με τον νόμο, όταν προβλέπεται από εθνικό νόμο και πληροί τις απαιτήσεις της προσβασιμότητας, της σαφήνειας και της προβλεψιμότητας.

Παράδειγμα:

- ▶ ΕΔΔΑ, *Perry κατά Λετονίας*, 8 Νοεμβρίου 2007, παράγραφος 62 (άρνηση των λετονικών αρχών να ανανεώσουν την προσωρινή άδεια διαμονής του προσφεύγοντα - ενός αλλοδαπού ευαγγελιστή πάστορα).

Η απαίτηση της επιδίωξης ενός θεμιτού σκοπού σε περιπτώσεις απέλασης που συνιστά επέμβαση στο δικαίωμα σεβασμού της ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής των εγκατεστημένων μεταναστών έχει κριθεί ότι πληρούται, όποτε τίθεται ζήτημα ελέγχου της μετανάστευσης, εθνικής ασφάλειας και δημόσιας τάξης. Ωστόσο, το ΕΔΔΑ έχει δηλώσει ότι θα πρέπει πάντως να αποδεικνύεται ότι το μέτρο έχει αποτελεσματική συμβολή και είναι αναγκαίο για την επίτευξη του εν λόγω σκοπού.

Παραδείγματα:

- ▶ ΕΔΔΑ, *Abdulaziz, Cabales και Balkandali κατά Ηνωμένου Βασιλείου* (Ολομέλεια), 24 Απριλίου 1985, παράγραφος 78·
- ▶ ΕΔΔΑ, *Nnyanzi κατά Ηνωμένου Βασιλείου*, 8 Απριλίου 2008, παράγραφος 76·

Οι απαιτήσεις αναγκαιότητας και αναλογικότητας συνεπάγονται ότι το μέτρο πρέπει να ανταποκρίνεται σε μια επείγουσα κοινωνική ανάγκη και να δικαιολογείται από επαρκείς και συναφείς λόγους, ενώ δεν διατίθενται λιγότερο επαχθή μέτρα για την πρόσφορη επίτευξη του εν λόγω σκοπού. Η απέλαση έχει κριθεί δυσανάλογη σε περιπτώσεις όπου η διατήρηση της οικογενειακής ζωής θα ήταν «εν τοις πράγμασι αδύνατη» για τον απελαθέντα μετανάστη.

Παραδείγματα:

- ▶ ΕΔΔΑ, *Amrollahi κατά Δανίας*, 11 Ιουλίου 2002, παράγραφοι 36-44·
- ▶ ΕΔΔΑ, *Sezen κατά Κάτω Χωρών*, 31 Ιανουαρίου 2006.

Το δικαίωμα σεβασμού της ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής (άρθρο 8).

Κατά την εκτίμηση του κατά πόσον η απέλαση ενός μετανάστη θα μπορούσε να ισοδυναμεί με αδικαιολόγητη επέμβαση στο δικαίωμά του/της για σεβασμό της ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής δυνάμει του άρθρου 8 της ΕΣΔΑ, είναι σημαντικό να προσδιοριστεί το περιεχόμενο των εννοιών της «ιδιωτικής ζωής» και της «οικογένειας»,¹⁹⁴ υπό την έννοια της ΕΣΔΑ. Το Δικαστήριο έχει προβεί σε μια ιδιαίτερα ευρεία ερμηνεία των εν λόγω εννοιών, που καταλαμβάνει ιδιαίτερα διαφορετικές καταστάσεις. Επιπλέον, σε περίπτωση που οι περιστάσεις ενός μετανάστη δεν εμπίπτουν στον ορισμό της «οικογένειας», ενδέχεται οι περιστάσεις της ιδιωτικής του/της ζωής να είναι τέτοιες που να δικαιολογούν

194. Βλ. Κεφάλαιο V του εγχειριδίου («Δικαίωμα στην οικογενειακή επανένωση»).

την προστασία της μη επαναπροώθησης. Το ΕΔΔΑ έχει αναγνωρίσει ότι «το σύνολο των κοινωνικών δεσμών μεταξύ των εγκατεστημένων μεταναστών και της κοινότητας στην οποία διαμένουν απαρτίζει την έννοια της «ιδιωτικής ζωής», υπό την έννοια του άρθρου 8».¹⁹⁵

Παραδείγματα:

- ▶ ΕΔΔΑ, *Slivenko κατά Λετονίας* (Τμήμα Ευρείας Σύνθεσης), 9 Οκτωβρίου 2003, παράγραφος 95.
- ▶ ΕΔΔΑ, *Onur κατά Ηνωμένου Βασιλείου*, 27 Φεβρουαρίου 2009, παράγραφος 46.
- ▶ ΕΔΔΑ, *A.W. Khan κατά Ηνωμένου Βασιλείου*, 12 Ιανουαρίου 2010, παράγραφος 31.

Με αυτό τον τρόπο καθίσταται ιδιαίτερα εύκαμπτη η εφαρμογή της αρχής της μη επαναπροώθησης λόγω του σεβασμού της ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής των εγκατεστημένων μεταναστών. Το ΕΔΔΑ έχει θέσει πολυάριθμα κριτήρια, τα οποία πρέπει να λαμβάνονται υπόψη κατά την εκτίμηση των κοινωνικών δεσμών του μετανάστη στην απελαύνουσα χώρα και του βαθμού της επέμβασης στα δικαιώματά του/της βάσει του άρθρου 8 της ΕΣΔΑ, περιλαμβανομένης της οικογενειακής κατάστασης του μετανάστη, του βέλτιστου συμφέροντος των παιδιών, του χρόνου που έχει διανυθεί στην απελαύνουσα χώρα, τη σοβαρότητα του αδικήματος, το επίπεδο των κοινωνικών και πολιτισμικών δεσμών στην απελαύνουσα χώρα, κ.ο.κ.

Παραδείγματα:

- ▶ ΕΔΔΑ, *Üner κατά Κάτω Χωρών* (Τμήμα Ευρείας Σύνθεσης), 18 Οκτωβρίου 2006, παράγραφος 58 (διάρκεια παραμονής στη χώρα υποδοχής).
- ▶ ΕΔΔΑ, *Nasri κατά Γαλλίας*, 13 Ιουλίου 1995, παράγραφοι 41 και 46 (ο υπήκοος της τρίτης χώρας ανατράφηκε και μορφώθηκε στη Γαλλία).
- ▶ ΕΔΔΑ, *Ciliz κατά Κάτω Χωρών*, 11 Ιουλίου 2000 (το συνδυασμένο αποτέλεσμα της φυλάκισης και της απέλασης είχε αποτρέψει τον προσφεύγοντα από την ανάπτυξη οικογενειακών δεσμών).
- ▶ ΕΔΔΑ, *Boultif κατά Ελβετίας*, 2 Αυγούστου 2001, παράγραφος 48: «το Δικαστήριο διαθέτει περιορισμένο μόνον αριθμό αποφάσεων επί υποθέσεων όπου το κύριο εμπόδιο της απέλασης ήταν ότι θα συνεπαγόταν για τους συζύγους τη δυσκολία του να παραμείνουν μαζί και ιδίως τη

195. ΕΔΔΑ, *Üner κατά Κάτω Χωρών* (Τμήμα Ευρείας Σύνθεσης), 18 Οκτωβρίου 2006, παράγραφος 59.

δυσκολία για τον έναν από τους δύο και/ή τα παιδιά να διαμείνουν στη χώρα καταγωγής του άλλου. Καλείται συνεπώς να θέσει κατευθυντήριες αρχές για την εξέταση του κατά πόσον το επίμαχο μέτρο ήταν αναγκαίο σε μια δημοκρατική κοινωνία. Κατά την εκτίμηση των κρίσιμων κριτηρίων σε μια τέτοια περίπτωση, το ΕΔΔΑ θα εξετάσει τη φύση και τη σοβαρότητα της παράβασης που τέλεσε ο προσφεύγων· τη διάρκεια της παραμονής του προσφεύγοντα στη χώρα από την οποία επρόκειτο να απελαθεί· τον χρόνο που είχε παρέλθει από την τέλεση του αδικήματος και τη συμπεριφορά του προσφεύγοντα κατά τη διάρκεια της εν λόγω περιόδου· τη διαφορετική υπηκοότητα των διάφορων θιγόμενων προσώπων· την οικογενειακή κατάσταση του προσφεύγοντα, όπως τη διάρκεια του γάμου· άλλους παράγοντες που αναδεικνύουν το κατά πόσον το ζευγάρι είχε μια πραγματική και κανονική οικογενειακή ζωή· το κατά πόσον η σύζυγος γνώριζε το αδίκημα κατά τον χρόνο σύναψης της οικογενειακής σχέσης· και το κατά πόσον υπήρχαν παιδιά στον γάμο, και εάν ναι, την ηλικία τους. Πάντως, το ΕΔΔΑ θα λάβει επίσης υπόψη τη σοβαρότητα των δυσκολιών που ενδεχομένως θα αντιμετώπιζε η σύζυγος στη χώρα προέλευσης του προσφεύγοντα, παρότι μόνον το γεγονός ότι ένα πρόσωπο που συνοδεύει τον/την σύζυγό τους ενδέχεται να αντιμετωπίσει ορισμένες δυσκολίες δεν μπορεί να αποκλείει την απέλαση»·

- ▶ ΕΔΔΑ, *Konstatinon κατά Κάτω Χωρών*, 26 Απριλίου 2007, παράγραφος 49 (διάρκεια παραμονής στη χώρα υποδοχής).

Το δικαίωμα στην ελευθερία της θρησκείας (άρθρο 9)

Το δικαίωμα στην ελευθερία της σκέψης, της συνείδησης και της θρησκείας κατοχυρώνεται δυνάμει του άρθρου 9 της ΕΣΔΑ και περιλαμβάνει το δικαίωμα εκδήλωσης της θρησκείας ή των πεποιθήσεων. Παρότι το δικαίωμα της θρησκείας είναι απόλυτο, το δικαίωμα εκδήλωσης της θρησκείας ή των πεποιθήσεων δεν είναι απόλυτο, και ως εκ τούτου μπορεί να υπόκειται σε περιορισμούς. Τούτοι είναι πιθανοί όταν ανήκουν μεταξύ «των προβλεπομένων υπό του νόμου και αποτελούντων αναγκαία μέτρα, εν δημοκρατική κοινωνία, δια την δημοσίαν ασφάλειαν, την προάσπισιν της δημοσίας τάξεως, υγείας και ηθικής ή την προάσπισιν των δικαιωμάτων και των ελευθεριών των άλλων» (άρθρο 9.2 της ΕΣΔΑ). Ωστόσο, στην περίπτωση του δικαιώματος στη θρησκεία, είναι σημαντικό να τονιστεί ότι δεν γίνονται αποδεκτοί περιορισμοί λόγω εθνικής ασφάλειας.

Παράδειγμα:

- ▶ ΕΔΔΑ, *Nolan και K. κατά Ρωσίας*, 12 Φεβρουαρίου 2009, παράγραφος 73.

Περαιτέρω, λαμβάνοντας υπόψη ότι η απέλαση ενός προσώπου μπορεί να οδηγήσει σε επέμβαση στο δικαίωμα της θρησκείας που απολαμβάνει στην αποστέλλουσα χώρα, η προστασία της μη επαναπροώθησης μπορεί να παρέχεται σε δύο διακριτές καταστάσεις. Η εκτίμηση του κινδύνου παραβίασης του δικαιώματος στην ελευθερία της θρησκείας σε περίπτωση απέλασης πρέπει συνεπώς να πραγματοποιείται όχι μόνον στη χώρα προορισμού αλλά και στην αποστέλλουσα χώρα.

Κίνδυνος δίωξης στη χώρα προορισμού

Όπως προαναφέρθηκε, το δικαίωμα στην ελευθερία της θρησκείας ή των πεποιθήσεων είναι απόλυτο και συνεπώς αυτόματα θα χαιρεί της προστασίας της μη επαναπροώθησης. Ως προς το δικαίωμα εκδήλωσης της θρησκείας, το ΕΔΔΑ έχει καθορίσει ότι υπάρχουν δύο καταστάσεις στις οποίες θα μπορούσε να εφαρμοστεί η αρχή της μη επαναπροώθησης: πρώτον, όταν υπάρχουν βάσιμοι λόγοι να πιστεύεται ότι, εάν ο υπήκοος της τρίτης χώρας απελαθεί θα βρεθεί αντιμέτωπος με δίωξη, θάνατο, κακή μεταχείριση ή παραβιάσεις του δικαιώματός του σε δίκαιη δίκη λόγω θρησκείας ή βάσει της θρησκείας του, δεύτερον, όποτε υφίσταται κατάφωρη παραβίαση της ελευθερίας της θρησκείας στη χώρα προορισμού.

Παράδειγμα:

- ▶ ΕΔΔΑ, *Z και T κατά Ηνωμένου Βασιλείου*, Προσφυγή αριθ. 27034/05, απόφαση, 28 Φεβρουαρίου 2006.

Απέλαση για θρησκευτικούς ή πολιτικούς λόγους

Η παραβίαση του δικαιώματος στην ελευθερία της θρησκείας ή πεποίθησης στην αποστέλλουσα χώρα συνεπάγεται ότι η απέλαση καθαυτή, σε αντίθεση με τις επιπτώσεις του εν λόγω μέτρου, συνιστά επέμβαση στα δικαιώματα του υπηκόου της τρίτης χώρας. Η απέλαση θα παραβιάζει το άρθρο 9 σε περίπτωση που το μέτρο ελήφθη επί τούτου, για την περιστολή της ελευθερίας σκέψης, θρησκείας ή πεποίθησης του προσώπου.

Παραδείγματα:

- ▶ ΕΔΔΑ, *Women on Waves και λοιποί κατά Πορτογαλίας*, 3 Φεβρουαρίου 2009 (οι αρχές της Πορτογαλίας αποφάσισαν να αποτρέψουν την είσοδο στα εγχώρια ύδατα της Πορτογαλίας του πλοίου *Borndiep*, το οποίο είχε ναυλωθεί για να φιλοξενήσει δραστηριότητες που προήγαγαν την αποποινικοποίηση της άμβλωσης).

- ▶ ΕΔΔΑ, *Nolan και K. κατά Ρωσίας*, 12 Φεβρουαρίου 2009, παράγραφος 62: «ο πυρήνας της αιτίασης του προσφεύγοντα δεν ήταν ότι δεν του επιτράπη να παραμείνει ή να διαμείνει στη Ρωσία αλλά το γεγονός ότι οι ρωσικές αρχές απαγόρευσαν την επανείσοδό του, ωθούμενες από τις θρησκευτικές του πεποιθήσεις και/ή δραστηριότητες. Το ΕΔΔΑ επαναλαμβάνει ως προς τούτο, ότι ενώ στη Σύμβαση δεν κατοχυρώνεται καθεαυτό το δικαίωμα ενός αλλοδαπού να εισέλθει ή να παραμείνει σε μια χώρα, οι έλεγχοι μετανάστευσης πρέπει να πραγματοποιούνται σύμφωνα με τις υποχρεώσεις που απορρέουν από τη Σύμβαση... Ως προς το άρθρο 9 ειδικότερα, τονίζει ότι «μόνον η απέλαση δεν... συνιστά επέμβαση στα δικαιώματα που κατοχυρώνονται στο άρθρο 9, εκτός εάν μπορεί να αποδειχθεί ότι το μέτρο σχεδιάστηκε για να καταστείλει την άσκηση των εν λόγω δικαιωμάτων και να τη διάδοση της θρησκείας ή της φιλοσοφίας των θιασωτών της».
- ▶ ΕΔΔΑ, *Cox κατά Τουρκίας*, 20 Μαΐου 2010 (απαγόρευση επανεισόδου στην Τουρκία που επιβλήθηκε στην προσφεύγουσα λόγω των πρότερων συζητήσεών της με φοιτητές και συναδέλφους ως προς το κουρδικό ζήτημα και το ζήτημα της Αρμενίας).

β. Δικονομικά δικαιώματα των μεταναστών

ι. Δικονομικά δικαιώματα των υπηκόων που διαμένουν νόμιμα

Το ΕΔΔΑ δεν παρέχει γενικό δικαίωμα δίκαιης ακρόασης στις διαδικασίες απέλασης και περιορίζει την εφαρμοσιμότητα των συγκεκριμένων δικονομικών εγγυήσεων σε υπηκόους τρίτων χωρών που παρίστανται νομίμως στην επικράτεια ενός συμβαλλόμενου κράτους. Οι εν λόγω εγγυήσεις συνεπώς δεν ισχύουν σε μετανάστες χωρίς χαρτιά, που παραμένουν απροστάτευτοι σε διαδικασίες απέλασης.

Το ΕΔΔΑ έχει ρητά απορρίψει την πλήρη εφαρμοσιμότητα του δικαιώματος σε δίκαιη δίκη στις διαδικασίες απέλασης. Ωστόσο, το άρθρο 1 του Πρωτοκόλλου αριθ. 7 αναγνωρίζει τα δικαιώματα των υπηκόων τρίτων χωρών «που διαμένουν νόμιμα» στο έδαφος ενός συμβαλλόμενου κράτους. Υπό την έννοια της νομολογίας του ΕΔΔΑ, η νόμιμη διαμονή πρέπει να γίνεται αντιληπτή ως εξαρτώμενη από την «ύπαρξη επαρκών και διαρκών δεσμών με συγκεκριμένο τόπο» και δεν περιορίζεται στη σωματική παρουσία. Σύμφωνα με το Δικαστήριο, ένα πρόσωπο του οποίου η θεώρηση εισόδου του αφαιρέθηκε αυθαίρετα και

στο οποίο δεν επιτράπηκε η είσοδος στη χώρα διαμονής του, δεν θεωρούνταν παράτυπα διαμένων.¹⁹⁶

Παραδείγματα:

- ▶ ΕΔΔΑ, *Maasouia κατά Γαλλίας* (Τμήμα Ευρείας Σύνθεσης), 5 Οκτωβρίου 2000, παράγραφοι 39-40.
- ▶ ΕΔΔΑ, *Mamatkulon και Askaron κατά Τουρκίας* (Τμήμα Ευρείας Σύνθεσης), 4 Φεβρουαρίου 2005, παράγραφος 82.
- ▶ ΕΔΔΑ, *Bolat κατά Ρωσίας*, 5 Οκτωβρίου 2006, παράγραφοι 76-80.
- ▶ ΕΔΔΑ, *Muminov κατά Ρωσίας*, 11 Δεκεμβρίου 2008, παράγραφος 126.
- ▶ ΕΔΔΑ, *Nolan και Κ. κατά Ρωσίας*, 12 Φεβρουαρίου 2009, παράγραφος 110.

Δικονομικά δικαιώματα σε υποθέσεις απέλασης κατά την ΕΣΔΑ: καθένας διαθέτει το δικαίωμα σε μια νομική απόφαση επί της απέλασης, το δικαίωμα προσβολής της διαταγής απέλασης και της προσφυγής κατ' αυτής ενώπιον μιας ανεξάρτητης αρχής, το δικαίωμα σε αντιπροσώπευση και το δικαίωμα στη μη διακριτική μεταχείριση.

Δυνάμει του άρθρου 1 του Πρωτοκόλλου αριθ. 7 της ΕΣΔΑ, οι υπήκοοι τρίτων χωρών που διαμένουν νόμιμα στο έδαφος ενός συμβαλλόμενου κράτους μπορούν να απελαύνονται μόνον υπό συγκεκριμένους όρους. Το άρθρο παραθέτει έναν κατάλογο δικονομικών εγγυήσεων και δυο εξαιρέσεις στην απέλαση αλλοδαπών που διαμένουν νόμιμα στο έδαφος ενός συμβαλλόμενου κράτους.

Πρώτον, κατά το άρθρο 1.1 του Πρωτοκόλλου αριθ. 7 της ΕΣΔΑ η απόφαση απέλασης ενός υπηκόου τρίτης χώρας που διαμένει νόμιμα πρέπει να «έχει ληφθεί σύμφωνα με τον νόμο». Το εν λόγω προαπαιτούμενο αντικατοπτρίζει τη διεθνώς αναγνωρισμένη αρχή της νομιμότητας, που έχει ερμηνευθεί από το ΕΔΔΑ με την έννοια ότι επιτάσσει να προϋπάρχει ένας εθνικός νόμος που να προβλέπει μέτρα απέλασης, να είναι προσβάσιμος και προβλέψιμος, και να απαιτεί την προστασία έναντι αυθαίρετων δράσεων των κρατικών αρχών. Επιπρόσθετα, το Δικαστήριο έκρινε ότι το μέτρο πρέπει να εφαρμόζεται σε συμμόρφωση τόσο με τις ουσιαστικές όσο και με τις διαδικαστικές πτυχές του νόμου και να ισχύει με καλή πίστη.

Παραδείγματα:

- ▶ ΕΔΔΑ, *Lupsa κατά Ρουμανίας*, 8 Ιουνίου 2006, παράγραφοι 55-61.

¹⁹⁶ Βλ. επίσης, Συμβούλιο της Ευρώπης 1984, παράγραφος 9.

- ▶ ΕΔΔΑ, *Bolat κατά Ρωσίας*, 5 Οκτωβρίου 2006, παράγραφος 81·
- ▶ ΕΔΔΑ, *Kaya κατά Ρουμανίας*, 12 Οκτωβρίου 2006, παράγραφοι 55-61·
- ▶ ΕΔΔΑ, *C.G. και λοιποί κατά Βουλγαρίας*, 24 Απριλίου 2008, παράγραφος 73.

Σε συνέχεια της απόφασης απέλασης, ο αλλοδαπός πρέπει να έχει τη δυνατότητα «να προτείνει επιχειρήματα κατά της απέλασής του» (άρθρο 1.1 περ. α του Πρωτοκόλλου αριθ. 7 της ΕΣΔΑ). Συναφώς, το εν λόγω δικαίωμα απαιτεί να κοινοποιείται στον αλλοδαπό που υπόκειται σε διαταγή απέλασης, η απόφαση και να ενημερώνεται για το δικαίωμά του/της να την προσβάλει, με τρόπο που να εγγυάται την αποτελεσματική και πρακτική εφαρμογή του δικαιώματός του/της βάσει της ΕΣΔΑ.

Προς τούτο, η Επιτροπή Υπουργών έχει εισηγηθεί ότι η «διαταγή απομάκρυνσης πρέπει να απευθύνεται γραπτώς στο ενδιαφερόμενο άτομο είτε άμεσα είτε μέσω του εξουσιοδοτημένου εκπροσώπου του/της [και] να υποδεικνύει τους νομικούς και πραγματικούς λόγους στους οποίους ερείδεται [και] τα διαθέσιμα ένδικα μέσα, είτε έχουν ανασταλτικό αποτέλεσμα είτε όχι και τις προθεσμίες εντός των οποίων πρέπει να ασκηθούν τα εν λόγω ένδικα μέσα».¹⁹⁷

Συνεπώς, το ΕΔΔΑ έχει ερμηνεύσει το δικαίωμα έκθεσης των λόγων της απέλασης ενός προσώπου με την έννοια ότι συνεπάγεται κατ' ανάγκη την υποχρέωση να κοινοποιηθεί η απόφαση στον αλλοδαπό, να είναι αρκούντως στοιχειοθετημένη και συγκεκριμένη ως προς τους λόγους της απέλασής του/της και να παρέχει σαφείς ενδείξεις και πληροφορίες για την ακρόαση της υπόθεσης του προσώπου. Το Δικαστήριο έχει κρίνει ότι η ανεπαρκής πληροφόρηση ενός προσώπου για την υπόθεσή του, ή ακόμη και η ανεπάρκεια χρόνου για την προπαρασκευή των ισχυρισμών του, συνιστά πρακτικό φραγμό στην αποτελεσματική άσκηση του δικαιώματός του να εκθέσει λόγους κατ' αυτής και παραβιάζει το άρθρο 1 του Πρωτοκόλλου αριθ. 7 της ΕΣΔΑ.

Παραδείγματα:

- ▶ ΕΔΔΑ, *Lupsa κατά Ρουμανίας*, 8 Ιουνίου 2006, παράγραφοι 59-60·
- ▶ ΕΔΔΑ, *Kaya κατά Ρουμανίας*, 12 Οκτωβρίου 2006, παράγραφοι 59-60·
- ▶ ΕΔΔΑ, *Nolan και Κ. κατά Ρωσίας*, 12 Φεβρουαρίου 2009, παράγραφος 115.

Περαιτέρω, ο αλλοδαπός που διαμένει νόμιμα και υπόκειται σε απέλαση έχει δικαίωμα, βάσει του άρθρου 1.1 περ. β και γ του Πρωτοκόλλου αριθ. 7 της ΕΣΔΑ, «επανεξέτασης της υπόθεσής του, εκπροσώπησης για τους σκοπούς αυτούς

¹⁹⁷. Επιτροπή Υπουργών 2005, Κατευθυντήρια Οδηγία 4.1.

ενώπιον της αρμόδιας αρχής ή ενώπιον του προσώπου ή των προσώπων που έχει υποδείξει η εν λόγω αρχή». Η αιτιολογική έκθεση περαιτέρω θεωρεί ότι:

Τούτο δεν απαιτεί κατ' ανάγκη μια διαδικασία δύο βαθμών ενώπιον διαφορετικών αρχών, αλλά μόνον ότι η αρμόδια αρχή πρέπει να επανεξετάσει την υπόθεση υπό το πρίσμα των λόγων που εγείρει το θιγόμενο πρόσωπο κατά της απέλασης. Με την επιφύλαξη της παρούσας περίπτωσης και της υποπερίπτωσης γ, ο τύπος της επανεξέτασης εναπόκειται στον καθορισμό του εθνικού δικαίου. Σε ορισμένα Κράτη, ο αλλοδαπός έχει τη δυνατότητα να προσφύγει κατά της απόφασης που ελήφθη, μετά την επανεξέταση της υπόθεσής του. Το παρόν άρθρο δεν αφορά το εν λόγω στάδιο της διαδικασίας και ως εκ τούτου δεν απαιτεί να επιτρέπεται στο εν λόγω πρόσωπο η παραμονή στο έδαφος του Κράτους εν όψει της έκβασης της προσφυγής που ασκήθηκε κατά της απόφασης που ελήφθη, μετά την επανεξέταση της υπόθεσής του.¹⁹⁸

Το εν λόγω δικαίωμα προσβολής της απόφασης ισοδυναμεί, κατά την Επιτροπή Υπουργών, με το δικαίωμα πραγματικής προσφυγής. Συνεπώς, η αρμόδια αρχή πρέπει να «απαρτίζεται από αμερόληπτα μέλη που απολαμβάνουν εγγυήσεις ανεξαρτησίας» και πρέπει να «έχει την εξουσία να επανεξετάσει τη διαταγή απομάκρυνσης, περιλαμβανομένης της δυνατότητας της προσωρινής αναστολής της εκτέλεσής της».¹⁹⁹ Επιπλέον, το ένδικο μέσο πρέπει να είναι προσβάσιμο και η προθεσμία άσκησης του δεν πρέπει να είναι αδικαιολόγητα σύντομη.²⁰⁰

Επιπρόσθετα, το δικαίωμα πραγματικής προσφυγής περιλαμβάνει το δικαίωμα χορήγησης νομικής συνδρομής ή νομικής εκπροσώπησης ενώπιον της αρμόδιας αρχής: σύμφωνα με την Επιτροπή Υπουργών: «όποτε το υποκείμενο της διαταγής απομάκρυνσης δεν διαθέτει επαρκή μέσα για την αναγκαία νομική συνδρομή του, πρέπει να τη λαμβάνει δωρεάν, σύμφωνα με τους οικείους εθνικούς κανόνες που αφορούν τη νομική συνδρομή».²⁰¹ Το ΕΔΔΑ έχει επίσης τονίσει τη σπουδαιότητα του εν λόγω δικαιώματος λαμβάνοντας υπόψη το γεγονός ότι δεν είχε επιτραπεί στον αλλοδαπό η επανεξέταση της υπόθεσής του με τη συμμετοχή του νομικού του παραστάτη προκειμένου να διαπιστωθεί παραβίαση του Πρωτοκόλλου αριθ. 7 της ΕΣΔΑ.²⁰²

198. Συμβούλιο της Ευρώπης 1984, παράγραφος 13.2.

199. Επιτροπή Υπουργών 2005, Κατευθυντήρια Οδηγία 5.1.

200. ό.π., Κατευθυντήρια Οδηγία 5.2.

201. ό.π

202. ΕΔΔΑ, Nolan και Κ. κατά Ρωσίας, 12 Φεβρουαρίου 2009, παράγραφος 115.

Τέλος, οι υπήκοοι των τρίτων χωρών που διαμένουν νόμιμα πρέπει να προστατεύονται από διακρίσεις, τόσο στον νόμο όσο και στην πράξη. Η στοχοποίηση συγκεκριμένων εθνοτικών ομάδων ή ειδικών κατηγοριών υπηκόων τρίτων χωρών και η εφαρμογή διαδικασιών σε αυτούς με διακριτικό τρόπο θα παραβίαζε το άρθρο 14 της ΕΣΔΑ, από κοινού λογιζόμενο με το άρθρο 1 του Πρωτοκόλλου αριθ. 7 της ΕΣΔΑ και του άρθρου 1 του Πρωτοκόλλου αριθ. 12 της ΕΣΔΑ.²⁰³

Λόγοι εξαίρεσης από τη δικονομική προστασία:

- ▶ δημόσια τάξη·
- ▶ εθνική ασφάλεια.

Σε ορισμένες περιστάσεις πάντως, το συμβαλλόμενο κράτος εξαιρείται από την υποχρέωση παροχής της δικονομικής προστασίας του άρθρου 1.1 του Πρωτοκόλλου αριθ. 7 πριν από την απέλαση. Οι εν λόγω εξαιρέσεις περιλαμβάνονται στο άρθρο 1.2 του

ίδιου πρωτοκόλλου και ισχύουν αποκλειστικά όταν [η απέλαση] «θεωρείται αναγκαία για το συμφέρον της δημόσιας τάξης ή επιβεβλημένη για λόγους εθνικής ασφάλειας». Το κράτος θα πρέπει να καταδείξει την ανάγκη του μέτρου όποτε η απέλαση διατάσσεται για λόγους δημοσίας τάξης, ενώ σε περίπτωση απέλασης για λόγους εθνικής ασφάλειας, η απόφαση «καθαυτή πρέπει να γίνεται δεκτή ως επαρκής αιτιολόγηση».²⁰⁴ Ωστόσο, το μέτρο πρέπει και στις δύο περιπτώσεις να σέβεται την αρχή της αναλογικότητας σύμφωνα με τη νομολογία του ΕΔΔΑ και να διασφαλίζονται τα δικαιώματα του άρθρου 1.1 του πρωτοκόλλου μετά την απέλαση του υπόψη προσώπου.

Αρχή της αναλογικότητας: το κράτος οφείλει να αποδείξει ότι το μέτρο:

- ▶ προβλέπεται από τον νόμο·
- ▶ επιδιώκει θεμιτό σκοπό·
- ▶ είναι αναγκαίο σε μια δημοκρατική κοινωνία και ανάλογο του επιδιωκόμενου σκοπού.

203. Βλ. Κεφάλαιο I (γ) του εγχειριδίου («Πρότυπα για την ισότητα και την απαγόρευση των διακρίσεων»).

204. Συμβούλιο της Ευρώπης 1984, παράγραφος 15.

Παραδείγματα:

- ▶ ΕΔΔΑ, *C.G. και λοιποί κατά Βουλγαρίας*, 24 Απριλίου 2008, παράγραφοι 43 και 78: «το Δικαστήριο παρατηρεί πρώτον ότι ενώ η απόφαση απέλασης του πρώτου προσφεύγοντα όριζε ότι το μέτρο λαμβανόταν επειδή ο ίδιος αποτελούσε απειλή για την εθνική ασφάλεια, στις μεταγενέστερες διαδικασίες επανεξέτασης ανέκυψε ότι το μόνο γεγονός που δικαιολογούσε την εν λόγω εκτίμηση- με την οποία συμφώνησαν πλήρως και οι δύο βαθμοί της δικαιοσύνης- ήταν η φερόμενη συμμετοχή του στην παράνομη εμπορία ναρκωτικών ουσιών σε συνέργεια με ορισμένους υπηκόους Βουλγαρίας... δύσκολα μπορεί να λεχθεί ότι, με βάση οποιονδήποτε εύλογο ορισμό του όρου, οι πράξεις που αποδίδονται στον πρώτο προσφεύγοντα- όσο αυστηρός κι αν είναι εν όψει του καταστροφικού αντίκτυπου των ναρκωτικών στην ανθρώπινη ζωή- ήταν σε θέση να πλήξουν την εθνική ασφάλεια της Βουλγαρίας ή μπορούσαν να θεμελιώσουν επαρκώς τη διαπίστωση ότι, αν δεν απελαυνόταν, θα αποτελούσε μελλοντικό κίνδυνο για την εθνική ασφάλεια... Ως προς το δεύτερο σκέλος της εξαίρεσης, το Δικαστήριο επισημαίνει ότι η αιτιολογική έκθεση του Πρωτοκόλλου αριθ. 7 αναφέρει ότι «Κράτος που στηρίζεται στη δημόσια τάξη για να απελάσει έναν αλλοδαπό πριν από την άσκηση των δικαιωμάτων του/ της δυνάμει της παραγράφου 1 του άρθρου 1 αυτού πρέπει να είναι σε θέση να καταδείξει ότι το εν λόγω εξαιρετικό μέτρο ήταν αναγκαίο στη συγκεκριμένη περίπτωση ή κατηγορία περιπτώσεων». Η εκτίμηση του κατά πόσον τούτο κατοχυρώνεται πρέπει να πραγματοποιείται «λαμβάνομένης υπόψη της αρχής της αναλογικότητας, όπως ορίζεται στη νομολογία [του Δικαστηρίου]». Στην παρούσα υπόθεση, η Κυβέρνηση δεν πρόβαλε επιχειρήματα ικανά να πείσουν το Δικαστήριο ότι κάτι τέτοιο ίσχυε εν προκειμένω. Ούτε υπάρχει κάποιο στοιχείο στον φάκελο της υπόθεσης που να υποδεικνύει ότι ήταν πράγματι αναγκαία η προηγούμενη απέλαση του πρώτου προσφεύγοντα πριν να είναι σε θέση να προσβάλει το μέτρο».
- ▶ ΕΔΔΑ, *Nolan και K. κατά Ρωσίας*, 12 Φεβρουαρίου 2009, παράγραφος 115: «η Κυβέρνηση επικαλέστηκε την εξαίρεση που παρατίθεται στην παράγραφο 2 του άρθρου 1 του Πρωτοκόλλου αριθ. 7 για να δικαιολογήσει τη δράση των ρωσικών αρχών σε βάρος του προσφεύγοντα. Ωστόσο, όπως έχει διαπιστώσει ανωτέρω το Δικαστήριο, δεν προσκόμισε κανένα υλικό ή αποδεικτικό στοιχείο ικανό να τεκμηριώσει την αιτίασή της ότι δηλαδή διακυβεύονταν τα συμφέροντα της εθνικής ασφάλειας ή της δημόσιας τάξης. Συνεπώς, η εξαίρεση που ορίζεται στην παράγραφο 2

δεν μπορεί να θεωρηθεί ότι ισχύει στην παρούσα υπόθεση και έπρεπε να είχε τηρηθεί η συνήθης διαδικασία που περιγράφεται στην παράγραφο 1».

Επιπλέον, βάσει του άρθρου 19.8 του (αναθεωρημένου) ΕΚΧ, τα κράτη απαγορεύεται από τη νομοθεσία να απελαύνουν διακινούμενους εργαζόμενους που διαμένουν νόμιμα στο έδαφός τους εκτός αν αυτοί θέτουν σε κίνδυνο την εθνική ασφάλεια ή διαπράττουν αδίκημα σε βάρος του δημοσίου συμφέροντος ή των χρηστών ηθών. Οι μετανάστες, επίσης, έχουν το δικαίωμα να προσβάλουν την απόφαση απέλασης ενώπιον δικαστηρίου ή άλλου ανεξάρτητου οργάνου, ακόμη και σε περιπτώσεις όπου διακυβεύεται η εθνική ασφάλεια, η δημόσια τάξη ή τα χρηστά ήθη.

Παραδείγματα:

- ▶ ΕΕΚΔ, «Συμπεράσματα V», Ηνωμένο Βασίλειο, σελ. 129-30 (επί της αδυναμίας προσφυγής ενώπιον ενός ανεξάρτητου οργάνου κατά απόφασης απέλασης ενός εργαζόμενου).
- ▶ ΕΕΚΔ, «Συμπεράσματα XVI-1», Κάτω Χώρες, σελ. 460-61 (η απέλαση ενός διακινούμενου εργαζόμενου συνεπάγεται την αυτόματη απέλαση των μελών της οικογένειάς του, που είχαν γίνει προηγουμένως δεκτοί στις Κάτω Χώρες στο πλαίσιο της οικογενειακής επανένωσης).

ii. Δικονομικά δικαιώματα άλλων κατηγοριών υπηκόων τρίτων χωρών

Οι μετανάστες που υπόκεινται σε απέλαση έχουν δικαίωμα να προσβάλουν τη διαταγή απέλασης σύμφωνα με το δικαίωμα πραγματικής προσφυγής που κατοχυρώνεται στο άρθρο 13 της ΕΣΔΑ. Σύμφωνα με την Επιτροπή Υπουργών:

Στη διαταγή απομάκρυνσης, ή στη διαδικασία που οδηγεί στη διαταγή απομάκρυνσης, το υποκείμενο της διαταγής απομάκρυνσης πρέπει να έχει δικαίωμα αποτελεσματικής προσφυγής ενώπιον της αρμόδιας αρχής ή ενός οργάνου που απαρτίζεται από αμερόληπτα μέλη, τα οποία χαιρούν εγγυήσεων ανεξαρτησίας. Η αρμόδια αρχή ή το αρμόδιο όργανο πρέπει να έχουν την εξουσία να επανεξετάζουν τη διαταγή απομάκρυνσης, και τη δυνατότητα να αναστέλλουν προσωρινά την εκτέλεσή της.²⁰⁵

Στην υπόθεση *M.S.S. κατά Βελγίου και Ελλάδας*, το ΕΔΔΑ ομοίως επιβεβαίωσε ότι στο πλαίσιο της απέλασης και υπό το φως της αρχής της μη επαναπροώθησης, το δικαίωμα σε πραγματική προσφυγή «απαιτεί επιτακτικά έναν έλεγχο προσεκτικό από πλευράς εθνικής αρχής, μια εξέταση ανεξάρτητη και

²⁰⁵ Επιτροπή Υπουργών 2005, Κατευθυντήρια Οδηγία 5.1.

αυστηρή κάθε αιτίασης σύμφωνα με την οποία υπάρχουν λόγοι να πιστεύει κανείς ότι συντρέχει κίνδυνος μεταχείρισης αντίθετης στο άρθρο 3 καθώς και ιδιαίτερη ταχύτητα-απαιτεί επίσης να έχουν οι ενδιαφερόμενοι μια προσφυγή που να έχει αυτοδικαίως ανασταλτικό αποτέλεσμα».²⁰⁶ Σκοπός του είναι να επιτρέπει στις εθνικές αρχές την ενδεδειγμένη εξέταση του ισχυρισμού και της συμβατότητας του μέτρου με τα δικαιώματα που κατοχυρώνονται στην ΕΣΔΑ, και γι' αυτό τον λόγο συνιστά προαπαιτούμενο της πραγματικής προσφυγής. Εάν η προσφυγή κατά μιας διαταγής απέλασης δεν αναστέλλει αυτόματα την εκτέλεση της απέλασης, το πρόσωπο εκτίθεται στον κίνδυνο να υποστεί βασανιστήρια ή σκληρή, απάνθρωπη και ταπεινωτική μεταχείριση ή τιμωρία στη χώρα προορισμού, ο οποίος εάν υλοποιηθεί, θα έχει μη αναστρέψιμες επιπτώσεις στο πρόσωπο και θα παραβιάζει την ΕΣΔΑ και την αρχή της μη επαναπροώθησης.

Παραδείγματα:

- ▶ ΕΔΔΑ, *Hirsi Jamaa και λοιποί κατά Ιταλίας* (Τμήμα Ευρείας Σύνθεσης), 23 Φεβρουαρίου 2012, παράγραφος 200: «εν όψει της σπουδαιότητας που το Δικαστήριο αποδίδει στο άρθρο 3 της Σύμβασης και τον μη αναστρέψιμο χαρακτήρα της βλάβης που μπορεί να προκύψει σε περίπτωση υλοποίησης του κινδύνου υποβολής σε βασανιστήρια ή κακή μεταχείριση, το Δικαστήριο έχει κρίνει ότι το ανασταλτικό αποτέλεσμα θα πρέπει επίσης να καταλαμβάνει υποθέσεις στις οποίες ένα Συμβαλλόμενο Κράτος αποφασίζει την απομάκρυνση αλλοδαπού σε χώρα όπου υπάρχουν βάσιμοι λόγοι να πιστεύεται ότι ο/η αλλοδαπός αντιμετωπίζει τέτοιου είδους κίνδυνο»
- ▶ ΕΔΔΑ, *Čonka κατά Βελγίου*, 5 Φεβρουαρίου 2002, παράγραφος 79: «το Δικαστήριο θεωρεί ότι η έννοια της πραγματικής προσφυγής βάσει του άρθρου 13 απαιτεί ότι το ένδικο μέσο που διατίθεται μπορεί να αποτρέψει την εκτέλεση μέτρων που αντίκεινται στη Σύμβαση και τα αποτελέσματα των οποίων είναι δυνητικά ανεπανόρθωτα..Συνεπώς, απάδει του άρθρου 13 η εκτέλεση των εν λόγω μέτρων πριν από την εξέταση από τις εθνικές αρχές της συμβατότητάς τους με τη Σύμβαση, παρότι στα Συμβαλλόμενα Κράτη παρέχεται κάποιου βαθμού διακριτικής ευχέρειας ως προς τον τρόπο συμμόρφωσης με τις υποχρεώσεις τους από την παρούσα διάταξη...»

206. ΕΔΔΑ, *M.S.S. κατά Βελγίου και Ελλάδας* (Τμήμα Ευρείας Σύνθεσης), ό.π., παράγραφοι 293 και 387.

Επιπλέον, το ΕΔΔΑ έχει υπενθυμίσει ότι η προσφυγή πρέπει να είναι άμεση, προσβάσιμη, αποτελεσματική στην πράξη και στον νόμο και δεν πρέπει να παρεμποδίζεται από τις πράξεις των κρατικών αρχών. Ωστόσο, παρότι το ΕΔΔΑ αναγνωρίζει τη σπουδαιότητα της ταχύτητας των διαδικασιών, τόνισε ότι η αμεσότητα δεν πρέπει να υπερισχύει της αποτελεσματικότητας, η οποία και προστατεύει από τις αυθαίρετες απελάσεις. Στην υπόθεση *I.M. κατά Γαλλίας*, το Δικαστήριο έκρινε ότι λόγω των ταχύρυθμων διαδικασιών, το αίτημα του προσφεύγοντα εξετάστηκε υποτυπωδώς και ο προσφεύγων είχε στερηθεί τη δίκαιη και εύλογη δυνατότητα να προσβάλει την απόφαση. Παρότι το ένδικο μέσο διατίθεται, το ΕΔΔΑ είχε την άποψη ότι στην πράξη δεν ήταν προσβάσιμο.

Παραδείγματα:

- ▶ ΕΔΔΑ, *M.S.S. κατά Βελγίου και Ελλάδας* (Τμήμα Ευρείας Σύνθεσης), 21 Ιανουαρίου 2011, παράγραφος 290.
- ▶ ΕΔΔΑ, *Muminov κατά Ρωσίας*, 11 Δεκεμβρίου 2008, παράγραφος 100: «ως προς την ουσία της προσφυγής, το ΕΔΔΑ επαναλαμβάνει ότι η κατά το άρθρο προσφυγή πρέπει να είναι αποτελεσματική τόσο στη νομοθεσία όσο και στην πράξη, ιδίως με την έννοια ότι η άσκησή της δεν πρέπει να παρεμποδίζεται αδικαιολόγητα από τις πράξεις ή τις παραλείψεις των αρχών του εναγόμενου Κράτους».
- ▶ ΕΔΔΑ, *R.U. κατά Ελλάδας*, 7 Ιουνίου 2011, παράγραφοι 82-83.
- ▶ ΕΔΔΑ, *i*, 2 Φεβρουαρίου 2012, παράγραφοι 130, 147-48 και 154.

Στην υπόθεση *M.S.S. κατά Βελγίου και Ελλάδας*, το ΕΔΔΑ τόνισε τη σπουδαιότητα της προσβασιμότητας στην πράξη σε ένα ένδικο μέσο κατά την εκτίμηση της αποτελεσματικότητάς της, επισημαίνοντας ότι η επικοινωνία μεταξύ των ελληνικών αρχών και του προσφεύγοντα, καθώς και οι δυσλειτουργίες της διαδικασίας κοινοποίησης «καθιστά πολύ αβέβαιη την δυνατότητα του προσφεύγοντα να παρακολουθήσει το αποτέλεσμα της αίτησής του ώστε να μην αφήσει να εκπνεύσει η προθεσμία προσφυγής».²⁰⁷ Το ΕΔΔΑ επίσης θεώρησε ότι η αδικαιολόγητη καθυστέρηση των διαδικασιών προσφυγής μπορούσε να παραβιάσει το δικαίωμα πραγματικής προσφυγής εν όψει της σοβαρότητας της κατάστασης και των διακυβευόμενων ζητημάτων.²⁰⁸

Έχει καθοριστεί περαιτέρω ότι ένα πρόσωπο που απειλείται με απέλαση πρέπει να έχει πρόσβαση στα συναφή έγγραφα και σε προσβάσιμη πληροφόρηση για τις τηρούμενες νομικές διαδικασίες στην υπόθεσή του/της. Επιπρόσθετα,

207. ό.π., παράγραφος 318.

208. ό.π., παράγραφος 320.

πρέπει να παρέχεται μεταφρασμένο υλικό και διερμηνεία, όποτε θεωρείται αναγκαίο, καθώς και αποτελεσματική πρόσβαση σε νομική συμβουλή και συνδρομή. Το δικαίωμα της πραγματικής προσφυγής συνεπάγεται επίσης την ανάγκη διασφάλισης του δικαιώματος συμμετοχής σε κατ' αντιμωλιάν διαδικασίες, και ως εκ τούτου το πρόσωπο πρέπει να αποκτήσει γνώση των λόγων της απόφασης απέλασης και να λαμβάνει μια δίκαιη και εύλογη δυνατότητα να αμφισβητήσει την ιστορική βάση της απέλασης, ακόμη κι όταν η απέλαση διατάσσεται για λόγους εθνικής ασφάλειας.

Παράδειγμα:

- ▶ ΕΔΔΑ, *Sharifi και λοιποί κατά Ιταλίας και Ελλάδας*, 21 Οκτωβρίου 2014 (το Δικαστήριο έκρινε ότι είχε υπάρξει παραβίαση του άρθρου 13 από την Ελλάδα, σε συνδυασμό με το άρθρο 3, λόγω της έλλειψης πρόσβασης (των προσφευγόντων) στη διαδικασία ασύλου και του κινδύνου απέλασης στο Αφγανιστάν, όπου ήταν πιθανό να υποστούν κακή μεταχείριση,²⁰⁹ και μια παραβίαση του άρθρου 3 από την Ιταλία, διότι οι ιταλικές αρχές με την προώθηση των εν λόγω προσφευγόντων στην Ελλάδα, τους είχαν εκθέσει στους κινδύνους που απορρέουν από τις ελλείψεις της διαδικασίας ασύλου στη χώρα αυτή).
- ▶ ΕΔΔΑ, *Al-Nashif κατά Βουλγαρίας*, 20 Ιουνίου 2002, παράγραφος 137: «... παρότι ενδεχομένως να απαιτούνται διαδικαστικοί περιορισμοί για τη διασφάλιση της μη επέλευσης επιζήμιων διαρροών για την εθνική ασφάλεια και ενώ οποιαδήποτε ανεξάρτητη αρχή που χειρίζεται μια απόφαση απέλασης μπορεί να χρειαστεί να αναγνωρίσει ευρύ περιθώριο εκτίμησης στην εκτελεστική εξουσία σε ζητήματα εθνικής ασφάλειας, τούτο ουδόλως μπορεί να δικαιολογεί τον παραμερισμό συλλήβδην των ένδικων μέσων, όποτε η εκτελεστική εξουσία κατά την κρίση της επικαλείται τον όρο «εθνική ασφάλεια».. Ακόμη και σε περίπτωση προβολής ισχυρισμού περί απειλής της εθνικής ασφάλειας, η εγγύηση της πραγματικής προσφυγής θέτει ως ελάχιστη προϋπόθεση ότι η αρμόδια ανεξάρτητη αρχή προσφυγών πρέπει να λαμβάνει γνώση των λόγων που θεμελιώνουν την απόφαση απέλασης, ακόμη και αν αυτοί δεν διατίθενται δημοσίως. Η αρχή πρέπει να είναι αρμόδια να απορρίπτει τον ισχυρισμό της εκτελεστικής εξουσίας, όποτε τον κρίνει αυθαίρετο ή αδικαιολόγητο. Πρέπει να διατίθενται διαδικασίες κατ' αντιμωλιάν οποιουδήποτε είδους, ακόμη και μέσω ειδικού αντιπροσώπου υποβληθέντα σε έλεγχο ασφαλείας, εφόσον απαιτείται. Περαιτέρω, πρέπει να εξεταστεί το ζήτημα του κατά

---

209. ΕΔΔΑ, *Sharifi και λοιποί κατά Ιταλίας και Ελλάδας*, 21 Οκτωβρίου 2014, παράγραφοι 173-181.

πόσον το αμφισβητούμενο μέτρο θα συνιστούσε επέμβαση στο δικαίωμα του ατόμου στον σεβασμό της οικογενειακής ζωής, και εφόσον ίσχυε κάτι τέτοιο, το κατά πόσον επιτυγχάνεται μια δίκαιη στάθμιση μεταξύ του δημοσίου συμφέροντος που διακυβεύεται και των δικαιωμάτων του ατόμου».

Υ. Συλλογικές απελάσεις

Η απόλυτη απαγόρευση των συλλογικών απελάσεων απορρέει από το εθιμικό διεθνές δίκαιο. Στις νομικές πράξεις του Συμβουλίου της Ευρώπης, η απαγόρευση των συλλογικών απελάσεων επιβεβαιώνεται στο άρθρο 4 του Πρωτοκόλλου αριθ. 4 της ΕΣΔΑ και, επαναλαμβάνεται στην Κατευθυντήρια Αρχή 3 των «Είκοσι κατευθυντήριες αρχές σχετικά με την αναγκαστική επιστροφή», σύμφωνα με την οποία μια «διαταγή απομάκρυνσης εκδίδεται αποκλειστικά στη βάση μιας εύλογης και αντικειμενικής εξέτασης της ιδιαίτερης περίπτωσης κάθε θιγόμενου προσώπου και πρέπει να λαμβάνει υπόψη τις ιδιαίτερες περιστάσεις κάθε περίπτωσης. Απαγορεύεται η συλλογική απέλαση των αλλοδαπών».²¹⁰

Πραγματική προσφυγή μετανάστη που υπόκειται σε απέλαση:

- ▶ η απόφαση της απέλασης πρέπει να υπόκειται σε ενδελεχή, αυστηρό και ανεξάρτητο έλεγχο·
- ▶ το ένδικο μέσο πρέπει να είναι άμεσο και προσβάσιμο στην πράξη και τη νομοθεσία·
- ▶ το ένδικο μέσο πρέπει να παρέχεται από δικαστικό όργανο ή από ανεξάρτητο και αμερόληπτο όργανο ικανό να επανεξετάσει και να ακυρώσει την απόφαση απέλασης·
- ▶ ο μετανάστης πρέπει να λαμβάνει γνώση των λόγων της απόφασης απέλασης και να διαθέτει μια ορθή και εύλογη δυνατότητα να τους προσβάλει σε διαδικασία κατ' αντιμωλίαν·
- ▶ όποτε κρίνεται αναγκαίο, ο μετανάστης πρέπει να λαμβάνει τα έγγραφα σε μετάφραση, διερμηνεία, νομική συμβουλή και/ή νομική συνδρομή·
- ▶ το ένδικο μέσο πρέπει να είναι εκτελεστό και να οδηγεί στην επανόρθωση ή την παύση της επίμαχης παραβίασης·
- ▶ το ένδικο μέσο πρέπει να αναστέλλει αυτοδικαίως την απέλαση·

²¹⁰. Επιτροπή Υπουργών 2005.

Θεμέλια αρχή της απαγόρευσης των συλλογικών απελάσεων είναι η απαίτηση της εξατομικευμένης εξέτασης κάθε αιτίαςσης, με δίκαιο και αντικειμενικό τρόπο. Το ΕΔΔΑ έχει διαπιστώσει ότι εάν δεν έχουν εξεταστεί οι προσωπικές περιστάσεις κάθε αλλοδαπού υπό απέλαση επί της ουσίας και σε εξατομικευμένη βάση, η διαδικασία ενδέχεται να παραβιάζει το άρθρο 4 του Πρωτοκόλλου αριθ.4 της ΕΣΔΑ. Συνεπώς, όποτε δεν γίνεται επαρκής μνεία των ιδιαίτερων περιστάσεων καθενός από τους αιτούντες μιας ομάδας αλλοδαπών σε παρόμοια κατάσταση που να δικαιολογεί την απέλασή του/της, ή όποτε διαφαίνεται ότι τα μέλη μιας ομάδας αλλοδαπών απελάθηκαν με την ίδια διαδικασία και κατά τον ίδιο χρόνο, το ΕΔΔΑ ενδέχεται να κρίνει ότι υπήρξε συλλογική απέλαση και να διαπιστώσει παραβίαση της ΕΣΔΑ.

Στην υπόθεση του 2014 *Sharifi και λοιποί κατά Ιταλίας και Ελλάδας*,²¹¹ το Δικαστήριο τόνισε την ανάγκη να επαληθευθεί η

ύπαρξη επαρκών εγγυήσεων που να βεβαιώνουν την εξατομικευμένη εξέταση των αιτιάσεων για την πρόληψη μιας παραβίασης του άρθρου 4 του Πρωτοκόλλου αριθ. 4 της ΕΣΔΑ. Η υπόθεση αφορούσε 32 Αφγανούς υπηκόους, δύο Σουδανούς υπηκόους και έναν υπήκοο Ερυθραίας, που ισχυρίστηκαν ότι εισήλθαν παράνομα στην Ιταλία προερχόμενοι από την Ελλάδα και επαναπροωθήθηκαν αμέσως προς την χώρα αυτή, στερούμενοι συνεπώς κάθε δικονομικό ή ουσιαστικό τους δικαίωμα. Οι προσφεύγοντας πρόβαλαν επίσης τον κίνδυνο περαιτέρω επαναπροώθησης προς τις αντίστοιχες χώρες καταγωγής τους, στις οποίες κινδύνευαν με θάνατο, βασανιστήρια ή απάνθρωπη ή ταπεινωτική μεταχείριση.

Το Δικαστήριο επανέλαβε τη διαπίστωση που είχε εξάγει στην υπόθεση *M.S.S. κατά Βελγίου και Ελλάδας*²¹², εξηγώντας ότι το σύστημα του Δουβλίνου μπορούσε να εφαρμοστεί μόνον με τρόπο που να συμβαδίζει με την ΕΣΔΑ και, ως εκ τούτου, οι αυτόματες επιστροφές ή οι συλλογικές και αδιάκριτες επιστροφές οποιασδήποτε μορφής, ήταν απαγορευμένες. Τουναντίον, οι ιταλικές αρχές έπρεπε να είχαν εξετάσει εξατομικευμένα τη δυνατότητα προώθησης κάθε προσφεύγοντα στην Ελλάδα βάσει του συστήματος του Δουβλίνου και να έχουν διασφαλίσει ότι η χώρα προορισμού προσέφερε επαρκείς εγγυήσεις κατά την εφαρμογή της πολιτικής ασύλου της για την αποτροπή της προώθησης του θιγόμενου προσώπου στη χώρα καταγωγής του, χωρίς εκτίμηση των κινδύνων στους οποίους θα εκτίθετο. Ως εκ τούτου, το Δικαστήριο έκρινε ότι

211. ΕΔΔΑ, *Sharifi και λοιποί κατά Ιταλίας και Ελλάδας*, 21 Οκτωβρίου 2014, παράγραφοι 214-225.

212. ΕΔΔΑ, *M.S.S. κατά Βελγίου και Ελλάδας* (Τμήμα Ευρείας Σύλληψης), ό.π., παράγραφοι 338-340.

υπήρξε παραβίαση του άρθρου 4 του Πρωτοκόλλου αριθ. 4 της ΕΣΔΑ λόγω των συλλογικών και αδιάκριτων απελάσεων των προσφευγόντων.

Άλλα παραδείγματα:

- ▶ ΕΔΔΑ, *Hirsi Jamaa και λοιποί κατά Ιταλίας* (Τμήμα Ευρείας Σύνθεσης), 23 Φεβρουαρίου 2012 (το ΕΔΔΑ διαπίστωσε ότι η επιστροφή μεταναστών από τη Σομαλία και την Ερυθραία στη Λιβύη, χωρίς εξέταση της περίπτωσης τους, τους εξέθεσε σε κίνδυνο κακής μεταχείρισης που ισοδυναμούσε με συλλογική απέλαση. Έκρινε ότι υπήρξαν δύο παραβιάσεις του άρθρου 3 της ΕΣΔΑ, για τον λόγο του ότι οι προσφεύγοντες είχαν εκτεθεί στον κίνδυνο κακής μεταχείρισης στη Λιβύη και επαναπατρισμού στη Σομαλία ή την Ερυθραία· μια παραβίαση του άρθρου 4 του Πρωτοκόλλου αριθ. 4 επί της απαγόρευσης των συλλογικών απελάσεων· και μια παραβίαση του άρθρου 13 σε συνδυασμό με το άρθρο 3 και το άρθρο 4 του Πρωτοκόλλου αριθ. 4).
- ▶ ΕΔΔΑ, *Čonka κατά Βελγίου*, 5 Φεβρουαρίου 2002, παράγραφοι 59 και 63 (το ΕΔΔΑ διαπίστωσε ότι δεν διατίθεντο επαρκείς εγγυήσεις που να καταδεικνύουν ότι οι αρχές είχαν επί της ουσίας και εξατομικευμένα λάβει υπόψη τις προσωπικές περιστάσεις κάθε προσφεύγοντα, βάσει του ότι όλοι οι θιγόμενοι αλλοδαποί έπρεπε να παραστούν ταυτόχρονα στο αστυνομικό τμήμα, ότι οι διαταγές που τους είχαν επιδοθεί και οι οποίες τους επέτασσαν να εγκαταλείψουν την επικράτεια και η σύλληψή τους είχαν τις ίδιες διατυπώσεις, ότι ήταν πολύ δύσκολο για τους αλλοδαπούς να επικοινωνήσουν με δικηγόρο, και ότι η διαδικασία ασύλου δεν είχε ολοκληρωθεί).
- ▶ ΕΔΔΑ, *Sultani κατά Γαλλίας*, 20 Ιουλίου 2007, παράγραφος 81 (ουδεμία παραβίαση, το ΕΔΔΑ διαπίστωσε ότι η γενική κατάσταση, καθώς και οι προσωπικές περιστάσεις του προσφεύγοντα είχαν εξεταστεί ουσιαστικά και σε ατομική βάση).

δ. Οικειοθελείς επιστροφές

Η οικειοθελής επιστροφή ή άλλως ο επαναπατρισμός των αλλοδαπών συνιστά μια ευρέως παραδεδεγμένη προτιμητέα κατάσταση, σε αντίθεση με τα μέτρα αναγκαστικής απομάκρυνσης. Το Συμβούλιο της Ευρώπης έχει υπογραμμίσει ότι «το κράτος φιλοξενίας πρέπει να λαμβάνει μέτρα για την προαγωγή των οικειοθελών επιστροφών, που πρέπει να προκρίνονται από τις αναγκαστικές

απομακρύνσεις. Πρέπει να αξιολογεί τακτικά και να βελτιώνει, εφόσον κρίνεται αναγκαίο, τα προγράμματα που έχει εφαρμόσει προς τούτο».²¹³

Εξηγεί ότι οι αναγκαστικές επιστροφές είναι λιγότερο επιθυμητές εν όψει των υψηλότερων κινδύνων παραβίασης των δικαιωμάτων του ανθρώπου που ενέχουν. Ως εκ τούτου ενθαρρύνει τα κράτη να προάγουν και να διευκολύνουν τις εν λόγω πρωτοβουλίες θεσπίζοντας προγράμματα οικειοθελών επιστροφών, όπως αυτές της ΔΟΕ, και παρέχοντας πληροφορίες και συνδρομή στα πρόσωπα που διαμένουν παράνομα στο έδαφος ενός κράτους. Οι επαναπατριζόμενοι πρέπει επίσης να έχουν στη διάθεσή τους μια εύλογη προθεσμία συμμόρφωσης με τη διαταγή απέλασης.²¹⁴

---

213. ό.π., Κατευθυντήρια Οδηγία 1.

214. Βλ. επίσης ΚΣΣΕ 1994, παράγραφος 8.ιx.β, και Επιτροπή Υπουργών 2004.

VII. Προσφυγή ενώπιον του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου

Το άρθρο 34 της ΕΣΔΑ κατοχυρώνει το δικαίωμα της ατομικής προσφυγής ενώπιον του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου. Ορίζει ότι:

Το Δικαστήριο μπορεί να επιληφθεί της εξέτασης προσφυγής που υποβάλλεται από κάθε φυσικό πρόσωπο, μη κυβερνητική οργανισμό ή ομάδα ατόμων, που ισχυρίζεται ότι είναι θύμα παραβίασης, από ένα από τα Υψηλά Συμβαλλόμενα Μέρη, των δικαιωμάτων που αναγνωρίζονται στη Σύμβαση ή στα Πρωτόκολλα αυτής. Τα Υψηλά Συμβαλλόμενα Μέρη αναλαμβάνουν την υποχρέωση να μην παρεμποδίζουν με κανένα μέτρο την αποτελεσματική άσκηση του δικαιώματος αυτού.

Το ΕΔΔΑ έχει περιγράψει το εν λόγω δικαίωμα ως «κύριο στοιχείο του μηχανισμού» για την προστασία των δικαιωμάτων του ανθρώπου και θεωρεί ότι συνιστά θεμελιώδη εγγύηση της αποτελεσματικότητας της ΕΣΔΑ.

Παραδείγματα:

- ▶ ΕΔΔΑ, *Mamatkulov και Askarov κατά Τουρκίας* (Τμήμα Ευρείας Σύνθεσης), 4 Φεβρουαρίου 2005, παράγραφοι 100 και 122.
- ▶ ΕΔΔΑ, *Λοϊζίδου κατά Τουρκίας* (Προδικαστικές Ενστάσεις), 23 Μαρτίου 1995, παράγραφοι 70-71.

Παρά ταύτα, το εν λόγω δικαίωμα υπόκειται σε ορισμένες προϋποθέσεις. Δυνάμει των άρθρων 32, 34 και 35 της ΕΣΔΑ, οι προσφεύγοντες πρέπει να είναι θύματα παραβίασης της ΕΣΔΑ, να έχουν εξαντλήσει όλα τα εσωτερικά ένδικα μέσα και να καταθέσουν προσφυγή εντός συγκεκριμένης προθεσμίας. Το ΕΔΔΑ διαθέτει εκτενή νομολογία για τις προϋποθέσεις παραδεκτού μιας ατομικής προσφυγής ενώπιον του Δικαστηρίου.

α. Πότε μπορούν να προσφύγουν οι μετανάστες;

Όλοι οι προσφεύγοντες, περιλαμβανομένων των μεταναστών, υπόκεινται στις προϋποθέσεις που θέτει η ΕΣΔΑ και το ΕΔΔΑ αναφορικά με τη δικαιοδοσία του Δικαστηρίου και το παραδεκτό της προσφυγής τους.

Δυνάμει του άρθρου 32 της ΕΣΔΑ, η δικαιοδοσία του Δικαστηρίου εκτείνεται «εφ' όλων των θεμάτων που αφορούν την ερμηνεία και την εφαρμογή της Σύμβασης και των Πρωτοκόλλων της». Επιπρόσθετα, σε περίπτωση ανασφαλείας επί της δικαιοδοσίας, το ΕΔΔΑ έχει την εξουσία να αποφασίζει και να ρυθμίζει τη διαφορά.

ι. Η ιδιότητα του προσφεύγοντα και η έννοια του θύματος

Σύμφωνα με το άρθρο 34 της ΕΣΔΑ, το πρόσωπο που καταθέτει προσφυγή ενώπιον του ΕΔΔΑ πρέπει να είναι θύμα παραβίασης των δικαιωμάτων που κατοχυρώνεται στη Σύμβαση. Τούτο εγείρει το ζήτημα του ποιος θεωρείται θύμα υπό την έννοια του άρθρου 34.

Το Δικαστήριο έχει καθορίσει ότι η έννοια του θύματος συνιστά αυτόνομη έννοια, που προκρίνει μια ερμηνεία σκοπιμότητας έναντι μιας κατά γράμμα ερμηνείας. Ως εκ τούτου, το ΕΔΔΑ δεν δεσμεύεται από τους εθνικούς κανόνες και ορισμούς και πρέπει να ερμηνεύει την έννοια του θύματος χωρίς υπέρμετρη τυπολατρία, εν όψει των σημερινών κοινωνικών συνθηκών και λαμβάνοντας υπόψη ότι ενίοτε η ιδιότητα του θύματος ενδέχεται να συνδέεται με την ουσία της υπόθεσης.

Παραδείγματα:

- ▶ ΕΔΔΑ, *Gorraiz Lizarraga και λοιποί κατά Ισπανίας*, 27 Απριλίου 2004, παράγραφοι 35 και 38
- ▶ ΕΔΔΑ, *Siliadin κατά Γαλλίας*, 26 Ιουλίου 2005, παράγραφος 63.
- ▶ ΕΔΔΑ, *Monnat κατά Ελβετίας*, 21 Σεπτεμβρίου 2006, παράγραφοι 30-33.

Συνεπώς, μια ελαστική ερμηνεία της έννοιας του θύματος έχει επιτρέψει στο ΕΔΔΑ να αναπτύξει τη νομολογία του με τρόπο που να αναγνωρίζει την απαιτούμενη ιδιότητα τόσο στα άμεσα και τα έμμεσα θύματα. «Άμεσα θύματα» είναι κατά λογική ακολουθία οι προσφεύγοντες που θίγονται άμεσα από την πράξη ή την παράλειψη που φέρεται να έχει παραβιάσει τα δικαιώματά τους από τη Σύμβαση, με τον όρο ότι δεν ήταν, ούτε εν μέρει, υπαίτιοι της παραβίασης. «Έμμεσα θύματα» από την άλλη, είναι τα άτομα που μπορούν να αξιώσουν έναν συγκεκριμένο, προσωπικό δεσμό με το άμεσο θύμα. Το ΕΔΔΑ έχει επί παραδειγματι κάνει δεκτή την προσφυγή της συζύγου του θύματος

που πρόβαλε την αιτίαση ότι υπήρξε παραβίαση του άρθρου 2 της ΕΣΔΑ ή της μητέρας προσώπου που πρόβαλε την αιτίαση ότι η εξαφάνιση του τελευταίου, ενώ ήταν κρατούμενος, παραβίαζε το άρθρο 3 της ΕΣΔΑ.

Παραδείγματα:

- ▶ ΕΔΔΑ, *McCann και λοιποί κατά Ηνωμένου Βασιλείου* (Τμήμα Ευρείας Σύνθεσης), 27 Σεπτεμβρίου 1995 (η σύζυγος του θύματος είναι έμμεσο θύμα, άρθρο 2 της ΕΣΔΑ).
- ▶ ΕΔΔΑ, *Aumier κατά Γαλλίας*, 25 Ιουνίου 1996, παράγραφος 36 (άμεσο θύμα).
- ▶ ΕΔΔΑ, *Kurt κατά Τουρκίας*, 25 Μαΐου 1998 (η μητέρα του θύματος είναι έμμεσο θύμα, άρθρο 3 της ΕΣΔΑ).
- ▶ ΕΔΔΑ, *Pasa και Erkan Erol κατά Τουρκίας*, 12 Δεκεμβρίου 2006 (απουσία της ιδιότητας του θύματος όταν το πρόσωπο είναι εν μέρει υπαίτιο για την παραβίαση).

Περαιτέρω, μόνο ζώντες, είτε τα ίδια τα θύματα είτε τα πρόσωπα που προσφεύγουν για λογαριασμό τους, μπορούν να καταθέσουν προσφυγή. Το ΕΔΔΑ έχει κρίνει απαράδεκτη την αιτίαση προσώπου που είχε αποβιώσει παρότι αυτή είχε υποβληθεί δια αντιπροσώπου. Ωστόσο, εάν το θύμα αποβιώσει μετά την κατάθεση της προσφυγής του/της, το ΕΔΔΑ μπορεί να κάνει δεκτό ότι τα μέλη της οικογένειάς του έχουν επαρκές συμφέρον στη συνέχιση της δίκης επί της προσφυγής. Έχει την άποψη ότι ενίοτε, η προστασία των δικαιωμάτων του ανθρώπου μπορεί να απαιτεί τη συνέχιση της εξέτασης της αιτίασης από το ΕΔΔΑ, αντί να διαγράψει αυτόματα από το πινάκιο την υπόθεση, ανεξάρτητα από τον θάνατο του αρχικώς προσφεύγοντα.

Παραδείγματα:

- ▶ ΕΔΔΑ, *Raimondo κατά Ιταλίας*, 22 Φεβρουαρίου 1994, παράγραφος 2 (συνέχιση δίκης από κληρονόμο ή στενό συγγενή).
- ▶ ΕΔΔΑ, *Karner κατά Αυστρίας*, 24 Ιουλίου 2003, παράγραφοι 25επ. (επί της εξουσίας του Δικαστηρίου να εκτιμά την αναγκαιότητα συνέχισης της εξέτασης της προσφυγής για τον σκοπό της προάσπισης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων).

Τέλος, η ιδιότητα του θύματος πρέπει να παραμένει δικαιολογημένη σε όλα τα στάδια των διαδικασιών. Εάν οποιοδήποτε κατά τη διάρκεια της διαδικασίας, οι εθνικές αρχές λάβουν μέτρα με τα οποία αναγνωρίζουν ρητά την παραβίαση και επιχειρούν να την αποκαταστήσουν, επέρχεται η απώλεια της ιδιότητας του/της προσφεύγοντος/-ουσας.

Παραδείγματα:

- ▶ ΕΔΔΑ, *Scordino κατά Ιταλίας* (Αριθ. 1) (Τμήμα Ευρείας Σύνθεσης), 29 Μαρτίου 2006, παράγραφοι 178επ., 193: «το Δικαστήριο καλείται να επαληθεύσει ότι οι αρχές επιβεβαίωσαν, τουλάχιστον στοιχειωδώς, μια παραβίαση ενός δικαιώματος που προστατεύεται από τη Σύμβαση και το κατά πόσον η αποκατάσταση μπορεί να θεωρηθεί επαρκής και ικανοποιητική...εν κατακλείδι, και με δεδομένο ότι διάφορες προϋποθέσεις δεν είχαν εκπληρωθεί, το Δικαστήριο έχει την άποψη ότι η αποκατάσταση ήταν ανεπαρκής. Με δεδομένο ότι η δεύτερη προϋπόθεση— κατάλληλη και ικανοποιητική αποκατάσταση – δεν έχει εκπληρωθεί, το Δικαστήριο έχει την άποψη ότι οι προσφεύγοντες στην μπορούσα υπόθεση μπορούν να εξακολουθούν να ισχυρίζονται ότι είναι «θύματα» παραβίασης της προϋπόθεσης του «εύλογου χρονικού διαστήματος»»
- ▶ ΕΔΔΑ, *Burdon κατά Ρωσίας*, 7 Μαΐου 2002, παράγραφος 30: «Το Δικαστήριο επαναλαμβάνει ότι καταρχάς οι εθνικές αρχές είναι αρμόδιες να αποκαθιστούν κάθε τυχόν παραβίαση της Σύμβασης. Εν όψει αυτού, το ζήτημα του κατά πόσον ο προσφεύγων μπορεί να ισχυριστεί ότι είναι θύμα της επικαλούμενης παραβίασης παραμένει συναφές σε όλα τα στάδια των διαδικασιών της Σύμβασης».

ii. Έννοια των δυνητικών θυμάτων και των μεταναστών

Το ΕΔΔΑ έχει τονίσει ότι ο άμεσος αντίκτυπος της παραβίασης συνιστά κριτήριο που δεν μπορεί να εφαρμόζεται αυστηρά και μηχανικά και ως εκ τούτου έχει καθιερώσει την έννοια του «δυνητικού θύματος». Απόδωσε λοιπόν, κατά περίπτωση, την αναγκαία ιδιότητα του θύματος σε πρόσωπα που δεν ήταν θύματα άμεσης παραβίασης, αλλά μόνον δυνητικά θύματα.

Παραδείγματα:

- ▶ ΕΔΔΑ, *Soering κατά Ηνωμένου Βασιλείου* (Ολομέλεια), 7 Ιουλίου 1989 (δυνητικό θύμα σε υπόθεση έκδοσης).
- ▶ ΕΔΔΑ, *Open Door and Dublin Well Woman κατά Ιρλανδίας* (Ολομέλεια), 29 Οκτωβρίου 1992, παράγραφος 44 (δυνητικά θύματα σε υπόθεση αναφορικά με μέτρα που περιορίζουν τη διάχυση της πληροφόρησης για τις αμβλώσεις σε γυναίκες που βρίσκονται σε αναπαραγωγική ηλικία).
- ▶ ΕΔΔΑ, *Karner κατά Αυστρίας*, 24 Ιουλίου 2003, παράγραφος 25 (η άμεση παραβίαση δεν συνιστά μηχανικό και ανελαστικό κριτήριο).

Η ανάπτυξη της εν λόγω έννοιας έχει ιδιαίτερη σπουδαιότητα για τους πρόσφυγες. Όπως εξηγείται κατωτέρω, το δικαίωμα πραγματικής προσφυγής

σε περιπτώσεις απέλασης πρέπει να έχει ανασταλτικό αποτέλεσμα για τον σκοπό της αποτελεσματικής προστασίας έναντι των δυνητικών κινδύνων που υφίστανται στη χώρα προορισμού, ιδίως έναντι παραβιάσεων του άρθρου 3 της ΕΣΔΑ. Το ΕΔΔΑ έχει διαπιστώσει τέτοιες υποθετικές παραβιάσεις της ΕΣΔΑ, σε περίπτωση απέλασης του προσφεύγοντα, διότι δυνητικά θα ήταν θύμα βασανιστηρίου και κακής μεταχείρισης, μη δίκαιης δίκης, αυθαίρετης κράτησης ή παραβίασης ενδεικτικά του δικαιώματός του στην οικογενειακή ζωή.

Παραδείγματα:

Παραβίαση του άρθρου 3 της ΕΣΔΑ σε περίπτωση απομάκρυνσης:

- ▶ ΕΔΔΑ, *Sufi και Elmi κατά Ηνωμένου Βασιλείου*, 28 Ιουνίου 2011 (δύο Σομαλοί υπήκοοι παραπονούνταν ότι θα εκτίθεντο σε κίνδυνο κακής μεταχείρισης ή δολοφονίας σε περίπτωση επιστροφής τους στο Μουκντίσο το ΕΔΔΑ έκρινε ότι σε περίπτωση προώθησης των προσφευγόντων στη χώρα καταγωγής θα υφίστατο παραβίαση του άρθρου 3).
- ▶ ΕΔΔΑ, *Auad κατά Βουλγαρίας*, 11 Οκτωβρίου 2011 (κράτηση εν όψει της απέλασης απάτριδος προσώπου παλαιστινιακής καταγωγής που ισχυρίστηκε ότι θα εκτίθετο σε κακή μεταχείριση σε περίπτωση απέλασης. Το ΕΔΔΑ διαπίστωσε παραβιάσεις των άρθρων 5 και 13 της ΕΣΔΑ και έκρινε ότι θα υπήρχε παραβίαση του άρθρου 3 σε περίπτωση απέλασης του κ. Auad).
- ▶ ΕΔΔΑ, *I.M. κατά Γαλλίας*, 2 Φεβρουαρίου 2012 (υπό το πρίσμα των κινδύνων που θα αντιμετώπιζε ο προσφεύγων στην περίπτωση απέλασής του στο Σουδάν και του γεγονότος ότι η αίτηση ασύλου του εξετάστηκε στο πλαίσιο ταχύρυθμης διαδικασίας, το ΕΔΔΑ διαπίστωσε παραβίαση του άρθρου 13, του δικαιώματος πραγματικής προσφυγής, από κοινού με το άρθρο 3 της ΕΣΔΑ).

Παραβίαση του άρθρου 6 της ΕΣΔΑ σε περίπτωση απέλασης:

- ▶ ΕΔΔΑ, *Othman κατά Ηνωμένου Βασιλείου*, 17 Ιανουαρίου 2012 (παρά τις διπλωματικές διαβεβαιώσεις που προστάτευαν τον προσφεύγοντα από τα βασανιστήρια, το ΕΔΔΑ διαπίστωσε ότι εξακολουθούσε να υφίσταται ένας πραγματικός κίνδυνος ότι τα αποδεικτικά στοιχεία που είχαν αποσπαστεί μέσω βασανιστηρίων θα χρησιμοποιούνταν εναντίον του στη δίκη του. Είναι η πρώτη φορά που το ΕΔΔΑ έκρινε ότι μια απέλαση θα παραβίαζε το άρθρο 6 της ΕΣΔΑ-δικαίωμα σε δίκαιη δίκη- και συνεπώς αποτύπωνε τη διεθνή ομοφωνία ότι η χρήση αποδεικτικών στοιχείων που έχουν αποσπαστεί μέσω βασανιστηρίων καθιστούν αδύνατη τη δίκαιη δίκη).

Παραβίαση του άρθρου 8 σε περίπτωση διοικητικής απέλασης:

- ▶ ΕΔΔΑ, *Nunez κατά Νορβηγίας*, 28 Ιουνίου 2011 (υπήκοος της Δομινικανής Δημοκρατίας πρόσβαλε τη διαταγή διοικητικής απέλασης της από τη Νορβηγία, η οποία θα είχε ως αποτέλεσμα τον αποχωρισμό της από τα μικρά παιδιά της που έμεναν στη χώρα. Το ΕΔΔΑ διαπίστωσε ότι θα υφίστατο παραβίαση του άρθρου 8 της ΕΣΔΑ και του δικαιώματος σεβασμού της οικογενειακής ζωής σε περίπτωση απέλασης της προσφεύγουσας από τη Νορβηγία).

iii. Η προϋπόθεση της εξάντλησης των εσωτερικών ένδικων μέσων

Ο κανόνας της εξάντλησης των εσωτερικών ένδικων μέσων συνιστά αρχή του διεθνούς εθιμικού δικαίου και κατοχυρώνεται στη νομολογία του ΔΔ και σε πολυάριθμες νομικές πράξεις για τα δικαιώματα του ανθρώπου.²¹⁵ Ρητά ορίζεται στην ΕΣΔΑ, το άρθρο 35.1 της οποίας ορίζει ότι «το Δικαστήριο δεν μπορεί να επιληφθεί προσφυγής παρά μόνον αφού εξαντληθούν τα εσωτερικά ένδικα μέσα, όπως αυτά νοούνται σύμφωνα με τις γενικώς παραδεδεγμένες αρχές του δικαίου». Στην υπόθεση A, B και C κατά Ιρλανδίας, το ΕΔΔΑ επεξήγησε ότι «η ύπαρξη των εν λόγω ενδίκων μέσων πρέπει να είναι επαρκώς βεβαία, όχι μόνον στη θεωρία αλλά και την πράξη, άλλως στερούνται την απαιτούμενη προσβασιμότητα και αποτελεσματικότητα. Το εναγόμενο Κράτος έχει το βάρος απόδειξης της πλήρωσης των εν λόγω προϋποθέσεων».²¹⁶

Οι δικαιολογητικοί λόγοι της εν λόγω προϋπόθεσης είναι ο επικουρικός ρόλος του ΕΔΔΑ και το γεγονός ότι πρέπει να παρέχεται η δυνατότητα στα κράτη να αποτρέπουν ή να αποκαθιστούν την παραβίαση σε εθνικό επίπεδο πριν την ανάληψη δράσης σε διεθνές επίπεδο. Συνδέεται επίσης με την υποχρέωση των κρατών να παρέχουν τη δυνατότητα πραγματικής προσφυγής κατά το άρθρο 13 της ΕΣΔΑ. Το ΕΔΔΑ έχει την άποψη ότι πρόκειται για βασική αρχή και αναπόδραστη πτυχή του συστήματος προστασίας που καθιερώνει η ΕΣΔΑ.

Παραδείγματα:

- ▶ ΕΔΔΑ, *Selmouni κατά Γαλλίας* (Τμήμα Ευρείας Σύνθεσης), 28 Ιουλίου 1999, παράγραφος 74 (επικουρικός χαρακτήρας του μηχανισμού της ΕΣΔΑ).

215. Βλ. επί παραδείγματι την υπόθεση του ΔΔ *Interhandel* (Ελβετία κατά Ηνωμένων Πολιτειών), 21 Μαρτίου 1959, Εκθέσεις ΔΔ 1959, σελ. 6.

216. ΕΔΔΑ, A, B, και C. κατά Ιρλανδίας (Τμήμα Ευρείας Σύνθεσης), 16 Δεκεμβρίου 2010, παράγραφος 142.

- ▶ ΕΔΔΑ, *Kudla κατά Πολωνίας* (Τμήμα Ευρείας Σύνθεσης), 26 Οκτωβρίου 2000, παράγραφος 152.

Όπως με την έννοια του θύματος, ο κανόνας της εξάντλησης των εσωτερικών ένδικων μέσων δεν πρέπει να εφαρμόζεται με άκρα τυπικότητα, και πρέπει να ερμηνεύεται με ελαστικότητα, υπό το φως των εξατομικευμένων περιστάσεων κάθε υπόθεσης. Επί παραδείγματι, το ΕΔΔΑ έκρινε υπέρμετρη την απαίτηση κατά την οποία ο προσφεύγων καλείτο να προσφύγει σε εσωτερικό ένδικο μέσο, που ακόμη και το ανώτατο δικαστήριο του επίδικου κράτους δεν θεωρούσε υποχρεωτικό. Περαιτέρω, επίσης κριθεί υπέρμετρη η απαίτηση της χρήσης ένδικου μέσου από προσφεύγοντα που συνιστά δυσανάλογο φραγμό και έθιγε το δικαίωμα υποβολής ατομικής προσφυγής ενώπιον του ΕΔΔΑ (άρθρο 34). Επιπλέον, τα εσωτερικά ένδικα μέσα πρέπει να είναι διαθέσιμα και προσβάσιμα τόσο στη θεωρία όσο και στην πράξη προκειμένου να εφαρμόζεται ο εν λόγω κανόνας.

Παραδείγματα:

- ▶ ΕΔΔΑ, *D.H. και λοιποί κατά της Τσεχικής Δημοκρατίας* (Τμήμα Ευρείας Σύνθεσης), 13 Νοεμβρίου 2007, παράγραφοι 116-18·
- ▶ ΕΔΔΑ, *Ringisen κατά Αυστρίας*, 16 Ιουλίου 1971, παράγραφος 89 (ελαστικότητα του κανόνα)·
- ▶ ΕΔΔΑ, *Veriter κατά Γαλλίας*, 14 Οκτωβρίου 2010, παράγραφος 27 (εξαίρεση από τον κανόνα της εξάντλησης των εσωτερικών ένδικων μέσων διότι η απαίτηση να κάνει χρήση ο προσφεύγων ενός συγκεκριμένου ένδικου μέσου συνιστούσε δυσανάλογο φραγμό του κατά το άρθρο 34 της ΕΣΔΑ δικαιώματος του).

Τέλος, η προϋπόθεση του άρθρου 35.1 της ΕΣΔΑ πληρούται όταν το δευτεροβάθμιο δικαστήριο προέβη στην εξέταση της ουσίας της υπόθεσης, παρότι αυτή είχε κριθεί απαράδεκτη ή όταν το δικαστήριο εξέδωσε απόφαση επί της ουσίας της υπόθεσης, έστω και συνοπτικά, παρότι η αιτίαση του προσφεύγοντα υποτυπωδώς πληρούσε τους τύπους ή τη διατύπωση που έτασσε η εθνική νομοθεσία. Περαιτέρω, όταν ο προσφεύγων έχει τη δυνατότητα επιλογής μεταξύ αυτοτελών παράλληλων ένδικων μέσων που αποσκοπούν με παρεμφερή τρόπο στην επανόρθωση, αρκεί να κάνει χρήση ενός μόνον από αυτά, προκειμένου να πληροί τον κανόνα της εξάντλησης των εσωτερικών ένδικων μέσων.

Παραδείγματα:

- ▶ ΕΔΔΑ, Verein gegen Tierfabriken Schweiz (VgT) κατά Ελβετίας (Αριθ. 2) (Τμήμα Ευρείας Σύνθεσης), 30 Ιουνίου 2009, παράγραφοι 43-45.
- ▶ ΕΔΔΑ, Vladimir Romanov κατά Ρωσίας, 24 Ιουλίου 2008, παράγραφος 52.
- ▶ ΕΔΔΑ, Jasinskis κατά Λετονίας, 21 Δεκεμβρίου 2010, παράγραφοι 50 και 53-54 (επί αυτοτελών παράλληλων ένδικων μέσων).

iv. Η προθεσμία των έξι μηνών

Το άρθρο 35.1 ορίζει επίσης μια προθεσμία για την έγερση αξίωσης. Προσδιορίζει ότι μια προσφυγή πρέπει να κατατεθεί «εντός προθεσμίας έξι (6) μηνών από της ημερομηνίας της τελεσιδικίας της εσωτερικής απόφασης» προκειμένου να κριθεί παραδεκτή. Επ' αυτού, ομοίως, το ΕΔΔΑ υπήρξε πολυγραφότατο και διαθέτει νομολογία που ερμηνεύει και εξειδικεύει την προϋπόθεση της προθεσμίας.

Δικαιολογητικός λόγος του εν λόγω κανόνα είναι η προαγωγή της ασφάλειας δικαίου και η ανάγκη πρόληψης της επί μακρόν ανασφάλειας. Συνεπώς, το διάστημα των έξι μηνών όχι μόνον θεωρείται επαρκές διάστημα για να αποφασίσει ο [δυνητικός] προσφεύγων την προσφορότητα της προσφυγής του/της ενώπιον του ΕΔΔΑ και τα επιχειρήματα που θα προβάλει, αλλά διασφαλίζει και μια ορθή εξέταση των πραγματικών περιστατικών, η οποία με την πάροδο του χρόνου θα καθίστατο δυσχερής και λιγότερο ασφαλής για τις αρχές και άλλα ενδιαφερόμενα πρόσωπα.

Παραδείγματα:

- ▶ ΕΔΔΑ, *Nee κατά Ιρλανδίας*, Προσφυγή αριθ. 52787/09, απόφαση, 30 Ιανουαρίου 2003.
- ▶ ΕΔΔΑ, *P.M. κατά Ηνωμένου Βασιλείου*, Προσφυγή αριθ. 6638/03, απόφαση, 24 Αυγούστου 2004.
- ▶ ΕΔΔΑ, *O'Loughlin και λοιποί κατά Ηνωμένου Βασιλείου*, Προσφυγή αριθ. 23274/04, απόφαση, 25 Αυγούστου 2005.

Ο κανόνας των έξι μηνών απαιτεί από το εθνικό δικαστήριο να έχει ρυθμίσει οριστικά τη θέση του προσφεύγοντος ως προς το αντικείμενο της αιτιάσεώς του. Η περίοδος αρχίζει να τρέχει μόλις η απόφαση καταστεί τελεσίδικη και συνιστά δεδικασμένο. Περαιτέρω, το ΕΔΔΑ έχει αποφανθεί ότι μόνον τα συνήθη και αποτελεσματικά ένδικα μέσα μπορούν να λαμβάνονται υπόψη διότι ένας δυνητικός προσφεύγων δεν μπορεί να καταστρατηγεί την προθεσμία με καταχρηστικές αιτιάσεις ενώπιον αναρμόδιων οργάνων. Παρομοίως, οι αιτήσεις επανάληψης των διαδικασιών ή έκτακτων ένδικων μέσων δεν λαμβάνονται

υπόψη και δεν επιτρέπουν καταρχήν την παράταση του κανόνα της εξαμήνης προθεσμίας, εκτός αν το εν λόγω ένδικο μέσο είναι το μόνο που διατίθεται.

Παραδείγματα:

- ▶ ΕΔΔΑ, Βαρνάβα και λοιποί κατά Τουρκίας (Τμήμα Ευρείας Σύνθεσης), 18 Σεπτεμβρίου 2009, παράγραφος 157 ·
- ▶ ΕΔΔΑ, *Paul και Audrey Edwards κατά Ηνωμένου Βασιλείου*, Προσφυγή αριθ. 46477/99, απόφαση, 7 Ιουνίου 2001 ·
- ▶ ΕΔΔΑ, *Ahtinen κατά Φιλανδίας*, Προσφυγή αριθ. 48907/99, απόφαση, 31 Μαΐου 2005 (το έκτακτο ένδικο μέσο μπορεί να ληφθεί υπόψη μόνον εφόσον αποτελεί το μόνον διαθέσιμο ένδικο μέσο) ·
- ▶ ΕΔΔΑ, *Fernie κατά Ηνωμένου Βασιλείου*, Προσφυγή αριθ. 14881/04, απόφαση, 5 Ιανουαρίου 2006·
- ▶ ΕΔΔΑ, *Tuska κατά Ηνωμένου Βασιλείου* (αριθ. 1), Προσφυγή αριθ. 34586/10, απόφαση, 18 Ιανουαρίου 2011.

Σε περίπτωση συνεχιζόμενης κατάστασης, η προθεσμία των έξι μηνών ξεκινά από την ημερομηνία που παύει η εν λόγω κατάσταση. Ωστόσο, είναι σημαντικό να επισημανθεί ότι οι επιπτώσεις τη παραβίασης, παρότι είναι σημαντικές δεν αρκούν για να συνιστούν εξακολουθητική κατάσταση και δεν θα έχουν ανασταλτικό αποτέλεσμα επί της εφαρμογής του κανόνα.

Παραδείγματα:

- ▶ ΕΔΔΑ, Βαρνάβα και λοιποί κατά Τουρκίας (Τμήμα Ευρείας Σύνθεσης), 18 Σεπτεμβρίου 2009, παράγραφος 161 ·
- ▶ ΕΔΔΑ, *lordache κατά Ρουμανίας*, 14 Οκτωβρίου 2008, παράγραφοι 49-50.

Ως προς την ακριβή ημερομηνία της έναρξης της προθεσμίας, το ΕΔΔΑ έχει αποφανθεί ότι πρόκειται για την επόμενη ημέρα από τη δημοσίευση της απόφασης ή την κοινοποίησή της στον προσφεύγοντα ή τον αντιπρόσωπό του/της. Ως προς την ημερομηνία κατάθεσης της προσφυγής, το άρθρο 47.5 του ΕΔΔΑ (που τέθηκε σε ισχύ την 1η Μαΐου 2012) ορίζει ότι:

ημερομηνία εισαγωγής της προσφυγής για τους σκοπούς του άρθρου 35 § 1 κατά κανόνα θεωρείται η ημερομηνία της πρώτης κοινοποίησης, με την οποία ο προσφεύγων εξέθετε, έστω συνοπτικά, το κύριο αντικείμενο της προσφυγής, με τον όρο ότι είχε υποβληθεί ένα ορθά συμπληρωμένο έντυπο προσφυγής εντός της προθεσμίας που τάσσει το ΕΔΔΑ. Εφόσον το κρίνει δικαιολογημένο, το Δικαστήριο δύναται να αποφασίσει ότι άλλη ημερομηνία θα αποτελεί την ημερομηνία εισαγωγής.

Το ΕΔΔΑ έχει προσδιορίσει ότι η ημερομηνία που λαμβάνεται υπόψη για σκοπούς καταχώρισης είναι η ημερομηνία της σφραγίδας του ταχυδρομείου και όχι η ημερομηνία της παραλαβής.

Παράδειγμα:

- ▶ ΕΔΔΑ, *Kipritci κατά Τουρκίας*, 3 Ιουνίου 2008, παράγραφος 18.

ν. Η προσφυγή δεν πρέπει να είναι ουσιαστικά όμοια με προσφυγή που έχει ήδη υποβληθεί στο ΕΔΔΑ ή σε άλλη διεθνή διαδικασία που διερευνά ή επιλύει διαφορές

Ο εν λόγω κανόνας τίθεται στο άρθρο 35.2 της ΕΣΔΑ και έχει την έννοια ότι προσφυγή η οποία είναι ουσιαστικά όμοια και δεν περιέχει νέες συναφείς πληροφορίες ή στοιχεία θα κηρύσσεται απαράδεκτη. Το ΕΔΔΑ έχει καθορίσει ότι μια αίτηση θα θεωρείται ουσιαστικά όμοια όταν τα πραγματικά περιστατικά, το αντικείμενο της προσφυγής και οι διάδικοι είναι οι ίδιοι. Όσον αφορά τις άλλες διεθνείς διαδικασίες, στο πεδίο εφαρμογής του άρθρου 35.2 της ΕΣΔΑ εμπίπτουν όσες είναι δημόσιες, διεθνείς, δικαστικές και ανεξάρτητες.

Παραδείγματα:

- ▶ ΕΔΔΑ, *Verein gegen Tierfabriken Schweiz (VgT) κατά Ελβετίας* (αριθ. 2) (Τμήμα Ευρείας Σύνθεσης), 30 Ιουνίου 2009, παράγραφος 63 (επί των προϋποθέσεων σε περίπτωση προσφυγής που είναι «ουσιωδώς όμοια» ενώπιον του ΕΔΔΑ).
- ▶ ΕΔΔΑ, *Lukanov κατά Βουλγαρίας*, Προσφυγή αριθ. 21915/93, απόφαση, 12 Ιανουαρίου 1995 (για την προϋπόθεση δημόσιων διαδικασιών).
- ▶ ΕΔΔΑ, *Jeličić κατά Βοσνίας-Ερζεγοβίνης*, Προσφυγή αριθ. 41183/02, απόφαση, 15 Νοεμβρίου 2005 (επί της προϋπόθεσης μιας διεθνούς διαδικασίας).
- ▶ ΕΔΔΑ, *Mikolenko κατά Εσθονίας*, Προσφυγή αριθ. 10664/05, απόφαση, 8 Ιανουαρίου 2008 (επί της προϋπόθεσης μιας ανεξάρτητης διαδικασίας).

Οι εν λόγω κανόνες αποσκοπούν στη διασφάλιση της εισαγωγής μόνον των αναγκαίων υποθέσεων και την αποτροπή διεξαγωγής περισσότερων διεθνών διαδικασιών για μια υπόθεση.

Για περισσότερες πληροφορίες για τις προϋποθέσεις παραδεκτού, βλ. τον «Πρακτικό οδηγό προϋποθέσεων παραδεκτού», που έχει εκδώσει το ΕΔΔΑ.²¹⁷

---

217. Διαθέσιμο στον δικτυακό τόπο του ΕΔΔΑ (www.echr.coe.int/ECHR/EN/Header/Case-Law/Case-law+analysis/Admissibility+guide).

β. Μπορούν να αιτηθούν προσωρινά μέτρα οι μετανάστες;

Το άρθρο 39.1 του Κανονισμού του ΕΔΔΑ ορίζει ότι «το Τμήμα ή, όποτε ενδείκνυται, ο Πρόεδρος αυτού, μπορεί κατόπιν αίτησης διαδίκου ή κάθε άλλου ενδιαφερόμενου προσώπου, ή αυτεπαγγέλτως, να διατάξει τους διαδίκους να λάβουν οποιοδήποτε προσωρινό μέτρο που κατά την κρίση του εξυπηρετεί τα συμφέροντα των διαδίκων ή την ορθή διεξαγωγή των διαδικασιών ενώπιόν του» Συνεπώς, τα κράτη πρέπει να λάβουν τα επείγοντα και προσωρινά μέτρα που διατάσσει το ΕΔΔΑ κατόπιν της αίτησης του προσφεύγοντα, ώστε να προληφθεί η επέλευση «ενός επαπειλούμενου κινδύνου ή ανεπανόρθωτης βλάβης» όσο διαρκεί η εξέταση της υπόθεσης.

Παραδείγματα:

- ▶ ΕΔΔΑ, *Mamatkulov και Askarov κατά Τουρκίας* (Τμήμα Ευρείας Σύνθεσης), 4 Φεβρουαρίου 2005.
- ▶ ΕΔΔΑ, *Paladi κατά Μολδαβίας* (Τμήμα Ευρείας Σύνθεσης), 10 Μαρτίου 2009.

Συνήθως αφορούν καταστάσεις που εμπίπτουν στο πεδίο των άρθρων 2 και 3 της ΕΣΔΑ, στις οποίες ο προσφεύγων εκτίθεται σε απειλή για τη ζωή του/της ή σε κακή μεταχείριση, όπως σε βασανιστήριο και απάνθρωπη ή ταπεινωτική μεταχείριση. Σε εξαιρετικές περιπτώσεις, η αίτηση προσωρινών μέτρων μπορεί να αποβλέπει στην προστασία του δικαιώματος σεβασμού της οικογενειακής ζωής του άρθρου 8 της ΕΣΔΑ. Ως εκ τούτου, τα εν λόγω μέτρα έχουν ιδιαίτερη σπουδαιότητα για τους μετανάστες, ιδίως σε περιπτώσεις μη επαναπροώθησης, με δεδομένο ότι η μεγάλη πλειονότητά τους των μέτρων που διατάσσει το ΕΔΔΑ αφορά την αναστολή απελάσεων και εκδόσεων.

Παραδείγματα:

Κίνδυνος δίωξης για πολιτικούς, εθνοτικούς ή θρησκευτικούς λόγους:

- ▶ ΕΔΔΑ, *F.H. κατά Σουηδίας*, 20 Ιανουαρίου 2009
- ▶ ΕΔΔΑ, *Υ.Ρ. κατά L.P. κατά Γαλλίας*, 1 Σεπτεμβρίου 2010
- ▶ ΕΔΔΑ, *W.H. κατά Σουηδίας*, 8 Απριλίου 2015 (Τμήμα Ευρείας Σύνθεσης)

Κίνδυνος κακής μεταχείρισης λόγω γενετήσιου προσανατολισμού:

- ▶ ΕΔΔΑ, *F.H. κατά Σουηδίας*, Τετάρτη, 8 Απριλίου 2015 (Τμήμα Ευρείας Σύνθεσης)

Κίνδυνος ακρωτηριασμού γεννητικών οργάνων

- ▶ ΕΔΔΑ, *Abraham Lunguli κατά Σουηδίας*, 1 Ιουλίου 2003 (απόφαση διαγραφής)

Υποθέσεις απέλασης με ιατρικό στοιχείο ή στοιχείο υγείας:

- ▶ ΕΔΔΑ, *D. κατά Ηνωμένου Βασιλείου*, 2 Μαΐου 1997
- ▶ ΕΔΔΑ, *N. κατά Ηνωμένου Βασιλείου*, 27 Μαΐου 2008 (Τμήμα Ευρείας Σύνθεσης)

Η αίτηση των προσωρινών μέτρων υποβάλλεται εγγράφως. Με εξαίρεση τις περιπτώσεις όπου η αίτηση είναι προδήλως αβάσιμη και αποσκοπεί στην καθυστέρηση των διαδικασιών, κάθε αίτηση αντιμετωπίζεται κατά προτεραιότητα και εξετάζεται σε εξατομικευμένη βάση. Η απόφαση του ΕΔΔΑ ως προς τα προσωρινά μέτρα δεν υπόκειται σε ένδικα μέσα. Ωστόσο, όταν ένα πρόσωπο απελάθηκε σε άλλο κράτος μέλος, μετά την απόρριψη της αίτησης προσωρινών μέτρων, μπορεί να καταθέσει νέα αίτηση κατά του κράτους προορισμού. Επιπλέον, η χρονική ισχύς των διαταγών που εκδίδονται δυνάμει του άρθρου 39 ποικίλλει και αυτές μπορεί να αρθούν οποτεδήποτε από το ΕΔΔΑ.

Περαιτέρω, το ΕΔΔΑ έχει καθορίσει ότι υπό των φως των διακυβευόμενων ζητημάτων (άρθρα 2 και 3 της ΕΣΔΑ) και σε περίπτωση ύπαρξης πραγματικού κινδύνου σοβαρής, ανεπανόρθωτης βλάβης, το προσωρινό μέτρο που ζητείται για την αποτροπή της εκτέλεσης της διαταγής έκδοσης ή της διαταγής απέλασης αναπτύσσει δεσμευτικά έννομα αποτελέσματα επί του υπόψη κράτους. Επομένως, οι αρχές που δεν λαμβάνουν όλα τα εύλογα μέτρα προς συμμόρφωση με ένα μέτρο που έχει διατάξει το ΕΔΔΑ δυνάμει της διαδικασίας του άρθρου 39 παραβιάζουν το άρθρο 34 της ΕΣΔΑ. Το ΕΔΔΑ είναι αρμόδιο για την επαλήθευση της συμμόρφωσης των κρατών με ένα προσωρινό μέτρο.

Παραδείγματα:

- ▶ ΕΔΔΑ, *Paladi κατά Μολδαβίας* (Τμήμα Ευρείας Σύνθεσης), 10 Μαρτίου 2009, παράγραφοι 87-92 (επί της υποχρέωσης λήψης όλων των εύλογων μέτρων προς συμμόρφωση με το προσωρινό μέτρο).
- ▶ ΕΔΔΑ, *Al-Saadoon και Mufdhi κατά Ηνωμένου Βασιλείου*, Προσφυγή αριθ. 61498/08, απόφαση, 30 Ιούνιος 2009, παράγραφοι 162-65 (προώθηση κρατουμένων στις αρχές του Ιράκ κατά παράβαση ενός προσωρινού μέτρου).
- ▶ ΕΔΔΑ, *Kamaliyevy κατά Ρωσίας*, 3 Ιουνίου 2010, παράγραφοι 75-79 (απέλαση του πρώτου προσφεύγοντα κατά παράβαση ενός προσωρινού μέτρου).
- ▶ ΕΔΔΑ, *D.B. κατά Τουρκίας*, 13 Ιουλίου 2010, παράγραφος 67 (μη διασφάλιση της έγκαιρης συνάντησης του υπό κράτηση αιτούντος άσυλο με δικηγόρο, καθ' υπόδειξη του προσωρινού μέτρου).

Το Δικαστήριο δεν είναι δευτεροβάθμιο δικαστήριο στις υποθέσεις ασύλου και μετανάστευσης· προσωρινά μέτρα πρέπει να χωρούν μόνον σε εξαιρετικές περιπτώσεις.

Πρέπει να επισημανθεί ότι μόνη η κατάθεση αίτησης βάσει του άρθρου 39 του Κανονισμού του Δικαστηρίου δεν συνεπάγεται την αναστολή των διαδικασιών έκδοσης ή απέλασης. Η εκτέλεση θα ανακόπτεται μόνον κατόπιν διαταγής του ΕΔΔΑ.

Παράδειγμα:

- ▶ ΕΔΔΑ, *Al-Moayad κατά Γερμανίας*, Προσφυγή αριθ. 35865/03, απόφαση, 20 Φεβρουαρίου 2007, παράγραφοι 122επ. (μόνη η αίτηση προσωρινών μέτρων δεν αρκεί για να αναστείλει την εκτέλεση μιας διαταγής έκδοσης).

Τέλος, είναι σημαντικό να υπενθυμιστεί ότι το «ΕΔΔΑ δεν επιλαμβάνεται σε δεύτερο βαθμό των αποφάσεων των αρμόδιων για το άσυλο και τη μετανάστευση δικαστηρίων της Ευρώπης».²¹⁸ Σε απάντηση της ραγδαίας αύξησης των αιτημάτων χορήγησης προσωρινών μέτρων στις μεταναστευτικές υποθέσεις, ο Πρόεδρος του ΕΔΔΑ εξέδωσε μια δήλωση υπενθυμίζοντας ότι το ΕΔΔΑ δεν πρέπει να αντιμετωπίζεται ως δευτεροβάθμιο δικαστήριο σε υποθέσεις ασύλου και μετανάστευσης· αντίστοιχα, δεν ενεργεί ως δευτεροβάθμιο ποινικό δικαστήριο σε ποινικές καταδικαστικές αποφάσεις. Τόνισε τον εξαιρετικό χαρακτήρα των προσωρινών μέτρων, υπογραμμίζοντας το γεγονός ότι «όποτε στις εθνικές διαδικασίες μετανάστευσης και ασύλου πραγματοποιείται ορθή εκτίμηση κινδύνου και αυτές κρίνεται πως λειτουργούν σωστά, σεβόμενες τα δικαιώματα του ανθρώπου, το ΕΔΔΑ πρέπει να καλείται να παρέμβει σε πραγματικά εξαιρετικές περιπτώσεις».

Για περισσότερες πληροφορίες επί των αιτήσεων προσωρινών μέτρων, βλ. «Πρακτική Οδηγία-Αιτήσεις προσωρινών μέτρων (άρθρο 39 του Κανονισμού του Δικαστηρίου)», που κατάρτισε ο Πρόεδρος του ΕΔΔΑ, σύμφωνα με το άρθρο 32 του Κανονισμού του Δικαστηρίου της 5ης Μαρτίου 2003 και τροποποιήθηκε στις 16 Οκτωβρίου 2009 και στις 7 Ιουλίου 2011, διαθέσιμο στην ηλεκτρονική διεύθυνση www.echr.coe.int.

²¹⁸. ΕΔΔΑ 2011.

VIII. Συλλογικές αναφορές ενώπιον της Ευρωπαϊκής Επιτροπής Κοινωνικών Δικαιωμάτων

Ο μηχανισμός συλλογικών αναφορών (προσφυγών) που επιτρέπει την κατάθεση προσφυγών έναντι παραβιάσεων του (αναθεωρημένου) ΕΚΧ θεσπίστηκε στο Πρόσθετο Πρωτόκολλο του 1995. Τέθηκε σε ισχύ το 1998.

Δυνάμει των άρθρων 23 και 24 του Κανονισμού της ΕΕΚΔ, οι συλλογικές αναφορές πρέπει να απευθύνονται στον Εκτελεστικό Γραμματέα που ενεργεί για λογαριασμό του Γενικού Γραμματέα του Συμβουλίου της Ευρώπης σε μια από τις γλώσσες εργασίας-αγγλική ή γαλλική. Ο Γενικός Γραμματέας θα «πιστοποιεί τη λήψη, ενημερώνει το ενδιαφερόμενο Συμβαλλόμενο Μέρος και τη διαβιβάζει αμελλητί στην Επιτροπή ανεξάρτητων εμπειρογνομόνων».²¹⁹

Πρώτα η ΕΕΚΔ εξετάζει το παραδεκτό της αναφοράς (άρθρο 29). Εφόσον πληροί τις τυπικές προϋποθέσεις (άρθρο 30) και κριθεί παραδεκτή, κινείται μια έγγραφη διαδικασία ανταλλαγής ισχυρισμών μεταξύ των διαδίκων (άρθρο 31). Στη συνέχεια η ΕΕΚΔ προβαίνει σε εκτίμηση επί της ουσίας της αναφοράς, και ενημερώνει τους διαδίκους, καθώς και την Επιτροπή Υπουργών για την απόφασή της (άρθρο 35). Από το σημείο αυτό, η απόφαση πρέπει να δημοσιοποιηθεί είτε επί τη ευκαιρία της υιοθέτησης του ψηφίσματος της Επιτροπής Υπουργών είτε το αργότερο εντός τεσσάρων μηνών (άρθρο 35.4)

Επιπλέον, η διαδικασία των συλλογικών αναφορών της ΕΕΚΔ επωφελείται ενός συστήματος έκτακτων μέτρων, συγκρίσιμου με τα προσωρινά μέτρα του άρθρου 39 του ΕΔΔΑ. Δυνάμει του άρθρου 36 του Κανονισμού της ΕΕΚΔ, εφόσον η ΕΕΚΔ έχει κρίνει παραδεκτή την αναφορά, έχει την εξουσία οποτεδήποτε εφεξής να υποδείξει στους διαδίκους τα άμεσα μέτρα που κρίνει απαραίτητη για να

---

219. Συμβούλιο της Ευρώπης, Πρόσθετο Πρωτόκολλο του Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Χάρτη που προβλέπει μηχανισμό συλλογικών αναφορών, άρθρο 5.

αποτραπεί «ο κίνδυνος σοβαρής, μη αναστρέψιμης βλάβης και να διασφαλιστεί ο αποτελεσματικός σεβασμός των δικαιωμάτων που αναγνωρίζονται από τον Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Χάρτη». Άμεσα μέτρα μπορεί να ζητεί η προσφεύγουσα οργάνωση, το καθ'ού κράτος ή να λαμβάνονται από την ΕΕΚΔ ιδία βουλήσει (*proprio motu*).

α. Ποιος μπορεί να προσφύγει;

Ορισμένοι μόνον οργανισμοί νομιμοποιούνται να υποβάλλουν αναφορές ενώπιον της ΕΕΚΔ και αυτοί παρατίθενται στα άρθρα 1 και 2 του Πρόσθετου Πρωτοκόλλου του ΕΚΧ [και του (αναθεωρημένου) ΕΚΧ]:

- ▶ οι διεθνείς οργανώσεις των εργοδοτών και των εργαζόμενων·
- ▶ οι διεθνείς μη κυβερνητικές οργανώσεις (ΔΜΚΟ) που έχουν συμβουλευτικό καθεστώς στο Συμβούλιο της Ευρώπης που είναι εγγεγραμμένες στον κατάλογο που συντάσσεται για τον σκοπό αυτό από την Κυβερνητική Επιτροπή²²⁰ του ΕΚΧ (ή του αναθεωρημένου ΕΚΧ) για περίοδο τεσσάρων ετών που μπορεί να ανανεωθεί·
- ▶ εθνικές αντιπροσωπευτικές οργανώσεις των εργοδοτών και των εργαζομένων που υπάγονται στη δικαιοδοσία της υπόψη χώρας·
- ▶ εθνικές μη κυβερνητικές οργανώσεις με ειδική αρμοδιότητα σε ζητήματα που διέπονται από τον ΕΚΧ [ή τον (αναθεωρημένο) ΕΚΧ] και υπάγονται στη δικαιοδοσία ενός συμβαλλόμενου κράτους που έχει ρητά αναγνωρίσει το δικαίωμά τους να καταθέτουν συλλογικές αναφορές κατ' αυτού.

β. Προϋποθέσεις παραδεκτού

Ο φάκελος της συλλογικής αναφοράς πρέπει να περιλαμβάνει τα ακόλουθα στοιχεία:

- ▶ την επωνυμία και τα στοιχεία επικοινωνίας του οργανισμού που υποβάλλει την αναφορά·
- ▶ αποδεικτικά στοιχεία της νομιμοποίησης του καταθέτοντος και υπογράφοντος προσώπου για την εκπροσώπηση του οργανισμού που καταθέτει την αναφορά·
- ▶ το κράτος κατά του οποίου στρέφεται η αναφορά·
- ▶ την υπόμνηση των διατάξεων του (αναθεωρημένου) ΕΚΧ που φέρεται πως έχουν παραβιαστεί·

220. Ο κατάλογος διατίθεται στη διεύθυνση: www.coe.int/t/dghl/monitoring/socialcharter/OrganisationsEntitled/INGOListJanuary2012_en.pdf.

το κύριο αντικείμενο της αναφοράς και ειδικότερα το σημείο ή τα σημεία που το επίδικο κράτος φέρεται να έχει παραβεί μη συμμορφούμενο με τον (αναθεωρημένο) ΕΚΧ, με τους συναφείς ισχυρισμούς και τα υποστηρικτικά έγγραφα.

Η αναφορά πρέπει να συντάσσεται στην αγγλική ή τη γαλλική γλώσσα, όταν υποβάλλεται από τους οργανισμούς των κατηγοριών 1 και 2 ανωτέρω. Όταν υποβάλλεται από τους άλλους οργανισμούς (κατηγορίες 3 και 4), μπορούν να συντάσσονται στην επίσημη γλώσσα ή σε μια από τις επίσημες γλώσσες του υπόψη κράτους.

Η ΕΕΚΔ εξετάζει την αναφορά και εάν πληροί τις τυπικές προϋποθέσεις, την κηρύσσει παραδεκτή.

Υ. Πλεονεκτήματα και μειονεκτήματα

Ο μηχανισμός συλλογικών αναφορών της ΕΕΚΔ προσιδιάζει σε και διαφέρει ταυτόχρονα από τη διαδικασία ενώπιον του ΕΔΔΑ, γεγονός που εγείρει το ζήτημα του ποια είναι τα πλεονεκτήματα και ποια τα μειονεκτήματα του συστήματος της ΕΕΚΔ.

Η πλέον προφανής διαφορά αφορά τους προσφεύγοντες. Παρότι φαινομενικά ο μηχανισμός των συλλογικών αναφορών, που δεν επιτρέπει την κατάθεση ατομικών αναφορών ενώπιον της ΕΕΚΔ, είναι περιοριστικός, μολαταύτα παρουσιάζει μια σειρά πλεονεκτημάτων. Η διαδικασία είναι πράγματι λιγότερο επαχθής ως προς την τυπικότητα και ενέχει λιγότερους περιορισμούς ως προς τις προϋποθέσεις παραδεκτού, σε σύγκριση με τη διαδικασία του ΕΔΔΑ. Οι οργανισμοί που έχουν δικαίωμα υποβολής αναφορών δεν απαιτείται να έχουν εξαντλήσει τα εσωτερικά ένδικα μέσα, και ούτε απαιτείται να καταδεικνύουν το καθεστώς τους ως θυμάτων. Επιπλέον, επιτρέπονται οι συλλογικές αναφορές.

Από την άλλη, η απλοποιημένη διαδικασία παρουσιάζει ορισμένα μειονεκτήματα για τους προσφεύγοντες. Οι προσφεύγοντες ενδέχεται να μη λάβουν δίκαιη ικανοποίηση μέσω της διαδικασίας των συλλογικών αναφορών· η Επιτροπή Υπουργών δεν έχει τόσο ισχυρό ρόλο στη διασφάλιση της ορθής παρακολούθησης των αποφάσεων της ΕΕΚΔ όσο στη διαδικασία εποπτείας της εκτέλεσης των αποφάσεων του ΕΔΔΑ. Η Επιτροπή Υπουργών είναι αρμόδια για την ορθή παρακολούθηση δυνάμει του Πρόσθετου Πρωτοκόλλου, σύμφωνα με το άρθρο 9, ενώ η ΕΕΚΔ πιστοποιεί σε μεταγενέστερες εκθέσεις που καταρτίζονται στο πλαίσιο της διαδικασίας υποβολής εκθέσεων το κατά πόσον έχουν πράγματι ληφθεί τα αναγκαία μέτρα από τα κράτη προκειμένου να αποκαταστήσουν την κατάσταση ώστε να συνάδει με τον Χάρτη (άρθρο 10 του Πρόσθετου Πρωτοκόλλου και άρθρο 40 Κανονισμού).

Βιβλιογραφικές παραπομπές

Επιτροπή Υπουργών (1978), Ψήφισμα αριθ. (78) 33 σχετικά με την επανένωση των μελών της οικογένειας των διακινούμενων εργαζόμενων στα κράτη μέλη του Συμβουλίου της Ευρώπης, που υιοθετήθηκε στις 8 Ιουνίου 1978, κατά τη 289η σύνοδο των Αντιπροσώπων των Υπουργών.

Επιτροπή Υπουργών (1998), Σύσταση αριθ. R (1998) 7 σχετικά με τις δεοντολογικές και οργανωτικές όψεις της υγειονομικής περίθαλψης στις φυλακές, που υιοθετήθηκε στις 8 Απριλίου 1998, κατά την 627η σύνοδο των Αντιπροσώπων των Υπουργών.

Επιτροπή Υπουργών (1999), Σύσταση αριθ. R (1999) 23 σχετικά με την οικογενειακή επανένωση των προσφύγων και άλλων προσώπων που χρήζουν διεθνούς προστασίας, που υιοθετήθηκε στις 15 Δεκεμβρίου 1999, κατά την 692η σύνοδο των Αντιπροσώπων των Υπουργών.

Επιτροπή Υπουργών (2002), Σύσταση Rec(2002) 4 σχετικά με το νομικό καθεστώς των προσώπων που γίνονται δεκτά για οικογενειακή επανένωση, που υιοθετήθηκε στις 26 Μαρτίου 2002, στην 790η σύνοδο των Αντιπροσώπων των Υπουργών.

Επιτροπή Υπουργών (2004), Δράσεις του Διεθνούς Οργανισμού Μετανάστευσης (ΔΟΜ), 1998-2002 – Σύσταση αριθ. 1607 (2003) της Κοινοβουλευτικής Συνέλευσης, που υιοθετήθηκε στις 21 Ιανουαρίου 2004, κατά την 869η Σύνοδο των Αντιπροσώπων των Υπουργών, CM/AS(2004) Rec1607 final.

Επιτροπή Υπουργών (2005), «Είκοσι κατευθυντήριες αρχές σχετικά με την αναγκαστική επιστροφή», ψηφίστηκε στις 4 Μαΐου 2005 κατά την 925η σύνοδο των Αντιπροσώπων των Υπουργών.

Επιτροπή Υπουργών (2009), «Κατευθυντήριες οδηγίες για την προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στο πλαίσιο των ταχύρρυθμων διαδικασιών ασύλου», που υιοθετήθηκε στις 1 Ιουλίου 2009, κατά την 1062η σύνοδο των Αντιπροσώπων των Υπουργών.

Επιτροπή Υπουργών (2010), Σύσταση CM/Rec(2010)5 σχετικά με τα μέτρα για την καταπολέμηση των διακρίσεων λόγω γενετήσιου προσανατολισμού

ή ταυτότητας φύλου, που υιοθετήθηκε στις 31 Μαρτίου 2010, κατά την 1081η σύνοδο των Αντιπροσώπων των Υπουργών.

Συμβούλιο της Ευρώπης (1984), «Αιτιολογική έκθεση του Πρωτοκόλλου αριθ. 7 της Σύμβασης για την προστασία των δικαιωμάτων του ανθρώπου και των θεμελιωδών ελευθεριών», Σειρά Ευρωπαϊκών Συνθηκών (ETS) Αριθ.117.

Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης (2003α), Κανονισμός (ΕΚ) αριθ.343/2003 της 18ης Φεβρουαρίου 2003, για τη θέσπιση των κριτηρίων και μηχανισμών για τον προσδιορισμό του κράτους μέλους που είναι υπεύθυνο για την εξέταση αίτησης ασύλου που υποβάλλεται σε κράτος μέλος από υπήκοο τρίτης χώρας, Επίσημη Εφημερίδα (ΕΕ), L 050, 25 Φεβρουαρίου 2003, σελ. 1-10.

Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Επιτροπής (2003β), Οδηγία 2003/86/ΕΚ του Συμβουλίου της 22ας Σεπτεμβρίου 2003 σχετικά με το δικαίωμα οικογενειακής επανένωσης.

ΕΠΒ (2011), «Πρότυπα ΕΠΒ», Συμβούλιο της Ευρώπης Έγγρ. CPT/Inf/E(2002)1 – Αναθ. 2011, Δεκέμβριος 2011.

ΕΕΚΔ, «Συμπεράσματα II», 1969

ΕΕΚΔ, «Συμπεράσματα XVI-1», 2002. ΕΕΚΔ, «Συμπεράσματα 2003».

ΕΕΚΔ, «Συμπεράσματα 2004».

ΕΕΚΔ, «Συμπεράσματα 2006».

ΕΕΚΔ, «Συμπεράσματα 2007».

ΕΕΚΔ, «Συμπεράσματα XVII-2», 2007. ΕΕΚΔ, «Συμπεράσματα 2008».

ΕΕΚΔ (2008), «Επισκόπηση της νομολογίας της Ευρωπαϊκής Επιτροπής Κοινωνικών Δικαιωμάτων», 1 Σεπτεμβρίου 2008.

ΕΕΚΔ, «Συμπεράσματα 2009».

ΕΕΚΔ, «Ερμηνευτική δήλωση των δικαιωμάτων των προσφύγων στον Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Χάρτη», 5 Οκτωβρίου 2015 (εκπονήθηκε κατά τη διάρκεια της 280ης συνόδου της Ευρωπαϊκής Επιτροπής Κοινωνικών Δικαιωμάτων, 7-11 Σεπτεμβρίου 2015).

ΕΔΔΑ (2011), «Δήλωση του Προέδρου του ΕΔΔΑ αναφορικά με τις αιτήσεις προσωρινών μέτρων (άρθρο 39 του Κανονισμού του Δικαστηρίου)», διαθέσιμο στην ηλεκτρονική διεύθυνση www.echr.coe.int/NR/rdonlyres/B76DC4F5-5A09-472B-802C-07B4150BF36D/0/20110211_ART_39_Statement_EN.pdf.

Ομάδα Παγκόσμιας Μετανάστευσης (2010), «Δήλωση της Ομάδας Παγκόσμιας Μετανάστευσης για ανθρώπινα δικαιώματα των μεταναστών σε αντικανονική κατάσταση», 30 Σεπτεμβρίου 2010.

ΔΟΕ (2010), Διεθνής μετανάστευση του εργατικού δυναμικού. Μια προσέγγιση βάσει δικαιωμάτων, Γενεύη.

ΚΣΣΕ (1994), Σύσταση αριθ. 1237 (1994) για την κατάσταση των αιτούντων άσυλο των οποίων οι αιτήσεις ασύλου έχουν απορριφθεί, υιοθετήθηκε στις 12 Απριλίου 1994 (11η Συνεδρίαση).

ΚΣΣΕ (1997), Σύσταση αριθ. 1327 (1997) για την προστασία και την ενδυνάμωση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων των προσφύγων και των αιτούντων άσυλο στην Ευρώπη, υιοθετήθηκε στις 24 Απριλίου 1997 (14η Συνεδρίαση).

ΚΣΣΕ (2000α), Σύσταση αριθ. 1440 (2000) για τους περιορισμούς ασύλου στα κράτη μέλη του Συμβουλίου της Ευρώπης και της Ευρωπαϊκής Ένωσης, που υιοθετήθηκε στις 25 Ιανουαρίου 2000 (3η Συνεδρίαση).

ΚΣΣΕ (2000β), Σύσταση αριθ. 1470 (2000) για την κατάσταση των λεσβίων και των ομοφυλοφίλων και των συντρόφων τους ως προς το άσυλο και τη μετανάστευση στα κράτη μέλη του Συμβουλίου της Ευρώπης, υιοθετήθηκε στις 30 Ιουνίου 2000 (24η Συνεδρίαση).

ΚΣΣΕ (2004), Σύσταση αριθ. 1686 (2004) για την κινητικότητα των ανθρώπων και το δικαίωμα στην οικογενειακή επανένωση, υιοθετήθηκε στις 23 Νοεμβρίου 2004.

ΚΣΣΕ (2011α), Ψήφισμα 1810 (2011) σε σχέση με τα ασυνόδευτα παιδιά στην Ευρώπη: ζητήματα άφιξης, παραμονής και επιστροφής, υιοθετήθηκε στις 15 Απριλίου 2011 (14η Συνεδρίαση).

ΚΣΣΕ (2011β), Σύσταση αριθ. 1985 (2011) σχετικά με παιδιά παράτυπους μετανάστες σε αντικανονική κατάσταση: μια πραγματική αιτία ανησυχίας, υιοθετήθηκε στις 7 Οκτωβρίου 2011 (36η Συνεδρίαση).

ΚΣΣΕ (2014), Ψήφισμα 2020 (2014) σχετικά με τις εναλλακτικές λύσεις προς τη μεταναστευτική κράτηση παιδιών, υιοθετήθηκε στις 3 Οκτωβρίου 2014.

ΚΣΣΕ (2014), Σύσταση 2056 (2014) σχετικά με τις εναλλακτικές λύσεις προς τη μεταναστευτική κράτηση παιδιών, που υιοθετήθηκε στις 3 Οκτωβρίου 2014.

ΑΠΗΕ (2009), «Εκθεση Ανθρώπινης Ανάπτυξης 2009. Αίροντας τα εμπόδια: ανθρώπινη κινητικότητα και ανάπτυξη», Νέα Υόρκη.

ΓΣΗΕ (1975), Ψήφισμα 3449(XXX), Μέτρα για τη διασφάλιση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και της αξιοπρέπειας όλων των διακινούμενων μεταναστών, 9 Δεκεμβρίου 1975.

ΓΣΗΕ (1997), Ψήφισμα 51/75, ΗΕ Έγγρ. A/RES/51/75, 12 Φεβρουαρίου 1997.

ΓΣΗΕ (1985), Ψήφισμα 40/144, Δήλωση για τα ανθρώπινα δικαιώματα των ατόμων που δεν είναι υπήκοοι της χώρας στην οποία διαμένουν, 13 Δεκεμβρίου 1985.

UNHCR (1977α), Μη επαναπροώθηση, Συμπέρασμα αριθ. 6 (XXVIII), Εκτελεστική Επιτροπή, 28η Σύνοδος, 1977.

UNHCR (1977b), Σημείωση για την μη επαναπροώθηση (κατατέθηκε από τον Ύπατο Αρμοστή), ΗΕ Έγγρ. EC/SCP/2, 23 Αυγούστου 1977.

UNHCR, Προβλήματα εκδόσεως που θίγουν τους πρόσφυγες, Συμπέρασμα αριθ.17 (XXXI), Εκτελεστική Επιτροπή, 31η Σύνοδος, 1980.

Ευρετήριο υποθέσεων

ΕΔΔΑ

A

- Abdolkhani και Karimnia κατά Τουρκίας*, 22 Σεπτεμβρίου 2009 26, 28, 35, 36
- Abdulaziz, Cabales και Balkandali κατά Ηνωμένου Βασιλείου (Ολομέλεια)*, 24 Απριλίου 1985 22, 102, 130
- Abraham Lunguli κατά Σουηδίας*, 1 Ιουλίου 2003 20, 159
- A, B και C κατά Ιρλανδίας (Τμήμα Ευρείας Σύνθεσης)*, 16 Δεκεμβρίου 2010 154
- A.B. και λοιποί κατά Γαλλίας*, 12 Ιουλίου 2016 48, 49
- Aden Ahmed κατά Μάλτας*, 23 Ιουλίου 2013 50
- Aerts κατά Βελγίου*, 30 Ιουλίου 1998 40
- A.F. κατά Ελλάδας*, 13 Ιουνίου 2013 40
- Ahtinen κατά Φιλανδίας*, απόφαση, 31 Μαΐου 2005 157
- Akdivar και λοιποί κατά Τουρκίας (Τμήμα Ευρείας Σύνθεσης)*, 16 Σεπτεμβρίου 1996 72
- Al-Moagad κατά Γερμανίας*, απόφαση, 20 Φεβρουαρίου 2007 111, 161
- Al-Nashif κατά Βουλγαρίας*, 20 Ιουνίου 2002 53, 56, 57, 143
- Al-Saadoon και Mufdhi κατά Ηνωμένου Βασιλείου*, απόφαση, 30 Ιουνίου 2009 120, 126, 127, 160
- A.M.E. κατά Κάτω Χωρών*, 13 Ιανουαρίου 2015 123
- Amrollahi κατά Δανίας*, 11 Ιουλίου 2002 130
- Amuur κατά Γαλλίας*, 25 Ιουνίου 1996 20, 26, 28, 151
- A.M. κατά Γαλλίας*, 12 Ιουλίου 2016 55

Asalya κατά Τουρκίας, 15 Απριλίου 2014 52
A.S. κατά Ελβετίας, 30 Ιουνίου 2015 123
Ausađ κατά Βουλγαρίας, 11 Οκτωβρίου 2011 38, 153
A.W. Khan κατά Ηνωμένου Βασιλείου, 12 Ιανουαρίου 2010 131
A. και λοιποί κατά Ηνωμένου Βασιλείου (Τμήμα Ευρείας Σύνθεσης), 19 Φεβρουαρίου 2009 31, 34, 53, 54, 57

B

Bader και Kanbor κατά Σουηδίας, 8 Νοεμβρίου 2005 111
Bajsultanov κατά Αυστρίας, 12 Ιουνίου 2012 101
Benatar και λοιποί κατά Κάτω Χωρών, απόφαση, 5 Απριλίου 2005 101
Bolat κατά Ρωσίας, 5 Οκτωβρίου 2006 135, 136
Bouamar κατά Βελγίου, 29 Φεβρουαρίου 1988 56
Boultif κατά Ελβετίας, 2 Αυγούστου 2001 131
Brogan και λοιποί κατά Ηνωμένου Βασιλείου (Ολομέλεια), 29 Νοεμβρίου 1988 58
Bubullima κατά Ελλάδας, 28 Οκτωβρίου 2010 39
Burdov κατά Ρωσίας, 7 Μαΐου 2002 152

C

Calvelli και Ciglio κατά Ιταλίας (Τμήμα Ευρείας Σύνθεσης), 17 Ιανουαρίου 2002 76
C.G. και λοιποί κατά Βουλγαρίας, 24 Απριλίου 2008 136, 139
Chahal κατά Ηνωμένου Βασιλείου (Τμήμα Ευρείας Σύνθεσης), 15 Νοεμβρίου 1996 17, 29, 30, 54, 57, 110, 116
Charman κατά Ηνωμένου Βασιλείου (Τμήμα Ευρείας Συνθέσεως), 18 Ιανουαρίου 2001 71, 72
Charahili κατά Τουρκίας, 13 Απριλίου 2010 38, 40
Ciliz κατά Κάτω Χωρών, 11 Ιουλίου 2000 104, 131
Čonka κατά Βελγίου, 5 Φεβρουαρίου 2002 141, 146
Connors κατά Ηνωμένου Βασιλείου, 27 Μαΐου 2004 72
Cox κατά Τουρκίας, 20 Μαΐου 2010 134
Cruz Varas και λοιποί κατά Σουηδίας (Ολομέλεια), 20 Μαρτίου 1991 116, 120

D

- Dbouba κατά Τουρκίας*, 13 Ιουλίου 2010 120
D.B. κατά Τουρκίας, 13 Ιουλίου 2010 160
De Wilde, Ooms και Versyp κατά Βελγίου (Ολομέλεια), 18 Ιουνίου 1977 56
D.H. και λοιποί κατά της Τσεχικής Δημοκρατίας (Τμήμα Ευρείας Σύνθεσης), 13 Νοεμβρίου 2007 155
Dogan και λοιποί κατά Τουρκίας, 29 Ιουνίου 2004 71
Dougoz κατά Ελλάδας, 6 Μαρτίου 2001 29
D. κατά Ηνωμένου Βασιλείου, 2 Μαΐου 1997 18, 124, 125, 160

E

- East African Asians κατά Ηνωμένου Βασιλείου (Ολομέλεια)*, 14 Δεκεμβρίου 1973 18
E.B. κατά Γαλλίας (Τμήμα Ευρείας Σύνθεσης), 22 Ιανουαρίου 2008 16
Efremidze κατά Ελλάδας, 21 Ιουνίου 2011 38, 42
Eminbeyli κατά Ρωσίας, 26 Φεβρουαρίου 2009 38
Engel και λοιποί κατά Κάτω Χωρών 26
Erikson κατά Ιταλίας, απόφαση, 26 Οκτωβρίου 1999 76

F

- Fawsie κατά Ελλάδας*, 28 Οκτωβρίου 2010 16, 95
Fernie κατά Ηνωμένου Βασιλείου, απόφαση, 5 Ιανουαρίου 2006 157
F.H. κατά Σουηδίας, 20 Ιανουαρίου 2009 19, 20, 159
Filiz Uyan κατά Τουρκίας, 8 Ιανουαρίου 2009 50
Fox, Campbell και Hartley κατά Ηνωμένου Βασιλείου, 30 Αυγούστου 1990 35

G

- Gaygusuz κατά Αυστρίας*, 16 Σεπτεμβρίου 1996 94
Gorraiz Lizarraga και λοιποί κατά Ισπανίας, 27 Απριλίου 2004 150
G.R. κατά Κάτω Χωρών, 10 Ιανουαρίου 2012 23
Gül κατά Ελβετίας, 19 Φεβρουαρίου 1996 99

Guzzardi κατά Ιταλίας (Ολομέλεια), 6 Νοεμβρίου 1980 26

H

Haydarie και λοιποί κατά Κάτω Χωρών, απόφαση, 25 Οκτωβρίου 2005 101

Hirsi Jamaa και λοιποί κατά Ιταλίας (Τμήμα Ευρείας Σύνθεσης), 23
Φεβρουαρίου 2012 21, 141, 146

H.L.R. κατά Γαλλίας (Τμήμα Ευρείας Σύνθεσης), 19 Φεβρουαρίου 1998 115

Hode και Abdi κατά Ηνωμένου Βασιλείου, 6 Φεβρουαρίου 2013 102

Horhill κατά Ελλάδα, 1 Αυγούστου 2013 40

I

Ilaşcu και λοιποί κατά Ρωσίας και Μολδαβίας (Τμήμα Ευρείας Σύνθεσης), 8
Ιουλίου 2004 124

I.M. κατά Γαλλίας, 2 Φεβρουαρίου 2012 142, 153

Iordache κατά Ρουμανίας, 14 Οκτωβρίου 2008 157

Isakov κατά Ρωσίας, 8 Ιουλίου 2010 117

Issa και λοιποί κατά Τουρκίας, 16 Νοεμβρίου 2004 21

J

Jasinskis κατά Λετονίας, 21 Δεκεμβρίου 2010 156

Jeličić κατά Βοσνίας-Ερζεγοβίνης, απόφαση, 15 Νοεμβρίου 2005 158

J.K. και λοιποί κατά Σουηδίας 120, 121

K

Kaboulon κατά Ουκρανίας, 19 Νοεμβρίου 2009 126

Kaja κατά Ελλάδα, 27 Ιουλίου 2006 38

Kamaliyevy κατά Ρωσίας, 3 Ιουνίου 2010 160

Kanagaratnam και λοιποί κατά Βελγίου, 13 Δεκεμβρίου 2011 47, 48, 49

Karner κατά Αυστρίας, 24 Ιουλίου 2003 151, 152

Kaya κατά Ρουμανίας, 12 Οκτωβρίου 2006 136

Keegan κατά Ιρλανδίας, 26 Μαΐου 1994 104

Khodzhayev κατά Ρωσίας, 12 Μαΐου 2010 117

Kim κατά Ρωσίας, 17 Ιουλίου 2014 54
Kipritci κατά Τουρκίας, 3 Ιουνίου 2008 158
Kolesnik κατά Ρωσίας, 17 Ιουλίου 2010 118
Konstatinon κατά Κάτω Χωρών, 26 Απριλίου 2007 132
Kroon και λοιποί κατά Κάτω Χωρών, 27 Οκτωβρίου 1994 104
Kudla κατά Πολωνίας (Τμήμα Ευρείας Σύνθεσης), 26 Οκτωβρίου 2000 154
Kurt κατά Τουρκίας, 25 Μαΐου 1998 53, 151
Kuznetsov κατά Ουκρανίας, 29 Απριλίου 2003 124

L

Leyla Sahin κατά Τουρκίας (Τμήμα Ευρείας Σύνθεσης), 15 Νοεμβρίου 2005 82
Lokro και Touré κατά Ουγγαρίας, 20 Σεπτεμβρίου 2011 31
Longa Yonkeu κατά Λετονίας, 15 Νοεμβρίου 2011 32
López Ostra κατά Ισπανίας, 9 Δεκεμβρίου 1994 76
Lukanov κατά Βουλγαρίας, απόφαση, 12 Ιανουαρίου 1995 158
Lurpsa κατά Ρουμανίας, 8 Ιουνίου 2006 135, 136

M

Μααουία κατά Γαλλίας (Τμήμα Ευρείας Σύνθεσης), 5 Οκτωβρίου 2000 135
Mahmundi και λοιποί κατά Ελλάδας, 31 Ιουλίου 2012 49
Mamatkulov και Askarov κατά Τουρκίας (Τμήμα Ευρείας Σύνθεσης), 4 Φεβρουαρίου 2005 19, 127, 135, 149, 159
Mathloom κατά Ελλάδας, 24 Απριλίου 2012 28
M.A. κατά Κύπρου, 23 Ιουλίου 2013 28
M.B. και λοιποί κατά Τουρκίας, 15 Ιουνίου 2010 120
McCann και λοιποί κατά Ηνωμένου Βασιλείου (Τμήμα Ευρείας Σύνθεσης), 27 Σεπτεμβρίου 1995 151
Medvedyev και λοιποί κατά Γαλλίας (Τμήμα Ευρείας Σύνθεσης), 29 Μαρτίου 2010 28
Mentes κατά Τουρκίας (Τμήμα Ευρείας Σύνθεσης), 28 Νοεμβρίου 1997 72
M.E. κατά Σουηδίας, 26 Ιουνίου 2014 118, 119
M.E. κατά Σουηδίας (Τμήμα Ευρείας Σύνθεσης), 8 Απριλίου 2015 118
Mikolenko κατά Εσθονίας, απόφαση, 5 Ιανουαρίου 2006 158

Mohamad κατά Ελλάδας, 11 Δεκεμβρίου 2014 47
Mokallal κατά Ουκρανίας, 10 Νοεμβρίου 2011 32
Monnat κατά Ελβετίας, 21 Σεπτεμβρίου 2006 150
Mouisel κατά Γαλλίας, 14 Νοεμβρίου 2002 42
Moustaquim κατά Βελγίου, 18 Φεβρουαρίου 1991 18
M.S.S. κατά Βελγίου και Ελλάδας (Τμήμα Ευρείας Σύνθεσης), 21 Ιανουαρίου 2011 24, 41, 42, 43, 61, 113, 117, 121, 123, 125, 140, 141, 142, 145
M.S. κατά Βελγίου, 31 Ιανουαρίου 2012 30, 31
Mubilanzila Mayeka και Kaniki Mitunga κατά Βελγίου, 12 Οκτωβρίου 2006 48, 49
Mugenzi κατά Γαλλίας 100
Müller κατά Αυστρίας (Ολομέλεια), απόφαση, 16 Δεκεμβρίου 1974 94
Muminov κατά Ρωσίας, 11 Δεκεμβρίου 2008 116, 120, 127, 135, 142
Musial κατά Πολωνίας, 20 Ιανουαρίου 2009 51
M. και λοιποί κατά Βουλγαρίας, 26 Ιουλίου 2011 54

N

Nasri κατά Γαλλίας, 13 Ιουλίου 1995 131
Nasrulloev κατά Ρωσίας, 11 Οκτωβρίου 2007 55, 56
Na κατά Ηνωμένου Βασιλείου, 17 Ιουλίου 2008 112, 117, 118, 120, 121
Nee κατά Ιρλανδίας, απόφαση, 30 Ιανουαρίου 2003 156
Niedzwiecki κατά Γερμανίας, 25 Οκτωβρίου 2005 95
Nitecki κατά Πολωνίας, απόφαση 21 Μαρτίου 2002 76
Nhyanzi κατά Ηνωμένου Βασιλείου, 8 Απριλίου 2008 112, 120, 130
Nolan και K. κατά Ρωσίας, 12 Φεβρουαρίου 2009 107, 132, 134, 135, 136, 137, 139
Nunez κατά Νορβηγίας, 28 Ιουνίου 2011 154
N. κατά Ηνωμένου Βασιλείου (Τμήμα Ευρείας Σύνθεσης), 27 Μαΐου 2008 125, 160
N. κατά Σουηδίας, 20 Ιουλίου 2010 111, 118
N. κατά Φιλανδίας, 26 Ιουλίου 2005 115, 120

O

- Okrisz* κατά Γερμανίας, 25 Οκτωβρίου 2005 95
- O'Loughlin* και λοιποί κατά Ηνωμένου Βασιλείου, απόφαση, 25 Αυγούστου 2005 156
- Öneryildiz* κατά Τουρκίας (Τμήμα Ευρείας Σύνθεσης), 30 Νοεμβρίου 2004 76
- Onur* κατά Ηνωμένου Βασιλείου, 27 Φεβρουαρίου 2009 104, 131
- Open Door and Dublin Well Woman* κατά Ιρλανδίας (Ολομέλεια), 29 Οκτωβρίου 1992 152
- Orchowski* κατά Πολωνίας, 22 Οκτωβρίου 2009 41
- Osman* κατά Δανίας, 14 Ιουνίου 2011 103
- Othman* κατά Ηνωμένου Βασιλείου, 17 Ιανουαρίου 2012 127, 128, 153

P

- Paladi* κατά Μολδαβίας (Τμήμα Ευρείας Σύνθεσης), 10 Μαρτίου 2009 159, 160
- Pasa* και *Erkan Erol* κατά Τουρκίας, 12 Δεκεμβρίου 2006 151
- Paul* και *Audrey Edwards* κατά Ηνωμένου Βασιλείου, απόφαση, 7 Ιουνίου 2001 157
- Pentiacova* και λοιποί κατά Μολδαβίας, απόφαση, 4 Ιανουαρίου 2005 76
- Perry* κατά Λετονίας, 8 Νοεμβρίου 2007 130
- P.M.* κατά Ηνωμένου Βασιλείου, απόφαση, 24 Αυγούστου 2004 156
- Poirrez* κατά Γαλλίας, 30 Σεπτεμβρίου 2003 94
- Poron* κατά Γαλλίας, 19 Ιανουαρίου 2012 49
- Powell* κατά Ηνωμένου Βασιλείου, απόφαση, 4 Μαΐου 2000 76
- Price* κατά Ηνωμένου Βασιλείου, 10 Ιουλίου 2001 52

R

- Rahimi* κατά Ελλάδας, 5 Απριλίου 2011 31, 47, 49, 55
- Raimondo* κατά Ιταλίας, 22 Φεβρουαρίου 1994 151
- Rantsev* κατά Κύπρου και Ρωσίας, 7 Ιανουαρίου 2010 87, 88, 89, 90
- Riad* και *Idiab* κατά Βελγίου, 24 Ιανουαρίου 2008 44
- Ribitsch* κατά Αυστρίας, 4 Δεκεμβρίου 1995 124

Ringeisen κατά Αυστρίας, 16 Ιουλίου 1971 155
Rodič και λοιποί κατά Βοσνίας -Ερζεγοβίνης, 27 Μαΐου 2008 42
R.U. κατά Ελλάδα, 7 Ιουνίου 2011 142

S

Saadi κατά Ηνωμένου Βασιλείου (Τμήμα Ευρείας Σύνθεσης), 29 Ιανουαρίου 2008 28, 29, 30, 34, 37, 38, 39
Saadi κατά Ιταλίας (Τμήμα Ευρείας Σύνθεσης), 28 Φεβρουαρίου 2008 110, 112, 117, 120, 124
Sakir κατά Ελλάδα, 24 Μαρτίου 2016 43
Salah Sheekh κατά Κάτω Χωρών, 11 Ιανουαρίου 2007 117, 120
Salgueiro da Silva Mouta κατά Πορτογαλίας, 21 Δεκεμβρίου 1999 16
Saoudin κατά Ελλάδα, 28 Οκτωβρίου 2010 16, 95
Schalk και *Korff* κατά Αυστρίας, 24 Ιουνίου 2010 104
Scordino κατά Ιταλίας (αριθ. 1) (Τμήμα Ευρείας Σύνθεσης), 29 Μαρτίου 2006 152
Selmouni κατά Γαλλίας (Τμήμα Ευρείας Σύνθεσης), 28 Ιουλίου 1999 154
Sentges κατά Κάτω Χωρών, απόφαση, 8 Ιουλίου 2003 75
Sezen κατά Κάτω Χωρών, 31 Ιανουαρίου 2006 130
Shamayen και λοιποί κατά Γεωργίας και Ρωσίας, 12 Απριλίου 2005 36, 37, 126
Sharifi και λοιποί κατά Ιταλίας και Ελλάδα, 21 Οκτωβρίου 2014 122, 143, 145
S.H. κατά Ηνωμένου Βασιλείου, 15 Ιουνίου 2010 117
Sidabras και *Dziautas* κατά Λιθουανίας, 27 Ιουλίου 2004 16
Siliadin κατά Γαλλίας, 26 Ιουλίου 2005 88, 89, 90, 150
Slivenko κατά Λετονίας (Τμήμα Ευρείας Σύνθεσης), 9 Οκτωβρίου 2003 57, 131
Soering κατά Ηνωμένου Βασιλείου (Ολομέλεια), 7 Ιουλίου 1989 108, 110, 116, 152
Soldatenko κατά Ουκρανίας, 23 Οκτωβρίου 2008 114
Sufi και *Elmi* κατά Ηνωμένου Βασιλείου, 28 Ιουνίου 2011 153
Sultani κατά Γαλλίας, 20 Ιουλίου 2007 146
Suso Musa κατά Μάλτας, 23 Ιουλίου 2013 54

T

Takush κατά Ελλάδας, 17 Ιανουαρίου 2012 33

Tanda-Muzinga κατά Γαλλίας 100, 101

Tarakhel κατά Ελβετίας, 4 Νοεμβρίου 2014 122, 123

Tehrani και λοιποί κατά Τουρκίας, 13 Απριλίου 2010 28

Timishev κατά Ρωσίας, 13 Δεκεμβρίου 2005 82

Tomic κατά Ηνωμένου Βασιλείου, απόφαση, 14 Οκτωβρίου 2003 129

Tuska κατά Ηνωμένου Βασιλείου (αριθ. 1), απόφαση, 18 Ιανουαρίου 2011 157

Tuqabo-Tekle και λοιποί κατά Κάτω Χωρών, 1 Δεκεμβρίου 2005 100

Tyree κατά Ηνωμένου Βασιλείου, 25 Απριλίου 1978 124

U

Üner κατά Κάτω Χωρών (Τμήμα Ευρείας Σύνθεσης), 18 Οκτωβρίου 2006 131

V

Van der Mussele κατά Βελγίου, 23 Νοεμβρίου 1983 88

Van der Ven κατά Κάτω Χωρών, 4 Φεβρουαρίου 2003 124

Verein gegen Tierfabriken Schweiz (VgT) κατά Ελβετίας (αριθ. 2) (Τμήμα Ευρείας Σύνθεσης), 30 Ιουνίου 2009 155, 158

Veriter κατά Γαλλίας, 14 Οκτωβρίου 2010 155

Vilvarajah και λοιποί κατά Ηνωμένου Βασιλείου, 30 Οκτωβρίου 1991 17

Vladimir Romanov κατά Ρωσίας, 24 Ιουλίου 2008 155

W

W.H. κατά Σουηδίας, 8 Απριλίου 2015 20, 159

Women on Waves και λοιποί κατά Πορτογαλίας, 3 Φεβρουαρίου 2009 133

X

X. κατά Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας της Γερμανίας (Ολομέλεια), 4 Μαρτίου 1976 94

Υ

Yoh-Ekale Mwanje κατά Βελγίου, 20 Δεκεμβρίου 2011 32, 43

Y.P. και L.P. κατά Γαλλίας, 1 Σεπτεμβρίου 2010 20

Yuldashev κατά Ρωσίας, 8 Ιουλίου 2010 118

Ζ

Ζ και Τ κατά Ηνωμένου Βασιλείου, απόφαση, 28 Φεβρουαρίου 2006 116, 129, 133

Β

Βαρνάβα και λοιποί κατά Τουρκίας (Τμήμα Ευρείας Σύνθεσης), 18 Σεπτεμβρίου 2009 157

Βρουντού κατά Κύπρου, 13 Οκτωβρίου 2015 16

Θ

Θλιμμένος κατά Ελλάδας, 6 Απριλίου 2000 16

Κ

Κύπρος κατά Τουρκίας (Τμήμα Ευρείας Σύνθεσης), 10 Μαΐου 2001 18, 76

Σ

Σολωμού και λοιποί κατά Τουρκίας, 24 Ιουνίου 2008 22

ΕΚΚΔ

Association Internationale Autisme-Europe (AIAE) κατά Γαλλίας, Προσφυγή αριθ. 13/2002, επί της ουσίας, 4 Νοεμβρίου 2003 86

COHRE κατά Ιταλίας, Προσφυγή αριθ. 58/2009, επί της ουσίας, 25 Ιουνίου 2010 63, 77, 80, 85

Defence for Children International (DCI) 23 Οκτωβρίου 2012 59, 60, 61, 66, 68, 78

FIDH κατά Γαλλίας, 3 Νοεμβρίου 2004 73, 77

International Movement ATD Fourth World κατά Γαλλίας, Προσφυγή αριθ. 33/2006, επί της ουσίας, 5 Δεκεμβρίου 2007 65

Syndicat national des professions du tourisme κατά Γαλλίας, Προσφυγή αριθ. 6/1999, επί της ουσίας, 10 Οκτωβρίου 2000 85

Syndicat Sud Travail et Affaires Sociales κατά Γαλλίας, Προσφυγή αριθ. 24/2004, επί της ουσίας, 16 Νοεμβρίου 2005 86

Διάσκεψη των Ευρωπαϊκών Εκκλησιών (CEC) κατά Κάτω Χωρών 1 Ιουλίου 2014 59, 60, 67, 78

Διεθνής Ομοσπονδία για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα (FIDH) κατά Γαλλίας, Προσφυγή αριθ.14/2003, επί της ουσίας, 3 Νοεμβρίου 2004 73

Διεθνής Ομοσπονδία για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα (FIDH) κατά Ελλάδα, Προσφυγή αριθ.7/2000, επί της ουσίας, 5 Δεκεμβρίου 2000 89

Ευρωπαϊκή Ομοσπονδία των Εθνικών Οργανώσεων που εργάζονται με τους άστεγους (FEANTSA) κατά Γαλλίας, Προσφυγή αριθ. 39/2002, επί της ουσίας, 5 Δεκεμβρίου 2007 60

Ευρωπαϊκό Κέντρο για τα Δικαιώματα των Ρόμ (ΕΚΔΡ) κατά Βουλγαρίας, Προσφυγή αριθ.31/2005, επί της ουσίας, 18 Οκτωβρίου 2006 63, 70

Ευρωπαϊκό Κέντρο για τα Δικαιώματα των Ρόμ (ΕΚΔΡ) κατά Γαλλίας, Προσφυγή αριθ. 51/2008, επί της ουσίας, 19 Οκτωβρίου 2009 63, 64, 70

Ευρωπαϊκό Κέντρο για τα Δικαιώματα των Ρόμ (ΕΚΔΡ) κατά Ελλάδα, Προσφυγή αριθ.15/2003, επί της ουσίας, 8 Δεκεμβρίου 2004 70

\$\$Ευρωπαϊκό Κέντρο για τα Δικαιώματα των Ρόμ (ΕΚΔΡ) κατά Ιταλίας, Προσφυγή αριθ. 27/2004, επί της ουσίας, 7 Δεκεμβρίου 2005 70

Λοϊζίδου κατά Τουρκίας (Προδικαστικές Ενστάσεις), 23 Μαρτίου 1995 149

Πίνακας συμβάσεων και λοιπών νομικών πράξεων

Αρχή	Τίτλος	Συνοτομογραφία	Ημερομηνία ψήφισης	Στοιχεία αναφοράς	Έναρξη ισχύος	Επικυρώσεις
Συμβούλιο της Ευρώπης	Σύμβαση για την προστασία των δικαιωμάτων του ανθρώπου και των θεμελιωδών ελευθεριών	ΕΣΔΑ	4 Νοεμβρίου 1950	Σειρά Ευρωπαϊκών Συνθηκών (ETS) αριθ. 5	5 Σεπτεμβρίου 1953	Όλα τα κράτη μέλη του Συμβουλίου της Ευρώπης
Συμβούλιο της Ευρώπης	Ευρωπαϊκή Σύμβαση εκδόσεως		13 Δεκεμβρίου 1957	Σειρά Ευρωπαϊκών Συνθηκών (ETS) αριθ. 24	18 Απριλίου 1960	Όλα τα κράτη μέλη του Συμβουλίου της Ευρώπης
Συμβούλιο της Ευρώπης	Ευρωπαϊκός Κώδικας Κοινωνικής Ασφάλειας		16 Απριλίου 1964	Σειρά Ευρωπαϊκών Συνθηκών (ETS) αριθ. 48	17 Μαρτίου 1968	21 κράτη μέλη του Συμβουλίου της Ευρώπης: Βέλγιο, Κύπρος, Τσεχική Δημοκρατία, Δανία, Εσθονία, Γαλλία, Γερμανία, Ελλάδα, Ιρλανδία, Λουξεμβούργο, Μαυροβούνιο, Πορτογαλία, Ρουμανία, Σλοβενία, Ισπανία, Σουηδία, Ελβετία, Τουρκία και Ηνωμένο Βασίλειο.
Συμβούλιο της Ευρώπης	Ευρωπαϊκή Σύμβαση για την καταστολή της τρομοκρατίας		27 Ιανουαρίου 1977	Σειρά Ευρωπαϊκών Συνθηκών (ETS) αριθ. 90	4 Αυγούστου 1988	Όλα τα κράτη μέλη του Συμβουλίου της Ευρώπης εξαιρουμένης της Ανδόρρας

Αρχή	Τίτλος	Συνοπτομορφία	Ημερομηνία ψήφισης	Στοιχεία αναφοράς	Έναρξη ισχύος	Επικυρώσεις
Συμβούλιο της Ευρώπης	Ευρωπαϊκή Σύμβαση σχετικά με τη νομική κατάσταση του διακινούμενου εργαζόμενου		24 Νοεμβρίου 1977	Σειρά Ευρωπαϊκών Συνθηκών (ETS) αριθ. 93	1 Μαΐου 1983	11 κράτη μέλη του Συμβουλίου της Ευρώπης: Αλβανία, Γαλλία, Ιταλία, Μολδαβία, Κάτω Χώρες, Νορβηγία, Πορτογαλία, Ισπανία, Σουηδία, Τουρκία και Ουκρανία
Συμβούλιο της Ευρώπης	Πρωτόκολλο αριθ. 7 της Σύμβασης για την πρόσπιση των δικαιωμάτων του ανθρώπου και των θεμελιωδών ελευθεριών		22 Νοεμβρίου 1984	Σειρά Ευρωπαϊκών Συνθηκών (ETS) αριθ. 117	1 Νοεμβρίου 1988	Όλα τα κράτη μέλη του Συμβουλίου της Ευρώπης εκτός από τη Γερμανία, τις Κάτω Χώρες, την Τουρκία και το Ηνωμένο Βασίλειο.
Συμβούλιο της Ευρώπης	Ευρωπαϊκή Σύμβαση για την πρόληψη των βασανιστηρίων και της απάνθρωπης ή ταπεινωτικής μεταχείρισης ή τιμωρίας		26 Νοεμβρίου 1987	Σειρά Ευρωπαϊκών Συνθηκών (ETS) αριθ. 126	1 Φεβρουαρίου 1989	Όλα τα κράτη μέλη του Συμβουλίου της Ευρώπης

Αρχή	Τίτλος	Συνομογραφία	Ημερομηνία ψήφισης	Στοιχεία αναφοράς	Έναρξη ισχύος	Επικυρώσεις
Συμβούλιο της Ευρώπης	Πρόσθετο Πρωτόκολλο στον Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Χάρτη που προβλέπει μηχανισμό συλλογικών αναφορών		9 Νοεμβρίου 1995	Σειρά Ευρωπαϊκών Συνθηκών (ΕΤΣ) αριθ. 158	1 Ιουλίου 1998	13 κράτη μέλη του Συμβουλίου της Ευρώπης: Βέλγιο, Κροατία, Κύπρος, Τσεχική Δημοκρατία, Φιλανδία, Γαλλία, Ελλάδα, Ιρλανδία, Ιταλία, Κάτω Χώρες, Νορβηγία, Πορτογαλία και Σουηδία
Συμβούλιο της Ευρώπης	(αναθεωρημένος) Ευρωπαϊκός Κοινωνικός Χάρτης	(αναθεωρημένος) ΕΚΧ	3 Μαΐου 1996	Σειρά Ευρωπαϊκών Συνθηκών (ΕΤΣ) αριθ. 163	1 Ιουλίου 1999	34 κράτη μέλη του Συμβουλίου της Ευρώπης: Αλβανία, Ανδόρρα, Αρμενία, Αυστρία, Αζερμπαϊτζάν, Βέλγιο, Βοσνία - Ερζεγοβίνη, Βουλγαρία, Κύπρος, Εσθονία, Φιλανδία, Γαλλία, Γεωργία, Ελλάδα, Ουγγαρία, Ιρλανδία, Ιταλία, Λετονία, Λιθουανία, Μάλτα, Δημοκρατία της Μολδαβίας, Μαυροβούνιο, Κάτω Χώρες, Νορβηγία, Πορτογαλία, Ρωσική Ομοσπονδία, Σερβία, Δημοκρατία της Σλοβακίας, Σλοβενία, Σουηδία, «πρώην Γιουγκοσλαβική Δημοκρατία της Μακεδονίας», Τουρκία και Ουκρανία.

Αρχή	Τίτλος	Συνοτομογραφία	Ημερομηνία ψήφισης	Στοιχεία αναφοράς	Έναρξη ισχύος	Επικυρώσεις
Συμβούλιο της Ευρώπης	Σύμβαση του Συμβουλίου της Ευρώπης για τη δράση κατά της εμπορίας ανθρώπων/		16 Μαΐου 2005	Σειρά Συνθηκών του Συμβουλίου της Ευρώπης αριθ. 197	1 Φεβρουαρίου 2008	Όλα τα κράτη μέλη εκτός της Τσεχικής Δημοκρατίας και της Ρωσικής Ομοσπονδίας και η Δημοκρατία της Λευκορωσίας.
ΔΟΕ	Σύμβαση περί της αναγκαστικής εργασίας		28 Ιουνίου 1930	ΔΟΕ C29	1 Μαΐου 1932	178 κράτη μέλη των Ηνωμένων Εθνών (44 κράτη μέλη του Συμβουλίου της Ευρώπης: Αλβανία, Αρμενία, Αυστρία, Αζερμπαϊτζάν, Βέλγιο, Βοσνία- Ερζεγοβίνη, Βουλγαρία, Κροατία, Κύπρος, Τσεχική Δημοκρατία, Δανία, Εσθονία, Φιλανδία, Γαλλία, Γεωργία, Γερμανία, Ελλάδα, Ουγγαρία, Ισλανδία, Ιρλανδία, Ιταλία, Λετονία, Λιθουανία, Λουξεμβούργο, Μάλτα, Δημοκρατία της Μολδαβίας, Μαυροβούνιο, Κάτω Χώρες, Νορβηγία, Πολωνία, Πορτογαλία, Ρουμανία, Ρωσική Ομοσπονδία, Σαν Μαρίνο, Σερβία, Δημοκρατία της Σλοβακίας, Σλοβενία, Ισπανία, Σουηδία, Ελβετία, «πρώην Γιουγκοσλαβική Δημοκρατία της Μακεδονίας», Τουρκία, Ουκρανία και Ηνωμένο Βασίλειο)

Αρχή	Τίτλος	Συντομογραφία	Ημερομηνία ψήφισης	Στοιχεία αναφοράς	Έναρξη ισχύος	Επικυρώσεις
Σύμβαση περί του διεθνούς	καθεστώς των προσφύγων της Κοινωνίας των Εθνών		28 Οκτωβρίου 1933	Σειρά Συνθηκών Τόμος CLIX αριθ. 3663		9 κράτη μέλη των Ηνωμένων Εθνών (9 κράτη μέλη του Συμβουλίου της Ευρώπης: Βέλγιο, Βουλγαρία, Τσεχική Δημοκρατία, Δανία, Ιρλανδία, Ιταλία, Νορβηγία, Δημοκρατία της Σλοβακίας και το Ηνωμένο Βασίλειο)
ΓΣΗΕ	Σύμβαση για το καθεστώς των προσφύγων		28 Ιουλίου 1951		22 Απριλίου 1954	145 κράτη μέλη των Ηνωμένων Εθνών (44 κράτη μέλη του Συμβουλίου της Ευρώπης: Αλβανία, Αρμενία, Αυστρία, Αζερμπαϊτζάν, Βέλγιο, Βοσνία-Ερζεγοβίνη, Βουλγαρία, Κροατία, Κύπρος, Τσεχική Δημοκρατία, Δανία, Εσθονία, Φιλανδία, Γαλλία, Γεωργία, Γερμανία, Ελλάδα, Ουγγαρία, Ισλανδία, Ιρλανδία, Ιταλία, Λετονία, Λιχτενστάιν, Λιθουανία, Λουξεμβούργο, Μάλτα, Μονακό, Μαυροβούνιο, Κάτω Χώρες, Νορβηγία, Πολωνία, Πορτογαλία, Ρουμανία, Ρωσική Ομοσπονδία, Σερβία, Δημοκρατία της Σλοβακίας, Σλοβενία, Ισπανία, Σουηδία, Ελβετία, «πρώην Γιουγκοσλαβική Δημοκρατία της Μακεδονίας», Τουρκία, Ουκρανία και Ηνωμένο Βασίλειο)

Αρχή	Τίτλος	Συντομογραφία	Ημερομηνία ψήφισης	Στοιχεία αναφοράς	Έναρξη ισχύος	Επικυρώσεις
ΓΣΗΕ	Σύμβαση για το καθεστώς των ανθρακένων		28 Σεπτεμβρίου 1954	Σειρά Συνθηκών ΗΕ, Τόμος 360, σελ. 117	6 Ιουνίου 1960	88 κράτη μέλη των Ηνωμένων Εθνών (38 κράτη μέλη του Συμβουλίου της Ευρώπης: Αλβανία, Αρμενία, Αυστρία, Αζερμπαϊτζάν, Βέλγιο, Βοσνία- Ερζεγοβίνη, Βουλγαρία, Κροατία, Τσεχική Δημοκρατία, Δανία, Φιλανδία, Γαλλία, Γεωργία, Γερμανία, Ελλάδα, Ουγγαρία, Ιρλανδία, Ιταλία, Λετονία, Λιχτενστάιν, Λιθουανία, Λουξεμβούργο, Μιαροβούνιο, Κάτω Χώρες, Νορβηγία, Πολωνία, Πορτογαλία, Δημοκρατία της Μολδαβίας, Ρουμανία, Σερβία, Δημοκρατία της Σλοβακίας, Σλοβενία, Ισπανία, Σουηδία, Ελβετία, «πρώην Γιουγκοσλαβική Δημοκρατία της Μακεδονίας», Τουρκία, Ουκρανία και Ηνωμένο Βασίλειο).
ΓΣΗΕ	Διεθνής Σύμβαση για την κατάργηση πάσης μορφής φυλετικών διακρίσεων	ICERD	7 Μαρτίου 1966	Σειρά Συνθηκών ΗΕ, Τόμος 660, σελ. 195	4 Ιανουαρίου 1969	177 κράτη μέλη των Ηνωμένων Εθνών (περιλαμβανομένων όλων των κρατών μελών του Συμβουλίου της Ευρώπης)

Αρχή	Τίτλος	Συνομογραφία	Ημερομηνία ψήφισης	Στοιχεία αναφοράς	Έναρξη ισχύος	Επικυρώσεις
ΓΣΗΕ	Διεθνές Σύμφωνο για τα αστικά και πολιτικά δικαιώματα	ΔΣΑΠΔ	16 Δεκεμβρίου 1966	Σειρά Συνθηκών ΗΕ, Τόμος 999, σελ. 171	23 Μαρτίου 1976	168 κράτη μέλη των Ηνωμένων Εθνών (περιλαμβανομένων όλων των κρατών μελών του Συμβουλίου της Ευρώπης)
ΓΣΗΕ	Διεθνές Σύμφωνο για τα οικονομικά, κοινωνικά και μορφωτικά δικαιώματα	ICESCR	16 Δεκεμβρίου 1966	Σειρά Συνθηκών ΗΕ, Τόμος 993, σελ. 3	3 Ιανουαρίου 1976	164 κράτη μέλη των Ηνωμένων Εθνών (περιλαμβανομένων όλων των κρατών μελών του Συμβουλίου της Ευρώπης με εξαίρεση την Ανδόρρα)
ΓΣΗΕ	Σύμβαση για την εξάλειψη όλων των μορφών διακρίσεων κατά των γυναικών	CEDAW	18 Δεκεμβρίου 1979	Σειρά Συνθηκών ΗΕ, Τόμος 1249, σελ. 13	3 Σεπτεμβρίου 1981	189 κράτη μέλη των Ηνωμένων Εθνών (περιλαμβανομένων όλων των κρατών μελών του Συμβουλίου της Ευρώπης)
ΓΣΗΕ	Σύμβαση κατά των βασανιστηρίων και άλλης σκληρής, απάνθρωπης ή ταπεινωτικής μεταχείρισης ή τιμωρίας	CAT	10 Δεκεμβρίου 1984	Σειρά Συνθηκών ΗΕ, Τόμος 1465, σελ. 85	26 Ιουνίου 1987	159 κράτη μέλη των Ηνωμένων Εθνών (περιλαμβανομένων όλων των κρατών μελών του Συμβουλίου της Ευρώπης)

Αρχή	Τίτλος	Συνοτομογραφία	Ημερομηνία ψήφισης	Στοιχεία αναφοράς	Έναρξη ισχύος	Επικυρώσεις
ΓΣΗΕ	Σύμβαση των δικαιωμάτων του παιδιού	ΣΠΔΠ	20 Νοεμβρίου 1989	Σειρά Συνθηκών ΗΕ, Τόμος 1577, σελ. 3	2 Σεπτεμβρίου 1990	196 κράτη μέλη των Ηνωμένων Εθνών (περιλαμβανομένων όλων των κρατών μελών του Συμβουλίου της Ευρώπης)
ΓΣΗΕ	Διεθνής Σύμβαση για την προστασία των δικαιωμάτων των διακινούμενων εργαζομένων και των μελών των οικογενειών τους	ICRMW	18 Δεκεμβρίου 1990	Σειρά Συνθηκών ΗΕ, Τόμος 2220, σελ. 3	1 Ιουλίου 2003	48 κράτη μέλη των Ηνωμένων Εθνών (περιλαμβανομένων 6 κρατών μελών του Συμβουλίου της Ευρώπης: Αλβανία, Αζερμπαϊτζάν, Βοσνία και Ερζεγοβίνη, Μαυροβούνιο, Σερβία και Τουρκία)
ΓΣΗΕ	Πρωτόκολλο κατά της λαθραίας διακίνησης μεταναστών από τη γη, τη θάλασσα και τον αέρα που συμπληρώνει τη Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών κατά του διεθνικού οργανωμένου εγκλήματος		15 Νοεμβρίου 2000	Σειρά Συνθηκών ΗΕ, τόμος. 2241, σελ. 507	28 Ιανουαρίου 2004	142 κράτη μέλη των Ηνωμένων Εθνών (περιλαμβανομένων όλων των κρατών μελών του Συμβουλίου της Ευρώπης με εξαίρεση των: Ανδόρρα, Τσέχικη Δημοκρατία, Ισλανδία και Ιρλανδία)

Αρχή	Τίτλος	Συνοτομογραφία	Ημερομηνία ψήφισης	Στοιχεία αναφοράς	Έναρξη ισχύος	Επικυρώσεις
ΓΣΗΕ	Σύμβαση για τα δικαιώματα των ατόμων με αναπηρίες	ΣΔΑΑ	13 Δεκεμβρίου 2006	ΟΗΕ, Σειρά Συνθηκών, Τόμος 2515, σελ. 3	3 Μαΐου 2008	166 κράτη μέλη των Ηνωμένων Εθνών (περιλαμβανομένων 42 κρατών μελών του Συμβουλίου της Ευρώπης: Αλβανία, Ανδόρρα, Αρμενία, Αυστρία, Αζερμπαϊτζάν, Βέλγιο, Βοσνία-Ερζεγοβίνη, Βουλγαρία, Κροατία, Κύπρος, Τσέχικη Δημοκρατία, Δανία, Εσθονία, Φιλανδία, Γαλλία, Γεωργία, Γερμανία, Ελλάδα, Ουγγαρία, Ιταλία, Λετονία, Λιθουανία, Λουξεμβούργο, Μάλτα, Δημοκρατία της Μολδαβίας, Μαυροβούνιο, Κάτω Χώρες, Νορβηγία, Πολωνία, Πορτογαλία, Ρουμανία, Ρωσική Ομοσπονδία, Σαν Μαρίνο, Σερβία, Δημοκρατία της Σλοβακίας, Σλοβενία, Ισπανία, Σουηδία, Ελβετία, η «πρώην Γιουγκοσλαβική Δημοκρατία της Μακεδονίας», η Τουρκία, η Ουκρανία και το Ηνωμένο Βασίλειο)
ΓΣΗΕ	Διεθνής Σύμβαση για την προστασία όλων των προσώπων από αναγκαστική εξαφάνιση	CPED	20 Δεκεμβρίου 2006	Έγγρ. Α/ RES/61/177	23 Δεκεμβρίου 2010	52 κράτη μέλη των Ηνωμένων Εθνών (περιλαμβανομένων 18 κρατών μελών του Συμβουλίου της Ευρώπης: Αλβανία, Αρμενία, Αυστρία, Βέλγιο, Βοσνία-Ερζεγοβίνη, Γαλλία, Γερμανία, Ελλάδα, Ιταλία, Λιθουανία, Μάλτα, Μαυροβούνιο, Κάτω Χώρες, Πορτογαλία, Σερβία, Δημοκρατία της Σλοβακίας, Ισπανία και Ουκρανία)

Το παρόν εγχειρίδιο, που εκπονήθηκε από τη Γενική Διεύθυνση για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου και το Κράτος Δικαίου, αποτελεί ένα πρακτικό εργαλείο για τα πρόσωπα που ασκούν νομικά επαγγέλματα στα κράτη μέλη του Συμβουλίου της Ευρώπης και επιθυμούν να ενισχύσουν τις δεξιότητές τους κατά την εφαρμογή της Ευρωπαϊκής Σύμβασης ανθρωπίνων δικαιωμάτων και της νομολογίας του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου στο καθημερινό τους έργο.

Ενδιαφέρεστε για την κατάρτιση στα δικαιώματα του ανθρώπου που προσφέρεται σε νομικούς; Μπορείτε να επισκεφθείτε τον δικτυακό τόπο του Ευρωπαϊκού Προγράμματος για την εκπαίδευση στα δικαιώματα του ανθρώπου για νομικούς (HELP):

www.coe.int/help

Για περισσότερες πληροφορίες για το Άσυλο και την ΕΣΔΑ, ρίξτε μια ματιά στο διαδικτυακό μάθημα HELP:

www.coe.int/fr/web/help/help-training-platform

www.coe.int/nationalimplementation

www.coe.int

Το Συμβούλιο της Ευρώπης είναι ο επιφανέστερος οργανισμός προάσπισης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων της ευρωπαϊκής ηπείρου. Περιλαμβάνει 47 κράτη μέλη, 28 από τα οποία είναι μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Όλα τα κράτη μέλη του Συμβουλίου της Ευρώπης έχουν υπογράψει την Ευρωπαϊκή Σύμβαση Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, ένα σύμφωνο που έχει σχεδιαστεί για την προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, της δημοκρατίας και του κράτους δικαίου. Το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων επιβλέπει την εφαρμογή της Σύμβασης στα κράτη μέλη.